

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АВІАЦІЇ
АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
БАКИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(АЗЕРБАЙДЖАНСЬКА РЕСПУБЛІКА)
ТБІЛІСЬКИЙ НАВЧАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГУРАМА ТАВАРТКІЛАДЗЕ (ГРУЗІЯ)
КАВКАЗЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ГРУЗІЯ)
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ (СЛОВАЧЧИНА)
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕФОРМ (ЛЮКСЕМБУРГ)
ПУЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРАЯ ДОБРИЛЕ (ХОРВАТІЯ)
ІНСТИТУТ АВІАЦІЙНОГО, КОСМІЧНОГО ТА КІБЕРПРАВА
КЕЛЬНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (НІМЕЧЧИНА)
СААРЛАНДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (НІМЕЧЧИНА)
УНІВЕРСИТЕТ МАРІЇ КЮРІ-СКЛОДОВСЬКОЇ (ПОЛЬЩА)
СТАМБУЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ МЕДЕНІЄТ (ТУРЕЧЧИНА)
АДВОКАТСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ VICTORIA (ПОРТУГАЛІЯ)
ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ПОЛЬЩА)
ВАРНЕНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЧОРНОРИЗЦЯ ХРАБРА (БОЛГАРІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ ЛЮБЛЯНИ (СЛОВЕНІЯ)
ТУРИНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ІТАЛІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ РІЄКИ (ХОРВАТІЯ)

МАТЕРІАЛИ

XI Міжнародної науково-практичної конференції

XI International Scientific Conference

«СУЧАСНЕ ПРАВО В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН»

**«MODERN LAW IN THE ERA OF SOCIAL
TRANSFORMATION»**

Том I

26 лютого 2021 року

February 26th, 2021

Київ 2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Сопілко І. М., декан Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

Калюжний Р. А., заступник декана з наукової роботи Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Бородін І. Л., завідувач кафедри теорії та історії держави і права Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Пивовар Ю. І., завідувач кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету НАУ, кандидат юридичних наук, професор;

Лихова С. Я., завідувач кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Вишиновецька С. В., завідувач кафедри цивільного права і процесу Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Тімуш І. С., завідувач кафедри господарського, повітряного та космічного права Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Череватюк В. Б., директор навчального центру проблем повітряного та космічного права, кандидат історичних наук, доцент.

Адреса редакційної колегії:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1, корп. 1, ауд. 458

Тел. (044) 406-79-71

e-mail: pravo@nau.edu.ua

Рекомендовано до друку

Вченою радою Юридичного факультету

(протокол від 22.02.2021 № 1)

С 91 Сучасне право в епоху соціальних змін: [Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2021 р.] Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2021. – 368 с.

ISBN 978-966-310-8126-89-5

У збірнику висвітлено результати досліджень, які були апробовані на XI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне право в епоху соціальних змін».

Для науково-педагогічних працівників та аспірантів.

Опубліковані матеріали відбивають точку зору авторів, яка не завжди збігається з думкою редакційної колегії.

Відповідальність за зміст, точність цитувань несуть автори.

Тексти друкуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	14
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	16
<i>Аскеров Г.В.</i> ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУТА СУДЕБНОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА	17
<i>Бостан А.Г.</i> ГЛОБАЛЬНОЕ АДМИНИСТРАТИВНЕ ПРАВО В ГЛОБАЛЬНОМ УПРАВЛЕНИИ	20
<i>Voicilaş D.M.</i> THE NEW CONCEPT OF BIOECONOMY IN THE EUROPEAN UNION.....	22
<i>Eteordi C. Isreal</i> NIGERIAN LAW IN PANDEMIC TIMES.....	25
<i>Jarumai Cyril Joshua</i> SOME ASPECTS OF MODERN IRISH LAW	27
<i>Stephan Hobe</i> SPACE LAW: NECESSARY CHANGES IN TIMES OF GLOBALISATION.....	30
<i>Єськов С.В.</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБРОБКОЮ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ.....	33
<i>Лобжанидзе Г.Ш., Челидзе С.Г.</i> УЧЕНИЕ О ЕСТЕСТВЕННОМ ПРАВЕ И ДРЕВНЕКИТАЙСКАЯ ФИЛОСОФИЯ.....	36
<i>Mamadrzali Shahin Sabir</i> SOCIAL DEVELOPMENT AND HUMAN RIGHTS-BASED APPROACH: «НАКУНА МАТАТА» FOR LEGAL EDUCATION	40
<i>Margineanu Elena</i> THE CHALLENGE OF WRONG EXPRESSIONS AS «SOCIAL DISTANCE» AND CONTEXT-BASED INFORMATION MISMATCH ON THE PILLARS OF CIVIL SCIENCE	42
<i>Пармакли Дмитрий, Белей С.И.</i> ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН.....	46

Собкова В.В., Текєджанова К.Б. УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	48
Бородін І.Л. ТЕОРІЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ	50
Бухер М.О., Матвійчук Я.Ю. ПРАВОТВОРЧІ ЗАСАДИ СТАБІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	53
Варава І.П. ПРАВО ТА МОРАЛЬ ЯК ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО СВІТОГЛЯДУ	54
Варава І.П., Богданов Н.В. СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ МЕТОД ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ	57
Варава І.П., Дякун І.Р. ТИПОЛОГІЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ НАУКИ	59
Варава І.П., Лагоднюк І.О. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ПРАВА	61
Варава І.П., Маламуж В.І. ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ: ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ УМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ	63
Варава І.П., Надрага П.Я. НАУКА ТА НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ПРАВА	65
Vodolaskova K.Yu. THE ROLE OF PUBLIC FORMATIONS IN THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY: HISTORICAL AND LEGAL REVIEW	68
Головко С.Г., Бурбеза В.В. ЗАРОДЖЕННЯ ПРАВА У ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ	70
Головко С.Г., Панченко І.В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ	72
Головко С.Г., Ткаченко А.О. НАПРЯМИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У РЕФОРМУВАННІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ	74
Калюжний Р.А. ЮРИДИЧНА ПРИРОДА І СУТНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	76
Кельман М.С., Кельман Р.М. ГЕНЕЗА ІСТОРИЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАБОРОН	78
Макеєва О.М., Левківська Н.П. ПРАВОВА РЕФОРМА В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН	82

Макеєва О.М., Таран Д.О. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ СУДОВОЇ СИСТЕМИ США В ХОДІ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	84
Новіков М.М., Новікова М.М. ДО СУТНОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРИРОДИ ДОГОВІРНИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	86
Островий О.В., Суханов О.Д. ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ЯК СИСТЕМИ ЗНАНЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	91
Пильгун Н.В. ЦІННІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	93
Пильгун Н.В., Майка К.О. КОНСТИТУЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	95
Пильгун Н.В., Бідюк Д.А. ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ	97
Пильгун Н.В., Кузьмук Б.І. РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРОРСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	99
Пильгун Н.В., Яківчук Ж.В. ВИЗНАННЯ ПРАВОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ДЖЕРЕЛОМ ПРАВА ЯК НАСЛІДОК ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	102
Прохоренко М.М. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	104
Rudkovska Olena, Yaroshenko Taisia A CONFLICT OF INTEREST IN THE LEGAL PROFESSION	106
Рибікова А.В. ВИЯВЛЕННЯ ПРАВОТВОРЧИХ ПОМИЛОК В ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГАТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ	108
Трунова Г.А. РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ.....	110
Cherevatiuk Viktoriya, Cherevatiuk Alina HISTORICAL ORIGINS OF MEDIATION	113
Шапенко Л.О., Заставнюк А.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	115

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ... 118

Aliyev Amir, Rzayeva Gulnaz Aydin

FREEDOM OF CREATIVITY AND INFORMATION SECURITY
CULTURE: INTERRELATIONSHIPS 119

Аль-Саєді Х.С. Джіхад, Пивовар Ю.І.

ПОЗИТИВНА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ІРАКУ ТА УКРАЇНИ 122

Andoh Ernest Nyame Yie

SOME ASPECT OF THE UK MODERN LAW IN PANDEMIC TIMES..... 125

Асланов Р.М.

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ
ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ..... 127

Ибрагимова Айтекин

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ИНФОРМАЦИОННОМ
ОБЩЕСТВЕ..... 130

Guoqiang Fu

ОСОБЕННОСТИ УЧАСТИЯ ГРАЖДАН В ОТПРАВЛЕНИИ
ПРАВОСУДИЯ В ГОНКОНГЕ 133

Nisan Yüce

RIGHT TO BE FORGOTTEN 135

Nizar Bandar

IMPACT OF TRAVEL RESTRICTIONS RELATED TO THE COVID-19
PANDEMIC ON MIGRATION FLOWS BETWEEN UKRAINE AND
SAUDI ARABIA 138

Садуллаев С.А.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ В ОБЛАСТИ ПРАВ
МИГРАНТОВ 141

Басалаєва А.В.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ У ВРЕГУЛЮВАННІ
ВИБОРЧИХ СПОРІВ 144

Бєлкін Л.М., Юринець Ю.Л.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ЦИВІЛЬНО-
ВІЙСЬКОВОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОВІТРЯНОГО РУХУ В
УКРАЇНІ 148

Бухтіяров О.А., Бухтіярова І.Г.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ОПЕРАТИВНО - РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ..... 150

Виноградова А.І.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО
КОРПУСУ 153

Гапонюк А.Л., Мельничук І.С.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ ... 155

Гончарук С.Т., Гурченко О.Ю.	
ФОРМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ	157
Гончарук С.Т., Борщ Ю.О.	
ПУБЛІЧНА СЛУЖБА: ДОКТРИНАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ, ОЗНАКИ ТА СКЛАДОВІ.....	159
Гусар О.А.	
КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ БЕЗПЕКИ АВІАЦІЙНИХ СУБ'ЄКТІВ	162
Derkach S.V.	
PERSONAL DATA PROTECTION PRINCIPLES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN AND NATIONAL LEGITIMIZATION.....	164
Дмитрієв І.О.	
ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ПОЗИВАЧІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ	166
Івашковський Р.І.	
СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ, ЯК СКЛADOVA АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВИГЛЯДІ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ.....	168
Ігнатенко В.В.	
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС І АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ	170
Коваль М.В., Ковбас І.В.	
ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ	173
Колпаков В.К.	
ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК».....	176
Кондрат Л.Г.	
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТОРА НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ	178
Кунєв Ю.Д., Крутась В.О.	
АДМІНІСТРАТИВНЕ УРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ	181
Кунєв Ю.Д., Лєгєза Є.О.	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	183
Миронець О.М.	
ПРАВО ЛЮДИНИ НА ТЕХНО-МОДИФІКАЦІЮ ВЛАСНОГО ТІЛА В ЕПОХУ ТРАНСГУМАНІЗМУ	185
Полянська А.Є.	
ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ	188

Приходько М.В.	
БУЛІНГ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ	190
Садовський М.В.	
ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	193
Слюсар О.О.	
ПРОБЛЕМАТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ	196
Сопілко І.М.	
НОВІ ВИКЛИКИ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	199
Столбовий В.М.	
СЛУЖБОВА КАР'ЄРА ЯК СКЛАДОВА СЛУЖБОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..	201
Стрельченко О.Г., Ганзенко М.В.	
РЕФОРМА ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ЩО ЗМІНИЛОСЬ В АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	203
Токарєва К.С.	
ОСОБЛИВОСТІ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ	206
Толкачова І.А., Момотюк В.О.	
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ	208
Толкачова І.А., Онопрієнко І.В.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ПАПЕРОВИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ.....	210
Толкачова І.А., Перва А.С.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	212
Толкачова І.А., Переверзєва К.М.	
ЗАХИСТ ВІД ПОСЯГАННЯ НА ПРАВО НА ЖИТТЯ: ТЕОРЕТИКО- ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	214
Торончук І.Ж., Крайній П.І.	
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ПІД ЧАС ОФОРМЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ, ЗІБРАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ ФІКСАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ.....	217
Устинова І.П.	
СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІСНУВАННЯ КРИПТОРИНКУ В УКРАЇНІ	219

РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	222
<i>Аббасова Ф.М.</i> О СТАДИИ ВОЗБУЖДЕНИЯ УГОЛОВНОГО ДЕЛА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ.....	223
<i>Аббасова Инек Солтан кызы</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПАРАПСИХОЛОГИИ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ.....	225
<i>Бекмагамбетов А.Б.</i> О ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЯХ В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	228
<i>Dragana С.</i> ALTERNATIVE CRIMINAL SANCTIONS AND ADEQUACY OF THE STATE REACTION TO CRIME (NORM AND PRACTICE OF THE REPUBLIC OF SERBIA)	230
<i>Jakulin V.</i> CONDITIONAL RELEASE FROM LIFE IMPRISONMENT.....	233
<i>Ковальчук И.</i> АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАССАЦИОННОЙ ЖАЛОБЫ В ИНТЕРЕСАХ ЗАКОНА	235
<i>Korošec D.</i> EUROPE IN THE PROCESS OF REMODELING INCRIMINATIONS OF ASSISTING IN SUICIDE.....	239
<i>Krzysztof Wala</i> OFFENCE OF DISSEMINATING OR PUBLICLY DISPLAYING CONTENT THAT MAY FACILITATE THE COMMISSION OF A TERRORIST OFFENCE (ART. 255A § 1 OF THE POLISH CRIMINAL CODE)	241
<i>Marek Mozgawa</i> THE OFFENCE OF INSULT IN THE POLISH PENAL CODE (ARTICLE 216).....	245
<i>Marta Mozgawa-Saj</i> PARDON IN THE POLISH CODE OF CRIMINAL PROCEDURE - ANALYSIS OF THE INSTITUTION.....	251
<i>Мартин Белтран Сауседо, Виолетта Мендескарло Сильва</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ И НАКАЗАНИЕ ЗА ЦИФРОВОЕ СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ В МЕКСИКЕ. ЗАКОН «ОЛИМПИА»	253
<i>Novruzov E.M.</i> LEGAL PROBLEMS OF COMBATING TERRORISM AGAINST THE BACKDROP OF CHANGING WORLD ORDER AND GLOBALIZING INTERNATIONAL RELATIONS.....	256

<i>Poniatowski Piotr</i>	
CRIMINAL LIABILITY FOR IMPERMISSIBLE OR UNAUTHORISED PROCESSING OF PERSONAL DATA ON THE GROUNDS OF THE POLISH ACT OF 10 MAY 2018 ON THE PROTECTION OF PERSONAL DATA.....	259
<i>Xochithl Guadalupe Rangel Romero</i>	
THE AGE OF CRIMINAL RESPONSIBILITY IN MEXICO	262
<i>Zamroczńska M.</i>	
TELEMEDICINE AS A DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL SERVICES IN THE PANDEMIC - BENEFITS AND RISKS	263
<i>Самедова Ш.Т.</i>	
ПОНЯТИЕ ДОЛЖНОСТНОГО ЛИЦА В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ.....	266
<i>Третьяков Д.</i>	
ПИТАННЯ ОБГРУНТОВАНостІ ТА ТРИВАЛОСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ	269
<i>Акімов М.О.</i>	
НЕСИСТЕМНІСТЬ ЯК ВАДА ЧИННОГО КК УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ МОТИВІВ НЕТЕРПИМОСТІ).....	272
<i>Бабіков О.П.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АУДІО- ТА ВІДЕОЗАПИСІВ ДЛЯ ДОКАЗУВАННЯ ВИНИ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ.....	276
<i>Борейко Г.Д.</i>	
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОВЖИВАНЬ ПРАВОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	278
<i>Вартилецька І.А., Процюк О.В.</i>	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: НЕОБХІДНІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	280
<i>Варфоломеев Є.А., Рюміна І.О.</i>	
МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УШКОДЖЕНЬ ШКІРИ, СПРИЧИНЕНИХ КОНТАКТНИМИ ЕЛЕКТРОШОКОВИМИ ПРИСТРОЯМИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ДИСТАНЦІЇ ДІЇ	283
<i>Войтенко О.О.</i>	
СПОСОБИ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	286
<i>Грекова Л.Ю., Урчик П.О.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННИХ ДІЯНЬ ІЗ РАДІОАКТИВНИМИ РЕЧОВИНАМИ.....	288
<i>Гуцалюк М.В., Клименко О.А.</i>	
АДАПТАЦІЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ COVID-19.....	291

Дащенко О.В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЮ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	293
Коломієць Н.В., Стеченко К.Л. СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОНТРАБАНДИ	295
Кришевич О.В. НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ЩОДО ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	297
Ланцедова Ю.О. ОСНОВНІ ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ ПРИНЦИПОМ ЗМАГАЛЬНОСТІ ТА ВСТАНОВЛЕННЯМ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	300
Леонов Б.Д., Серьогін В.С. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ	302
Лисько Т.Д., Галатенко К.В., Дяченко О.С. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ: ОКРЕМІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ	305
Лисько Т.Д., Рєпіна Є.Ю., Устименко О.О. ПРАВО НА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ЧАСОВІ МЕЖІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	308
Лихова С.Я., Барановський Я.І. КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ У СТАНІ СП'ЯНИННЯ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ)	310
Лихова С.Я., Осадченко І.В. НЕОБЕРЕЖНЕ ВБИВСТВО: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (СТ. 119 КК УКРАЇНИ)	312
Літвінова І.Ф. ФАКТОРИ ІСНУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	315
Лутчин В.І. КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ..	317
Майстро Д.М. ФЕЄРВЕРКИ ТА САЛЮТИ ЯК ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ТВАРИНАМИ	319
Майстро Д.М., Борщ Ю.О. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	321

Малій М.І.	ЕЛЕКТРОННА КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	323
Марчук М.П.	ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ	325
Митрофанов І.І.	САНКЦІЇ НОРМИ ПРАВА В ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ	328
Науменко Ю.О.	ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ.....	330
Олійник О.С.	ЮРИДИЧНІ ФАКТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ, ІСНУВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН.....	333
Осадчий І.В.	ІСТОРІЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ	335
Плетенецька А.О.	РОЛЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ АВІАКАТАСТРОФ З ПРИКЛАДОМ ІЗ ПРАКТИКИ.....	337
Плисюк Н.М.	ДО ПИТАННЯ ПРО НАЙМАНСТВО В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	340
Расторгуєв О.В.	ОБОВ'ЯЗКОВА УЧАСТЬ ПРОКУРОРА ЯК ПЕРЕШКОДА РОЗГЛЯДУ СКАРГ НА УХВАЛИ СЛІДЧИХ СУДДІВ.....	343
Семчук Н.О.	АВІАЦІЙНІ НЕ ТРАНСПОРТНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	344
Сисоєва В.П.	СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	346
Станкевич Ю.В.	ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СИСТЕМІ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	348
Степаненко О.В.	ЕКОНОМІЧНЕ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	350
Стрельцов Є.Л.	ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТОВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	353

Стрельцова Є.Д.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕФОРМАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ УНІФІКАЦІЇ.....	355
Филиппов С.А.	
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ТРАНСГРАНИЧНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ: ДУЭЛЬ ТЕХНОЛОГИЙ.....	357
Широкоступ К.М.	
ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ ІЗ ЗАХОПЛЕННЯМ ЗАРУЧНИКІВ	360
Корнякова Т.В., Юзікова Н.С.	
МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	363
Ющик О.І., Лабик А.Р.	
НАПРАВЛЕННЯ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ АБО ПРОБАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО	365

ПЕРЕДМОВА

Право в нових умовах піддається інтенсивним змінам і переорієнтовується на нові шляхи розвитку, набуваючи нових юридичних параметрів. При цьому, особливу роль у цих процесах приділено юристам, які посилюють свій вплив на формування суспільної свідомості. Не залишається поза увагою і тенденція зростання впливу права, його ролі й значення в регулюванні суспільних відносин, а також у забезпеченні стабільності й ефективного функціонування економічної, політичної та інших соціальних систем суспільства. У ситуації, що склалася, право, його цінність проявляється в новій якості відповідно до нових умов, і полягає, передусім, у якісних змінах, що відображують якісно нове осмислення місця права в епоху соціальних змін.

Організуючи та координуючи чималу кількість наукових заходів, вчені юридичного факультету Національного авіаційного університету об'єднують зусилля правничої наукової спільноти для обговорення нагальних правових проблем, вирішити які можна лише шляхом дискусії. Власне, з цією метою і була запропонована тема цьогорічної XI Міжнародної науково-практичної конференції – «Сучасне право в епоху соціальних змін».

Серед питань, які розглядаються на цій Міжнародній конференції – прийнятий нещодавно Закон «Про народовладдя через всеукраїнський референдум», який визначає правові засади здійснення народного волевиявлення через всеукраїнський референдум, його організацію та порядок проведення. Фактично, із прийняттям цього закону, ключовий інструмент прямої демократії отримав правове підґрунтя і готовий до застосування, проте для повноцінного функціонування цього нормативно-правового акту цілий ряд норм потребують доопрацювання і удосконалення.

Під час нашої наукової дискусії ми не могли обійти увагою конституційну кризу, спричинену рішенням Конституційного Суду України у жовтні 2020 року, що стала серйозною загрозою подальшого демократичного розвитку нашої країни. Власне тому, важливим є обговорення питання шляхів вирішення цієї проблеми, зокрема, окреслення заходів, яких потрібно вжити для негайного усунення шкоди, заподіяної Конституційним Судом України, та не допустити повторення цієї кризи у майбутньому. Саме тому, судова реформа залишається не просто серед пріоритетів, а найбільш пріоритетною у нашій державі. Від її результативності залежить впровадження й інших важливих для України реформ.

Очікувані результати нашої Міжнародної конференції полягають у науковому обґрунтуванні теоретичних та практичних аспектів правової реформи в Україні; вирішенні проблем соціальних стандартів та

окреслення перспектив їх реалізації у публічному управлінні; з'ясуванні кримінальної політики щодо протидії злочинності у сучасному суспільстві; визначенні впливу соціальних змін на формування сучасної цивілістичної науки, виробленні пропозицій щодо розвитку в умовах глобалізаційних викликів, господарського, повітряного та космічного права тощо. Інтерес до даної проблематики великої кількості українських та закордонних науковців і юристів-практиків свідчить про її актуальність та здатність наукової спільноти реагувати на виклики сучасного світу і активно долучатися до тих соціальних змін, які відбуваються сьогодні не тільки в Україні, а й в усьому світі.

Хочу щиро подякувати всім колегам, які підтримали нашу дискусію і поділилися з нами своїми науковими надбаннями. Такий формат спілкування є дуже цінним для кожного з нас, адже не тільки стимулює до наукового пошуку, а й є дієвим фактором впливу на досконалість законотворчої та правозастосовної діяльності.

З глибокою повагою та щирими побажаннями нових наукових звершень, декан Юридичного факультету Національного авіаційного університету Ірина Сопілко!

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Правова система України перебуває в умовах постійної трансформації з тим, щоб забезпечити належний рівень соціальної захищеності й безпеки громадян держави, створення дієвих механізмів реалізації принципу верховенства права.

Завдання правової реформи полягають не лише у її інституційно-організаційному забезпеченні, але й у нормативно-правовому та науковому забезпеченні.

Ці та інші питання розвитку правової системи України знаходяться безпосередньо в колі уваги науковців, які з урахуванням соціальних змін визначають напрями та сучасні виклики у реформуванні різних елементів правової системи України, зокрема судової та правоохоронної систем.

Особливу увагу вчені приділяють науковому висвітленню змін в умовах діджиталізації нашого суспільства, зокрема питанням використання штучного інтелекту. Водночас такі традиційні для юридичної науки сфери як, наприклад, методологія науки, також посідають значне місце серед актуальних тем. В умовах глобалізації суспільства правова реформа повинна враховувати механізми запобігання кризовим ситуаціям, що мають глобальний вплив, та викликані поширенням кризи, яка має одну природу та зміст, у сфері суспільних відносин, її розповсюдженням на більшість країн світу.

Структура матеріалів конференції поєднує проблематику як сучасної правової реформи в Україні і світі в її теоретичному та практичному аспектах, історичні витoki світової юридичної думки як фундамента майбутніх перетворень, так і порівняльно-правовий аспект, зокрема висвітлення перспектив використання досвіду судової системи США в ході правової реформи в Україні.

Під час викладення власних думок учасники конференції послідовно доходять висновку про необхідність здійснення подальшого реформування чинного законодавства України з метою гармонізації взаємозв'язків між чинними нормативно-правовими актами різних рівнів, які покладені в основу правової системи держави, задля забезпечення впорядкованості, внутрішньої узгодженості, системного й послідовного розвитку українського законодавства.

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУТА СУДЕБНОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА

Первые процессуальные представители, адвокаты, судьи и иные участники судебного процесса появились, вероятно, вместе с первыми прообразами судебных органов. Данное суждение вполне справедливо, поскольку, анализируя дошедшие до наших дней источники права, можно отметить, что уже в первых судебных процессах, допускается родственное представительство. Так, лицо, желавшее возбудить иск, по обычаю собирало родственников и друзей, и, вооружившись, они все вместе отправлялись к месту жительства предполагаемого ответчика, располагались у всех на виду, ожидая реакции предполагаемого ответчика на свое появление.

Однако в различных цивилизациях, будь то Древний Восток или Европа (в частности, страны Аттики и Рим), формы первичного судебного представительства возникают и развиваются по несколько иному пути. Так, процесс формирования судебного представительства в Древнем Китае был вызван запретом участия мандаринов в судебных тяжбах ввиду их высокого общественного положения, поэтому закон позволял им представлять свои интересы в судебных органах через «членов их семей или иных лиц, живущих в их доме» [1, с. 53-74].

По мнению автора, древнекитайский законодатель в данном вопросе сделал существенный шаг в сторону развития свободного судебного представительства, позволив выступать в качестве представителей не только родственникам, но и «иным лицам, живущим в доме доверителя». Но, поскольку в дальнейшем исследуемый институт не получил никакого развития, представляющего интерес для настоящей работы, мы считаем, что останавливаться на рассмотрении судебного представительства в Древнем Китае нецелесообразно.

Политический строй, сложившийся в Древней Греции мало чем отличался от характерного для любого другого древнего государства: верховная власть, в том числе и судебная, принадлежала царю, представителю определенной династии, и передавалась по наследству. Отправлением правосудия занимался непосредственно сам царь или же старейшие, знатные мужчины, явка на процесс требовалась исключительно личная [4, с. 25-28]. Но последующее развитие юридической жизни, особенно на примере Афин, представляет для исследователей данного вопроса огромный интерес, поскольку за историю независимого существования Афин было оставлено огромное количество

памятников права.

В определенный период в судебном процессе Афин появились все необходимые для изучаемого института условия, а именно: гласность (публичность), устность, состязательность. Кроме того, развитию данного явления способствовало и общее состояние общественной и политической жизни в государстве, авторитет искусства красноречия. Судьями в Древних Афинах являлись простые граждане, «мало понимавшие в юриспруденции», именно умелое, грамотное и аргументированное выступление истца или ответчика во время судебного процесса в значительной степени определяло исход тяжбы, а следовательно, и содержание решения по рассматриваемому делу.

Многочисленные исследования в области римского права позволяют предполагать, что и интересующий нас институт будет в значительной части раскрыт в рамках указанного периода. Так, считаем, что обращение к множеству сохранившихся источников римского права позволит в значительной степени проследить развитие гражданско-правового института судебного представительства.

Множество исследователей римского права в вопросе судебного представительства довольно часто заостряют свое внимание на его непосредственной связи с таким явлением, как «патронат». Подобная позиция вполне оправдана тем, что патронат сыграл в развитии римского судебного представительства и адвокатуры, без преувеличения, огромную роль, но признавать его первопричиной данных явлений, не совсем верно. Анализируя историю становления данных явлений, мы все же вынуждены сделать вывод о том, что в Древнем Риме, как и в ряде других рассмотренных древних цивилизациях, первичной формой судебного представительства являлись родственные и общинные формы.

Патронат, по справедливому утверждению некоторых исследователей, сыграл неоценимую роль в процессе эволюции общественных отношений, в том числе и перехода от первичных форм представительства к свободной, договорной его форме, формированию и закреплению как особого вида профессиональной деятельности, сосредоточенной в руках определенного круга лиц, однако, не являлся основой первичных форм судебного представительства [3, с. 67].

Рассуждая о судебном представительстве в праве, нельзя не упомянуть о древнеримской адвокатуры. В соответствии с действующим в интересующий нас период законодательством присутствующий на стороне истца или ответчика адвокат не представлял, по сути, сторону в процессе тяжбы, а лишь давал юридические советы стороне или ее представителю (оказывал консультационные услуги). В то же время закон не запрещал адвокатам брать на себя обязанности по представительству стороны в процессе. Основной формой возникновения представительских правоотношений между доверителем и адвокатом являлся договор

поручения (*mandatum*).

Таким образом, судебный представитель сочетал в себе одновременно представителя и правоведа, что в значительной мере предопределяло выбор стороны (доверителя) себе в качестве представителя практикующего адвоката. И хотя при первичном разделении на представителей-ораторов и адвокатов-правоведов выбор зачастую предопределяло наличие у лица риторических навыков, впоследствии параллельно с усложнением правовой нормы предпочтения все чаще отдавались правоведа-профессионалу.

Как уже отмечалось, основной формой возникновения представительских правоотношений в римском праве являлся договор поручения, безвозмездный по своей сути. В понимании древних римлян природа возникновения данного договора заключалась в дружбе или общепольном деле (гражданской сознательности), поэтому требование оплаты по данному договору не допускалось. Однако римское законодательство не запрещало получение представителем от представляемого определенной денежной благодарности. Размер подобной благодарности мог достигать значительных размеров, что впоследствии, по мнению некоторых авторов [2, с. 23-26], привело к установлению допустимых пределов размеров «благодарностей».

Последующее развитие судебного представительства в римском праве шло по пути укрепления позиций законодательного закрепления и объединения функций представителя и адвоката в одном лице. Деятельность подобных субъектов впоследствии приобрела образовательный ценз и получила определенную зависимость от административных органов, а также непосредственно суда, уйдя от первобытных форм организации.

Литература

1. Ивакин В.Н. Профессиональное судебное представительство: история возникновения. *Lex Russica*. 2010. № 1. С. 53–74.
2. Салогубова Е.В. Процессуальное представительство в римском праве. *Вестник МГУ. Сер. 11: Право*. 1995. № 3. С. 23–26.
3. Ferguson Everett. *Backgrounds of Early Christianity*. Wm. B. Eerdmans Publishing, 2003, 648 p.
4. Ni He. *Chinese Criminal Trials: A Comprehensive Empirical Inquiry*. Springer Science & Business Media, 2013, 173 p.

Бостан А.Г., аспирант,
Международный независимый университет Молдовы,
г. Кишинев, Республика Молдова

ГЛОБАЛЬНОЕ АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО В ГЛОБАЛЬНОМ УПРАВЛЕНИИ

В 2005 году несколько теоретиков одновременно предложили и обозначили концепцию глобального административного права (ГАП) как решение для комплексных транснациональных административных процессов, которые не могут быть вписаны в рамки традиционных отношений международного права или права международных организаций. Феномен «права вне государства» («*law beyond state*») давно стоит в центре внимания теоретиков, выдвинувших различные мнения о концептуализации «транснационального», «всемирного» или «глобального» права.

Некоторые авторы утверждают, что административное право не может (уже) строиться вокруг идеи монолитного центра или вершины в пирамидальной структуре, но дают понять, что необходимо отключать административное право от своих национальных (внутренних) основ [7, с. 3], так что сегодня мы присутствуем при постепенной сегрегации между административным правом и национальным государством, а также при более глубоком взаимодействии между национальным и международным административным правом.

Было выделено, что кроме отдельного упорядоченного урегулирования на национальном уровне, существует, на международном уровне, «глобальное административное поле», охватывающее международные институты и другие транснациональные сети управленчества, в которых участвуют как правительственные, так и неправительственные акторы [6, с. 43].

В классическом понимании административное право по своей сущности является национальным, созданным и подчиненным государству. Однако сегодня все больше авторов говорят о *многополярном* административном праве, которое обозначает влияние на институты административного права, происходящее из различных источников, не ограничиваясь государством.

Как следует из доктрины, транснациональный юридический подход к административному праву требует создания теории административного права, которая преодолела бы как разделение «национальное-межнациональное», так и сепарацию «публичное-частное» и развивало бы административное право, как дисциплину, пересекающую эти дисциплинарные границы [7, с. 4].

Справедливо утверждалось, что если административное урегулирование стало глобальным, то таким же должно стать и административное право, которое является правом, легализирующим административные положения [1, с. 341].

Перенос правомочности и уполномоченности урегулирования от внутренних организмов к глобальным превзошел возможности традиционных механизмов внутреннего и международного права обеспечивать ответственность факторов, принимающих решения, перед теми, кого затрагивают их решения.

Глобальное управление («*global governance*»), активно развиваемое в период 1970-1980-ых г.г. [9, с. 25], можно понимать и анализировать как административную деятельность: создание норм, разрешение в административном порядке конфликтов между конкурирующими интересами и другими формами административного регулирования и управления [8, с. 369].

Вместе с укреплением идеи глобального управления, логичным образом появилась потребность в концептуализации глобального административного права, которое «пытается разрешить демократический дефицит, присущий глобальному управлению» [5, с. 3]. Глобальное административное право основывается на 3-х главных элементах: международное право, административное право и международное институциональное право [2, с. 563].

Ключевая концепция ГАП представляет существование права, применяемого к процессам административного происхождения, в которые вовлекаются политико-юридические структуры, превышающие процессы внутригосударственного характера [4, с. 64]. ГАП возникает как реакция на плюрализацию глобального управленчества и на пренебрежение международным правом в качестве инструмента регулирования [3, с. 85].

Сегодня концепция о ГАП, возникшая из попыток концептуализации текущих глобальных феноменов, совсем не ограничивается теоретиками из США или Европы, а получило широкое распространение как в европейских государствах, так и в ряде других национальных систем всего мира – Бразилия, Индия, Аргентина, Китай, Южная Африка и др.

Литература

1. Battini Stefano. The procedural side of legal globalization: The case of the World Heritage Convention. *International Journal of Constitutional Law*. 2011. Vol. 9, Nr. 2. P. 340–368.
2. Casini Lorenzo. The global administrative law scholarship. *Research handbook on global administrative law*. Edward Elgar publishing. 2016. P. 548–571.
3. D'Aspremont Jean. Droit Administratif Global et Droit International. *Un droit administratif global? A Global Administrative Law?* Actes du colloque des 16 et 17 juin 2011. Pedone, 2012. P. 83–94.

4. Escarcena Sebastian Lopez. Contextualizing Global Administrative Law. *Gonzaga Journal of International Law*. 2018. Vol. 21, Nr. 2. P. 57–81.

5. Krisch Nico. Global Administrative Law and the Constitutional Ambition. *LSE Law, Society and Economy Working Papers 10/2009*. On-line: <https://core.ac.uk/download/pdf/95276.pdf>.

6. Manocha Dushyant. The Emergence of Global Administrative Law and International Institutions: The World Trade Organization as an Example. *Foreign Trade Review*. 2008. Vol. 42, Nr. 4. P. 42–66.

7. Schill Stephan. Transnational legal approaches to administrative law: Conceptualizing public contracts in globalization. *Rivista Trimestrale di Diritto Pubblico*. 2014. Nr. 1. P. 1–33.

8. Tripathi Rajeshwar. Concept of Global Administrative Law: An Overview. *India Quarterly*. 2011. Vol. 67, Nr. 4. P. 355–372.

9. Кормич Б.А. Глобальне адміністративне право: ключові аспекти концептуалізації. *Lex Portus*. 2018. Nr. 9. P. 21–32.

UDC 330.366:502.131.1:60 (477) (043.2)

Voicilaș D.M., Assoc.prof. dr., Senior researcher,
Romanian Academy, Institute of Agricultural Economics,
Bucharest, Romania

THE NEW CONCEPT OF BIOECONOMY IN THE EUROPEAN UNION

The aim of the paper is the presentation of the bioeconomy concept and the state of the implementation at EU level. Based on data available at the level of the European Commission (EC), the European Parliament and other European bodies with responsibilities in this field, we offer a broad image of the concept and its evolution.

The term as such has been used since the 90s by geneticists Cabot J.E. and Martinez R., but their work has referred to their research in genetics (Birner, 2018). Earlier in the 60s, the economist Zeman used the term "bioeconomics". The American economist of Romanian origin Roegen N.G. also wrote about bioeconomics/bioeconomy in an article from the 70s, in which he concluded from personal professional experience that "unlimited growth would not be compatible with the basic laws of nature". Moreover, another Romanian scientist, Antipa G., used the term bioeconomy in the 30s in one of his works published in the "Bulletin de la section scientifique" of the Romanian Academy entitled "La biosociologie et la bioeconomie de la Mer Noire", that was printed in 1933. Recently, the bioeconomy was promoted after 2000 by Patermann Ch. through his initiatives, debates, and conferences.

Presently, there are different definitions for bioeconomy. For example, the EC states that "bioeconomy comprises those parts of the economy that use renewable biological resources from land and sea – such as crops, forest, fish,

animals, and micro-organisms – to produce food, materials and energy” [8].

BIOEAST Initiative (an initiative at CEE countries’ level) says, “the bioeconomy encompasses the production of renewable biological resources and their conversion into food, feed, bio-based products and bioenergy independently of the processing technologies. It thus includes agriculture, forestry, fisheries, food and pulp and paper production, as well as parts of chemical, bio-technological and energy industries” [4].

In a personal way, the concept can be defined like: A complex system composed of natural resources and their transformation processes, which belong to biology, and which contribute to the economic, social and cultural development of people in a sustainable way, based on knowledge, forethought and empathy. Independent of these definitions, the future of humanity will have to focus on this concept and what derives from it.

For European countries, whether they are EU countries or non-EU countries, the bioeconomy will play an important role in their national economy, through the policies and strategies promoted. Not all EU countries have created a national bioeconomy strategy. At the end of 2019, only ten EU countries had developed a strategy dedicated to the national bioeconomy, and another 6 had a national dedicated bioeconomy strategy under developing [6].

If we exclude UK, because of BREXIT, only nine EU countries have a national bioeconomy strategy. In general, EU member states in CEE are at various stages in the creation and implementation of their national bioeconomy strategies in line with the bioeconomy strategy established at EU level in 2012. At the same time, non-EU countries are still trying to elaborate their policies and strategies to align with international trends. To date, no non-EU country in Eastern Europe has developed and implemented a bioeconomy strategy.

The EC adopted the Strategy "Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe" in 2012. The goal of the document is to emphasise the importance of the bioeconomy for Europe in addressing major societal and economic challenges and to create a more favourable environment for its realisation (EC, 2012).

In 2018, EC launched the new Bioeconomy Strategy for a Sustainable Europe. Actually, it is an update of the old Strategy, based on the objectives from the political program of former President Juncker and First Vice-President Timmermans of the EC. The document is called “A sustainable bioeconomy for Europe: strengthening the connection between economy, society and the environment-Updated Bioeconomy Strategy”. The 2018 update of the Bioeconomy Strategy aims to accelerate the deployment of a sustainable European bioeconomy so as to maximise its contribution towards the 2030 Agenda and its Sustainable Development Goals (SDGs), as well as the Paris Agreement [6].

In CEE, only Latvia has a Bioeconomy Strategy. Other five (Croatia, Czech Rep., Lithuania, Poland, Slovakia) have strategies under development and the

rest have other related bioeconomy policies and strategies. In order to promote the creation of bioeconomy strategies in the CEE countries, in 2014 the BIOEAST Initiative was launched, at the proposal of the Visegrad countries. These countries were joined by: Bulgaria, Croatia, Estonia, Latvia, Lithuania, Romania, Slovenia. BIOEAST Initiative, «offers a shared strategic research and innovation framework for working towards sustainable bioeconomy in the Central and Eastern European countries» [4]. Through the BIOEAST Initiative, CEE countries set the vision for 2030 to develop knowledge and cooperation based circular bioeconomy, which helps to enhance their inclusive growth and to create new value-added jobs especially in rural areas, maintaining or even strengthening environmental sustainability. Based on this collaboration, the BIOEAST Initiative won the project BIOEASTsUP (H2020 Project «Advancing Sustainable Circular Bioeconomy in Central and Eastern European countries») which aims at supporting CEE countries in their bioeconomy development.

The results of this research offer a large perspective on the bioeconomy at the level of the EU and the CEE countries, including Romania, with their own characteristics, opportunities and challenges for the near future. Nowadays, in addition to all the unresolved issues in the world, such as climate change, migration, food security and others, the COVID-19 pandemic adds other topics of debate to the agenda of national governments or international organizations (Voicilas, 2020). Clearly, this pandemic will bring changes in national and international policies and strategies. Perhaps this is the right time for many countries in Europe or the world to reconsider their strategies and adopt or adapt policies to EU regulations in the field of the bioeconomy, because from our point of view this is the future for a right attitude towards nature, a cleaner and safer world for humanity.

Literature

1. Birner R. Bioeconomy Concepts, in I. Lewandowski (ed.) Bioeconomy, Hans-Ruthenberg-Institute, Social and Institutional Change in Agricultural Development, University of Hohenheim, Stuttgart, Germany, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-68152-8_3.

2. Voicilas D.M. Bioeconomy strategy in the European Union (Paper presented and published at the VIII International Scientific-Practical Conference “Economic and social aspects of Ukraine’s development at the beginning of the 21st century”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odessa National Academy of Food Technologies, Educational and Scientific Institute of Applied Economics and Management named after G. Weinstein), Odessa, Ukraine, 2020.

3. European Commission. Innovating for Sustainable Growth-A Bioeconomy for Europe, Directorate-General for Research and Innovation, ISBN 978-92-79-25376-8, doi 10.2777/6462, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.

4. Global bioeconomy agenda. URL: <https://bioeast.eu/bioeconomy/> [accessed 28.09.2020].

5. Bioeast – central and eastern european initiative for knowledge-based agriculture, aquaculture and forestry in the bioeconomy. URL: <https://bioeast.eu/home/> [accessed 28.09.2020].

6. Updated Bioeconomy Strategy 2018. URL: https://ec.europa.eu/knowledge4policy/publication/updated-bioeconomy-strategy-2018_en [accessed 28.09.2020].

7. The bioeconomy in different countries. URL: https://ec.europa.eu/knowledge4policy/visualisation/bioeconomy-different-countries_en [accessed 28.09.2020].

8. Bioeconomy Definition: Benefits, Economic Growth And Sustainability. URL: <https://youmatter.world/en/definition/bioeconomy-definition/> [accessed 28.09.2020].

UDC 340:669.1 (043.2)

Emeordi C. Isreal, Bachelor,
Aero Contractors, the Republic of Nigeria

NIGERIAN LAW IN PANDEMIC TIMES

Consequences of the well-known world's pandemic under which we still live had their impact on every country. The global community has got one more reason for its internal differently directed changes to give a rather quick reaction for its further existence and development in conditions of the fight against COVID-2019 [1, p. 439]. Due to this fact, Nigerian law is on the way of its transformation to be effective for the further development and prosperity of the state and welfare of the people.

The pandemic gave the following six key human rights messages to mankind:

1. Protecting people's lives is the priority; protecting livelihoods helps us do it;
2. The virus does not discriminate; but its impacts do;
3. Involve everyone in your response;
4. The threat is the virus, not the people;
5. No country can beat this alone; VI. When we recover, we must be better than we were before [2, p. 7–20].

Effective state governance requires the solidarity, cooperation and collaboration of regional and global actors. Accordingly, beyond supporting the priorities of states and regional bodies such as the AU, regional and global actors should step forward to contribute to alleviating the socio-economic costs of COVID-19, including debt relief measures [3].

Nigeria's federal government should urgently develop a plan to deliver social and economic assistance to the tens of millions of people who will lose income due to COVID-19, particularly informal workers who lack an adequate

social safety net, Human Rights Watch said. Their exclusion from social protections violates their right to social security enshrined in international human rights law. This plan should be developed in consultation with community-based organizations with experience serving people living in poverty [4].

Challenges to human rights and issues arising within the legal framework during the pandemic have helped provide grounds for the National Assembly to work towards the enactment of new legislation. The Bill aims to further strengthen Nigeria's public health institute, the Nigeria Centre for Disease Control's mandate and clarify the manner of declaring a public health emergency. Given the emerging lessons of the pandemic in Nigeria, entrenching a strong framework of human rights within proposed legislation is an imperative that cannot be ignored [5].

It is very important to admit that the prevention of human rights violations is a key part of the protective policy of every country in the world [6, p. 585]. In times of the fight against COVID-2019, it is still important to put a person with his/her interests and right in the center of the state's policy concerning the pandemic even making relations with other countries.

Having caused a substantial number of deaths within a short time, global politics reveals the need for quick decisions in combating the COVID-19 pandemic. While the fields of international relations and international law might still exist in a state of continuous adaptation and there is sometimes confusion in mapping their changing landscapes. Both fields can help us analyze global issues across various levels and can particularly help in a critical understanding of the global health architecture and can help draw attention to the mechanisms through which authority can reinforce set laws to attain such understanding and within the context of resolving or addressing global issues (i.e pandemics) among states, they have been proclaimed as veritable in ensuring global interaction whilst at the same time addressing existing inefficiencies. Thus to truly combat the COVID-19 pandemic, States across the globe ought not to act unilaterally, rather, they should act multilaterally by engaging with other States to respond to the pandemic by action for action and statement for statement [7, p. 71–72].

Balancing between health considerations and socioeconomic realities in response to the coronavirus pandemic has not been an easy decision for many countries. Nigeria has been caught in a dilemma between science and pragmatism as the country struggles to respond to the coronavirus pandemic [8].

In conclusion, we would like to admit that today's Nigeria is in the way of its progressive and modern transformations to build an effective legislative system for the development and prosperity of our state and positive prospect for its existence in post-pandemic times.

International Journal of Health, Safety and Environment (IJHSE)

Literature

1. Myronets O.M., Danyliuk I.V., Dembytska N.M., Frantsuz-Yakovets T.A., Dei M.O. Current Issues and Prospects of Modern Higher Legal Education in Conditions of the Fight against COVID-19. *Cuestiones Políticas*. 2020. Vol. 37, № 65. P. 438-456. DOI: <http://doi.org/10.46398/cuestpol.3865.29>

2. COVID-19 and Human Rights We are all in this together. 2020. URL: https://www.un.org/victimsofterrorism/sites/www.un.org.victimsofterrorism/files/un_-_human_rights_and_covid_april_2020.pdf

3. George Mukundi Wachira. COVID-19 reaffirms the importance of good governance and effective states in Africa. *ECDPM Great Insights magazine*. 2020. Volume 9, Issue 3. URL: <https://ecdpm.org/great-insights/navigating-eu-au-post-covid/covid-19-good-governance-africa/> (date of access: 25.01.2021).

4. Nigeria: Protect Most Vulnerable in COVID-19 Response. 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/04/14/nigeria-protect-most-vulnerable-covid-19-response> (date of access: 25.01.2021).

5. Cheluchi Onyemelukwe. The Law and Human Rights in Nigeria's Response to the COVID-19 Pandemic. 2020. URL: <https://blog.petrieflom.law.harvard.edu/2020/06/04/the-law-and-human-rights-in-nigerias-response-to-the-covid-19-pandemic/> (date of access: 25.01.2021).

6. Myronets O.M., Burdin M., Tsukan O., Nesteriak Yu. Prevention of human rights violation. *Asia Life Sciences*. 2019. Supplement 21 (2). P. 577–591.

7. Omodele Adeyemi. The dichotomy between international relations and international law in the face of the global COVID-19 pandemic. *Nnamdi Azikiwe University Journal of International Law and Jurisprudence*. 2020. Vol. 11, No. 2. P. 61-72.

8. Ukertor Gabriel Moti, Jeremiah Tersur Vambe. Responding to Coronavirus Pandemic in Nigeria: The policy dilemma of a vulnerable Nation – A Review. *International Journal of Health, Safety and Environment*. 2020. Vol. 6 (04). P. 526-533 URL: www.academiascholarlyjournal.org/ijhse/index_ijhse.htm (date of access: 25.01.2021).

UDC 340:417 (043.2)

Jarumai Cyril Joshua, Aircraft Maintenance Engineer,
Lufthansa Technik Shannon, Shannon, County Clare, Republic of Ireland

SOME ASPECTS OF MODERN IRISH LAW

By the early 21st Century further amendment to the Constitution has been necessitated by Ireland's membership of the European Union, which has involved the cession of a degree of sovereignty and the subordination of national law to European law. A significant amendment was effected pursuant

to the Good Friday Agreement, when Ireland removed its territorial claim to Northern Ireland and replaced it with the principle of unity by consent [1].

Today's Irish law due to the pandemic conditions of its development is on the way to its own improvement to regulate social relations effectively and protect the interests of their participants.

The Covid-19 pandemic is the largest global pandemic in a century with enormous health, mortality, social and economic consequences. Human society is still in the early stages of learning about this infection and the causative virus SARS-CoV-2 [2].

The prevention of human rights violations is a key part of the protective policy of every country in the world [3, p. 585]. Thus, even under the world's fight against the pandemic, the mentioned key-moment has to be taken into account in the making of differently-natured legislative changes in Ireland.

The emergence of the COVID-19 (coronavirus) pandemic in late 2019 and early 2020 presented new and urgent challenges to mental health services and legislators around the world [4].

Analyzing labor law in Ireland under Covid-19, Mangan D. admits that as applied to workplaces, the query will be how to maintain these micro-communities over the course of the different phases and over a longer period of time until (if) a vaccine is developed and made widely available [5, p. 304].

Ireland for Law is a government-led initiative that promotes the use of the law of Ireland and Ireland's courts and arbitration facilities to the international business community, particularly in areas where Ireland is already a world leader, such as aviation finance, funds, insurance, tech, pharma and life sciences. Ireland for Law is the banner brand for Ireland's International Legal Services Strategy. The brand has been created to represent and position Ireland's international legal services industry [6].

Finally, in the months that follow, it is important that government officials, decision-makers and scholars use COVID-19 as an opportunity to collate experiential knowledge and insights from those working on the front-line (Gardaí, healthcare professionals, shopkeepers, bank tellers, etc.). Future research exploring the opportunities and challenges associated with maintaining mental health equilibrium and psychological wellbeing will help to identify occupational support needs, inform crucial policy and practice, and contribute to Ireland's overall level of preparedness for future national emergencies [7, p. 195].

It is important to mention that a transformational recovery of the EU economy and achievement of green and digitalization agendas would require a more sizeable and long-term investment programme than the Next Generation EU fund as currently modelled. This could be financed by the issuance of debt at EU level [8, p. 5].

Public health responses to COVID-19 are constantly changing in light of changing circumstances. These measures, to the extent that they restrict rights

need to be rigorously assessed in terms of their necessity, proportionality and respect for the principle of non-discrimination [9, p. 5].

In conclusion, we have to admit that nowadays, the global community has got one more reason for its internal differently directed changes to give a rather quick reaction for its further existence and development in conditions of the fight against COVID-2019 [10, p. 439]. The Irish law is strongly involved in a proper reaction to the pandemic that predisposes appropriate changes of own legislation.

Literature

1. History of the Law in Ireland. URL: <https://www.courts.ie/history-law-ireland> (date of access: 25.01.2021).

2. Cusack D.A. COVID-19 pandemic: Coroner's database of death inquiries with clinical epidemiology and total and excess mortality analyses in the District of Kildare March to June 2020. *Journal of Forensic and Legal Medicine*. 2020. 76, 102072. DOI:10.1016/j.jflm.2020.102072

3. Myronets O.M., Burdin M., Tsukan O., Nesteriak Yu. Prevention of human rights violation. *Asia Life Sciences*. 2019. Supplement 21 (2). P. 577-591.

4. Kelly B.D., Drogin E., Mcsherry B., Donnelly M. Mental health, mental capacity, ethics, and the law in the context of COVID-19 (coronavirus). *International Journal of Law and Psychiatry*. 2020.73, 101632. DOI:10.1016/j.ijlp.2020.101632

5. Mangan D. Covid-19 and labour law in Ireland. *European Labour Law Journal*. 2020, 11. P. 298-305. DOI:10.1177/2031952520934567

6. Ireland For Law: Using Irish Law And Courts For Corporate Restructuring, Intellectual Property, Data Protection, And Derivatives. URL: <https://nysba.org/events/ireland-for-law-using-irish-law-and-courts-for-corporate-restructuring-intellectual-property-data-protection-and-derivatives/> (date of access: 25.01.2021).

7. Rooney L., McNicholas F. 'Policing' a pandemic: Garda wellbeing and COVID-19. *Irish Journal of Psychological Medicine*. 2020, 37. P. 192-197. DOI:10.1017/ipm.2020.70

8. Deirdre Ahern, Suryapratim Roy. Law and policy responses to Covid-19 in Ireland: supporting individuals, communities, businesses, and the economy. A Public Policy Report of the COVID-19 Legal Observatory. School of Law, Trinity College Dublin. 2020. URL: <https://www.tcd.ie/law/2020.21/Covid-19%20Public%20Policy%20Report.pdf> (date of access: 25.01.2021).

9. Coronavirus pandemic in the EU – fundamental rights implications. *Bulletin*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. № 1. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-coronavirus-pandemic-eu-bulletin-1_en.pdf (date of access: 25.01.2021).

10. Myronets O.M., Danyliuk I.V., Dembytska N.M., Frantsuz-Yakovets T.A., Dei M.O. Current Issues and Prospects of Modern Higher Legal Education in Conditions of the Fight against COVID-19. *Cuestiones Políticas*. 2020. Vol. 37, № 65. P. 438-456. DOI: <http://doi.org/10.46398/cuestpol.3865.29>

Stephan Hobe, professor,
Director of the Institute of Air Law, Space Law and Cyber Law,
University of Cologne, Cologne, Germany

SPACE LAW: NECESSARY CHANGES IN TIMES OF GLOBALISATION

In 2020, we have celebrated the 60th year of space law making [1]. Around 1959/1960 the work of the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and in particular its Legal Subcommittee started with a view to implement international space law [2]. As we will show in this lecture there were different phases of space law making that all had their distinct feature.

Characteristic for the first period of space law making was, on the one hand, that there was always a military overtone to the use of outer space that played a preeminent role [3]. Moreover, despite the concept of Art. VI of the Outer Space Treaty there were only governmental activities [4]. So even the peaceful uses of outer space were only undertaken by governments or by governmental agencies. We know however, that in more recent times this is about to change. More and more governments refrain from spending large amounts of money or, put it differently, do this only if there is a significant military gain. Therefore more and more private activities or let's say commercial activities come to the forefront. Of course, the crucial question is at stake whether the international *lex lata* for human activities in outer space will change in character, being influenced by this new paradigm for law making. I will therefore in the following first part characterize the different phases of law making (Part 1) before in the second part (Part 2) I will sketch out the challenges and then in Part 3 ask whether we really should have new law in the future. This may then enable for a conclusion at the end of where we stand and what we have to expect.

Part 1: Phases of space law making so far

I. The Era of Treaty Law (1963 – 1979).

The United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space was established with the aim to deliberate future treaties. Those treaties, mostly prepared in the two sub-committees would then be adopted by the Main Committee and sent as recommendations to the United Nations General Assembly. If a recommendation was aimed at to become an international agreement, the General Assembly had to adopt it before it was opened for signature by states [5].

Such procedure worked considerably well at the beginning. Between 1963, the adoption of the famous Resolution 1962 (foreshadowing the Outer Space Treaty), the 1967 Outer Space Treaty itself, the Rescue Agreement of 1968, the Liability Convention of 1972, the Registration Convention of 1975 and finally

the Moon Agreement of 1979 brought about five international treaties in a relatively short period of time. This is even more so, if you compare the totally unknown area of outer space to the much better equipped national maritime law which had in fact produced four international conventions only in 1958.

II. The Era of United Nations Resolutions (1982 - 1996).

The era of treaty making was then replaced by an era of adopting United Nations General Assembly Resolutions. In law this is of course a significant difference. Such resolutions lack thanks to the missing competence of the General Assembly to adopt international law (see art. 13 UN Charter), any legally binding force. And this seemed to be intended. After the shock of the adoption of the Moon Agreement one started to enter into this new phase. Resolutions on direct broadcasting by satellites, dealing with the transboundary transport a broadcasting messages, on remote sensing, i.e. the search into a country from outer space, on nuclear power sources, dealing with protection against accidents of satellites with nuclear power on board and of space benefit, an attempt to reinterpret the Outer Space Treaty all these resolutions were adopted by consensus with one exception. The ideologically inspired resolution on direct broadcasting by satellites was adopted by majority. Three others were in fact adopted by consensus which was not so difficult even for those countries who disliked the content because of their legally non-binding nature. But this was not the end.

III. Resolutions interpreting space law (2004 – 2020).

As of 2004 the United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space adopted resolutions that instead of changing firm treaty law through amendments under international treaty law (Vienna Convention on the Law of Treaties (VCLT)) started to reinterpret certain provisions of hard international treaty law. Thus, specific problems of space law, as e.g. of the “launching state” were subject to specific “guiding principles” In 2004 and 2007 with regard to particular problems that had arisen after the adoption of the Liability and Registration Conventions. Moreover, in 2013 the General Assembly was encouraging member states to adopt national space legislation.

What does this development mean? To say it in a rather neutral form, major space faring countries seemed to be of the opinion that it is more favorable to adopt non-legally binding instruments rather than treaties [6].

Part 2: Challenges

Let's now turn to more recent developments. Besides a fast growing number of commercial space activities, mostly undertaken by private actors there is still the constant use of outer space for military activities. New technology may even challenge the hitherto safe idea of the division between air and outer space by the van Karman line. It seems to be safe that to assume new domestic space (and spaceport) law is needed but the most important point seems to be: we need a new look of space law.

Part 3: New Law?

So far we have seen that space legislation may be at the crossroads. The old *corpus* of space law, be it in the form of treaty law or of UNGA resolutions, is questioned by the new range of commercial space activities and particularly by a delimitation problem that may give rise to further discussion.

One can clearly see so far that outer space and even the solar system have been used more or less uncontrolled by satellites of either military or civil character. In other words, all the uses of outer space have happened in a rather uncoordinated form. If in the future there will be a growing number of commercial activities and this can certainly be expected, a new order for using outer space is necessary. Art. I, para. 1 of the Outer Space Treaty calls upon the rational uses of outer space to be a province of all mankind. In other words a certain restriction may on the one hand exclude the exclusive exploration and use of states and allow the international community in some not very accurately described form to participate. On the other hand, any exploration and use of outer space may serve military purposes only to an extent as Art. IV of the Outer Space Treaty allows. And most importantly, outer space may be used only as this is done in a way that is environmentally acceptable.

This means in other words, that the old paradigm of – a state can do whatever it wants if there is no prohibition by international law, the so called *Lotus principle* called after a famous decision of the Permanent Court of International Justice of 1927 should be newly evaluated: can we really afford outer space to be overcrowded by satellite swarms, i.e. having up to 42.000 satellites in Low Earth Orbit in view of other possible uses or having in the future satellites going through specific orbits without endangering others?

What should be learned from this is that the uses of outer space as an international common space might be guided by the guarantee of a freedom of use exercised in a proportionate way. I can use my freedom only in such a way as not to hamper the freedom of use of others.

And at the centre of this has to be some international space traffic management safeguarding that outer space can still be used by many generations to come.

Literature

1. On an account of space law making after 50 years see Stephan Hobe, xx, the Institute is honored with a book Kai-Uwe Schrogl/Stephan Hobe (eds.), *The IISL at 60*, Cologne 2020.

2. Historical account by Steven Doyle, in Schrogl/Hobe, note 1.

3. Stephan Hobe, *Space Law, Nomos/Hart* 2019.

4. NN in Stephan Hobe/Kai-Uwe Schrogl (eds.), *Cologne Commentary on Space Law*, vol. 1, OST, Art. VI, random note.

5. On the law making procedure for UN space law, see Hobe, note 3.

6. Critical account by Stephan Hobe, note 1.

Єськов С.В., доктор філософії,
президент Центру дослідження європейських реформ,
Люксембург, Велике Герцогство Люксембург

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБРОБКОЮ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» та Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні визначено необхідність розвитку таких умов суспільного життя в Україні, за яких кожна людина може створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, мати можливість реалізовувати свій потенціал, сприяти суспільному і особистісному розвитку та підвищувати якість життя. Важливими кроками на цьому шляху є удосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення розвитку інформаційної сфери та прискорення її адаптації до європейських правових норм та стандартів.

Базовими нормативними документами, які дають змогу ознайомитися зі стандартами Ради ЄС щодо регулювання відносин між правоохоронними органами та провайдерами телекомунікаційних послуг щодо виконання запитів на втручання у приватне спілкування, є Резолюція Ради ЄС від 17 січня 1995 року «Про законне перехоплення телекомунікацій», Резолюція Ради ЄС від 20 червня 2001 року «Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг» та Директива № 2002/58/ЄС Європейського Парламенту й Ради ЄС від 15 грудня 1997 року «Про обробку персональних даних і захист конфіденційності в секторі електронних засобів зв'язку».

Резолюція Ради Європейського союзу від 17 січня 1995 року «Про законне перехоплення телекомунікацій» [1, с. 1-6] присвячена унормуванню можливості національних правоохоронних органів проведення перехоплення телекомунікацій, містить стисле викладення пропозицій компетентних правоохоронних органів для технічної реалізації санкціонованого законом перехоплення в сучасних телекомунікаційних системах. Необхідність у прийнятті цього документа виникла через потребу одноманітного врегулювання відносин між правоохоронними органами, уповноваженими на перехоплення, та провайдерами відповідних послуг, внаслідок чого Рада ЄС закликала уряди держав-членів погодити це питання на рівні міністрів,

відповідальних за телекомунікації, міністрів юстиції і внутрішніх справ. Інакше кажучи, метою цієї резолюції є забезпечення платформи для взаємодії постачальників телекомунікаційних послуг та правоохоронних органів щодо виконання оперативних запитів на перехоплення інформації.

Ідею про те, що негласний доступ до телекомунікацій є вкрай важливим в сучасних умовах протидії злочинності, для розкриття тяжких злочинів та переслідування злочинців, розвинуто й в іншому документі Ради ЄС – Резолюції «Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг» [2, с. 89-93]. Підтвердивши в черговий раз потребу в дотриманні прав осіб на таємницю зв'язку при проведенні заходів щодо перехоплення телекомунікацій, Рада ЄС у зазначеній резолюції звернула увагу на значне розповсюдження негативних явищ в частині використання злочинцями новітніх телекомунікаційних технологій з метою досягнення протиправних цілей та отримання певних переваг, наданих можливостями телекомунікаційних систем, як із метою уникнення затримання, так і для скоєння злочинів.

Вказавши, що попередню резолюцію з цих питань («Про законне перехоплення телекомунікацій») було прийнято ще в той час, коли в телекомунікаційній сфері превалювала комутація каналів (а не комутація пакетів – більш сучасний спосіб комутації, коли по одній фізичній лінії зв'язку можуть обмінюватися даними багатьох вузлів), Рада ЄС у резолюції «Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг (ENFOPOL)» закріпила низку пояснень й уточнень з урахуванням науково-технічного процесу в цій галузі. У цьому контексті наводяться такі стандарти, протоколи, мережі та послуги, як, наприклад, PSTN, ISDN (цифрова мережа інтегрованих послуг), GPRS, UMTS (універсальна система мобільних телекомунікацій), xDSL, TETRA (транс'європейський стандарт радіозв'язку з автоматичним розподілом каналів), GSM, CDMA, IS-41, AMPS, S-PCS (персональна супутникова система зв'язку) тощо. У принципі, за своїм внутрішнім змістом, резолюція Ради ЄС «Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг (ENFOPOL)» є коментарем до попередніх рішень Ради ЄС з питань перехоплення телекомунікацій стосовно найновіших технологічних рішень [2].

Враховуючи ту обставину, що розвиток інформаційного суспільства та запровадження нових телекомунікаційних послуг, у тому числі успішний транскордонний розвиток таких послуг, здебільшого залежить від віри користувачів в те, що загрози втручання в їхнє особисте життя ці технології не несуть, Рада ЄС спільно з Європейським Парламентом прийняли Директиву № 2002/58/ЄС стосовно обробки персональних даних та захисту права на недоторканість особистого життя в сфері

електронних комунікацій. Метою директиви проголошено гармонізацію положень національного законодавства щодо гарантій відповідного рівня захисту основних прав і свобод, і, зокрема, права на приватне життя і конфіденційність інформації про приватне життя у зв'язку з обробкою персональних даних у сфері електронних комунікацій, і для забезпечення вільного руху таких даних, вільного пересування обладнання для електронного зв'язку та послуг електронного зв'язку. Закріпивши принцип конфіденційності комунікацій та встановивши заборону несанкціонованого прослуховування, підключення, зберігання, будь-яких інших форм перехоплення або стеження за повідомленнями або даними трафіку, директивою допускається обмеження прав людини, у тому числі зберігання персональних даних протягом певного періоду, якщо таке обмеження є необхідною, відповідною і пропорційною мірою в рамках демократичного суспільства для здійснення захисту національної безпеки, оборони та громадської безпеки, запобігання, розслідування, виявлення і переслідування злочинних дій або несанкціонованого використання системи електронного зв'язку [3, с. 37-47].

Підводячи підсумки висвітлення позиції Ради ЄС зазначимо, що досвід регламентації взаємовідносин між провайдерами телекомунікаційних мереж та правоохоронними органами може бути корисним прикладом для України, оскільки прозорість та деталізація, з якими підійшли до регулювання такої делікатної справи як втручання у приватне спілкування, потребують уваги та гідні запозичення. Адже у «Правилах надання та отримання телекомунікаційних послуг», затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 295 від 11 квітня 2012 р. містяться лише загальні згадки про потребу охорони таємниці телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається технічними засобами телекомунікацій, а також заборону зняття інформації з телекомунікаційних мереж, крім випадків, встановлених законом. Фрагментарні спроби регулювання окремих аспектів втручання у приватне спілкування здійснені в «Порядку взаємодії між СБ України та Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України при організації проведення сертифікації технічних засобів телекомунікацій на відповідність вимогам нормативних документів до технічних засобів для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів у телекомунікаційних мережах загального користування України», проте, як можна впевнитися з вищенаведеного досвіду, цього явно недостатньо.

Література

1. Council Resolution of 17 January 1995 on the lawful interception of Telecommunications. *Official Journal of the European Communities*. L.329. 4.11.1996. Pp. 1-6.

2. Council Resolution of 20 June 2001 on law enforcement operational needs with respect to public telecommunication networks and services. *Official Journal of the European Communities*. L. 107. 03.05.2002. Pp. 89-93.

3. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications). *Official Journal of the European Communities*. L. 201. 31.7.2002. Pp. 37-47.

UDC 32.001 + 34.02 (043.2)

Лобжанидзе Г.Ш., д.ю.н., профессор,
Тбилисский учебный университет Гурама Таварткиладзе
Челидзе С.Г., д.ю.н., ассоциированный профессор,
Кавказский международный университет, г. Тбилиси, Грузия

УЧЕНИЕ О ЕСТЕСТВЕННОМ ПРАВЕ И ДРЕВНЕКИТАЙСКАЯ ФИЛОСОФИЯ

Естественное право, начиная с древнего Китая, затем римского периода, живёт в средневековую эпоху, так как связано с идеологическим направлением этих веков [1].

Естественное право самобытно, оно сформировалось как учение о праве независимо от идеального государства и происходит от «природы» (естества), что даёт ему преимущество над политическими институтами.

Естественное право берёт начало в странах древнего Востока и достигает своего развития в античную эпоху. Советская наука исследовала его фрагментами, так как считала это учение западным и буржуазным учением [2].

В сущности, без учёта естественного права было невозможно основательное изучение не только философии права, но и позитивного, обычного или прецедентного права, хотя «в науке права в течение веков существовало и господствовало учение, доказывающее, что «независимо от постоянно изменяющегося позитивного права, т.е., законодательства, существует естественное право – принципы высшего, всеобщего, вечного права, к которым должно стремиться позитивное право каждой страны и которые представляют критерии оценки действующего законодательства» [3].

Прежде естественное право понимали как идеалистическое понимание права, согласно которому его существование определяется самой природой человека и поэтому представляли независимым от конкретных социальных условий и государства. Тем самым, приверженцы школы естественного права свою теорию (Голландия – Гроций и Спиноза; Англия – Гоббс и Локк; Франция – Вольтер, Монтескье, Руссо; Германия

– Лейбниц, Вольф, Хуфендорф, Кант, Фихте; Россия – Радищев) противопоставили законодательству, действующему в каждом государстве, или позитивному праву. Ведь естественное право, в отличие от позитивного, общее для всех народов и для каждого человека, оно вечно и неизменно, и представляет собой проявление всеобщей справедливости. А «согласно их мнению, действующее право соответствует лишь принципам права» [4].

Историю возникновения и развития естественного права условно делят на несколько основных этапов:

За разложением первобытнообщинного строя, возникновением государства и права последовало создание рабовладельческого общества и период античности.

Хотя ещё до Европы мыслители древнего Китая: Лао-цзы, Мо-цзы (VI – V вв. до н.э.) и другие философы уже различали естественное и человеческое право. По утверждению Лао-цзы, пишет профессор Е. Воротилин, управление государством должно происходить лишь в соответствии с естественным Дао, иногда без него нельзя установить спокойствие и гармонию. При господстве естественного Дао общество может существовать без всяких приказов. «Дао вечно, оно не имеет имени. Хотя это малое существо, но никто в мире не может его подчинить себе. Если существо само по себе станет спокойным, тогда небо и земля гармонично соединятся установится счастье и благополучие, а народ успокоится без приказов». По мнению Лао-цзы, в обществе без государства всё управлялось в соответствии с естественным Дао, после возникновения государства рядом с естественным Дао возникает человеческое Дао, которое притесняет и ограничивает действие естественного Дао. Естественное Дао напоминает натяжение лука – когда опускается его верхняя часть, поднимается нижняя. Он отнимает, у кого лишнее и даёт бедным то, что отнято. А человеческое Дао действует наоборот: отнимает у бедных и даёт богатым то, что отнято. Кто может дать другим всё. Это могут только те, кто следует Дао. Поэтому умный человек делает и не пользуется тем, что сделано, совершает героический поступок и не возвеличивает себя. Он благороден потому, что у него нет страстей» [5].

По мнению Лао-цзы, на сознание большинства людей отрицательное влияние оказывает богатство, чьё возникновение уже создало опасность для управления обществом в соответствии с естественным Дао. В результате возникновения государства человеческое Дао притесняет и ограничивает пределы действия естественного Дао, вследствие чего часто меняется направление естественного развития вещей. Человеческое Дао Лао-цзы называет позитивным правом, в древнекитайском философско-правовом учении большое значение придаётся тому взгляду Лао-цзы, в котором ведущее место занимает познание людьми явлений природы и

общественной жизни. Лао-цзы отвергает теорию врождённого знания в учении Конфуция, он связывает его с материальными условиями жизни. Лао-цзы проповедует всеобщую любовь и доселе неизвестными моментами обогащает сформированное в древнем Китае учение о небе. Он указывает, что волю неба, которое будет познано, представляет всеобщая любовь и взаимная справедливость.

По утверждению Лао-цзы, государство возникло в условиях имущественного неравенства, которое впоследствии принимает ещё более сильный характер.

Лао-цзы от правителей требует гуманного отношения к людям, по его мнению, «кто не пренебрегает народом, тот не будет пренебрегаем народом» [6].

Среди философско-правовых учений Китая следует отметить философско-религиозное мировоззрение Конфуция под названием «Лунь-Юй». Несмотря на борьбу против этого учения, сформировалась конфуцианская школа, т.е., течение. Для них овладение знанием и наукой занимало ведущее место, так как знание расширяет представление о явлениях и достичь его получения может любой человек, если будет трудиться [7], а знание делает человека благородным, прибавляет ему гуманности, что является и божьей волей.

Конфуций делит общество на различные слои, он упоминает «высокий», «средний» слои и считает возможной установление гармонии между ними.

По Конфуцию, государство имеет божественное происхождение и осуществление государственной власти подчиняется божьей воле. Он и право связывает с божественной волей, в человеческое сознание и законы приходят по воле бога, поэтому их защиту полагает божьим делом. Самым большим грехом и преступлением он считает убийство родителей (родителя). Подобное действие подразумевается шагом против бога.

Конфуций не жаловал позитивные законы, это было обусловлено тем, что он их считал «средством» наказания. Хотя Конфуций и не отрицал полностью значения законодательства, он уделял ему вспомогательную роль. Учение о естественном праве впоследствии, в древнем Китае было развито представителями школы Законников. Среди многих видных представителей этой школы следует отметить Хань Фейя (288-233 гг. до н.э.) [8].

По мнению Хань Фейя, существуют законы двух видов: естественные и человеческие. Естественные законы предшествуют человеческим. Они существовали ещё до появления государства и действуют и в условиях его бытности. Что касается человеческих законов, они создаются после возникновения государства. Поэтому преимущество отдается естественным законам, цель которых – установить порядок, спокойствие и равновесие в природе и обществе. Человеческие законы – это законы,

созданные тем же государством, и они выражают интересы людей. Но так как высшей целью общества является установление порядка и спокойствия в человеческих отношениях, законы, установленные государством, должны соответствовать естественным законам, которые лучше всего обеспечивают установление порядка в природе и обществе. Законы, установленные государством, не должны противоречить естественным законам, в частности, позитивное право не должно самовольно вмешиваться в процесс естественного развития событий, наоборот, следует, чтобы их воздействие на природные и общественные явления проистекало из требований естественных законов. По утверждению Хань Фейя, целью закона является защита общих интересов и преодоление частных. По его мнению, закон несёт порядок, а если руководствоваться частным интересом, то возникают неурядицы, беспорядки.

Согласно Хань Фейю, наказание и поощрение, как основные методы управления государством, должны использоваться властью с большой осторожностью, но наказание преступника – обязательно.

И наконец, философско-правовые учения древнего Китая сыграли положительную роль в формировании и развитии философии права последующего периода, так как их основные положения нашли своё отражение в правовых учениях современности. Исходя из вышеуказанного, можно заключить, что правовые учения, сформулированные не только в Китае, но и странах древнего Востока, отразились в праве, установленном государством и соответствие их естественному праву и сегодня актуально, в эпоху социальных изменений.

Литература

1. Вачейшвили Ал. Общая теория права. Тбилиси, 2010 (на груз. яз.).
2. Дио-де-дзин, XXII.
3. Иванов А.И., материалы по китайской философии, ведение школы Фа. Хан Фэй – цзы. СПб., 1912.
4. Инцкирвели Г. Теория государства и права. Тбилиси, 1977 (на груз. яз.).
5. История политических и правовых учений / под. ред. О.Э. Леиста, Москва, 1997. 576 с.
6. Лобжанидзе Г. Философия права. Тбилиси, 2014 (на груз. яз.).
7. Полов П. Изречения Конфуция. Москва: Мысль, 1972. 361 с.
8. Саванели Б. Теория права. Тбилиси, 1993 (на груз. яз.).

**SOCIAL DEVELOPMENT AND HUMAN RIGHTS-BASED
APPROACH: «HAKUNA MATATA» FOR LEGAL EDUCATION**

...to the honourable and sweet community of UN ILFP 2019

Today's global challenges of economic, political, legal, cultural and humanitarian character proves that current state of international law and interstate cooperation is not sufficient. The primary duty-bearers for these problems are not only international organizations or states. In its turn, academia is also responsible for the existence of such negative trends. Among others, legal experts and scientists are under moral obligation to assist public reforms and application of innovative legal regulations to public relations. Simply put, traditional approach to legal education and research should be revisited in order to meet "calls" of global problems and resolve them in possible best manner. In this regard, I consider Human Rights-Based Approach (HRBA) as one of most powerful instruments for modifying separated legal fields and areas to overview them together and conduct multidisciplinary research strategies. At the same time one should not forget that HRBA is not only about fact-finding mission. It also requires raising public awareness and involvement of civil society participation as well as resolving illiteracy is not possible without rational educational reforms. Nowadays, traditional law fields such as criminal law, civil law and administrative law do not have exact, precise theoretical borders and in practice they are applied together and in a mixed manner to our daily life. On the other hand, emerging global challenges play the role of basis for the formulation of new legal fields. In particular, special attention should be paid to legal research and knowledge as they are more sensitive in the establishment of new legal rules. In this regard, more systematic and functional approach is a demand in order to review all the challenges and problems in one common chain. In the light of the above-mentioned, I propose human rights sphere as the most flexible field of law that could be equally applied both to traditional and new legal areas. Besides, we may observe human rights not only as a special legal field, but also a new legal method and approach for detailed study of global challenges. The analysis of the use of human rights in different scientific directions is included in HRBA and we consider to enlarge the scope of HRBA in order to transform traditional meaning of legal education and research. Therefore, I am going to introduce some basic challenges that undermine the effectiveness of law systems and promote new study methods in education as well research.

Equality issues - All international human rights instruments proclaims right to equality and prohibition of discrimination. One can find unlimited type of

grounds upon what discrimination is prohibited, but nations in global scale suffer from it. It is not the traditional meaning of discrimination of the basis of gender, race or colour. Currently, we have new types of inequality in the light of different level of economic development, unemployment, migration crisis, climate change and environmental problems, industrialization and knowledge society. It is clear that international community promotes equality in all possible means, but still some critique is left on the paper. All of universal and regional organizations are built on the purpose of cooperation and collaboration, however, still we have developed and developing countries being in different conditions of sustainability.

Good governance and fight against corruption: The fundamental principles of good governance and human rights are the same or at least, similar. Moreover, international law instruments ensuring good governance also are more than enough, but challenges still exist. Good governance problems do not refer only to low level of national implementation and there are open questions. On one hand, good governance is pre-condition for the protection and fulfilment of human rights. If states are eager to implement human rights obligations faithfully, they need to improve their good governance qualities too. In international level, basic elements and requirements of good governance are enshrined independently from relevant human rights norms. It means that not all of international human rights instruments define good governance principles. On the other hand, good governance is usually discussed in connection with political rights and political equality. We may find some scholars [1; p.7] who claim for the recognition of the right to good administration too. International and national legal regulation of fighting against corruption also has its own gaps and dilemmas. In international level fighting against corruption and basic steps of lawful behaviour are defined by relevant legal documents. Along with bribery and misuse of official position, corruption is recognized as the breach of international legal obligations of states. Yet, we recognize the truth in experts' position [3, p.44] that there is a minor referral to human rights in current fight against corruption. Thus, new medium for fighting against corruption should make strong reference to HRBA and relevant studies should be central points of education towards good governance too.

Emerging ICT technologies and cyberspace: The pros and cons of ICTs in social, cultural, political life of society are widely discussed by experts of various specializations. Still, HRBA in legal study and learning of ICTs has not been applied in sufficient broad manner. In this respect, I may claim that ICTs have reasoned the formulation of digital human rights and nowadays, each of traditional human rights has its own digital reflection. Therefore, investigation of separated criminal law, civil law, administrative law aspects of ICTs is not suitable. Widening the scope of HRBA in the legal research of ICTs is conditioned by several theoretical and practical details. Even more, regulation of technologies, including ICTs formulated new field of law and legal norms

related to digital space (cyberspace) are the subject matter. In most of former Soviet countries this new sphere is called „information law” [2; p. 15].

Literature

1. Addink G.H. Good Governance: Concept and Context. UK, Oxford University Press. 2019, 352 p.

2. Aliyev A.I., Rzayeva G.A., Ibrahimova A.N., Maharramov B.A. and Mammadzali S.S. Information Law. Coursebook. Azerbaijan, Baku: Nurlar Publishing. 2019, 448 p. [in Azerbaijani].

3. Larmour P.T., Wolanin N. Corruption and Anti-corruption. Australia, Canberra: ANU Press. 2013, 286 p.

UDC 347.1(043.2)

Margineanu Elena, PhD. Candidate,
Free International University of Moldova, Republic of Moldova

THE CHALLENGE OF WRONG EXPRESSIONS AS «SOCIAL DISTANCE» AND CONTEXT-BASED INFORMATION MISMATCH ON THE PILLARS OF CIVIL SCIENCE

The measures on civil liberties imposed in 2020 were unprecedented in modern society, and they're coercive and limiting nature has shifted the perception of justice. The principle of *legality* and *equality*, as main pillars of democracy and modern civil science, in the form of current and proposed regulations is losing the public support and acceptance, since formulated expressions do not behold the original meaning of *rights* and *freedom of choice* anymore. Before establishing a new rule of law with another collective consensus, the rule of man might become the transitory phase during the shifts of social paradigms, representing the protective mechanism for human rights, family and justice.

Changes of social nature are triggered by dissonant views among community members regarding concepts as justice, equality, development and the imperative need to find consensus for establishing a new social structure that would satisfy the critical mass in a society [10]. Social changes imply transformations not only of inter-personal relationships, but also of family relationships, labor environment, welfare structure, normative acceptance and first of all – repositioning of „self” within the social picture [6]. Previous radical social disruptions were caused as a consequence of technological progress [9]. Metallurgy as the main tool of first industrial revolution, offered efficiency character to the society of hunters and gatherers, steam power revolution reshaped agrarian society, mass-production and automation industrialized society and launched the continuous process of urbanization [8]. For the past few decades, with the development of Internet, online platforms

and disruptive technologies based on electricity [9], the society is exponentially creating informational content that can often (yet not always) substitute tangible products in terms of externally assigned value. The transition period from one type of social organization to the following one knows fluctuation in terms of its course's direction and it is elongated across decades [10]. Looking back at previous social changes in history, we can offer comprehensive explanations based on analysis of observed factors, however for the people living during that transition period, the discussions upon social modifications were only probabilistic and could not encompass multitude of factors that impact such historical events [9]. In the same manner, as we are today at one-step closer to the next social disruption, we can offer only probabilities regarding the direction of upcoming social changes, and one of this probability is the loss of *freedom of choice* as a consequence of informational uniformity pushed by new technological arrangements [2]. Freedom of choice is equaled with freedom of life.

In 2020 most countries have known perturbations in the development process of socio-economic domain. The expression „*because of the virus*” is incorrect, as the decisions to insert lockdowns, mobility restrictions, limitation of economic activities and forced unprecedented behavioral rules have administrative nature, thus, the correct formulation to express the cause that launched first social changes is „*because of the imposed measures*”. Another expression that was incorrectly used in the mainstream media across all countries is „*social distance*” [4, 12]. „*Social distance*” was the formulation to explain a new behavioral rule during declared emergency state. The correct formulation is „*physical distance*” not „*social distance*”, as emergency state has a temporary nature and „*physical distance*” represents a clearly determinate physical measure with temporal nature to answer at a temporary need, whereas „*social distance*” is an expression that pictures the discrepancy between members of a society during an undetermined (unspecified thus continuous) period of time. Discrepancy in a society is perceived through class segregation, and the repetition of expressions that denotes a separation of people by economic rationale - psychologically programs the individuals to accept further measures that increase this discrepancy [5]. Also, in this context, „*social*” is an adjective with synonyms as „*cheery*”, „*friendly*”, „*companionable*” [1], (since adverbs are used to describe verbs and „*distance*” is not a verb, meaning „*social*” is not an adverb in this configuration), and denotes a measure that is directed to discourage the emotional relationships between people. A law norm and an administrative measure cannot regulate emotional domain (*criminal actions are a completely different category). According to Britannica encyclopedia, „*social structure*” is an arrangement of institutions where human beings interact and live together; implying an establishment with a continuous nature [1], where the insertion of „*distance*” within this concept would import its continuous nature and deform the concept of natural societal order in

people's long-term perception. Therefore „*keep the social distance*” is **not a legal measure** by default and also, by Constitution [3].

Nevertheless, if ruling power would recognize and adopt only correct measures, war would have been an unknown concept in our history, and as errors are the ”building” elements of changes, the impact of such widely spread incorrect measures should be taken into account during the attempt to offer civil solutions for the changes triggered by their impact in the first place.

The perception of justice and equality is shattered and this challenges the civil law per se. Law is a normative equivalent of a consensually accepted concept similar to justice, as it offers the possibility to appeal and argument regulations via clear procedural instruments [3, 6]. The situation has changed in 2020 by imposing measures that are (a) highly disputable and clearly divide society in opposite views regarding their efficiency, and (b) removes personal right and ability to access procedural instruments for appealing and discussing the legal character of the measure itself [4]. Thus, the principle of „*legality*” and „*equality*” as fundamentals of democracy, are trembling under the pressure of their theoretical incongruences with reality. Further, as the issue of (absence of) „*fairness*” has been addressed with a sufficient frequency to become omnipresent during diurnal activities of society members for over a year, the society itself witnesses the situation when the association between „*not following the rules*” and „*doing the wrong thing*” is explicably disbanded. This split was caused by the disruptive example of how the *legislative, executive and judicial* power have adopted measures, the essence of which, is clearly contradicting their formulation: „*for your own good, by the government*” and „*not in our interest, by the people*”. Reversal of concepts, definitions and categories, is not without serious reverberations in legal domain. One pivotal example of definition reversal is the recent tacit modification made by World Health Organization (WHO) – if previously it was consensually accepted that *herd immunity* is a concept used for describing „*protection from an infectious disease that happens when a population is immune through natural immunity*”, the WHO has changed overnight the same term with an opposite definition „*herd immunity is a concept used for vaccination*” [11]. Such radical definition and expression modifications have a domino effect for entire normative structure of the systems tangential to the matter at hand. And although WHO does not have coercive power in separate countries (it has a recommendation power not a mandatory one from legal stand-point), it still raises great concerns regarding the institution of precedent and normative volatility, thus – implicitly picturing to the people that their rights also do have, similarly, a volatile nature.

In fact, the discussion upon previously established concepts is inevitably directing the collective towards the need to redefine its paradigms, and as law is the protective layer of society's paradigm, entire normative structure is prone to significant changes. The question is not whether the law will „*be or not*” modified, it is an issue of „*how*”. Will the modification follow the precedent of

WHO's tacit alteration for unknown interests, or will these modifications follow the need to reaffirm personal freedom after social turbulences requests it? It is however obvious that *legality* and *equality* do not have same normative formulation to ensure their enforcement anymore. *Rule of law* knows its critical test during this decade, and most likely, until a new rule of law is established, *the rule of man* might become the safest transitory phase for keeping the *freedom of choice* and *freedom of life* respected for our next generations.

Literature

1. Britannica E. (2008). *Britannica concise encyclopedia*. Encyclopaedia Britannica, Inc.
2. Brkan M., Claes M., & Rauchegger C. (2020). European fundamental rights and digitalization.
3. Constitution of Republic of Moldova, Law Nr.01 from 29.07.1994, published in *Official Monitor* nr.1 from 12.08.1994.
4. Decision of Extraordinary National Public Health Commission of Republic of Moldova, nr.11 from 15.05.2020.
5. Dwyer R. (2010). Poverty, prosperity, and place: the shape of class segregation in the age of extremes. *Social Problems*, 57(1), 114-137.
6. Gooby T. (2004). *New Risks, New Welfare: The Transformation of the European Welfare State*. Oxford University Press.
7. Lloyd C.D., & Shuttleworth I.G. (Eds.). (2014). *Social-spatial segregation: Concepts, processes and outcomes*. Policy Press.
8. Melnyk L.H., Kubatko O.V., Dehtyarova I.B., Dehtiarova I.B., Matsenko O.M., & Rozhko O.D. (2019). The effect of industrial revolutions on the transformation of social and economic systems.
9. Nuvolari A. (2019). Understanding successive industrial revolutions: A «development block» approach. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 32, 33-44.
10. Sanford N. (2017). *Self and society: Social change and individual development*. Transaction Publishers.
11. Off-Guardian. WHO secretly changes their definition of «herd immunity». URL: <https://off-guardian.org/2020/12/28/who-secretly-changed-their-definition-of-herd-immunity/> Accessed on 08.01.2021.
12. Public Notice on Electronic Governance official website of Republic of Moldova. URL: <https://egov.md/ro/communication/news/protejati-va-sanatatea-respectand-distanta-sociala-fizica-si-accesand-produse> Accessed on 10.01.2021.

Пармакли Дмитрий, доктор хабилитат
экономических наук, профессор,
Комратский государственный университет, г. Комрат, Молдова
Белей С.И., к.э.н., доцент,
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича,
г. Черновцы, Украина

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН

Движущей силой развития страны является местное самоуправление (в Украине – это территориальные общины), об этом свидетельствует опыт и практика большинства развитых стран, прошедших подобный путь преобразований. Мировой опыт подтверждает, что территориальная община обеспечивает реализацию основных социально-экономических прав граждан. Она является инструментом привлечения граждан к управлению обществом и его экономикой. Обеспечение устойчивого развития территориальной общины связано с формированием и максимальным использованием ее потенциала.

Изучение существующей нормативно-правовой базы позволило выявить, что Конституцией Украины утверждено положение, которое является основой для реформирования на региональном уровне. А именно в ст. 5 указывается, что: «... единственным источником власти в Украине является народ. ...» [1], а согласно ст. 140: «... местное самоуправление является правом территориальной общины - жителей села или добровольного объединения в сельскую общину жителей нескольких сел, поселка и города - самостоятельно решать вопросы местного значения в пределах Конституции и законов Украины» [1]. Именно в Конституции отмечена важность местного самоуправления. Так в ч. 3 ст. 140 уточнено, что: «... местное самоуправление осуществляется территориальной общиной в порядке, установленном законом, как непосредственно, так и через органы местного самоуправления: сельские, поселковые, городские советы и их исполнительные органы» [1]. То есть все полномочия органов местного самоуправления, кроме делегированных государством (ст. 33 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» [2]), являются функциями территориальной общины как субъекта местного самоуправления.

Согласно ч. 1 ст. 140 Конституции Украины [1] следует выделить следующие виды территориальных общин: территориальная община села или добровольное объединение в сельскую общину жителей нескольких сел; территориальная община поселка; территориальная община города. Можно сделать аналогичный вывод и проанализировав п. 1 ст. 6 Закона

Украины «О местном самоуправлении в Украине» [2] где сказано, что: «первичным субъектом местного самоуправления, основным носителем его функций и полномочий является территориальная община села, поселка, города» [2]. Такое толкование «территориальной громады» соответствует историческим традициям украинского народа, а именно организации местного самоуправления в Киевской Руси, Магдебургскому праву в городах средневековой Украины.

Понимание понятий «территориальная община» и «местное самоуправление» соответствует сложившимся международным стандартам. основополагающим международным документом, в котором отражена доктрина и практический опыт местного самоуправления европейского сообщества является «Европейская хартия местного самоуправления» (1985 г.). Она трактует территориальную общину как: «... право и реальная способность органов местного самоуправления в рамках закона осуществлять регулирование и управление существенной долей публичных дел, под свою ответственность и в интересах местного населения» [3].

Следует заметить, что в западных европейских странах внимание уделяется не самой дефиниции «территориальная община» в нашем понимании, а стилю поведения жителей территориальных общин, то есть сообщества общины. В частности Ионассен К. (С. Jonassen) [4] и Хиллер Д. (G. Hillery) [5] выделили такие элементы общины (community): «население; территория; взаимозависимость групп общества; разделение труда в рамках общины; общая культура и социальная система, которые интегрируют деятельность членов общества; осознание жителями единства и принадлежности к обществу; возможность действовать на корпоративной основе для реализации поставленных целей. Они пришли к выводу, что наиболее важными являются следующие признаки территориальной общины: социальное взаимодействие, территория и общая взаимосвязь (или взаимосвязи)» [5, с. 111-123].

Европейская хартия местного самоуправления – выступает основополагающим международным нормативно-правовым документом, содержит определение основ местного самоуправления и является главным источником для законодательного регулирования местного самоуправления в Украине и Молдове.

Литература

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.01.2021).

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.02.2021).

3. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036?lang=en (дата звернення: 12.01.2021).

4. Jonassen C.T. Community Typology – Community Structure and Analysis. N.-Y. [s.n.], 1959.

5. Hillery G.A. Definitions of community: areas of agreement. *Rural Sociology*. 1955. Vol. 20. Pp. 111–123.

УДК 378.147.89 (043.2)

Собкова В.В., магістр права,
м. Легниця, Республіка Польща
Текеджанова К.Б., здобувач вищої освіти,
другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

На сучасному етапі освіта має забезпечувати можливості для саморозвитку та прояву власного творчого потенціалу кожного здобувача освіти. Науково-дослідна робота (НДР) має допомогти молодим ученим оволодіти методикою наукових досліджень, розвинути навички самостійної пошукової роботи, творчу ініціативу та здібності до теоретичного аналізу. Великий вибір форм організації науково-дослідної діяльності студентів має велике значення для створення у закладі вищої освіти творчої атмосфери, а залучення студентів до наукових досліджень сприяє активізації їх розумової діяльності та самовдосконаленню.

Перед фахівцями постають вимоги щодо високого рівня професіоналізму та знань. Тільки ті здобувачі освіти, які засвоюють знання, будуть здатні виживати та конкурувати на ринку праці. А також вони зможуть продовжити навчання на третьому, освітньо-науковому рівні вищої освіти, який передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності [3, с. 201].

Успішним і належним виконання студентської науково-дослідної роботи можливе при дотриманні низки умов, а саме: участь студентів у науковій роботі протягом усього періоду навчання; поступове ускладнення завдань для студента в напрямі його спеціальності; забезпечення в науковій роботі взаємодії студентів старших і молодших курсів; зв'язок студентської наукової роботи з науковою і навчальною діяльністю випускових кафедр [4].

У Законі України «Про вищу освіту» основним завданням закладу

вищої освіти, університетів, інститутів, академій, є впровадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі [1]. У вітчизняних закладах вищої освіти упродовж років склалися певні форми НДР студентів. По-перше, це участь студентів у різноманітних видах аудиторної роботи (лекції, семінари) з елементами наукових досліджень; по-друге, індивідуальна робота викладачів зі студентами; по-третє, НДР студентів у наукових гуртках; а також участь студентів у міжнародних та науково-практичних конференціях, семінарах тощо.

Кожна із цих форм НДР є особливою і потребує творчого підходу до її організації. Бажано, щоб студенти залучалися до виконання наукових досліджень на принципах власної зацікавленості. Ця діяльність повинна мати чітку структуру організації та достатнє фінансове забезпечення.

Важливою формою НДР студентів, що міститься в навчальних програмах, є впровадження елементів творчості на практичних заняттях. Формуванню навичок колективної творчості сприяють діалогова форма занять; проблемні лекції; круглі столи; ділові ігри; індивідуальні домашні завдання з елементами наукового пошуку.

Поєднати дослідну та навчальну роботу студентів можна у формі практичного семінару, який організовується таким чином, що кожен студент може виступити на ньому з доповіддю або повідомленням, яке буде присвячене підсумкам виконання наукового дослідження.

Одним з найбільш масових та вагомих заходів науково-дослідної роботи студентів ЗВО є студентські наукові конференції, які в деяких навчальних закладах проходять як Дні науки. Спільна робота та наукова співпраця сприяють посиленню почуття відповідальності в наукових дослідженнях і досягненнях.

Для студентів молодших курсів як форма науково-дослідної роботи найчастіше використовується предметний науковий гурток. До прикладу, на кафедрах Юридичного факультету Національного авіаційного університету діють студентські наукові гуртки «Правознавець», «Конституційне право України», «Кримінальне право України», «Актуальні питання права інтелектуальної власності», «Повітряне і космічне право». Члени наукового гуртка готують доповіді і реферати з різноманітної тематики, згодом їх заслуховують на засіданнях гуртка або науковій конференції. Членами гуртка можуть бути студенти групи, курсу та факультету закладу освіти, які краще опановують спеціальність, теоретично розширюють кругозір і наукову ерудицію, знайомляться зі станом розроблення наукових проблем у різних галузях науки [2].

Таким чином, науково-дослідна робота у межах навчального процесу є обов'язковим компонентом для кожного студента і охоплює майже всі

форми навчальної роботи: написання рефератів у процесі навчання з різних навчальних дисциплін за спеціальністю; виконання семінарських, практичних, самостійних завдань, контрольних робіт, які містять елементи проблемного пошуку; виконання індивідуальних завдань дослідницького характеру під час різних видів практики; розроблення методичних матеріалів із використанням дослідницьких методів (спостереження, анкетування, бесіда, соціометрія тощо); підготовка і захист курсових і дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою досліджень кафедр [4, с. 162].

Отже, сучасний випускник закладу вищої освіти, зокрема й юридичного факультету, повинен уміти творчо застосовувати новітні досягнення науково-технічного прогресу у подальшій професійній та науковій діяльності.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Види та форми науково-дослідної роботи студентів. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8404.html>.
3. Головка С.Г. Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в умовах європеїзації вітчизняної університетської освіти. *Legal System of Ukraine under the Conditions of Society Transformation: a monograph*. European Institute of Further Education, Podhajska, Slovak Republic, 2020. 208 p. Pp. 190-202.
4. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2017. 23 с.

УДК 340(043.2)

Бородін І.Л., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ТЕОРІЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Праворозуміння є основоположною, ключовою категорією юридичної науки, що обумовлює розуміння змісту усіх інших юридичних категорій понятійного апарату теорії права і держави. Для теорії права і держави основоположне значення має покладений в її основу той чи інший тип розуміння права. Саме тип праворозуміння визначає парадигму пізнання правових і державних явищ.

Юридичні науки сформували і обґрунтували два основні типи праворозуміння: юридичний (лат. «*jus*» – право) і легістський (лат. «*lex*» – закон). Легістський тип праворозуміння права передбачає сукупність законодавчо закріплених норм, забезпечених авторитетом чи примусовою силою держави. Відповідно до юридичного типу праворозуміння, право є

складне соціальне явище, особливий соціальний регулятор, що має власну об'єктивну природу, яка не залежить від державної влади, її волі. Таким чином, юридичний тип праворозуміння базується на розмежуванні права і закону, а легістський – на ототожненні. В цьому і полягає їх принципова відмінність. Отже, для юридичного типу праворозуміння питання «що таке право?» є справжньою проблемою. Для легізму такої проблеми не існує, адже право для нього – це офіційно встановлені, законодавчо закріплені правила поведінки.

Існуючі типи праворозуміння охоплюють різноманітні концепції права, які спрямовані на обґрунтування сутності права і об'єднуються у відповідні правові школи. Про це необхідно зазначити у зв'язку з тим, що здебільшого будь-який варіант трактування права, спираючись на розмежування права і закону, сприймається як природно-правова концепція, тобто як одна із концепцій природної школи права. Її представники використали поняття «природне право», незалежне від держави. Окрім теорій природної школи права, юридичний тип праворозуміння охоплює правові концепції історичної, психологічної та соціологічної.

Так само і легістський тип праворозуміння охоплює не однакові теорії, що утворюють нормативістську і аналітичну школи права. Правові концепції останніх за змістом є, безумовно, ближчими, ніж правові концепції природної, історичної, психологічної чи соціологічної шкіл. Це, знову ж таки, обумовлено ототожненням права і закону, ігноруванням змістовної сторони права теоріями легістського типу праворозуміння.

В основі легістського типу праворозуміння знаходиться тлумачення права як наказу. Своїм наказом державна влада породжує право – основоположний імператив даного типу праворозуміння. З цієї точки зору все, що наказує влада, є правом. Таким чином, сила влади породжує «наказове право». Легістське розуміння права перебільшує момент примусу в праві, вважає його основною властивістю права, тоді як примус є лише засобом відновлення порушеного права.

Згідно з легістським праворозумінням тільки одна влада знає, що таке право і чим воно відрізняється від неправу. Юридична наука може лише адекватно осягнути відобразити втілений у законі, що іменується правом, владний наказ. Наслідком такого розуміння призначення правознавства є його перетворення на вчення про закони, предметом дослідження якого є позитивне право, а метою – розробка способів його тлумачення, коментування, класифікації, систематизації тощо. Все це традиційно називається юридичною догматикою і є, безперечно, важливою складовою вивчення діючого законодавства.

Аналізуючи легістський тип праворозуміння, можна дійти висновку, що для нього характерним є зневажливе ставлення до прав людини, які вона здобуває тільки від держави, відношення до людини, як до

підкореного владою об'єкту, а не як до вільної істоти. Тому крайні форми легізму завжди були, є і будуть тоталітарним праворозумінням, прикладом є 30-ті роки минулого століття, фашистської Німеччини.

Є ще одна назва даного типу праворозуміння – лібертарне (від англ. «liberty» – свобода).

Право – вроджена людська властивість. Інакше кажучи, джерелом права є людська особистість. Тому природа права духовна метафізична. В самій людині народжується відчуття права, його мети і цінності. Із першоджерела права, яким є людина, виводиться ідея права. Саме вона є метафізичною сутністю права. Право є феноменом, що утворюється в процесі людського спілкування і діяльності. Таке визначення права не принижує ролі чинного законодавства, а тільки вказує на те, що сукупність законів є одним із проявів права, а не тотожне йому поняття. До того ж, між правом та існуючим законодавством можуть виникати протиріччя, коли норми останнього не відповідають принципам, чи самій ідеї першого. Справжнє життя права, згідно з даним підходом, у його динаміці, дії, реалізації, практичному втіленні в життя суспільства, а не у статично-нормативному стані. Тому зрозуміти сутність права неможливо, вивчаючи лише його статичні догми, зовнішню форму виразу. Із цього слідує, що якщо право корениться у самому суспільному житті, а не у його формальному відображенні, то закони лише тоді є правовими, коли адекватно відображають динаміку об'єктивного суспільного розвитку.

Література

1. Нерсесянц В.С. Юриспруденция. Введение в курс общей теории права и государства. Москва, 1998. С. 3.

2. Нерсесянц В.С. Философия права. Москва, 1998. С. 34-35; Нерсесянц В.С. Право и закон. Москва, 1983. С. 352-356; Керімов Д.А. Философские основания политико-правовых исследований. Москва, 1986. С. 177-178.

3. Петрова Л.В., Трофименко В.А. Духовна природа права: філософсько-антропологічний підхід. *Проблеми законності*. Респ. міжвід. наук. зб. Харків, 1999. Вип. 38. С. 5.

Бухер М.О., асистент,
Матвійчук Я.Ю., здобувач вищої освіти,
другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОТВОРЧІ ЗАСАДИ СТАБІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Поширеною думкою в юридичних науках є те, що правотворчість функціонує з метою вдосконалення правової держави, яка була б готова до побудови демократичної та правової держави (і як результат громадянського суспільства). Існує ідея про те, що реформація правової системи можлива лише за допомогою змін у процесі правоутворення.

Аналізуючи умови розвитку держави та суспільства, можна дійти до висновку що правотворчість потребує детального вивчення в контексті ролі в процесі трансформації суспільства (і це вивчення буде сприяти процесу вдосконалення правотворчості в загальному). Стан трансформації в наукових джерелах описується як «специфічне становище певного явища, в якому відбувається процес модифікації (тобто зміни) його структури» [1, с. 45]. Іншими словами кажучи, цей термін характеризує здатність певного явища до перетворення чи зміни. Трансформаційний період розвитку суспільства, а саме реформування сфер його розвитку знаходить своє відображення і на рівні правоутворення. Оскільки правоутворення є способом модернізації суспільного життя завдяки створенню правових норм, а також є об'єктом соціального перетворення відповідно до міжнародних стандартів.

Проблемою розвитку суспільства на сьогоднішній день є зростання кризових ситуацій, що мають глобальний вплив. Глобальні масштаби кризових явищ пояснюється такими причинами як: зростання та поширення кризи у сфери суспільних відносин; розповсюдження кризи на більшість країн світу, яка має одну природу та зміст.

Отже, теоретичне значення розробки недоліків правотворчості може відобразитись у створенні основ реалізації програми будівництва правової державності.

Актуальності сьогодні набуває утворення якісних засад реалізації правотворчості. Зрозуміло, що досягти відповідності повної якості правотворчості дуже важко, але якщо намагатись максимально дотримуватись і виконувати головні засади правотворчості, то можна досягти не тільки високої якості правотворчості, але й ефективності законодавчої бази. Саме таким способом можна побудувати правову державу та подолати кризові ситуації у процесі розвитку громадськості. Варто додати, що під час здійснення правотворчого процесу

виокремлюють декілька самостійних груп засадничих дій, які забезпечують функціональність та результативність правотворчості [2, с. 21].

Перша група включає в себе систему ідеолого-концептуальних засад, які залежать від ідеології, яка панує у державі програм розвитку, систематизації законодавства тощо. Такі засади повинні бути відповідним чином закріплені не лише на теоретичному рівні, але і у законодавстві.

До другої групи належить система соціальних передумов, що призводить до потреби зміни правового регулювання. Саме розуміння необхідності розвитку суспільства через зміну правового регулювання є важливим чинником ефективності правового регулювання в загальному.

До наступної групи відноситься система формально-юридичних засад правотворчості. Це система правових принципів, засад, способів, встановлених правил та методів розроблення, прийняття та введення в дію нормативно-правових актів. До них можна віднести, наприклад, правила юридичної техніки, принципи правотворчості [3, с. 18].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що засади правотворчості на сьогодні мають важливе значення для подолання кризових процесів в громадському та правовому житті суспільства, закріплюючи особливості формування, існування та функціонування права. Ці характеристики правотворчості повинні враховуватися у процесі здійснення правотворчої діяльності.

Література

1. Заплотинська Ю.І. Правотворча ініціатива щодо створення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 2 (I). С. 16–20.

2. Шпак Ю.А. Методологічні підходи до визначення поняття нормотворчості органів місцевого самоврядування. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. № 1. С. 145–152.

3. Сайфуліна Ю.В. Правоутворення як форма виникнення і буття права. *Митна справа*. 2016. № 2(74). Ч. 2. С. 14–18.

УДК 37.013.73:340.12(043.2)

Варава І.П., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВО ТА МОРАЛЬ ЯК ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО СВІТОГЛЯДУ

Сучасна правова наука досліджує різні форми відображення правової реальності: правову свідомість, правовий менталітет, правову ідеологію,

правову психологію тощо. Однією з найскладніших форм людської свідомості є світогляд, що трансформуючись у правосвідомість, досягає вищого теоретичного рівня її узагальнення, формуючи при цьому правовий світогляд. Зміст цих форм цікавий і складний водночас, тому їх співвідношення між собою привертало увагу науковців в різні історичні часи.

У цьому контексті важливим лишається питання правового впливу та правового регулювання як необхідних умов цивілізованого життя, гармонійної і результативної життєдіяльності людей. Увесь процес впливу права на суспільне життя, свідомість і поведінку суб'єктів за допомогою правових і неправових засобів розуміється в науці як правовий вплив.

Відомо, що основними регуляторами найважливіших суспільних відносин у демократичному громадянському суспільстві є право та мораль як соціальні норми, оскільки саме вони чинять суттєвий вплив на поведінку особи. Мало того, моральні засади визначають межі поведінки суб'єкта.

Увесь попередній історичний розвиток людської цивілізації свідчить про тісний органічний зв'язок права і моралі як основних складових частин духовної культури суспільства. Право і мораль постають основоположними елементами щодо регулювання, впорядкування відносин у суспільстві та основоположними щодо здійснення правового впливу на поведінку суб'єктів [1].

Безперечно, засади суспільної моралі повинні братись до уваги органами державної влади щодо процедури розроблення нормативно-правових актів держави, а правові норми не мають суперечити демократичним засадам суспільства. Тому важливо проаналізувати з соціального, філософського та юридичного погляду стан права та моралі в суспільстві, впливу їх норм на формування поведінки особи.

Питання щодо сутності та значення права і моралі досліджується у працях таких відомих вчених-правознавців як В.П. Андрущенко, І.Ф. Надольного, Т.В. Бутко, В.Є. Дзівідзінського, О.В. Зайчук, В.А. Бачиніна, О.В. Козаченка, Є.М. Мануйлова, Ю.М. Оборотова, Н.М. Оніщенко, Л. Фуллера, М.В. Цвіка, Н.М. Крестовської та інших.

Більшість вчених доводять, що мораль є системою принципів, оцінок, ідей, суджень, норм людської поведінки, які виникають із потреби узгодження інтересів індивідів один з одним, із суспільством, що спрямоване на врегулювання поведінки людей відповідно до понять «добро і зло», «справедливість і несправедливість», «честь і безчестя», підтримується особистим переконанням, вихованням та силою громадської думки. Вона віддзеркалює рівень свідомості і трансформується залежно від економічного, інформаційного, культурного, духовного розвитку суспільства або індивідів, оскільки формується особою усвідомлено від впливом таких чинників як освіта, виховання,

навколишнє середовище у вигляді принципів, норм, оцінок, ідеалів.

Право ж – це історично сформована, морально обґрунтована та релігійно вивірена, легалізована ціннісно-нормативна система, розрахована на загальне визнання (легітимацію) та відповідну поведінку людей, соціальних спільнот, в якій використовуються процедури, формалізовані рішення та державний примус для попередження та розв’язання конфліктів, збереження соціальної цілісності [2, с. 56–57].

Моральні і правові норми перебувають у динамічному зв’язку, діють синхронно, будуючи таку правову систему в організованому суспільстві, яка утверджує найважливіші для суспільства моральні цінності та ідеали. Правові механізми сприяють утвердженню загальнолюдських норм моралі, подоланню несправедливості, злу. Здійснюючи вплив на мораль, право забезпечує формування свідомості громадян. Мораль, впливаючи на право та збагачуючи його, підвищує його значення як основоположного регулятора суспільних відносин. Мораль є віддзеркаленням потреб суспільства, а право постає як моральна цінність. Взаємозв’язок права і моралі прослідковується також у соціальних, економічних, культурних інститутах. Вищим критерієм правомірної та соціально активної поведінки особи є моральна поведінка. Право і мораль створюють еталони поведінки, що формально закріплюються у нормах національного законодавства, тим самим виконують важливе своє призначення: запроваджувати та підтримувати стабільність та порядок в суспільстві.

Дослідження взаємодії права як засобу державного впливу на суспільні відносини та моралі як різновиду соціальних норм, дає дійсну можливість втілення в практичну діяльність суб’єктів моральних, правових, етичних, релігійних норм, що постають основоположними чинниками взаєморозуміння та співпраці між людьми на сучасному етапі розвитку людства.

Література

1. Сидоренко О.М. Право та мораль як основні способи правового впливу на поведінку суб’єктів. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані*. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 405–420. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/6679>

2. Коваль О.Я. Легітимність державної влади: співвідношення правових і моральних аспектів реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 230 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1710/diskoval.pdf>

Варава І.П., старший викладач,
Богданов Н.В., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ МЕТОД ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Сучасні демократично-правові зміни української правової системи, розбудова інституцій громадянського суспільства зумовлюють потребу у всебічному дослідженні методології вивчення державно-правових явищ шляхом застосування прийомів теорії держави та права, філософії права, політології права, антропології права та інших міждисциплінарних напрямів юридичних досліджень.

Наука, як одна з найважливіших сфер людської діяльності, спрямована на пізнання навколишнього світу і виявлення основних закономірностей його розвитку. Предметом вивчення кожної окремої науки є певна сфера, яка ж і складає об'єкт дослідження.

Держава та право сьогодні є об'єктом досліджень різних наук. Серед таких наук основною та фундаментальною лишається теорія держави та права, оскільки саме вона є теоретичним фундаментом для розвитку наукових знань іншими науками. В науковому дослідженні надзвичайно важливим є вибір та застосування належного методу, адже це забезпечує отримання достовірних наукових результатів, обумовлює логіку дослідження, правильну побудову структури роботи. Як доводив відомий німецький філософ І. Кант, перед методологією стоїть завдання не просто описувати пізнавальний процес, а визначати можливості здобуття нового знання. Вчений сформулював те, що має методологічне значення і в сучасних умовах: «як можливе теоретичне природознавство?»; «як можливе загальне і необхідне знання?»; «які умови реалізації наступництва у пізнанні?». Головне у цьому – спрямованість методології наукового пізнання на отримання нового знання [2].

Окрім того, завдяки методології в праві відбувається систематизація наукових знань, їх структурування, що сприяє формуванню правильної практики правозастосування. На методологію, як на основу пізнання, спирається наукове пізнання навколишнього світу, явищ, у тому числі і правових.

Системно-структурний метод у дослідженні державно-правових явищ вивчає явища у всьому комплексі зв'язків, у різноманітті цінностей, пріоритетів держави, головним з яких є права і свободи людини. Система прав людини сьогодні становить головний вектор і зміст діяльності держави. Теорія і практика правозастосування базуються в новітніх умовах на фундаментальних засадах охорони прав людини. При цьому

системно-структурний метод дозволяє встановити зв'язок між базовими та окремими нормами права. Завдяки цьому методу з'являється можливість досліджувати внутрішній устрій і структуру правового явища, уникаючи лише формально-логічно підходу до нього.

Як переконує Є.О. Мічурін, саме системно-структурний метод дозволяє встановити внутрішні зв'язки, що існують у праві в цілому, а не тільки тлумачити право суто формально, без винятків, які суттєво впливають на справедливість як одну з основ правознавства в цілому [1]. Застосовуючи системно-структурний метод науковці-дослідники можуть приймати оптимально справедливе рішення, з урахуванням специфіки відносин. Часом застосування системно-структурного методу дозволяє застосовувати законодавство більш толерантно, ніж, з урахуванням особливостей ситуації.

Системно-структурний метод є первісним, а тому повинен застосовуватися при дослідженні будь-яких обмежень у праві.

Підсумовуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що застосування системно-структурного методу є важливим у проведенні наукових досліджень сучасних державно-правових явищ (які є складними і суперечливими), оскільки дозволяє дослідити таке явище у комплексі зв'язків, палітри цінностей та пріоритетів. Він дає можливість встановити внутрішні зв'язки, що існують у праві в цілому, зв'язати основні ціннісні підходи в праві з окремими нормами і правовими ситуаціями. Застосування системно-структурного методу дозволяє не підходити до закону суто формально, без винятків, які також можуть впливати на справедливість як одну з базових основ, що тяжіє до верховенства права. Застосування системно-структурного методу також є перспективним (поряд з іншими методами наукового пізнання) для дослідження взаємодії об'єктивного і суб'єктивного цивільного права.

Тому методологія не може бути дескриптивною або нормативною, її завдання полягає в тому, щоб з позицій минулого досвіду наукового знання, його рівня та гносеології формування аналізувати сучасний стан наукового пізнання і на цій підставі прогнозувати дальший розвиток.

Література

1. Мічурін Є.О. Методологія цивільного права: системно-структурний метод. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 6–13.

2. Методологія досліджень за спеціальністю 12.00.03. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 150–152.

Варава І.П., старший викладач,
Дякун І.Р., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ТИПОЛОГІЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ НАУКИ

Методологія науки є передумовою наукового пізнання. Навіть вчений, який словесно відкидає будь-яку філософію чи методологію, насправді дотримується ідей філософії скептицизму та методології позитивізму, або з політичних чи ідеологічних міркувань приховує своє справжнє ставлення до філософсько-методологічних світоглядних інструментів.

Базові знання, включаючи філософські та методологічні знання, на відміну від спеціальних знань, належать до вічних знань, на яких будуються особливі частини знань. Потік науково-технічної інформації, міждисциплінарний характер сучасних знань та швидка зміна змісту експертизи вимагають збільшення частки базових концептуальних знань, що є основою для швидкої адаптації експерта до динамічної науково-технічної діяльності.

Методологія науки є специфічною галуззю знань, вона займає проміжне місце в ієрархії когнітивних сфер між конкретними науками та філософією. Тому методологія науки спеціально не включається у вивчення конкретних дисциплін. Крім того, у певних галузях знань вчені можуть не тільки мислити у своїй галузі, але й недостатньо сприймати його природу, характер та особливості, також завдяки плідній роботі у формуванні наукових знань [2].

Все це вказує на важливість роздумів про науку, її самосвідомості або розвитку філософії та методології науки, які по суті однакові. Щодо конкретного аналізу та подання загальних методологічних знань, ми представляємо деякі «стандартні» визначення, як системи принципів і методів організації та побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про цю систему, як вчення про методологію, вивчення методів, особливо у філософії та в приватних науках, і розробка принципів для створення нових придатних методів методології з'являються вперше в сучасності.

Метод (від грец. методологія (від лат. *methodos* – шлях, дослідження) – спосіб досягнення певних цілей, сукупність прийомів та операцій практичного або теоретичного розвитку дійсності. У науці метод – це спосіб навчання [2].

У дуже короткому визначенні методологія – це наука про способи пізнавальної діяльності. Не буде зайвим ще раз пояснити, що методологія науки може лише вказувати загальні принципи ефективної пізнавальної діяльності, але не може передбачати конкретних способів пізнання

досліджуваного об'єкта. Методологія розробляє загальні підходи та принципи, але вона не є методологічним знанням «рецепта» та «технології» отримання нових знань.

Історично філософія та методологія науки тривалий час зосереджувались на аналізі насамперед наукових знань, особливо фізичних та математичних знань, оскільки це вважалося еталоном строгості та точності. Але в останній третині XIX ст. науковий інтерес почав переходити до гуманітарних та соціальних наук. Це значною мірою пододало односторонність існуючих методологічних концепцій і дозволило переглянути деякі фундаментальні проблеми науки, такі як проблема закономірностей розвитку наукового знання або проблема їх надійності [5].

Оцінюючи розвиток філософії та методології науки, більшість вчених відзначають наступні дві обставини. По-перше, розвиток теоретичних концепцій від нормативного підходу до дослідницьких процедур і результатів до описового, описового, по-друге, перехід від логічного аналізу структури наукового знання до проблем його історичного розвитку. Ці тенденції значною мірою взаємозалежні. Аналіз історичного шляху розвитку наукового знання показав, що надія на існування єдиного універсального наукового методу, застосовного скрізь до критеріїв вірогідності отриманих результатів, явно не виправдана. В історії науки не існувало єдиних стандартів наукової строгості та точності. У кожен історичну епоху в різних дисциплінах застосовувались правила та методи дослідження, які могли здаватися більш-менш успішними. Це призвело до відмови від початкової установки логічного позитивізму, і оскільки вчені часто діяли з порушенням приписів методистів, він залишив методології насамперед описову класифікаційну функцію стосовно методів наукового пізнання та його результатів. Однак така зміна ставлення не перетворила праці філософів науки на непотрібні інструменти, лише обмежила сферу їх застосовності та виявила ступінь їх відповідності історичній практиці наукових досліджень.

Методологічні проблеми науки, як правило, не є внутрішніми науковими проблемами – вони мають суттєве філософське значення, оскільки їх спосіб формулювання та прийняття рішення часто залежить від філософських припущень дослідника про природу миру, знань та специфіки наукової діяльності.

Серед основних проблем філософії та методології науки XIX – XX ст. вони включають проблему походження наукового знання, взаємозв'язок і взаємозв'язок наукових та ненаукових форм пізнання, проблему побудови наукового знання та основних функцій науки, проблему розвитку науки [3].

Кожна з цих проблем, звичайно, є відносно складним комплексом часткових проблем, які характеризуються власним логічним та

ідеологічним контекстом. Отже, проблема структури наукового знання вимагає з'ясування, яке знання вважається емпіричним, а яке теоретичним, яке є науковим фактом, а яке – науковою гіпотезою, законом науки, а яка – науковою теорією того, чи повинна наукова гіпотеза базуватися на фактах або це має бути логічним наслідком теорії тощо. Певне вирішення кожної з цих проблем впливає на вирішення інших і іноді може навіть призвести до блокування інших проблем, як показує відома «дилема теоретика» К.Г. Хемпеля.

Як показала дослідницька практика, засоби сучасної логіки дозволяють чітко сформулювати ці та інші подібні проблеми, і це незамінний інструмент для їх аналізу. Єдиним їх недоліком є те, що це може бути недостатнім засобом для вирішення всіх методологічних проблем.

Література

1. Кохановский В.П. Философия и методология науки. Ростов-на-Дону: Вега, 1999. 326 с.
2. Купцов В. Философия и методология науки. Москва: Инфра-М, 1996. 286 с.
3. Лешкевич Т.Г. Философия науки: традиции и новации. Москва, 2001. 426 с.
4. Попович М.В. Рациональність і виміри людського буття. Київ: Просвіта, 1997. 377 с.
5. Степин В.С., Кузнецова Л.Ф. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации. Москва, 1994. 522 с.
6. Штанько В.І. Філософія і методологія науки. Харків, 2002. 674 с.
7. Штанько В.І. Філософія: навч. посіб. Харків, 2002. 596 с.

УДК 341.824:338.47 (043.2)

Варава І.П., старший викладач,
Лагоднюк І.О., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ПРАВА

Науковий потенціал правової системи України є важливим ресурсом, створенню якого слугують дослідження наукових колективів чи окремих вчених за актуальними напрямками права.

Основою будь-якого наукового дослідження є інформація – сукупність відомостей (повідомлень, даних), яка визначає міру наших знань про ті чи інші явища, події та їх взаємозв'язки. Таке визначення використовується у широкому розумінні слова. У вузькому розумінні

інформація – це відомості, які є об'єктом обробки, передачі і зберігання [2].

Інформаційне забезпечення (далі – ІЗ) є обов'язковою умовою продуктивного проведення і одночасно невід'ємним складовим елементом кожного наукового дослідження. Тому цілком закономірно, що більшість вчених близько третини свого робочого часу витрачають на збирання і опрацювання наукової інформації, адже ІЗ інформує науковців про об'єкти дослідження, їх стан, тобто є своєрідним засобом обміну інформацією.

Інформаційне забезпечення складається з бази даних та системи управління нею, організації вхідної і вихідної інформації, а також процедури документації. Така сукупність ґрунтується на програмному і технічному забезпеченні й у порівнянні з ними є забезпеченням більш високого рівня. Отож, інформаційне забезпечення можна визначити як комплекс, що складається з інформації та манер її пошуку, обробки, збереження й систематизації з метою узагальнення та використання в процесі наукового дослідження.

Сучасний стан розвитку держави характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, які використовуються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, а також у процесі управління. Разом з цим посилюється небезпека несанкціонованого втручання в роботу інформаційних систем, що призводить до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, порушення встановленого порядку її маршрутизації [1].

ІЗ вимагає ефективної системи реалізації, що полягає у впровадженні та використанні новітніх технологій, які мають ключове значення для підвищення рівня науки та юридичної практики. Якісне проведення та результативність втілення правових досліджень у життя неможливо без оперативного та повного доступу до кращих світових інформаційних ресурсів. Наукові технології щодня сягають вищого і вищого рівня розвитку, тому наукові дослідження вдосконалюються відповідно до існуючих можливостей.

Сучасні системи розвитку суспільства значно підіймають місце інформаційної складової в питанні підвищення якості наукового дослідження. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року закріплює, що вдосконалення наукової та інноваційної діяльності базується на ряді думок та позицій, направлених на створення відкритої інформаційно-аналітичної бази нововведень у всіх структурних елементах освіти, а також на спробі розбудови інформаційно-орієнтованих суспільств [3].

Проаналізувавши теоретичний матеріал, можна дійти висновку, що на даному етапі розвитку людства у діяльності сучасного науковця-юриста інформаційні технології відіграють провідну роль. А вміння працювати з

базами даних, системами для обробки інформації із застосуванням локальних або глобальних мереж у професійній юридичній діяльності неодмінно є необхідними.

Вивчення особливостей інформаційного забезпечення наукових досліджень у сфері права вимагає висококваліфікованих фахівців у галузі застосування сучасних технологій і систем, адже використання новітніх способів і засобів ІЗ пришвидшує роботу над дослідженням, підвищує критерій точності результатів та як наслідок впроваджує раціональне використання досліджуваного у практичній діяльності людей.

Організація наукового дослідження потребує знань усіх технічних та інформаційних особливостей об'єктів, що розглядаються, володіння сучасними технологіями, довідниками правових систем, юридичними експертними системами, сучасними програмними та технічними засобами захисту інформації, електронним цифровим підписом, інформаційними технологіями сучасних комп'ютерних мереж та глобальної мережі Інтернет.

Література

1. Інформаційне забезпечення юридичної діяльності: підруч. / кол. авт.; за заг. ред. д.т.н., проф. В.Б. Вишні. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 228 с.

2. Марцин В.С., Міценко Н.Г., Даниленко О.А. та ін. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Львів: Ромус-Поліграф, 2002. 128 с.

3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://cutt.ly/pkuYgZg>

УДК 340.12(043.2)

Варава І.П., старший викладач,
Маламуж В.І., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ: ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ УМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ

Одним із важливих конституційних прав будь-якої особи є право на отримання публічної інформації. Це право гарантується рядом міжнародно-правових актів, до яких слід віднести Конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права.

До нормативно-правових актів, що покликані регулювати порядок здійснення та реалізації права кожного громадянина України на публічну інформацію, належать Конституція України, Закон України «Про доступ до публічної інформації» та Закон України «Про інформацію».

Суттєві і, можна сказати, «революційні», зміни до такого виду прав людини і громадянина за сучасних цивілізаційних викликів свого часу внесло Положення Закону України «Про доступ до публічної інформації», за яким кожна особа, яка має таке право згідно законодавства, була наділена правом отримувати інформацію про рішення, що були ухвалені владою, в тому числі і від його імені. Тобто, передбачена можливість надає інструменти для наймання влади та контролю за її роботою [3, с. 7].

У цьому контексті варто відмітити, що реалізація права на інформацію має на меті не тільки одержання чи використання, або поширення та зберігання інформації, але включає також і потребу в її захисті [4, с. 129].

Передбачене Конституцією України та іншими законами України право особи розкривається через участь цієї особи у правовідносинах з державою у вигляді відносин з суб'єктами, яким делеговані адміністративно-правові повноваження із забезпечення реалізації прав громадян.

Принагідно відмітити, що при цьому реалізацією права є втілення норм права у практичних діях суб'єктів правовідносин (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, громадян та ін.).

Цілком підтримуємо позицію В. Гарбара, яка ґрунтується на тому, що Закон України «Про доступ до публічної інформації» не поширюється на відносини щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій, а також на відносини у сфері звернень громадян, які регулюються спеціальним законом [2].

Важливо зазначити, що право на звернення та право на доступ до публічної інформації взаємопов'язані. Так, право на звернення - це викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заява (клопотання) і скарги (ст. 3 Закону України «Про звернення громадян»), до суб'єктів владних повноважень, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації. Під запитом на інформацію розуміється прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні (ст. 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації») [1].

Проте дуже часто виникають проблеми щодо розмежування звернення громадянина та запиту на інформацію. Отримавши лист від громадянина, суб'єкту владних повноважень, об'єднанням громадян, підприємствам, установам необхідно звернути увагу в першу чергу на те, які питання порушуються у листі. У правовідносинах за запитом на інформацію розпорядник є інформатором, а запитувач – суб'єктом, якого інформують. Запит на інформацію може подаватися запитувачем до розпорядника інформації в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою). При цьому надходження інформації

від запитувача до розпорядника є мінімальним (ім'я, контакти, опис запитуваної інформації, підпис і дата в письмових запитах).

У світлі сучасних суспільних змін, пов'язаних з переходом до «цифрового» (інформаційного) суспільства, важливою складовою розвитку відносин у сфері забезпечення доступу громадян до публічної інформації стало формування вітчизняного інформаційного законодавства, у якому враховано положення численних міжнародних нормативно-правових актів. Розвиток чинного законодавства в цій сфері значно розширив можливості для реалізації конституційних прав громадян України на інформацію та свободу інформаційної діяльності, створив умови для реалізації потреб суспільства в інформаційній взаємодії з органами публічної влади. Проте, залишається невирішеною ще низка проблем, пов'язаних з доступом громадян до публічної інформації, і відповідно перешкоджають забезпеченню прозорості діяльності публічної адміністрації.

Література

1. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

2. Гарбар В., Зубар Н. Основні висновки з практики застосування Закону України «Про доступ до публічної інформації». URL: <http://stop-x-files-ua.org?р=6365>.

3. Мірошниченко Ю. Про коментар. в кн.: Науково-практичний коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Київ, 2012. 335 с.

4. Чуприна О. Право на інформацію: адміністративно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 127–130.

УДК 342.951(043.2)

Варава І.П., старший викладач,
Надрага П.Я., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

НАУКА ТА НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ПРАВА

Наука – сфера діяльності людини, спрямована на отримання нових знань про навколишній світ шляхом збирання, оновлення, систематизації, критичного аналізу фактів, узагальнення знань, що дозволяє будувати причинно-наслідкові зв'язки між ними і прогнозувати їх перебіг.

Юридична наука – це особлива галузь наукових знань у сфері гуманітарних наук, спрямована на вивчення права в теоретичному і прикладному аспектах, правових форм організації і функціонування держави, суспільства, їхніх окремих інститутів. Її об'єктом є суспільство. Предметом юридичної науки є: закономірності виникнення і розвитку

правових форм самоорганізації суспільства, цивілізації, людства; зміст правових форм або права як особливої форми самоорганізації, тобто правові норми, правові акти, правовідносини, правопорядок, правова свідомість, юридична наука, правові процеси, правова практика і т.п.; юридична техніка – правила, засоби і прийоми, які використовуються при розробці і систематизації законів і інших нормативних актів, для ведення юридичних справ, упорядкування юридичних документів; техніка розслідування злочинів і інші; юридична практика як специфічна сфера практичної діяльності юристів: судова, слідча, прокурорська, арбітражна, нотаріальна, оперативно-пошукова і т.д.

Юридична наука в цілому виконує важливі функції, які визначають головні напрямки наукових досліджень. Наприклад, гносеологічна функція спрямована на здобуття і розширення наукових знань про державно-правові явища, їхні особливі риси, сутність, форми, функції, принципи, інститути тощо. Ця функція як правило, проявляється на початковому етапі дослідження державно-правових явищ при визначенні їх ознак.

Евристична функція націлена на встановлення закономірностей розвитку і функціонування держави і права. Оскільки юридична наука повинна фіксувати наявність певних тенденцій. Науковий висновок про постійність їх існування означає відкриття закономірності. Такий характер має, наприклад, розширення демократичних прав людини і громадянина та гарантій їх здійснення за рахунок положень, закріплених у міжнародних документах.

Функція наукового передбачення виконує роль наукового прогнозування подальшого розвитку державно-правових явищ. Завдяки їй здійснюється пошук оптимальних шляхів реалізації державно-правових закономірностей.

Функція допомоги практиці пов'язана зі службовою роллю юридичної науки, інструментальна цінність якої полягає в тому, що її положення та висновки повинні прямо або опосередковано використовуватися юридичною практикою.

Оскільки юридична наука являє собою систему поглядів на державу і право, а зміст цих поглядів часто є різним, то важливим є те, на якій ідейній основі закладеній, в цьому реалізовується ідеологічна функція науки.

Наукове дослідження – це всебічне та достовірне вивчення об'єкта, процесу або явища, їх структури, зв'язків та їх співвідношення на основі наукових принципів і методів пізнання, а також отримання і впровадження корисних результатів.

Кожне наукове дослідження має чітко визначені об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обирається для вивчення. Предмет дослідження – це

явище або процес, що знаходиться в межах об'єкта та розглядається як елемент, частина об'єкта дослідження.

Будь-яке дослідження виконує три основні функції: – методологічну – дає змогу визначити проблему, задля якої здійснюється дослідження; сформулювати його мету і завдання; зафіксувати вихідні положення про досліджуваний об'єкт; зіставити дане дослідження з тими, що проводилися раніше; – методичну – дає можливість розробити загальний логічний план дослідження; визначити методи збору і аналізу інформації; розробити процедуру дослідження; провести порівняльний аналіз отриманих результатів; – організаційну – забезпечує розробку чіткої системи розподілу праці між членами дослідницької групи; налагодження контролю за ходом і процесом дослідження, публікацію результатів тощо.

Методи наукового пізнання умовно поділяють на декілька рівнів: емпіричний, експериментально-теоретичний, теоретичний і метатеоретичний.

До методів емпіричного рівня відноситься: спостереження, порівняння, підрахунок, вимірювання, тестування та ін. Ці методи використовуються на етапі формування наукової гіпотези.

Методами експериментально-теоретичного рівня є: експеримент, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, гіпотетичний, історичний та логічний методи. Завдяки їм дослідник виявляє ті чи інші достовірні факти та об'єктивні прояви під час дослідження процесів.

До групи методів теоретичного рівня відносять: абстрагування, ідеалізацію, формалізацію, аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, аксіоматику, узагальнення та ін. На теоретичному рівні проводяться логічні дослідження зібраних фактів, розробка понять, суджень та виконання умовиводів.

Література

1. Загальна теорія держави і права / за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
2. Пилипчук М.І., Григор'єв А.С., Шостак В.В. Основи наукових досліджень. Київ: Знання, 2007. 270 с.
3. Крушельницька В.О. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 192 с.

THE ROLE OF PUBLIC FORMATIONS IN THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY: HISTORICAL AND LEGAL REVIEW

The Constitution of Ukraine enshrines the basic principle of civil society, according to which public life in Ukraine is based on the principles of political, economic and ideological diversity (part one of Article 15) [1].

A developed civil society is a condition for democratic governance, as its existence facilitates the protection of individual and public interests of citizens, inhibits the usurpation of power, and ensures the accountability of power to society. Civil society actively promotes the processes of political democratization, the acquisition of legal characteristics by the state, defending the material and spiritual independence of man from the state, seeking a legal guarantee of such independence, protection of private and public interests [2].

Following scientists are engaged in a study of the civil society formation in Ukraine, as O. Garan, A. Karas, A. Kolodiy, V. Polokhalo, S. Ryabov, V. Sydorenko, V. Tkachenko, M. Tomenko and others.

It is believed that the basis of a developed civil society is the activity of public institutions. At the same time, until recently, the concept of civil society institutions was more of a philosophical or political science category.

Public formations, in addition to actively participating in the development of decisions, proposals and recommendations, also exercise real control over the executive branch. The participation of the people in the management of society and the state is becoming really massive. There is a situation when objects and subjects of management seem to coincide [3, p. 11]. Carried out by the will of the majority, the democratization of governance also takes into account the interests of the minority, using the method of agreeing decisions during their development.

The minimum number of public organizations that existed in the USSR was created under the auspices of the state and party apparatus and was completely subordinated to it. Public organizations served as a kind of control over the activities of more or less socially and politically active citizens.

In the 1920's and 1930's, civil society was quite developed in Western Ukraine, which was not part of the USSR at the time. The activities of such national and economic societies as "Education", "Native School", "Rusyn Club", "Dniester", "People's Trade", "Farmer", etc. contributed to the revival of economic and state life of Ukrainians, the growth of their national consciousness and dignity.

The Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), headed by Metropolitan Andrei Sheptytsky, played a special role in Western Ukrainian society. Many

public organizations operated under the auspices of the UGCC [4, p. 152].

After the accession of Western Ukraine (1939) to the USSR, as a result of nationalization of property, the objective basis for the existence of independent associations of citizens and civil society itself disappeared. The state, subordinating all social institutions to itself, destroyed the horizontal connections inherent in Ukrainian society in the industrial and cultural spheres, thus destroying the feedback mechanism between the individual and the state. Even the very concept of "civil society" has long disappeared from Soviet society.

The process of rebuilding civil society institutions began only with the liberalization of the regime during the so-called perestroika. The formation of such public organizations in Lviv as the Lion Society, the Taras Shevchenko Ukrainian Language Society, and the Memorial demonstrated the growth of real (conscious) rather than ostentatious, top-down civic activity [5, p. 68].

According to most Ukrainian and foreign political scientists, civil society institutions should become the basis of a democratic system. The development of civil society structures will ensure the confidence and responsibility of the individual, the growth of independence of private and public spheres of life, will be an obstacle to the excessive growth of state functions.

Of course, the development of the civil society system, the settlement of its relations with the state at the legislative level requires an appropriate legal framework, available only in the rule of law.

Ukraine lags behind the countries of Central and Eastern Europe due to the weakness of civil society and difficult conditions for its formation. Among the most important factors that negatively affected this process, as already mentioned, was the unreasonably great importance attached to state building, which led to a narrowing of the influence of civil society and the dominance of the former over the latter. Another negative factor was the heterogeneity of Ukrainian society in socio-economic, religious and ideological aspects. This refers to the confrontation between Western and Eastern Ukrainians, on the one hand, and the oligarchic elite and the common people, on the other. This in turn creates a real danger of polarization of society and poses a threat to the development of civil society.

Literature

1. Constitution of Ukraine. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141.

2. Explanation of Ministry of Justice of Ukraine. Characteristics of public formations as institutions of civil society. 24.01.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/n0016323-11>

3. Public organizations in the discourse of democratization of society: monograph / Ministry of Education and Science, Nat. ped. M.P. Drahomanov University; for scientific ed. V.P. Beh; redcol.: V.P. Bekh (chairman),

G.O. Nesterenko (deputy chairman) [etc.]. Kyiv: M.P. Drahomanov National Pedagogical University Publishing House, 2011. 680 p.

4. Savko Y. Civil society, social capital and political participation. *Visnyk of Lviv National University*. 2002. Vip. 4. P. 151-159. (Series: philosophical sciences).

5. Interaction of public authorities and civil society: textbook. way / for science. ed. Yu.P. Surmin, A.M. Mikhnenko; T.P. Krushelnytska and others. Kyiv: NADU, 2011. 388 p.

УДК 340:001(043.2)

Головко С.Г., к.і.н., доцент,
Бурбеза В.В., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАРОДЖЕННЯ ПРАВА У ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Наукові дослідження давньогрецьких філософів заклали підвалини для більшості сучасних наук, у тому числі й права. Право від абстрактної категорії поступово еволюціонувало до повноцінної науки.

Античні філософи Фалес, Анаксимандр, Аніксімен, Піфагор, Ксенофан, Парменід вірили в богів, але у своїй мудрості спиралися не на релігійні постулати, а на власні спостереження й висновки. Предметом їх міркувань був пошук першооснов усього суцього. До прикладу, для Геракліта це був вогонь, для Анаксимандра – безкінечність, для Піфагора – число. Лише зусиллями свого розуму вони намагалися реконструювати процеси походження Всесвіту, Землі, людства, багато в чому випереджаючи науку на тисячоліття вперед.

Правова думка того періоду містила цікаві уявлення про світ, події минулого, початки полісного життя, справедливість і закон, які за своєю суттю вміщують важливі характерні риси громадського порядку (правопорядку) [1, с. 310]. Перші уявлення філософів-досократиків про порядок та справедливість мають релігійне підґрунтя. Порушення законів, обрядів та традицій, на їх думку, тягло за собою порушення світової гармонії, що спричиняло невідворотну кару богів. Страх пересічного громадянина перед карою вищих сил був запорукою тодішнього правопорядку. Таким чином, згідно з античною філософією, важливим елементом соціального контролю, завдяки якому досягався правовий порядок, була божественна його сутність і страх перед гнівом Богів.

Згодом, божественні уявлення про правопорядок похитнулися, оскільки виявилось, що давньогрецькі боги – не святі, вони не можуть надалі бути взірцем гідної поведінки. Їм були притаманні такі ж риси, як і людям, зокрема й негативні. Вони не могли більше забезпечувати справедливість та правопорядок у суспільстві. Тому філософи поступово

відходять від міфологічних уявлень про право до раціональних.

За Гераклітом Ефеським, космічний порядок повинен відображатися у державах-полісах, а космос є світовим порядком. Ідеальним світовим порядком він називав логос. Учення про право у цього мислителя не представляла чіткої системи. Він був прихильником писаного права, позитивного закону. На його думку, народ має боротися за закон, як за свої стіни. Однак він не розрізняв того, що існує за природою (природне право), і того, що встановило людство (позитивне право). Тому Геракліт вважав, що «всі людські закони живляться від єдиного – божественного, яке поширює свою владу наскільки бажає, всьому тяжіє і над усім бере гору». Цим божественним законом є логос. Саме логос здійснює керівництво Богами і людьми, визначає божественну справедливість, оскільки «для Бога все є справедливим, прекрасним і добрим, тоді як люди одне вважають справедливим, а інше – несправедливим» [2, с. 40]. На думку Геракліта, порядок та справедливість все ж є божественними категоріями, тому люди у своїх принципах, взаємовідносинах між собою мають спиратися саме на авторитет богів.

Піфагора та його послідовники намагалися знайти у суспільних явищах та категоріях моралі математичні закономірності. Будь-яка суспільна рівновага сприймалася ними як протиставлення абсолютного добра абсолютному злу, що фактично виключало застосування будь-яких пом'якшуючих факторів. За Піфагором, найгіршим злом є анархія (безвладдя), оскільки суспільство не може обійтися без управління. До того ж, керувати мають найкращі – аристократи. Піфагорійці різко критикували демократію, оскільки не довіряли думці натовпу і вбачали у структурі демократичних цінностей існування анархічних засад. Вважається, що саме Піфагор та його наступники ввели поняття «рівність», що суттєво вплинуло на розуміння ролі права як однакової міри у регулюванні суспільних відносин. Ідеал – це поліс, де панують справедливі закони. Піфагор вважав, що після божества більш за все потрібно поважати батьків, закони і коритися їм за власним переконанням [3]. Також Піфагор вважав, що справедливістю є саме відплата рівним за рівне. Тобто він є одним із перших, хто обґрунтував принцип талону, рівноцінної міри покарання.

Спільним для давньогрецьких філософів є те, що вони пов'язували поняття рівності, справедливості, моралі зі світовою гармонією. Вони доводили необхідність додержання «міри» в усіх справах та вчинках. Ці поняття вважалися уособленням справедливості і моральної основи людської поведінки, а також положень законодавства. Актуальним дане питання залишається і для сучасного суспільства та держави.

Література

1. Ігнатенко В. Поняття «громадський порядок» як категорія публічно-правових відносин за часів Стародавнього світу. *Форум права*. 2011. № 4. С. 308–313.
2. Турянський Ю. Генезис права людини в період античності. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 2. С. 39–42.
3. Категорія «влада» в давньогрецькій філософській традиції. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/viewFile>.

УДК 34:004 (043.2)

Головко С.Г., к.і.н., доцент,
Панченко І.В., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ

2 грудня 2020 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». Дана концепція охоплює різні аспекти проблематики штучного інтелекту, а саме: науку, економіку, кібербезпеку, інформаційну безпеку, оборону, державне управління, правосуддя тощо. Та насамперед у ній йде мова про сферу освіти. Основним завданням освіти у розвитку штучного інтелекту є забезпечення відповідної сфери кваліфікованими кадрами. Сучасна система освіти покликана готувати конкурентоздатних фахівців у галузі штучного інтелекту [1].

Система штучного інтелекту вже давно увійшли в життя суспільства. Це «розумний дім», «розумне місто», автоматичний переклад і розпізнавання зображень, безпілотні літаки й автомобілі, системи обробки великих масивів даних, новітні системи медичної діагностики тощо.

У Концепції штучний інтелект визначається як «організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень» [1]. Тому завданням освіти стає підготовка фахівців, здатних розробляти і використовувати системи, що мають таку властивість, а також відповідні алгоритми, методи обчислень та роботи з інформацією.

Держави, які створюють стратегічні документи з розвитку штучного інтелекту, притримуються приблизно однакової мети освіти у цьому процесі – гарантувати, що суспільство зможе повною мірою скористатися можливостями штучного інтелекту. Тому зростає увага до STEM-освіти у

школі, підготовки дослідників, розробників і кваліфікованих користувачів систем штучного інтелекту у закладах професійної та вищої освіти, підтримка програм перепідготовки і навчання протягом життя [4].

Згідно з розпорядження Кабміну для досягнення мети Концепції у сфері загальної середньої освіти необхідно забезпечити виконання завдання поширення цифрової грамотності серед школярів [1]. З цією метою для STEM-освіти необхідно залучати вчителів, які володіють сучасними технологіями, забезпечити її відповідною матеріально-технічною базою та значним фінансуванням.

Одним зі шляхів вирішення наявних проблем у Концепції пропонується інтеграція онлайн-курсів вітчизняних та іноземних освітніх платформ з освітнім процесом у школах та університетах [1]. Право визначати результати навчання учнів і студентів, отримані під час вивчення онлайн-курсів, передбачено Законами України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту» [2, 3].

У сфері вищої освіти постають наступні завдання: включення питань штучного інтелекту до освітніх програм з різних спеціальностей; налагодження міжнародної співпраці та програм подвійних і спільних дипломів у галузі штучного інтелекту; налагодження та забезпечення проходження стажування для викладачів в ІТ-компаніях, підприємствах та установах, що розробляють і застосовують технології штучного інтелекту [1]. Цілком доречною є ідея залучати спеціалістів ІТ-індустрії до формування кваліфікаційних вимог для фахівців зі штучного інтелекту та розробки освітніх програм. Очевидною є необхідність застосування технологій штучного інтелекту для створення індивідуальних освітніх траєкторій, оцінювання компетентностей здобувачів освіти і надання їм рекомендацій щодо подальшого навчання.

Щодо застосування штучного інтелекту у сфері підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки кадрів передбачено виконання таких завдань, як розроблення спеціалізованих освітніх програм професійного розвитку і освіти дорослих у цій галузі; забезпечення соціального захисту фахівців, що здобувають додаткову освіту в галузі штучного інтелекту; проведення широкої інформаційної кампанії щодо загальних аспектів, ризиків та загроз використання, а також подальшого поширення в Україні технологій штучного інтелекту [1].

Перед вітчизняними науковцями, які займаються питаннями штучного інтелекту, постають важливі завдання залучення грантового фінансування наукових досліджень; налагодження співпраці з міжнародними дослідницькими центрами та організаціями; здійснення міждисциплінарних досліджень у галузі штучного інтелекту та інших галузей науки [1].

Отже, розширення застосування штучного інтелекту в різних сферах є необхідною умовою для подальшого розвитку України. На сучасному

етапі важливим завданням науково-освітньої сфери є створення і ефективно застосовування технологій штучного інтелекту.

Література

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

2. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

3. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226.

4. Бахрушин В. Штучний інтелект і освіта. URL: <https://rpr.org.ua/news/shtuchnyu-intelekt-i-osvita/>.

УДК 347.97/.99(043.2)

Головко С.Г., к.і.н., доцент,
Ткаченко А.О., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

НАПРЯМИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У РЕФОРМУВАННІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Судова реформа, розпочата у 2015-2016 рр., поки що не підвищила довіри громадськості до судів. Попри значний поступ на законодавчому рівні в зміцненні гарантій суддівської незалежності та втіленні європейських рекомендацій, процедури очищення та оновлення суддівського корпусу, на жаль, не дали очікуваного суспільством результату. На нашу думку, це пов'язано з поблажливою до корумпованої поведінки суддів діяльністю Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС) і Вищої ради правосуддя (ВРП). Президент України Володимир Зеленський, як і його попередник, визнав пріоритетність судової реформи [2, с. 13]. Але брак політичної волі завадив здійснити якісні зміни у сфері правосуддя.

16 жовтня 2019 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» [1]. Згідно із законом, запроваджено нові органи, а саме: конкурсну комісію для відбору нових членів ВККС, комісію з питань доброчесності та етики для оцінювання доброчесності членів ВККС, ВРП і суддів Верховного Суду. Ці органи на половину мають складатися з міжнародних експертів, за досвідом формування нового Вищого антикорупційного суду (ВАКС), який почав роботу у вересні 2019 року. Однак ВРП не затвердила склад Комісії з питань доброчесності та етики, відхиливши запропоновані

кандидатури, а Конкурсна комісія не була сформована через нівелювання ролі міжнародних експертів.

Цим Законом запропоновано вдвічі скоротити склад нового Верховного Суду, сформованого протягом 2016-2019 років. Рада Європи та Венеційська комісія розкритикували його, посиляючись на необхідність спочатку суттєво зменшити навантаження на суд, а також на незавершеність реформи судів нижчого рівня [3, с. 38]. Президент України в червні 2020 року вніс законопроект про вилучення неконституційних положень. Він повністю відмовився від запровадження механізму оцінювання доброчесності членів ВРП. З досягнень у сфері судової реформи можна відзначити початок роботи ВАКС (з вересня 2019 року). Важливою є ще одна ініціатива попередньої влади, а саме: суди поступово беруться під охорону Службою судової охорони.

Громадські організації підтримують ініціативу уряду із запровадження класичного суду присяжних, розвитку альтернативних способів розв'язання спорів, зокрема медіації та третейського суду. Спостерігається прогрес у виконанні судових рішень завдяки припиненню корупційних практик блокування виконавчих проваджень. Дедалі відчутними стають зрушення в правничій освіті, а саме: оцінювання вступників до магістратури відбувається за технологією зовнішнього незалежного оцінювання, від результатів якого залежить і фінансування підготовки фахівців. Очікується впровадження єдиного державного кваліфікаційного іспиту для випускників магістратури, а це дасть можливість оцінювати їхню готовність до юридичної професії за єдиними критеріями. Щоправда, величезне державне замовлення досі отримують спеціалізовані заклади освіти в системі мілітаризованих органів виконавчої влади [4, с. 88].

Нова влада в Україні задекларувала, що судова реформа є одним з головних та пріоритетних завдань у боротьбі з корупцією та забезпечення економічного зростання країни. Першочерговими питаннями, які потребують негайного розв'язання, є низький рівень довіри до судової влади, передусім зумовлений корупційними зв'язками, недоброчесною поведінкою багатьох суддів, залежністю і круговою порукою; неефективна діяльність ВРП; провал ВРП і попереднім складом ВККС політики очищення та оновлення суддівського корпусу; непослідовність у процесі реорганізації судів місцевого та апеляційного рівнів, заповнення вакансій не через конкурси, а шляхом переведення до нових судів чинних суддів; поганий доступ до правосуддя внаслідок кадрового голоду в судах, великого навантаження на суддів та поширеності судової тяганини [3, с. 40].

Отже, вітчизняна сфера правосуддя потребує реформування і впорядкування. На нашу думку, необхідно не тільки розробити нову стратегію подальших кроків у ході проведення судової реформи, яку підтримало б суспільство, бізнес, міжнародні партнери, а й досягти її

ефективного практичного втілення.

Література

1. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування: Закон України від 16 жов. 2019 р. № 193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Божик В.І. Ефективність судової реформи в контексті законодавчої новел щодо суддівського врядування. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. Чернівці: Технодрук, 2019. С. 12-13.

3. Чебан В.М. Оновлення Кодексу суддівської етики. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. Чернівці: Технодрук, 2017. С. 38-40.

4. Смородинський В.С. Нескінченна реформа: чинники провалів судових перетворень в Україні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. Чернівці: Технодрук, 2019. С. 87-90.

УДК 340.12(043.2)

Калюжний Р.А., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА І СУТНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадянське суспільство являє собою сферу відносин вільних та рівноправних індивідів, сферу вільної та автономної активності, в якій діють індивідуальні і колективні суб'єкти, які переслідують приватні цілі та інтереси. В даному контексті держава представляється як сфера публічно-владних відносин, в якій носії владних повноважень зобов'язані керуватися всезагальними інтересами.

Феномен громадянського суспільства є результатом розвитку загальноєвропейської культурної традиції, в основі якої лежать моральні принципи, вироблені християнством. Адже саме поява християнства призвела до справжньої духовної революції, формування моральних основ сучасної демократії шляхом проголошення всіх людей рівними перед Богом та визнання свободи людини і рівного для всіх статусу синів Божих, духовно-морального статусу, який з часом трансформувався у всезагальний. Християнство зародило новий тип взаємовідносин з божеством, взаємовідносин особистих, а не етнічних чи групових. В результаті виникло поняття індивіда, спочатку у вигляді морального, а багато століть по тому і в якості правового статусу [1, с. 58]. Якщо всі люди рівні в найвищому смислі рівності, то це означає, що вони формально рівні у відношенні один до одного. У кожного у них є підстави керувати іншими не більше, ніж у будь-когось.

Формальна рівність із духовної сфери поступово розповсюдилася і в сферу соціально-політичну. Перш за все це відбувалося в середньовічних містах, де формувався новий суспільний стан – європейська буржуазія, для якої найбільш притаманні індивідуалістичні принципи. Саме в західноєвропейському середньовічному місті склалося розуміння суспільства як сукупності рівноправних індивідів і розуміння права як рівної свободи для всіх, незважаючи на класові відмінності.

Кожна людина в громадянському суспільстві має єдиний, загальний для всіх правових статус індивіда. Проте реально в сфері громадянського суспільства люди діють не лише як індивіди, але і як похідні від індивідів колективні та інституціональні суб'єкти – соціальні групи, місцеві співтовариства, громадські формування та інститути (об'єднання, заклади, засоби масової інформації, органи місцевого самоврядування) тощо. Громадянське суспільство формується як взаємодія організованих суб'єктів, що мають правосуб'єктність, якою вони наділяються створившими їх індивідуальними суб'єктами. Зрозуміло, що організованим суб'єктам не може належати більше прав, ніж індивідуальним.

Індивіди, які діють в громадянському суспільстві, хоча і не завжди всі, одночасно перебувають також у статусі громадянина держави. В такій політичній якості вони також є рівноправними. В державі, яка відповідає демократичному громадянському суспільству, не існує громадян повноправних та неповноправних. В такій державі всі громадяни формально в рівній мірі допущені до формування і здійснення державної влади, а також наділені рівною політичною свободою. Саме формально-правова незалежність і рівність формують автономну особистість індивідуаліста, який намагаючись задовольнити свої потреби, змушений знаходити зв'язки з іншими членами суспільства [2, с. 173].

Громадянське суспільство в цілому являє собою складну систему, в якій можна виділити соціальну, організаційну й територіальну структури. Основні структурні елементи громадянського суспільства (елементи соціальної структури) – це соціальні групи. Вони утворюються чи формуються об'єктивно в процесі суспільного розвитку. Представників групи об'єднує спільність їхнього соціального статусу, який визначається метою і роллю людини в системі виробництва і розподілу. Звідси виходить спільність їх інтересів, світогляду, соціально-політичних установок тощо.

Організаційна структура різноманітна і проявляється в економічній, духовній та інформаційній сферах громадянського суспільства, а також в сфері політичної участі. В інформаційній сфері суб'єкти громадянського суспільства вступають у відносини під час пошуку, передачі, отримання, виробництва та розповсюдження інформації. В цій сфері організаційна структура громадянського суспільства охоплює засоби масової інформації

– заклади, які можуть бути створені будь-якою приватною особою. Права людини гарантують свободу масової інформації, тобто свободу приватних засобів масової інформації в їх впливі на суспільну думку і в кінцевому рахунку на державну владу.

Територіальну структуру утворюють місцеві об'єднання. Суб'єкти громадянського суспільства самоорганізуються в рамках місцевих об'єднань і спільно вирішують свої справи, які не відносяться до завдань державної влади, державних органів. Так здійснюється місцеве самоуправління, самостійна діяльність місцевих спільнот і утворених ними муніципальних управлінських органів.

Громадянське суспільство утворюють відносно самостійні системи. В даному контексті державу та суспільство можна розглядати як керуючу та керовану системи. Держава – це керуюча система по відношенню до громадянського суспільства, яке в свою чергу виступає керованою системою.

Таким чином, сучасне громадянське суспільство – це не просто сукупність структур і багаточисленних організацій. Це і стан суспільства, всіх складових, які дозволяють підсилити механізми його самоорганізації. Також громадянське суспільство включає такі характеристики, як демократія, соціальність, гуманність, інформативність і прозорість, законність і інші параметри правової держави, які реалізуються через всі типи організаційних структур.

Література

1. Четвернин В.А. Общество и государство: либертарно-юридическая интеграция. Право и общество: от конфликтов к консенсусу: монография / под. общ. ред. В.П. Сальникова, Р.А. Ромашова. Спб., 2004. 480 с.

2. Сиренко В.І. Государство: демократическое, правовое, социальное (Очерки. Дискуссионные вопросы). Киев: Институт государства и право им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2013. 340 с.

УДК 340 (073)(043.2)

Кельман М.С., д.ю.н., професор,
Кельман Р.М., аспірант,
Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

ГЕНЕЗА ІСТОРИЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАБОРОН

Заборона – це складне поняття, що використовується у всіх сферах суспільного життя. Розвинені дискурси гуманітарного знання в якості синонімів заборони надають нам релігійний закон, юридичну догму,

моральний імператив, естетичну норму і так далі. Заборона серед них - поняття родове, оскільки інші означають «заборона, освячене авторитетом пророка», «заборона, писана для жителів певної території», «неписана, але суб'єктивно важлива заборона», «заборона на надмірності, визнані потворними, низькими і нудними» і так далі. З точки зору змісту настільки ж широко і ведичне поняття «ṛta», яке можна перевести як «те, що визначено, приведено в порядок, приладнані один до одного». У християнській традиції заборона пов'язана з всеосяжним поняттям гріха. Заборона є результат гріха (помилки) існування, благодать - вказівка шляху виправлення цієї помилки. Релігійна заповідь є заборона, обґрунтована тільки вірою у Благодатне джерело цього знання. Августин писав, що благодать одна може врятувати особистість від гріховної інерції. На думку Отців Церкви, «розумне роблення», негативна діяльність розуму спрямована на створення і затвердження єдиної заборони для так званого тваринного світу.

Філософи Нового часу (Г. Гроцій, Ш. Монтеस्क'є та інші) вважали заборону необхідним інструментом соціального будівництва та забезпечення політичної свободи. Ідея закону як «неминучого, але меншого зла» звучить у роботах Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо. Причому «природному праву» віддається пріоритет перед правом юридичним. Надалі І. Кант також поставив моральний імператив або, інакше кажучи, заборона за внутрішньою переконаністю, в основу своєї етичної концепції.

Фактично, заборона є найпростішою формою показати та заставити людей підкорятися чітко встановленим кордонам у процесі їх взаємовідносин. Першою умовою існування суспільства було дотримання наступних заборон: не вбий; не вкради; не бажай дружини ближнього свого та інші.

Тобто, мова йде про захист інтересів конкретної людини, без якого суспільство не існує, та не може існувати.

Отже, норми поведінки людей у первісному суспільстві (у тому числі й на етапі її розвитку – у «до суспільний» період) виступали переважно у вигляді «табу», тобто суворих заборон які мали біологічні, стихійно-природні, господарські, моральні, релігійно-обрядові основи і відрізнялися їх жорсткою обов'язковою силою.

Декілька слів щодо правових заборон як соціальних явищ у період формування держави. Наприклад, людина у додержавному суспільстві здатна на розпорядження своєю власністю та свободою лише у межах, які встановлені відповідними заборонами, основним з яких, заборона на порушення прав та свобод інших індивідів. Саме це на думку відомого та прогресивного у свій час англійського мислителя Дж. Локка, і є «законом природи», який здійснює управління над всіма суб'єктами відносин та є обов'язковим для всіх [1, с. 11]. Дж. Локк розглядав природний закон, як

основу міцного порядку у людських відносинах, оскільки суспільство в якому індивіди живуть у підпорядкуванні до природного закону, знаходяться у стані добра, волі та взаємодопомоги. Концепція «природного права» Дж. Локка стоїть у повному протиріччю до стану «війни всіх проти усіх», про який зазначав англійський філософ. Дж. Локк зробив висновок про те, що при розгляді додержавного стану людського суспільства, як періоду «правового свавілля», при якому права індивідів не обмежувалися якимись заборонами, вели до постійного порушенню прав індивіда. Порушення прав відбувалося із причини того, що не знаючи чітких кордонів того чи іншого права, неможливо було визначити, де закінчується право одного та починається право іншого [1, с. 56].

Дж. Локк стверджував, що заборони встановлені природним правом є зрозумілі та прості всім індивідам, але їх недолік у тому, що у деяких випадках вони необ'єктивні (або суб'єктивні) для індивіда, та стають такими, там де зачіпаються його особисті інтереси [1, с. 76]. Також він, стверджував, що у зв'язку із тим, що природній закон не є вродженим, а від індивіда вимагає певної активної розумової діяльності (досвіду або практики), то виходить так, що індивіди не дотримуються заборон у зв'язку із тим, що вони не знають закону, не вчили його та не визнають його в якості закону, якому вони зобов'язанні підпорядковуватися у конкретних випадках. Дж. Локк сформулював висновок, про те, що у вищезазначеному випадку, люди виступають суддями у власних же справах. Самозакоханість, а точніше самозбереження робить людей упередженими, як до себе, так і для своєї друзів, а пристрасть та мстивість можуть занадто далеко завести при покаранні інших. У природному стані людина, хоча і є абсолютним господарем своєї особистості та володінь, але все ж таки використання власних прав є ненадійним, так як їх правам весь час загрожує постійне посягання зі сторони інших індивідів. Позбавлення людини його цінностей, у тому числі вроджених (життя, здоров'я, свободи) чи навіть замах на них всупереч закону природи й людського розуму, є злочином проти людства [1, с. 130–134].

Найбільш правильною формою та рішенням, для позбавлення можливостей посягання та порушення прав людини, на думку Дж. Локка, є формування держави, завданням якої є у першу чергу правове регламентування (регулювання) соціально – політичних відносин з метою їх захисту. Цей процес здійснюється, з однієї сторони, шляхом надання природним правам, обов'язкам та свободам юридичної сили, а з іншої сторони, завдяки правотворчій діяльності самої держави. У даному випадку держава виступить, як гарант забезпечення захисту та реалізації прав, свобод людей. Закріплення людини за конкретною територією держави та наданням їй специфічного правового статусу – громадянства (підданства) означає, що з цього часу він знаходиться у юрисдикції держави, та відповідно має дотримуватися виконання загально -

обов'язкових норм поведінки, що розповсюджується на всіх людей без виключення. Незнання закону людини, тобто вже підданого, не може розглядатися як обставина, яка може виключати його вину [2, с. 67].

Дану обставину обумовлює становлення заборони як юридичного засобу (методу), завдяки якому здійснюється механізм правового регулювання. Саме ця обумовленість заборони існуючим правовим нормам, тобто його юридичне роз'яснення, корінним образом відрізняє правові заборони від заборони соціальної, який використовувався для регулювання загальнолюдських відносин у період додержавного існування. Варто зазначити, що створені перші держави, використовували заборони, але лише у тій мірі, яка була покликана забезпечити утвердження державної влади [3, с. 33]. Даним фактом пояснюється, з однієї сторони, жорсткість покарання, яке обумовлене (передбачене та встановлене) державою, у випадках порушення чинних правил поведінки, а, з іншої сторони, прагнення до максимального одержавлення суспільства, підпорядкування загальносуспільних інтересів інтересам держави. Розподіл суспільства на соціальні групи (касти, прошарки) обумовило виборче використання правових заборон. Особливо виражена дана вибірність проявлялася у рабовласницьких державах. Правовий статус раба, закріпив його положення у формі «засобу праці який вміє говорити», і це означало, що правові заборони у його житті відіграють найбільшу роль у порівнянні із вільним громадянином [4, с. 78]. Тобто, якщо брати сучасні норми права, раб фактично був недієздатним, так як його відповідальність за дії покладалась на господаря (фактично раб за сучасним правовим розумінням визначався як річ). Але у історії є приклади, за якими можна прослідкувати, що юридично раб все ж таки мав права, які виникали у нього у певних ситуацій, до прикладу доцільно навести приклад параграфу 170 Закону Хаммурапі, у якому зазначено: «Якщо чоловікові його дружина народить дітей і його рабіня також народить йому дітей і батько за свого життя скаже дітям, яких народила йому рабіня: «Мої діти», – зарахує їх до дітей дружини, то після того, як батько піде до долі, діти дружини і діти рабіні повинні ділити між собою надбання батьківського дому порівну; спадкоємець, син дружини, при розподілі має вибрати і взяти свою частку першим» [5]. Даний Закон містить правову заборону, яка не допускає порушення волі господаря раба у тому випадку, якщо він свої вольовим рішенням обумовить та визнає його правоздатність.

Враховуючи, що заборона як метод регулювання соціальних відносин з'явилися одночасно з виникненням людського суспільства, слід підкреслити, що своє юридичне обґрунтування дані категорії отримали лише з виникненням держави. До цього, форм виразів заборон було дуже багато, від традицій певної суспільної групи, до заборон (табу, приписів, наказів та інших) релігійних громад.

Література

1. Локк Д. Избранные философские произведения. Т. 2. С. 11, 56, 76.
2. Законы Ману. Серия «Антология мудрости». Москва: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. С. 352.
3. Платоненко О.С. Сучасна інтерпретація правових заборон як методів правового регулювання та юридичний механізм їх реалізації. *Право і суспільство*. Дніпро, 2017. С. 30-34.
4. Кельман М. С., Стратонов В.М. Загальна теорія права: підручник. Вид. 6-те, доп. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 742 с.
5. Кельман М.С., Коваль Н.Т. Застосування норм права, як багатоаспектний чинник регулювання суспільних відносин у правовій державності: монографія. Львів: Растр-7, 2020. 224 с.

УДК 340.1 (043.2)

Макєєва О.М., к.ю.н., доцент,
Левківська Н.П., здобувач вищої освіти,
другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВА РЕФОРМА В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Правова реформа є одним із ефективних чинників функціонування правової системи, втілення в життя принципів верховенства права та законності. Питання реформування правової системи України є актуальним для правових систем держав в епоху соціальних змін. Відтак реалізації принципу верховенства права можна досягнути, зокрема, здійснивши реформу всіх елементів правової системи України. Зважаючи на це, дослідження сутності правової реформи, виокремлення її етапів та видів в умовах трансформації суспільних відносин є вельми актуальним.

У вітчизняній теорії права є чимало досліджень, які присвячені вивченню сутності правової реформи, зокрема, це напрацювання В. Лемака, Я. Ленгер, Н. Пархоменко, О. Ющика та інших.

Як відомо з історії державно-правового розвитку суспільства проведенню реформ передують як об'єктивні, так і суб'єктивні причини, тобто реформи, продиктовані часом. Нині правова система України є розбалансованою. Причинами такого стану справ є політичні обставини, коли з кожною демократичною зміною персоналій у сфері державної влади та управління на всіх рівнях відбуваються перманентні зміни (іноді радикальні) в правовому полі. По-друге, це правовий нігілізм, нехтування приписами Конституції України як Основного закону, якому мають відповідати всі інші закони і підзаконні акти. По-третє, це регулярні намагання представників влади впливати на функції і повноваження органів правосуддя та забезпечення правопорядку.

Відомий вітчизняний теоретик права О. Ющик пов'язує правову реформу з: а) рішенням державної влади щодо відновлення єдності державного апарату у зв'язку з об'єктивно змінюваними умовами функціонування; б) рішенням, реалізація якого у реорганізуючій діяльності державного апарату має результатом утвердження нового режиму законності, що виступає як ціль здійснюваних даною владою перетворень [1, с. 70].

Зміст правової реформи можна розглядати у двох вимірах: 1) як удосконалення чинного законодавства; 2) як систему заходів, спрямованих на перетворення всіх елементів правової системи. А об'єктом правової реформи виступає правова система, яка змінюється та удосконалюється.

Важливим у процесі здійснення правової реформи є державна політика, спрямована на системні перетворення за допомогою юридичних засобів. Зокрема, такими напрямками державної політики є удосконалення законодавства, забезпечення реалізації та захисту прав людини, формування правової свідомості та правової культури населення тощо.

Н.М. Пархоменко виділяє три етапи правової реформи: підготовчий, реалізаційний, моніторинговий. На першому етапі здійснюється вивчення суспільних очікувань та формування концептуально-стратегічного змісту і сутності майбутньої реформи. На другому етапі відбувається реалізація прийнятих нормативно-правових актів суб'єктами, кому вони адресовані. Третій етап – моніторинговий, відбувається паралельно з другим і їх тривалість частково збігається [2, с. 47].

Проведення моніторингу та отримання інформації щодо досягнення мети реформи визначає є важливим з точки зору суспільних потреб і результатів. Як правило, проведення правової реформи регламентується окремими нормативно-правовими актами.

Правова реформа є одним із видів суспільних реформ поряд із освітньою, економічною, військовою, пенсійною тощо. Умовно правові реформи можна класифікувати за двома критеріями: 1) за сферою здійснення: судова реформа, реформа органів місцевого самоврядування, реформа правоохоронних органів, реформа державної служби тощо, 2) за галуззю правого регулювання суспільних відносин: адміністративна реформа, конституційна реформа, тощо).

Однією із перешкод здійснення правових реформ в Україні є розбіжності в парадигмах мислення різних верств суспільства, представників влади і управління, відсутність сталих та усвідомлених значною частиною суспільства правових, політичних і культурних цінностей, пріоритет особистих інтересів над інтересами суспільства в цілому. Ці вади об'єктивно притаманні переважній більшості українського суспільства в епоху соціальних змін, що створює додаткові складнощі в реалізації навіть найефективніших правових реформ.

Отже, правова реформа – це зміна встановлених у законах основних засад, принципів, цілей правового регулювання суспільних відносин з метою забезпечення ефективного функціонування правової системи, досягнення якісно нового режиму правопорядку у вказаній сфері. Досвід розвинутих країн світу беззаперечно доводить, що важливим чинником ефективності проведення правових реформ, ефективного функціонування правової системи держави є: системна правова політика держави, високий рівень правової культури і правової свідомості як громадян, так і представників управлінської еліти держави; високий рівень професійної/моральної відповідальності політичних, управлінських, правничих кадрів за результати своєї діяльності; належний рівень підготовки та розстановки управлінських кадрів та правників, які забезпечують функціонування правової системи держави. Окремим і вагомим чинником є стан правосуддя в країні, включаючи виконання судових рішень національних судів і Європейського суду з прав людини.

Література

1. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні. Київ, 1997. 191 с.
2. Пархоменко Н.М. Сутність і зміст правової реформи: теоретичні аспекти. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 44-49.

УДК 341:347.962 (043.2)

Макеєва О.М., к.ю.н., доцент,
Таран Д.О., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ СУДОВОЇ СИСТЕМИ США В ХОДІ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Організація судової системи безпосередньо залежить від форми державного устрою та типу правової системи держави. Світовий досвід показує, що не існує єдиних шаблонів і рецептів для якісного функціонування правосуддя. Реформування судової системи України відповідно до міжнародних стандартів організації та здійснення правосуддя, інтеграція держави до світової спільноти вимагають поглибленого аналізу світових принципів організації судових систем з метою обґрунтування доцільності сприйняття їх позитивного досвіду.

Проведення судової реформи в Україні є однією з ключових вимог, на яких наполягає як українське експертне середовище, так і міжнародні партнери України. Основним завданням судової реформи в Україні є утвердження справедливого суду та вдосконалення вітчизняної судової системи. Проблематика здійснення судової реформи та підвищення

ефективності правосуддя завжди була й залишається актуальною серед науковців.

Існуючу основу федеральної системи судів США представляють спеціальні або окружні суди. Кожен штат може містити від одного до чотирьох округів. Структурною особливістю цих судів є наявність федеральних магістратів. Їх функції включають в себе: підготовку справ до слухання і виконання судових рішень. Згідно із законодавством Сполучених Штатів, магістрати мають компетенцію в розгляді малозначних кримінальних діянь (терміном до одного року) [1, с. 173].

Як відомо, для англосаксонської моделі судової системи в США характерним є єдина система судів на чолі з Верховним судом держави, широке використання судового прецеденту, пасивність судді в судовому процесі, наявність суду присяжних. Засади організації федеральної судової влади у США визначені Конституцією 1787 р., судова влада США надається Верховному Судові та низовим (федеральним) судам.

Як вважає П.В. Тюфтії, з точки зору визначення особливостей судового управління можна констатувати наявність двох основних систем: європейської континентальної та англо-американської. Досвід організації судового управління в англоамериканській судовій системі можна розглянути на прикладі США, тим більше, що для судового управління цієї країни характерні риси, що відображають західноєвропейську правову традицію [2, с. 217].

Судова система судів США складається з Верховного суду, апеляційного та спеціальних судів. Перший складається з дев'яти суддів, які призначаються президентом і затверджуються Сенатом. Основна його функція - розгляд скарг на рішення нижчестоящих судів, в тому числі судів штатів, розгляд звернень щодо скасування постанов будь-якого суду, визнаних неконституційними, здійснення тлумачення юридичних питань. Апеляційні суди почали існувати в 1891 р., вони були проміжною інстанцією між Верховним Судом і окружними судами. Адміністративне судочинство в США здійснюють спеціальні адміністративні трибунали. До таких трибуналів відносяться: Претензійний і Податкові суди.

На думку С.Ю. Обрусної, в ході реформування вітчизняної судової системи використовувався зарубіжний досвід, але його запозичення не мало системного характеру. Разом із тим, окремі елементи запозичення зарубіжного досвіду вже простежуються і можуть бути використані в подальшому, тому так потрібні наукові розвідки у даному напрямі, практичне втілення результатів яких може бути ще одним кроком назустріч вдосконаленню судової системи та побудові правової держави в Україні [3, с. 71].

Отже, повага до прав людини та основоположних свобод є визначальним фундаментом у діяльності органів юстиції та судової влади. Аналізуючи основні проблеми, зокрема, низький рівень довіри до судової

системи в Україні, нівелює реалізацію закріпленого в Конституції України право громадян на судовий захист. Критеріями якісної реалізації судової реформи є забезпечення доступу громадян до правосуддя, їх права на справедливе судове рішення та гарантування реальної незалежності суддів. Судова влада – одна з трьох гілок державної влади, яка повинна слугувати потребам суспільства, відстоювати та захищати права та законні інтереси громадян. Сподіваємося, що використання досвіду зарубіжних країни, зокрема США, може стати позитивним доповненням до механізму реформування судової системи України після проведення наукових розвідок та ґрунтовного вивчення даних питань.

Література

1. Слободяник Н.С. Выборність суддів: зарубіжний досвід та перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 33. Том 2, 2015. С. 173–177.

2. Тютьтій П.В. Деякі аспекти діяльності судової системи в США та перспективи їх використання в ході реформування судової влади в Україні. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жов. 2019 р.); Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 336 с. С. 217–223.

3. Обрусна С.Ю. Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформування судової системи України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 4. С. 52–73.

УДК 347.122:61(043.2)

Новіков М.М., к.ю.н., доцент,
Новікова М.М., к.ю.н., доцент,
Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ, м. Херсон, Україна

ДО СУТНОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРИРОДИ ДОГОВІРНИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Природно, що сутність цивільно-правової та господарської природи договірних медичних послуг складають відповідні концептуальні медичні та юридичні аспекти комплексної доктрини з відображенням теоретично-прикладного, нормативного та казуального регулювання цивільно-правових та господарсько-правових, договірних медичних відносин, що забезпечують потужну їх актуалізацію у період пандемії на Covid-2019. Сенс реформи знайшов своє відображення у процесі удосконалення української медичної системи на медичних, фармакологічних – договірних засадах та нових взаємозв'язках між пацієнтами та сімейними лікарями, з метою кращого та ефективного обслуговування населення

України, яка обґрунтована у 2018 році МОЗ України [1]. Зауважимо, що наведене сприяє на теперішній час електронно-технічними та системними правовими засобами, які складають сенс та зміст підприємництва, господарювання та процесуального забезпечення надання медичних послуг, наприклад, у Європейському Союзі, у Україні та прогресивному світі в цілому.

Отже, досліджувана «електронна система охорони здоров'я в ЄС – це система, яка допомагає пацієнтам отримувати, а лікарям – надавати якісні медичні послуги» [1]. Окрім того, вона сприяє контролю за ефективністю витрачання державних коштів, виділених на охорону здоров'я та запобіганню будь-яким зловживанням у сфері охорони здоров'я, що корисно у період пандемії на коронавірус. Тому, правове регулювання системи лікарських договорів з надання послуг у цивільно-правовій та господарській діяльності поєднує в собі, як комплексні (цивільно-правові, господарсько-правові), так і спеціальні (легітимно-делеговані, прецедентно-казуальні) юридичні механізми [2]. Саме вони забезпечують за допомогою імплементації, інкорпорації, консолідації, кодифікації та інших сучасних правових засобів активізацію укладання медичних договорів з надання лікарських послуг у цивільно-правовій та господарчій сферах.

Втім, юридичний механізм лікарського (медичного) захисту прав людини – безпосередньо витікає з ч. 5 ст. 55 Конституції України про «можливість здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав та свобод сталими юридичними медичними засобами, наприклад, медичним договором, за його формами, функціями, структурою, суб'єктно-об'єктними відносинами, з усуненням лікарських ризиків, забезпеченням національного здоров'я населення України.

Природно, що сам договірний процес із 2018 року та його реформування, на медичних договірних засадах протягом останніх трьох років забезпечує зміцнення медично-соціальної системи, яка прямо або опосередковано заперечує можливу корупцію, зміцнює, чи удосконалює медичні договірні відносини у ході, наприклад, господарювання у медичних закладах. Все це здійснюється за принципом прозорості надання медичних та фармакологічних послуг, що є позитивним аспектом медичної діяльності. При цьому, реформування медичного договірного процесу, у тому числі медичних та фармакологічних договірних відносинах, повинно сприяти провідній ролі принципів верховенства права, справедливості, законності, гуманізму, компромісності, з доступом до правосуддя та винесенням законного судового рішення з цивільно-правових та господарських спорів.

Це виступає запорукою ефективності розвитку досліджуваних цивільно-правових та господарсько-правових відносин, усуненню в них будь-яких суперечностей, а також зміцненню потужності сфери медичних

послуг.

Не дивлячись на те, що проблема надання медичних послуг у досліджуваних сферах знаходила своє відбиття у роботах таких учених-правників, як Л. Андреева, О. Бандурка, О. Беяневич, В. Борисова, М. Брагінський, С. Вавженчук, В. Васильєва, Л. Веретельник, О. Вінник, В. Вітрянський, Н. Вознесенська, А. Гетьман, Е. Голіна, С. Занковський, І. Єршов, Л. Єфимова, О. Іоффе, В. Лаптев, В. Луць, В. Мілаш, В. Олюха, В. Резнікова, Д. Степанов, А. Телестакова, Ю. Шемшученко та інші, але окреслені проблеми залишаються недостатньо опрацьованими. Наприклад, медично-юридичні поняття, сенс та зміст медичного договору з надання послуг у цивільно-правовій та господарчо-правовій сферах, недостатньо повно схарактеризована правосуб'єктність сторін, тобто лікаря та пацієнта, а також можливі медичні, біологічні, лікарські професійні та людські ризики.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на медично-договірні пріоритетні аспекти функціонування цивільно-правового та господарсько-правового регулювання з проблеми договірних відносин та специфіки істотних умов аналізованих медичних договорів з надання медичних послуг в підприємстві з лікарської та фармакологічної діяльності, що позитивно.

У своїх працях вищезгадані учені розглядали цивільно-правову та господарську корисність медичних договорів. А також пов'язаних з ними економічних явищ, із впливом останніх на класифікацію. Природно, що деякі проблеми співвідношення предмету та об'єкту медичного договору з надання лікарських послуг, їх класифікації, конкретизації суб'єктів, істотних умов за кількісними та якісними характеристиками договору, який є правовим засобом належного сучасного теоретичного надбання галузей цивільного та господарського права, що потребують медично-договірного формулювання, концептуалізації, тобто реальних творчих наукових підходів, пов'язаних з їх визначенням та застосуванням.

Саме тому, нам необхідно на підставі зробленого сформулювати сучасне уявлення про зміст медичного договору з надання послуг в цивільно-правовій та господарській діяльності, з поєднанням теорії таких договорів із практикою їх застосування в лікарській діяльності, з метою подальшого одержання економічного ефекту, чи бізнес-прибутку.

Таким чином, актуальність теми дослідження підтверджується кількісними та якісними характеристиками сенсу і змісту медичних та лікарських договорів у цивільно-правовій та господарсько-правовій сферах з їхньою зразковою структурою щодо об'єктно-предметних елементарних складових, з наданням медичних, чи лікарських послуг, при їх нормативному та казуальному тлумаченні у процесі правового регулювання та вирішення будь-яких суперечностей у медичній практиці.

Отже, гіпотетично, якщо лікарський договір з надання медичних

послуг у цивільно-правовій та господарчій сферах належно регулює досліджувані правові відносини, то ними задовольняються й бізнес – інтереси суб'єктів цивільного та господарського права.

За законом єдності і боротьби протилежності господарський договір з надання послуг має єдність об'єктивних і суб'єктивних ознак, бо його зміст – програма впливатиме на оцінку результату господарювання, який витікає з правосуб'єктності осіб, які беруть участь у реалізації цього змісту.

За законом переходу кількісних змін в якісні і навпаки, вважаємо, лікарський договір з надання медичних послуг у цивільно-правовій сфері знайшов своє сучасне розповсюдження також й у господарській сфері, за певними особливостями досліджуваного правового регулювання аналізованих відносин. Втім, за законом «заперечення заперечення» сучасні юридичні технології дозволяють більш точно визначити предмет медичного договору з надання лікарських послуг у досліджуваній сфері. Корисно схарактеризувати істотні умови медичного договору, спрогнозувати належні результати лікарської діяльності під час спасіння життя та здоров'я людини. До того ж, точно і правильно схарактеризувати цивільно-правову, господарську, фінансово-бюджетну поведінку його суб'єктів, як таку, що надає позитивні медичні результати у сфері охорони здоров'я, економіки, тобто цим реально удосконалюється ноосфера людства.

Історично-правовий метод сприяв у роботі аналізу зміни договірних форм, функцій, характеристики суб'єктів за колом, у часі, та інших вимірах лікарського договору з надання медичних послуг, підкреслюючи їх хронологічний розвиток від простого до складного, в певній діалектичній послідовності від примітивізму до сучасності. Відомий метод формальної логіки надав можливість з'ясувати сенс і зміст понять, а також правил складання та застосування лікарських договорів при здійсненні лікарської послуги. Отже, порівняльно-правовий метод використовувався при аналізі сенсу та змісту медичних договорів з господарського, цивільного законодавства та норм їх процесуальної реалізації щодо порядку вирішення спорів за медичним договором з надання лікарських послуг, у тому числі й у зарубіжних країнах.

Метод герменевтики (тлумачення) цивільно-правових та господарчо-правових норм сприяв з'ясуванню правил їх застосування під час утворення та реалізації відповідних правовідносин за змістом аналізованого лікарського договору по конкретній справі, при здійсненні юридичної оцінки можливих та наявних правопорушень. Сама оцінка є дієвим методом цивільного та господарського регулювання суб'єктно-об'єктного та об'єктно-предметного характеру, в контексті змісту лікарського договору з надання послуг у медичній сфері.

Втім, за умовами пандемії 2020 – 2021 років договір на лікарська

діяльність між ЄС та Україною відповідає змісту Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 867 «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», що позитивно до стратегії формування міжнародних та національних спільних лікарських договірних відносин з надання медичних послуг [3].

Отже, підсумовуючи викладене, нами з'ясоване, що лікарський, медичний договір представляє собою сучасне складене правове явище у вигляді двосторонньої або багатосторонньої, заснованої на добровільній згоді сторін, угоді, яка зафіксована у встановленому законом порядку та містить у собі: повноваження та зобов'язання суб'єктів, тобто лікарів та пацієнтів спрямованих на усунення лікарських ризиків; збереження життя та здоров'я пацієнтів; удосконалення діяльності лікарень, як юридичних осіб; оновлення медичного технічного обладнання, придбання транспорту швидкої допомоги; створення сучасних умов фахового лікування населення за міжнародними та європейськими стандартами.

Значну роль в медичному лікуванні грає ефект лікарської послуги, яка полягає у тому, що від неї чекають фізичного одужання людини, зі збереженням здоров'я, комфорту життєдіяльності, а сторони лікарського договору з надання медичної послуги лише можуть тільки бажати одержати певний позитивний лікарський результат. Наявність медичної послуги та одержаного лікарського результату, обумовлюється не лікарським договором з надання медичної послуги, а більш складним за змістом комплексним медичним договором, обумовленим наступними режимами: 1) в цивільно-правовій сфері; 2) медично-правовій сфері; 3) фармакологічній сфері; 4) санітарно-епідеміологічній сфері, а також у господарсько-правовій та підприємницької лікарської діяльності. Така договірна лікарська діяльність має назву змішаної, що обумовлює відповідний тип медичного договору.

Література

1. Програма медичних гарантій: впровадження в Україні. URL: <https://moz.gov.ua/plan-reform>
2. Права людини та механізм їх захисту. URL: <https://consumerhm.gov.ua/1081-prava-lyudini-ta-mekhanizm-jikh-zakhistu>
3. Угода Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Островий О.В., канд. наук з держ. упр., доктор філософії,
Донецький державний університет управління, м. Маріуполь, Україна
Суханов О.Д., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ЯК СИСТЕМИ ЗНАНЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сьогодні Україна стоїть на шляху побудови правової держави, остаточного запровадження інститутів ринкової економіки, створення якісно нового суспільства, зорієнтованого на пріоритет загальнолюдських цінностей, модифікацію та модернізацію функціонального призначення державних органів, запровадження партнерських взаємовідносин особи й органів держави. Досягти позитивних результатів відповідних державотворчих та правотворчих процесів є можливим у разі дотримання принципу науковості, наявності ґрунтовних напрацювань у сфері юридичної науки, тісного взаємозв'язку юридичної науки, нормотворчості і правозастосування. Від якості наукової юридичної бази залежить ефективність державотворчих і правотворчих процесів та їх результативність.

Поняття «наука» включає наукові знання про дійсність, що утворюють у сукупності наукову картину світу, а також діяльність з одержання цих знань, метою якої є опис, пояснення і прогнозування процесів і явищ дійсності. Даний термін вживається для позначення однієї з форм суспільної свідомості, системи знань про дійсність, сфери людської діяльності, метою, призначенням і функцією якої є напрацювання і систематизація знань про дійсність, окремих галузей науки. Коли наука розглядається як сукупність знань про дійсність, до її складу входять гіпотези та теорії, закони та тенденції, принципи та постулати, методи, категорії та поняття, наукові факти, наукові проблеми та завдання тощо. Юридична наука в енциклопедичній літературі визначається як система знань про об'єктивні закономірності розвитку держави і права, їх місце і роль у суспільному житті [3, с. 472].

Юридична наука вивчає процес зародження та розвитку права як соціального явища; стадії розвитку та їх причини; пояснює як відбувався розвиток даної науки [1, с. 274]. Вона досліджує місце і роль держави і права у суспільному житті. Ці два суспільні явища, феномени (державу і право) юридична наука завжди розглядає у сукупності та взаємозв'язку.

Юридичній науці притаманні наступні характерні риси, а саме: наукові знання про право існують у певній системі, послідовно і всебічно розкриваючи усі зв'язки, відносини, властивості правових явищ; завдання наукового пізнання у сфері права зводяться до виявлення закономірних

процесів державно-правових явищ; правознавство є системою об'єктивних знань про право, що ґрунтуються на існуючих правових явищах [1, с. 274].

В юридичній науці як системі знань виділяють два рівні: емпіричний (наукові факти – джерела знань про властивості явищ та предметів державно-правової дійсності, що спостерігаються емпірично; емпіричні закони – знання про визначені тенденції їх розвитку тощо) і теоретичний (на теоретичному рівні юридичної науки висуваються наукові гіпотези, формулюються поняття, категорії й закони, створюються теорії та концепції державно-правових явищ, формуються рекомендації та пропозиції щодо їх удосконалення).

Первинним елементом юридичної науки як системи є наукове знання, яке формується у процесі здійснення наукової діяльності, зокрема дослідження об'єктів. Об'єктами дослідження є будь-які правові явища: право, джерела права, правотворчість, правозастосування, юридична відповідальність, правові системи, норми права, правочини, трудові договори, провадження, право власності, законотворчий процес, правові відносини, суб'єкт права, правовий статус особи, приватне та публічне права тощо [2, с. 23].

Предметом юридичної науки є змістові риси держави і права. Фактично два різні об'єкти, держава і право, досліджуються і аналізуються юридичною наукою з позицій єдиного предмета, як такі, що перебувають у діалектичному зв'язку. Юридичною наукою застосовуються загальні наукові методи пізнання: історичний, діалектичний, структурно-функціональний, порівняльний тощо [1, с. 280].

Отже, основне призначення юридичної науки полягає у сприянні вирішенню практичних завдань соціальних перетворень на основі пізнання та усвідомлення відповідних суспільних процесів та явищ. На сучасному етапі українська юридична наука ґрунтується на досягненнях і досвіді вітчизняної юриспруденції та юриспруденції зарубіжних країн, на ідеях і цінностях прав і свобод людини та громадянина.

Література

1. Діденко О.М. Місце юридичної науки в системі суспільних наук: зародження, становлення та розвиток. *Вісник аграрної науки*. 2013. № 4-5. С. 273-282.

2. Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 20–26.

3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / ред. упорд. Ю.С. Шемшученко. Київ: Українська енциклопедія, 2004. Т. 6. 2004. 768 с.

ЦІННІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Правова реформа в Україні має свою цінність та значення в системі державотворення. Досліджуючи поняття правової реформи, вчені дійшли висновку, що це – один із різновидів соціальної реформи, змістом якої є зміни, перетворення, нововведення, перевлаштування певної сторони суспільного життя, що не усуває основ уже існуючої соціально-політичної структури і наявного суспільного ладу [1, с. 45]. Із цього твердження випливає, що предметом правової реформи є те, що підлягає перетворенню, зміні, удосконаленню, в нашому випадку – це право.

Метою правової реформи є підвищення ефективності правової системи, що відбувається шляхом перетворення її сутності, зміни та наповнення новою якістю її змісту. У демократичних державах, як і в Україні, – це встановлення законності та правопорядку, забезпечення верховенства права та закону. Відповідно до поставленої мети проведення правової реформи вимагає вирішення низки завдань, серед яких необхідно виокремити такі: підготовка та прийняття нормативно-правових актів, у яких визначається зміст правової реформи, її основні напрями та механізми впровадження; удосконалення системи публічної влади згідно з чинним законодавством; правозабезпечення всіх напрямів діяльності держави [1, с. 46].

Правова реформа в Україні відіграє дуже важливе значення для всього суспільства та безпосередньо для кожного громадянина. Безсумнівно, вона розпочалася наприкінці 80-х і на початку 90-х років двадцятого сторіччя і є складовою частиною глобальної за масштабами суспільно-політичного відновлення всієї системи економічних, владних, юридичних відносин, що склалися за роки існування Радянської влади, СРСР як тоталітарної, імперської держави [2].

Якщо говорити детальніше, то процес реформування української держави розпочався з проголошенням її незалежності і став особливо актуальним після прийняття Конституції України. Водночас парламент прийняв значну кількість законів і постанов про ратифікацію міжнародних договорів [3]. Об'єктивно в чинному законодавстві, зокрема в Конституції України, зафіксовано систему відносин і зв'язків сучасного суспільства, визначено базові принципи організації діяльності держави та її найважливіших інститутів, їх повноваження і функції, що створює базу для подальшого втілення правових реформ в державі.

Постійним, пріоритетним завданням української держави є підвищення якості правових рішень, зниження до мінімуму кількості

неефективних нормативних актів.

Правова реформа має чимало позитивних сторін, але між тим вона здійснюється без відсутності доктрини і стратегії такої реформи, спонтанним і безсистемним запозиченням досвіду інших країн та «модних ідей», а часто-густо методом проб та помилок. Стабільність закону прямо пропорційна його якості і навпаки. З моменту прийняття в 2012 році нового КПК України станом на 30 січня 2017 року було прийнято 48 законів, якими вносились до цього кодексу зміни і доповнення. А нерідко і «зміни і доповнення до внесених «змін і доповнень». Забезпеченню якості правового регулювання взагалі бракує найголовнішого – розуміння принципів права та їх системи. Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється тим, що після введення в дію нового КПК України та прийняття нових законів щодо слідчих та судових органів юридична практика показує наявність колізій та «білих плям» у законодавстві, відсутність єдності системи принципів права та послідовності їх застосування [4]. Наявність великої кількості змін у нещодавно прийнятих законах та недостатня кількість процесуальних норм зумовлюють нестабільність національного законодавства, а диспропорції у співвідношенні між законами та підзаконними актами на користь останніх ускладнюють процеси правореалізації.

Виходячи з вище наведеного можна зробити висновки про те, що хоча нормативно-правові акти створюються органами усіх рівнів – від вищих до місцевих – і зачіпають широке коло інтересів, проте, на жаль, ще не всі вони цілком відповідають вимогам життя, а в процесі їх розробки ще недостатньо враховуються економічні, соціальні, політичні, демографічні та інші чинники. Разом із цим правова реформа в Україні має велику цінність та неабияке значення, як для громадян держави, так і для подальшого розвитку всієї правової системи України. Саме тому питання правової реформи має займати провідне місце в системі державотворення.

Література

1. Пархоменко Н.М. Сутність і зміст правової реформи: теоретичні аспекти. *Правова держава – щорічник наукових праць*. 2018. № 29. С. 45-46. URL: http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.-vipusk-29-_2018_.pdf
2. Сердюк В.О. Правова реформа – теоретико-правові засади правового визначення терміну. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. С. 101. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/6593>
3. Правова реформа в Україні та проблеми гармонізації національного законодавства з міжнародним правом. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=ukr&id=1674&id_book=1674&id_parent=1674&id_vid_res=2
4. Принципи права та стратегія і практика судово-правової реформи. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/tuyrshchyty-tuava-kha-fkhuakhyegkya-k-tuankhyna-ftsesvs-tuavsvsl-uyechsupy/>

Пильгун Н.В., к.ю.н., доцент,
Майка К.О., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Конституційно-правові перспективні питання щодо проведення правової реформи в Україні закономірно привертають неабияку увагу всього суспільства, стають у центрі політичних дискусій, що в свою чергу визначає одну з основних сфер застосування наукових знань і теоретичних досліджень в правовій системі України.

Процес конституційної модернізації України спрямований, в першу чергу, на утвердження української держави як демократичної та правової, що передбачає обов'язкове врахування європейських правових стандартів.

Проблематика питань конституційних перетворень в рамках проведення правових реформ ґрунтується на теоретичних працях представників вітчизняної і зарубіжної юридичної науки, серед яких такі вчені: Ю.Г. Барабаш, А.З. Георгіца, В.М. Кампо, І.О. Кравець, В.В. Кравченко, А.Р. Крусян, О.В. Оніщенко, В.Ф. Погорілко, М.І. Ставнійчук, Ю.М. Тодика, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та ін.

Конституційна модернізація передбачає не тільки удосконалення тексту Основного Закону, але і його «осучаснення», тобто впровадження ознак сучасної суспільно-політичної практики. Конституція має вдосконалюватися і змінюватися відповідно до змін, що відбуваються у зв'язку з розвитком конкретного суспільства і держави, відповідно до еволюційного розвитку системи вітчизняного конституціоналізму [1, с. 7].

На сучасному етапі розвитку України важливого значення набуває процес інтеграції до європейської спільноти. Важливим аргументом служить підписана Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1, с. 13].

Спільне здійснення державновладних повноважень, окреслених конституційними рамками, є одним з важливих чинників, який об'єднує всі ланки системи державної влади в єдине ціле. Єдина державна влада, як відомо, не виключає, а передбачає розгалужений механізм державних органів, за допомогою яких влада в різних формах впливає на різні сторони життя суспільства. Кожен орган державної влади здійснює лише свою функцію, але будь-яка з них є функцією по здійсненню єдиної державної влади.

Таким чином, система державної влади об'єднує окремі інститути та сприяє взаємодоповненню її рівнів в цілях єдності. Ігнорування взаємозалежності, взаємоконтролю і взаємодоповнюваності гілок і рівнів

державної влади неминуче веде до збіднення державної влади як складного, системного суспільного явища. Незалежність та самостійність кожної з трьох гілок влади, і особливо законодавчої та виконавчої не повинні бути перешкодою для їх співробітництва. Більше того, ефективна влада не можлива без їх взаємозалежності та взаємодії.

Особливо гостро стоїть питання децентралізації публічної влади, яка теж має пройти певний шлях реформування. Для її ефективного впровадження необхідно здійснити систему заходів, що забезпечать утвердження місцевого самоврядування, розвиток територіальних громад. Відстоюємо позицію, що мають бути реалізовані положення міжнародних актів, зокрема, ратифікованої Україною Європейської хартії місцевого самоврядування, яка закріплює положення, що повноваження місцевого самоврядування мають бути повними і виключними. За державою, в особі її виконавчих органів, зберігаються контрольні-наглядові повноваження [2, с. 216].

Модернізована конституція має ґрунтуватися на положеннях чинної Конституції України та розвивати їх в подальшому з огляду на проведення реформи. В основному законі має бути забезпечено принцип реалізації народного суверенітету, виходячи з ідеалів правової і демократичної держави, принципів верховенства права та соціальної справедливості, становлення й розвитку громадянського суспільства [3, с. 22].

Визнаючи реалізацію в Конституції України принципу поділу влади на сучасних теоретико-правових засадах, необхідно разом з тим відзначити низьку ефективність функціонування державної влади з точки зору утвердження й забезпечення прав і свобод громадян. Однією з істотних причин цього є те, що ідея балансу гілок влади не доповнюється юридичним формулюванням принципу взаємодії гілок влади, що не дає змогу забезпечити єдність влади та її реалізацію в інтересах суспільства. При проведенні конституційно-правової реформи на сучасному етапі конституційних змін важливо знайти баланс між конституційними засадами та спроможністю на практиці забезпечити реалізації прав людини, створити умови для розвитку економіки та утвердження України на світовій арені [4, с. 68].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що шлях до конституційної модернізації – це можливо реально прийнятний для суспільства шлях боротьби за конституційні принципи та цінності та їх збереження. Під час проведення правової реформи має бути поєднання власне суспільних, державних та індивідуальних інтересів і за такої умови Основний Закон стає реально діючою основою державного і суспільного життя. Особливу увагу варто приділити проблемі забезпечення стабільності конституції та стабільно високого рівня поваги до неї в першу чергу з боку державних органів та політичних сил.

Література

1. Крусян А.Р. Методолгічні питання оновлення Конституції України. Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності. *Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів*. Одеса, 2012. С. 13–20.
2. Шаповал В. Історія конституційного упорядкування сучасної української держави. *Право України*. 2011. 275 с.
3. Крусян А.Р. Конституція України й новітні політико-правові перетворення. *Юридичний вісник*. 2016. С. 21–25.
4. Барабаш Ю.Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: монографія. Харків: Право, 2008. 182 с.

УДК 340(043.2)

Пильгун Н.В., к.ю.н., доцент,
Бідюк Д.А., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Становлення та визнання прав людини пройшло довгий шлях у світовій правовій структурі, теоретичному та практичному аспектах юриспруденції. Звертаючи увагу на історичну основу, можна зазначити, що права людини виникли у різний часовий період. Навіть урамках європейської цивілізації існує широке розмежування теорій виникнення прав людини, як за часом, так і за особливими аспектами визнання окремих прав.

У загальній теорії права найбільш популярною є концепція правових поколінь, відповідно до якої виникнення прав розділяють на чотири окремі етапи:

Перше покоління прав уособлює цінності лібералів, які сформувалися завдяки впливу буржуазних революцій. До цього покоління слід віднести права особистого та політичного характеру, які мають за мету захист особи від протиправного порушення меж особистої свободи з боку державної влади чи інших індивідів, державного свавілля та сприяти укріпленню принципу рівності кожного перед законом та судом.

Друге покоління прав людини є логічним продовженням першого та вносить у міжнародне правове поле принципи, які мають зв'язок не лише з базовою свободою, але й з гідним рівнем існування. Це покоління складається з соціальних, економічних та культурних прав, які напряду залежать від рівня розвитку країни.

Третє покоління прав людини спрямоване на втілення у життя цінностей, які відображають мир та безпеку у світовому масштабі. Це покоління складається із колективних прав, які мають своє практичне

застосування у націях, народах, людстві в цілому.

Четверте покоління прав людини складається з прав, які:

базуються на змістовності незалежності індивіда та його можливості розпоряджатися власним тілом та розумом. Прикладом таких прав є загально визнані право на смерть, зміну статі, пересадку органів, штучне запліднення, заборона до клонування та інші права, які мають прямий зв'язок з медициною;

базуються на розширенні інформаційних та комунікативних можливостей (інформаційні права). Прикладом таких прав є право на доступ до всесвітньої мережі Інтернет, право на збереження анонімності, на безперешкодний доступ до інформації та її розповсюдження, право на електронне громадянство тощо.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що права та свободи особи, гарантовані чинною Конституцією, являють собою своєрідну базу, що забезпечує повноцінне існування та гармонійний розвиток всього суспільства України.

І.І. Магновський до визначаючих характеристик гарантій прав та свобод людини та громадянина відносить їх матеріальну складову, в тому числі й те, у чому гарантії прав та свобод людини знаходять своє реальне відображення у житті, а також їх функціональне призначення – тобто ті задачі, які виникають перед гарантіями прав та свобод особи у суспільстві [4, с. 10].

Для забезпечення можливості користуватися всіма правами та свободами людини і громадянина держава повинна створити ідеальні умови для реалізації конституційних прав і свобод, а також відповідний механізм їх гарантування. Основним елементом цієї системи є гарантії, які являють собою цілу низку конкретних засобів, завдяки яким стає реальним ефективне здійснення громадянами сво їх прав і свобод, їх охорона та захист від правопорушення. Їх головне призначення полягає в забезпеченні всіх і кожного рівними правовими можливостями для набуття, реалізації, охорони та захисту суб'єктивних прав і свобод. Головною особливістю юридичних гарантій являється те, що вони знаходять своє вираження у чинному законодавстві у вигляді спеціальних засобів та способів для забезпечення прав та виконання обов'язків з усіма громадянами країни.

І.Л. Бородін стверджує, що правові засоби в механізмі забезпечення прав та свобод людини і громадянина як самостійне цілісне поліструктурне правове явище – це відносно новий напрям не тільки в законотворчій і правозастосовчій діяльності, але й новий напрям у юридичній науці, зокрема, загальній теорії права [1, с. 25].

Усі права та свободи, які гарантує своїм громадянам Конституція України, являють собою правила прямої дії. На практиці це проявляється в тому, що особа, у випадку порушення її прав та свобод та за наявності

доказів такого порушення, може звернутися до суду, посилаючись на конкретну норму Основного Закону. Навіть якщо у чинному законодавстві немає окремого нормативно-правового акту, який би покладав своє правове регулювання на вирішення даного питання, це не є причиною, за якою суд має право відмовити у прийнятті відповідного позову для його розгляду у судовому порядку.

Міжнародні гарантії передбачають можливість звертатися за захистом права на свободу слова, свободу вираження поглядів, свободу масової інформації в Європейський Суд з прав людини (процедура існує в рамках Ради Європи) та до Ради з прав людини (процедура в рамках ООН) [2, с. 7].

Отже, окрім внутрішньодержавних правових гарантій, чинне українське законодавство надає кожному своєму громадянину широкий перелік гарантій, що походять з міжнародного права.

Література

1. Бородін І.Л., Моїсеєнко Л.М. Зміст правових засобів в механізмі забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право.* 2017. № 3. С. 25-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2017_3_5

2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 лист. 1950 р. *Офіційний вісник України.* 1998. № 32. С. 7–8.

3. Конституційне право України / за ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. Київ: Український центр правничих студій, Європейський вибір України, 1999. 376 с.

4. Магновський І.Й. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Нац.академія внутр.справ України. Київ, 2003. 20 с.

УДК 343.163(043.2)

Пильгун Н.В., к.ю.н., доцент,
Кузьмук Б.І., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРОРСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Як відомо, однією з особливостей української держави є безкінечний процес реформування різних гілок влади та інших інституцій у суспільстві. Особливе місце, у цьому процесі займає реформування органів контролю та нагляду органів. За останні два роки найбільшого розвитку та функціонування набула реформа в прокурорській системі. Свій початок вона взяла, від 19 вересня 2019 року, коли Верховна Рада

України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури», відповідне рішення підтримали 259 народних депутатів [1].

Офіційно задекларованою метою нової реформи є докорінна зміна стандартів діяльності органів прокуратури, що призведе до зростання її ефективності в частині нагляду, що буде користуватися повагою у суспільства, в якій буде престижно працювати завдяки можливостям для справедливого кар'єрного зростання та професійного розвитку [1]. Проте ухвалений закон викликав широкий резонанс серед багатьох правників та науковців, здобувши як багато прихильників, які впевнені в можливості позитивних змін, так і чимало скептиків, які стверджують, що новий закон не матиме вагомої сили та є суто функціональним. Тому, вважаємо за необхідне проаналізувати даний закон та процес його реалізації і з'ясувати перспективу запропонованих змін.

Якщо робити аналіз основних позицій закону, то перш-за-все, має бути змінена чинна структура органів прокуратури, що має включати Офіс генерального прокурора, обласні, окружні прокуратури; проте цьому процесу має передувати переатестація чинних працівників. Атестація не поширюється на прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Окрім того, ліквідуються військові прокуратури [2].

Закон також передбачає зменшення максимальної кількості працівників органів прокуратури з 15000 до 10000 осіб. В ньому також передбачено надання можливості для всіх кандидатів із вищою юридичною освітою та стажем роботи у сфері права брати участь у відборі на заміщення посад в усіх органах прокуратури. Базовий посадовий оклад прокурора має підвищитися з 12 до 15 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Національну академію прокуратури України планують перетворити на Тренінговий центр прокурорів України.

Атестація прокурорів включатиме два етапи – складення письмового іспиту у формі анонімного тестування та співбесіда. У разі непроходження атестації прокурор звільняється з посади. Особи, які не займали посаду прокурора на момент набуття чинності закону, матимуть право взяти участь у відкритому конкурсі на вакантні посади прокурора за умов наявності вищої юридичної освіти та стажу роботи у сфері права. Тимчасово, до 1 вересня 2021 року, планується зупинити повноваження Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів [2].

Чи не найбільш дискусійним питанням на шляху реформи, є процедура переатестації працівників прокуратури. Адже враховуючи поспішність процесу прийняття Закону деякі його положення були прописані нечітко. І на сьогодні, судова система видає непоодинокі рішення щодо поновлення на посаді тих прокурорів які провалили переатестацію. Які, після закінчення першої фази атестації Генеральної прокуратури з 1083 прокурорів, які подали заяви про намір пройти

атестацію, успішно пройшли три етапи 610 прокурорів, тобто 56%. Нині триває другий етап реформи прокуратури, у якому беруть участь понад 90% регіональних прокурорів [3]. Варто відзначити, що прослідковується тенденція до того, що кандидати в прокурори регіональних прокуратур, які мають так звані фактори ризику – чи то велику кількість нерухомості, чи велику кількість автівок, чи були фігурантами великих корупційних скандалів, – навіть не подавали свої документи на проходження атестації. Також позитивом є те, що до процедури атестації активно долучаються активні представники громадянського суспільства [4].

Проте не зважаючи на заміну штату прокуратури, можна побачити пересторогу в тому, що під приводом оновлення не здійснили усунення невігідних персоналій та не відбулося деградації професійного рівня та ефективності слідства. Також викликають перестороги такі критерії оцінки, як добросовісність – вони не мають детального опису, та можуть стати підставою для спекуляцій.

Отже, як висновок можна сказати про те, що за останній рік після прийняття Закону, ми не спостерігаємо суттєвого зростання відкриття справ щодо чиновників, справ пов'язаних з корупцією, не зважаючи на наявність політичної волі зі сторони керівництва держави. Разом з тим не додають оптимізму й суперечливі рішення КСУ, який своїми рішеннями фактично зупинив усю антикорупційну систему України. Проте, українське суспільство має надію, що дана реформа все ж таки триватиме, та досягне поставленої перед нею мети, - докорінно змінити стандарти діяльності органів прокуратури та зробити її роботу функціонально ефективною.

Література

1. Офіс генерального прокурора. (2019). Мета реформи прокуратури. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/reform>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19 вер. 2019 р. № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/113-20>
3. Укрінформ. (2019). Рада ухвалила закон про запуск реформи прокуратури. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2783326-rada-uhvalila-zakon-pro-zapusk-reformi-prokuraturi.html>
4. Євсенко Л. (2020). Реформа прокуратури: чому це важливо? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/03/24/7244867/>

Пильгун Н.В., к.ю.н., доцент,
Яківчук Ж.В., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВИЗНАННЯ ПРАВОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ДЖЕРЕЛОМ ПРАВА ЯК НАСЛІДОК ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день визнання та використання прецеденту у правовому полі є досить важливим та актуальним питанням. Не дивним є те, що між науковцями та практиками ведеться широка дискусія стосовно ролі правового прецеденту в площині суспільних відносин в Україні, стосовно його значення та відповідно наслідків його використання. Думки дослідників є діаметрально протилежними: починаючи від того, що прецедент вже де-факто існує в Україні, і, закінчуючи позицією, що прецедент в Україні джерелом права не визнається та, більш того, його визнання в якості джерела є недоцільним, адже суперечить базовим засадам здійснення правосуддя. Відповідно актуальним є той факт, що потрібно внести зміни до чинного законодавства, що у свою чергу вплине на розвиток правової реформи.

Судовий прецедент як джерело права широко застосовується за межами України, де він є основою для вирішення спірних юридичних питань. З цього приводу зазначають, що в юридичній науці судовий прецедент розуміється як винесене по конкретній справі рішення суду, обов'язкове до застосування при вирішенні аналогічних питань з однорідних категорій справ. Сутність судового прецеденту полягає в наданні нормативного характеру рішенням суду у конкретній справі, при чому обов'язковою для судів є не все рішення чи вирок, а лише «серцевина» справи, суть правової позиції судді, на основі якої виноситься рішення [1, с. 8–9]. Якщо підсумувати, то це може бути навіть один абзац, який міняє хід вирішення справи та стає основою для накопичення подальшої судової практики, що в кінцевому випадку і являє собою створення прецеденту в чистому вигляді.

Варто зауважити, що концепція судового прецеденту ґрунтується на так званій доктрині «*stare decisis*». Вона включає в себе два принципи: підкореності та переконливості. При цьому принцип переконливості полягає у тому, що суди зобов'язані застосовувати прецедент в якості джерела права лише якщо знайдуть аргументацію суду, який його створив, більш переконливою, ніж власну [2, с. 40].

Що ж до принципу підкореності, то він може проявлятися у вигляді горизонтального та вертикального поширення. Горизонтальне поширення визначає обов'язок судів використовувати судовий прецедент, вироблений судами цієї ж ланки, але лише даної юрисдикції. Натомість вертикальне

поширення означає обов'язковість використання судами нижчих рівнів судових прецедентів, створених судами вищестоящих рівнів [3, с. 154]. Дана ситуація віддалено може нагадувати застосування судами висновків та позицій Верховного Суду.

Помилково стверджувати, що юридичний прецедент зовсім не використовується на практиці в Україні, оскільки багато суддів при винесенні рішення з того чи іншого питання звертаються до вже раніше прийнятих рішень чи до висновків судів вищої інстанції. Проте практика щодо використання юридичного прецеденту буде актуальною лише у тому випадку, коли дана практика буде визнаватись Конституцією України та законами України.

Таким чином у контексті правової системи нашої держави можемо впевнено стверджувати лише про перспективи визнання прецеденту з вертикальним поширенням, оскільки наразі юридичною практикою взагалі не передбачено механізмів застосування судьями рішень судів цієї ланки. І навіть застосування рішень судових ланок вищої інстанції не можна в повній мірі назвати прецедентним у зв'язку з тим, що вони, скоріше, носять узагальнюючий та рекомендаційний характер.

На основі вище наведених фактів можна вказати на те, що було б доцільно ввести правовий прецедент в Україні, оскільки відповідно до ст. 8 Конституції України на території держави діє принцип верховенства права. А це у свою чергу означає, що право не обмежується лише законодавством, а містить норми моралі, певні традиції та звичаї, які набули у суспільстві загальнообов'язкового характеру.

За таких обставин безперечним є те, що правові прецеденти можуть і мають стати одним із джерел права, оскільки вони фактично належать до соціальних регуляторів права в демократичному суспільстві. Не є таємницею, що багато чинників загального характеру стримують розвиток судового прецеденту в праві України. До них належать корумпованість суддів, яка заважає становленню усталеної судової практики через розмивання її свідомо неправосудними рішеннями, недостатній рівень кваліфікації суддів, вади системи підбору суддів, недотримання принципу незалежності суддів тощо [4].

Отже, можна зробити висновок, що правовий прецедент може вплинути на ефективність проведення правових реформ в правовій системі України та покращити діяльність судових та адміністративних органів, змінити підходи до вирішення справ у позитивному напрямку і сприяти якісному та швидкому реагуванню державних установ на певні проблеми у суспільстві. Крім того, застосування прецеденту нерозривно пов'язано з високим рівнем правосвідомості суддів. Без цього аспекту доктрина прецеденту взагалі втрачає сенс. На даному етапі розвитку українського суспільства та в сучасних правових реаліях до проведення глибокої та всеохоплюючої реформи судової системи говорити про

визнання прецеденту джерелом права є ризикованим та передчасним.

Література

1. Подковенко Т.О. Судовий прецедент та проблеми визнання його джерелом права в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. № 6. Т. 1. С. 7–10.

2. Стецик Н.В. Судовий прецедент: теоретичні та порівняльно-правові аспекти. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XV регіон. наук.-практ. конф. (4-5 лют. 2009 р.). Львів, 2009. С. 39–41.

3. Малишев Б.В. Про співвідношення судової правотворчості, судового прецеденту та судової практики. *Бюл. М-ва юстиції України*. Київ, 2008. № 10. С. 152–156.

4. Шафарчук В. Судовий прецедент в Україні. *Юридична газета*. Київ, 2013. № 35–36. С. 43.

УДК 351.863/865(043.2)

Прохоренко М.М., к.ю.н., полковник юстиції,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах триває оборонна реформа в Україні. Порядок проведення цієї реформи ускладнюється воєнно-політичною, оперативної-стратегічною та економічною ситуацією, яка склалася внаслідок збройної агресії Росії проти України, окупації Російською Федерацією частини суверенної території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Разом із тим, дослідження проблем правового регулювання національної безпеки України за таких складних умов тривають. А тому, авторське бачення проблем правового регулювання національної безпеки України є актуальним та може бути покладено в основу подальших наукових пошуків.

21 червня 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про національну безпеку України», який визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року (далі Закон) надано визначення сектору безпеки і оборони України та його складових, а також врегульовано питання щодо керівництва та координації у сферах національної безпеки і оборони.

Разом із тим, залишаються невирішеними питання щодо належного викладу змісту норм Закону. Серед яких:

1. Повтори у тексті Закону норм Конституції України та інших законів України.

Наприклад, ст. 13 Закону визначає повноваження Президента України, який здійснює керівництво у сферах національної безпеки і оборони. Зокрема мова йде про:

1) забезпечення державної незалежності та національної безпеки;

2) виконання обов'язків Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України (як Верховний Головнокомандувач видає накази і директиви з питань оборони);

3) очолювання Ради національної безпеки і оборони України та введення у встановленому порядку в дію її рішення [1] та інше.

Ці повноваження вже закріплені Конституцією України. А саме, п. 1 ст. 106 Конституції України від 28.06.1998 року передбачає, що Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави. У п. 17 ст. 106 Основного Закону України закріплено, що Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Пункт 18 ст. 106 Конституції України від 28.06.1998 року – Президент України очолює Раду національної безпеки і оборони України [2].

Частина 3 ст. 6 Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 року регламентує, що Президент України для здійснення повноважень у сфері оборони, визначених Конституцією та законами України, видає укази і розпорядження. Як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України Президент України видає накази і директиви з питань оборони [3].

Наведемо ще приклад дублювання Законом норм інших законів України. Частина 2 ст. 21 Закону вказує на те, що Управління державної охорони України підпорядковане Президентові України та підконтрольне Верховній Раді України [1]. Така сама норма визначена ч. 1 ст. 11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 р., а саме Управління державної охорони України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України [4].

Наведені приклади є лише частиною значно кількості повторів викладу норм Закону, які дублюють норми Конституції України і інших законів України щодо правового регулювання національної безпеки України. З точки зору юридичної техніки, виклад норм у нормативно-правовому акті, які повторюють вже існуючі норми нормативно-правових

актів однакової або вищої юридичної сили є вкрай неприпустимим.

2. Закон – це результат необґрунтованої консолідації нормативно-правових актів щодо правового регулювання сектору безпеки і оборони України.

А саме, відповідно до п.п. 2, п.п. 3 п. 2 розділу VI Прикінцевих та перехідних положень Закону, втратили чинність: Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» та Закон України «Про організацію оборонного планування» [1]. Структура та зміст норми цих законів України зі змінами, через призму концепції сектору безпеки і оборони України, увійшли до розділу III Демократичний цивільний контроль та розділу V Планування у сферах національної безпеки і оборони.

Отже, в умовах розвитку та вдосконалення суспільних відносин є потреба у правовому регулюванні, як демократичного контролю над сектором безпеки і оборони України, так і організацію планування у сферах національної безпеки і оборони окремими законами України. Саме такий підхід надасть можливість подальшій деталізації та вдосконалення суспільних відносин у цих сферах.

Література

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 чер. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

2. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1998 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про оборону України: Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

4. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04 бер. 1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236.

УДК 35.08:316.(043.2)

Rudkovska Olena, dean's office specialist,
Yaroshenko Taisia, Master of Laws,
West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

A CONFLICT OF INTEREST IN THE LEGAL PROFESSION

Conflicts are an integral part of human existence in society and communication with other people. As every person has some interests and needs, which may differ from the interests of other people, this usually leads to disputes and can be the basis for various conflicts. A lawyer can be a direct participant in the conflict in his / her professional activity. Therefore, the ability and skills to identify, analyze, and resolve the conflict are extremely important

factors.

Legal activity often takes place at the junction of opposing interests in conditions of counteraction or open struggle: plaintiff-defendant, accused-victim, offender-law enforcement officer, and so on. These contradictions in the legal professional activity exist due to the different individual needs and interests. Therefore, in most cases, legal activities are carried out based on a compromise with society and its representatives [1].

The current legislation of Ukraine defines the concept of a conflict of interest. Thus, according to the Law of Ukraine "On the Bar and Practice of Law" (paragraph 8 of Art. 1): conflict of interest - is the conflict between the personal interests of an attorney and his/her professional rights and duties, which may affect the attorney's objectivity or impartiality in the course of performance by the attorney of his/her professional duties, as well as may cause him/her to perform or not to perform certain actions in the process of practicing law [2]. A conflict of interest should be construed as a conflict between the attorney's personal interests and his or her professional rights and duties towards the client, the presence of which could affect the objectivity or impartiality in the performance by the attorney of his or her professional duties and commissioning or non-commissioning by him or her of acts in the course of carrying out the attorney's activity (Art. 9 of the Rules of Professional Conduct) [3]. Moreover, the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" identifies real and potential conflicts of interest. A potential conflict of interest is whether a person has a private interest in the area in which he or she performs his or her official or representative duties, which may affect the objectivity or impartiality of his or her decisions or the commission or failure to act in the exercise of those powers. A real conflict of interest is a contradiction between the private interest of a person and his official or representative powers, which affects the objectivity or impartiality of decision-making, or the commission or failure to act in the exercise of these powers [4].

Thus, the conflict in the professional activity of a lawyer is a form of manifestation and resolution of interpersonal, intrapersonal, and socio-professional contradictions that arise in the process of performing professional functions, as well as during collegial-administrative communication [5, p. 48].

The general typology of conflict situations is determined by the industry principle. A practicing lawyer solves issues of criminal law, family law, civil law, administrative law, labor law, international law, etc. However, a conflict of interest may be related to an ethical or moral component (internal conflict), to a professional component (ex. conflict between superiors and a lawyer; conflict with a colleague or team; conflict with an opponent in the legal process).

The current legislation of Ukraine proclaims one of the principles that a lawyer must adhere to in his / her activity, prevention (avoidance) of conflict of interests. For example, in Art. 9 of the Rules of Professional Conduct sets out exactly how a lawyer should avoid a possible conflict of interest. In general, for

example, lawyers cannot provide services in cases where they have a conflict of interest.

That is why a lawyer always needs to take several actions aimed to identify (checking the absence) of conflicts of interest to prevent their occurrence.

To conclude, the appearance of conflicts in the professional activity of a lawyer is an objective regularity, which is related to the essence of the legal sphere and the individual characteristics of lawyers involved in this field. The most important aspect of any conflict is to search for ways to prevent (avoid) conflicts, their termination, and ways to resolve them.

Literature

1. Legal deontology [with. D. Gusarev, O.V. Minchenko, N.P. Svyridyuk, etc.]. National Academy of Internal Affairs. 2015. URL: https://arm.naiiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_4.html.

2. The Law of Ukraine «On the Bar and Practice of Law» of 05.07.2012 № 5076-VI. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

3. The Rules of Professional Conduct from 9th of June, 2017. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.

4. The law of Ukraine of 14.10.2014 № 1700-VII «On prevention of corruption». Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

5. Cherevatyuk Victoria. Legal conflictology: a course of lectures. Ternopil: Vector, 2018. 170 p.

УДК 340.134 (043.2)

Рибікова А.В., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВИЯВЛЕННЯ ПРАВОТВОРЧИХ ПОМИЛОК В ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГАТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

За термінологією Д.Г. Манько правова експертиза нормативно-правових актів (далі – НПА) відноситься до негативних технологій, метою яких є пошук помилок у правових актах [1, с. 9], а отже є різновидом контролюючої діяльності задля підвищення якості правотворчості як необхідного елемента будь-якого правотворчого процесу.

Елементом технології є стандартні підходи, у тому числі до виділення видів правотворчих помилок з метою уніфікації цього виду юридичної діяльності.

Теорія юридичних помилок має велике значення як при підготовці експертів, так і безпосередньо при проведенні правової експертизи НПА,

оскільки дозволяє науково обґрунтовано підійти до пошуку та виявлення таких помилок, що в свою чергу становить змістовне наповнення діяльності виконавця правової експертизи.

Погоджуємось із визначенням А.В. Красницької, яка зазначає, що правотворча помилка – це втілений у нормативно-правовому акті результат недотримання правотворчим органом правил-вимог юридичної техніки, законів формальної логіки, правил сучасної української мови, який порушує загальні принципи або конкретні норми правотворення та призводить до прийняття нечіткого і неякісного за формою/змістом акта, що знижує його якість, і призводить до шкідливих соціальних та юридичних наслідків для правозастосовного процесу [2].

У контексті досліджуваної теми виявлені юридичні помилки під час правової експертизи НПА становлять невідповідність повністю або частково об'єкта експертизи встановленим критеріям у межах досліджуваного предмета.

До основних недоліків законів та законопроектів Л.М. Белкін відносить: підготовку законопроектів, тексти яких містять неконституційні, корупціогенні норми, зловживання бланкетними нормами, руйнацію попередніх позитивних досягнень, правову асиметрію, ухилення від законодавчого регулювання сфер, дерегулювання повинно здійснюватися законами, набуття законами чинності з порушенням порядку [3].

Помилки в правовому регулюванні, на думку О.М. Куракіна, стосуються невиконання вимог правового регулювання; невірною визначення об'єкта, предмета, методу правового регулювання, зобов'язаної сторони у правовідносинах; статусу суб'єктів права тощо [4, с. 28].

На нашу думку, до такого переліку варто додати відсутність встановленої відповідальності за невиконання приписів правової норми. Для узагальнення юридичних помилок під час правової експертизи НПА вважаємо за необхідне систематизувати їх в межах проведення правового моніторингу НПА і створити «Бази даних прогалин і суперечностей у чинному законодавстві», відкриті для поповнення за результатами аналізу висновків правової експертизи НПА.

На нашу думку правотворчі помилки можуть бути об'єднані в декілька груп, зокрема *помилки правового регулювання* (необхідність уточнення диспозиції норми, дефект меж правового регулювання, законопроект не повною мірою узгоджується з Конституцією України, законами України у відповідній сфері правового регулювання, зокрема втручання у компетенцію іншого органу, відсутня необхідність прийняття нового закону, достатньо внести зміни до чинного законодавства або прийняти базовий закон, відсутній самостійний предмет правового регулювання, незрозумілий, ускладнений або відсутній механізм реалізації правової

норми, неповнота внесення змін до чинного законодавства у зв'язку із прийняттям проекту, дублювання положень Конституції України, чинного Закону України, проект не містить норм права тощо); *помилки у застосуванні юридичної техніки* (необхідність уточнення термінологічного апарату, списку термінів, декларативність, розпливчатість норм, перевантаженість норм загального, описового характеру, забагато відсильних норм, текст законопроекту є досить складним для сприйняття та тлумачення, оскільки приписи проекту викладені у громіздких реченнях, зрозуміти зміст яких досить важко, літературна мова, несистемний, розпорошений по тексту і суперечливий характер викладу нормативних приписів, є дублювання, недоцільно встановлення закритого переліку тощо).

Література

1. Манько Д.Г. Технології та алгоритми юридичної діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2020. 43 с.

2. Красницька А.В., Підвисоцький В.В. Юридичне документознавство: мультимедійний посібник. Київ: НАВС. Лекція 5. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_documentation/info/lec2.html

3. Белкін Л.М. Дефекти законопроектів як чинник неналежного правового регулювання та їх класифікація. Scientific research and their practical application. Modern state and ways of development. 2013. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/legal-and-political-science-313/commercial-labor-land-law-civil-and-administrative-law-313/18926-313-0742>

4. Куракін О.М. Поняття та види помилок в правовому регулюванні. *Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика*: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 11 груд. 2013 р.). Кіровоград: КІДМУ КПУ, 2013. С. 28–29.

УДК 349.3(043.2)

Трунова Г.А., к.ю.н., доцент,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Концептуальні питання пенсійного забезпечення є чи не найактуальнішими в сучасному українському суспільстві та у світі в цілому. Водночас пенсіонери в Україні залишаються однією з найбільш вразливих соціальних груп населення. Рівень бідності залишається високим серед осіб пенсійного віку внаслідок низького рівня пенсійного забезпечення, що свідчить про необхідність подальшого системного

вдосконалення пенсійного законодавства, яке, з одного боку, встановлювало б гідний рівень пенсійного забезпечення, а з іншого – гарантувало громадянам доступність безперешкодної реалізації пенсійних прав.

Одним з недоліків сучасних пенсійних реформ в Україні є надзвичайно короткі строки розробки та апробації можливих результатів нововведень. Поспіхом прийняті нормативно-правові акти у сфері пенсійного забезпечення містять значну кількість бланкетних норм, колізій, прогалин та дублювання. Загалом все це призводить до зниження рівня гарантій прав громадян у сфері пенсійного забезпечення; численних помилок, які допускаються правозастосовними органами при винесенні рішень про право на пенсійне забезпечення; плутанини при визначенні підстав та умов забезпечення, його розмірів; масових звернень громадян до суду за захистом своїх порушених прав; суперечливості судових рішень.

Наведене свідчить про необхідність комплексного підходу до процесу реформування системи пенсійного забезпечення: визначення кінцевої мети реформи; встановлення чітких проміжних результатів; визначення контрольних механізмів; призначення відповідальних суб'єктів; моніторинг процесу реформування; моніторинг правового регулювання; моніторинг правозастосування; прогнозування можливих негативних наслідків та визначення шляхів їх усунення.

Окрім того, приймаючи нові норми регулювання пенсійних відносин, законодавець, як правило, покладає на Кабінет Міністрів України обов'язок розробки нормативно-правових актів щодо порядку реалізації прав. Натомість маємо відставання у визначенні умов і порядку реалізації прав у сфері пенсійного забезпечення або ж зтягування з прийняттям необхідних норм Кабінетом Міністрів України у зв'язку з відсутністю належного фінансового забезпечення.

Згідно пункту 3 статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить серед іншого й прийняття законів. Виключно законами України визначаються основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення (пункт 6 статті 92 Конституції України). Тоді як Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, до його повноважень належить, зокрема: вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечення проведення фінансової політики та політики у сфері соціального захисту; розроблення і здійснення загальнодержавних програм економічного, соціального розвитку України (ст. 116 Конституції України). Відповідаючи законодавець повинен чітко визначити не тільки основні права у сфері пенсійного забезпечення, а й забезпечити втілення принципу законодавчого визначення умов і порядку здійснення пенсійного страхування, що, в свою чергу, забезпечить ефективність

правового регулювання. Тому правове регулювання у сфері пенсійного забезпечення повинно здійснюватися на рівні закону, суб'єктом же законодавчої ініціативи повинен виступати Кабінет Міністрів України.

До того ж правозастосування у сфері пенсійного страхування ускладнено

великим масивом підзаконних нормативно-правових актів, складністю та нестабільністю пенсійного законодавства. Останнє з прийняттям кожного нового акту стає все більш недоступним для розуміння навіть фахівцями у цій царині, не кажучи вже про громадян, які є суб'єктами пенсійних правовідносин. Вирішення проблеми лежить в площині систематизації законодавства у сфері пенсійного забезпечення та в перспективі його кодифікації.

Безсумнівно, ідеальним було б прийняття кодифікованого акту у сфері пенсійного забезпечення. На необхідності кодифікації законодавства у сфері права соціального забезпечення, пенсійного забезпечення та соціального страхування невинно аргументовано наголошують фахівці цієї галузі права. Кодифікація законодавства – це універсальний правовий засіб впливу на зміст і форму законодавства, що підвищує його ефективність. Однак, за відсутності кодифікаційних процесів системи пенсійного забезпечення, потрібно прагнути до регулювання відносин у даній сфері на рівні окремих законів.

Варто відзначити, що характерним для нашої держави є практика, коли Пенсійний Фонд України одноособово визначає правила реалізації прав застрахованих осіб на призначення пенсій, окрім того, перевіряє правильність документів та оцінює спірні положення, як правило, не на користь застрахованих осіб. Визначення самим Пенсійним Фондом України, який є страховиком, переліку документів, необхідних для призначення пенсії, безумовно є неправильним. Фактично відбувається підміна законодавчого регулювання, режимом адміністративного регулювання.

Практика, за якої страховик – Пенсійний фонд України визначає порядок реалізації прав застрахованих осіб на пенсійне забезпечення, повинна бути припинена, а правове регулювання у цій сфері повинно забезпечуватися на рівні закону. Водночас Пенсійний фонд України повинен бути наділений правом нормотворчої пропозиції, що означає можливість внесення вмотивованого подання щодо необхідності прийняття нормативно-правового акту, внесення до нього змін або визнання його таким, що втратив чинність.

Cherevatiuk Viktoriya,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Cherevatiuk Alina,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

HISTORICAL ORIGINS OF MEDIATION

The mediation in its modern form was formed only in the second half of the XX century, but its foundations were born much earlier. The mankind constantly seemed to walk around it, but for a long time did not dare to apply. The first ideas about mediation in the state in which we are accustomed to seeing it were voiced in 1976 in the United States, when a historic conference named after R. Pound entitled "Causes of public dissatisfaction with the administration of the US justice system", which made a real breakthrough in mediation. It was at the Pound Conference that two documents were published, which became the foundation for the most famous alternative way of resolving disputes.

If we turn to the historical origins, it is worth mentioning the works of ancient Greek philosophers, namely their philosophical dialogues. The most famous representatives were Socrates, Plato, Heraclitus. They found the truth, dug into the essence of things through a logical discussion between interlocutors who hold opposing views on the same issue. on one issue. It is this method and gave the name "dialectics" [2, p. 167]. Here you can find similarities, as the method of mediation - asking questions help opponents get to the heart of the problem, find the causes of the conflict and build a common model for resolving the situation.

The first specific mention of the institution of reconciliation, as a full-fledged part of jurisprudence, can be traced back to the 20s of the twelfth century. One of the textbooks of English law, namely the Laws of Henry I, enshrines an interesting principle, which reads as follows: "Pactum legem vincit et amor iudicium" - "Agreement transcends law, and peace - a court decision." This principle applies to the so-called "conciliation procedures", which were designed to resolve the dispute by concluding peace between the conflicting parties. They provided that if one person compensated another and then offered him peace and promised to do no more harm, the person to whom it was offered was encouraged to accept such an offer and forgive the offender. Moreover, such "peace agreements" in their legal force were equated to court decisions [2, p. 167].

Mediation was also used in the cities and especially in the villages of medieval France. There the parties could turn to a representative of the clergy,

nobles or notables (a member of the meeting convened by the King of France to discuss important state issues) and resolve their conflict. The procedure took place orally and was voluntary. And since the XVII century. Mediation has become a virtually mandatory procedure prior to recourse to the courts. A similar algorithm existed before and was enshrined in the Law of the Twelfth Tables. Most third parties were involved in resolving disputes over the infliction of harm and violent offenses. The result was the conclusion of peace agreements between the parties. But this type of mediation has more influence on the formation of arbitration than mediation [1, p. 32].

In the XVIII century. Ukrainian writer and cultural figure Konisky G.I. developed an interesting algorithm for resolving disputes. It is called "Laws of proper dispute with others". According to him, the person conducting such a dispute must know the subject of the dispute, clearly follow the established procedure of discussion, follow the rules of conduct and be friendly to the opponent, seek to reach a joint solution to the conflict and consensus [2, p. 167]. That is, we see that in Ukraine the origins of mediation began to take shape long ago.

The importance of all these historical events is difficult to overestimate, because they gave a constant impetus to the development of alternative methods of dispute resolution, but the direct formation of the institution of mediation did not happen. Mankind seems to have revolved around the idea of mediation, but could not come to it directly until the second half of the XX century.

After Black Thursday in 1929, the world entered a long and severe economic crisis. This blow was especially felt by people in the United States and Western Europe. During the Great Depression, businesses closed en masse and people lost their jobs. It was not until the late 1930s that the situation gradually began to improve. In the next 20 years, people return to work and, for the first time, unions are formed to protect workers. It was in the late 1940s that a new kind of conflict emerged in the economy - between trade unions and employers. Their number reaches such proportions that the judicial system was simply not ready. As a result, the US government decides that there should be a kind of impartial arbitrator between the conflicting parties who will be interested in resolving the dispute so that opponents are satisfied. It was made by the US Department of Labor, and in 1947 a special state body was established - the US Federal Mediation and Conciliation Service, which still operates today. This was the first use of the word "mediation". And although it has not yet acquired the characteristics of an independent institution, the foundation has been laid.

The success of mediation lies in its essence, which is that the conflict is resolved directly by the conflicting parties with the involvement of a mediator who has no competence to provide any recommendations on the appropriateness of a decision. It only directs the participants to a mutually beneficial outcome that will satisfy the true interests of the parties. Another

important factor is that mediation, compared to litigation, is faster, easier, cheaper and more efficient and more credible. That is why most people prefer the mediation procedure.

Literature

1. Iasynovskyi I.H. Istorychnyi aspekt rozvytku instytutu mediatsii ta suchasni tendentsii yoho rozvytku. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2014. T. 1. № 10-2. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-2/part_1/11.pdf.

2. Malazoniia N.H. Istoriia rozvytku ta stanovlennia mediatsii. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. 2018. T. 2. № 4. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/4/tom_2/34.pdf

УДК 378.1:34(043.2)

Шапенко Л.О., к.ю.н.,
Заставнюк А.О., здобувач вищої освіти,
другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

За період незалежності в Україні триває поступовий підхід щодо реформування юридичних інститутів, які повинні гарантувати забезпечення ствердження та захисних функцій стосовно прав людини. Особливо актуальним є оновлення законодавчого поля, що має бути відповідним до європейських стандартів. Ефективність діяльності цих інститутів в більшості залежить від фахової підготовки спеціалістів та дієвості законодавчих норм у сьогоденні.

У правничих школах України зміст та методика викладання юридичних дисциплін дещо змінюється, а реформування освітньої мережі проходить із наявністю певних змін. Хоча в системі юридичної освіти поки що відчувається залишок радянських часів, де юрист був покликаний в значній мірі служити державі, а не забезпечувати гарантію захисту прав людини чи ефективно здійснювати публічне обвинувачення. Тому цей спадок в діяльності юридичних інститутів є рудиментом, бо не дозволяє йти в ногу із часом, оскільки реформуючи законодавство, треба наближатись до європейського рівня. Отже, нині фахівці не завжди спроможні впроваджувати нові закони, які стоять на сторожі захисту прав людини.

Про роль вищої юридичної освіти у нашій державі засвідчує згадування про неї в розділі VIII Конституції України, бо вона слугує необхідною вимогою для зайняття посади судді з ціллю справедливого

правосуддя. До того ж, в Основному законі нашої держави подається пряма вимога, що член Вищої ради правосуддя повинен мати правничу професію, котру пов'язують із застосуванням права та наявністю вищої юридичної освіти [1].

Відповідно до проекту Концепції щодо вищої юридичної освіти передбачається ряд ключових змін. Зокрема, планують віднести вищу освіту ступеня магістра за спеціальністю 081 «Право» до галузі знань 08 «Право». Тоді як спеціальність «Міжнародне право» та «Правоохоронна діяльність» не будуть вважатися вищою юридичною освітою в рамках кваліфікаційних вимог при зайнятті певної посади.

В системі фахової передвищої освіти не передбачається вимога навчатись за спеціальністю 081 «Право» та за ступенем молодшого бакалавра та бакалавра.

Проект концепції не включає заочну форму навчання правників, а вносить пропозицію здобуття освіти лише за денною формою.

До процедури акредитації освітніх програм та інституційної акредитації правничих шкіл та освітніх програм будуть залучатися правники-практики.

Згідно нових вимог, що викладаються в законопроекті, освітні програми правничого напрямку мають проходити акредитацію у Національному агентстві забезпечення якості вищої освіти, а також вони можуть пройти цю процедуру у незалежних установах оцінювання і забезпечення якості вищої освіти чи в іноземних акредитаційних установах.

У майбутньому планується запровадження зовнішнього контролю якості вищої освіти. Є пропозиція складання єдиного державного кваліфікаційного іспиту при здобутті вищої освіти ступеня магістра.

Актуальним залишається затвердження професійних стандартів, які б стосувалися правничих професій. Важливим є те, що з'являються додаткові вимоги до перевірки знань вступників, організації освітнього процесу та атестації випускників ЗВО. У підготовці правників відповідну роль відіграватимуть наглядові та дорадчі ради представників правничої професії [2].

Міністерством освіти та науки взято орієнтир, про це повідомляє їх прес служба, що ЗВО зможуть самостійно встановлювати вимоги щодо присудження відзнак у навчанні й зазначати інформацію про досягнення випускників у додатку до VI розділу диплому європейського зразка [3].

Нині ведеться підготовка наказу разом з Міністерством юстиції України щодо затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) та додатка у вигляді академічної довідки. Наприкінці грудня 2020 року Міністерства освіти і науки України видав наказ про нові форми дипломів, де не міститься інформація про так звані дипломи з відзнакою. Він викликав як схвальний резонанс, так і критичну складову серед

відгуків громадськості [4].

В цілому вищезгадана Концепція окреслює перспективи правничої освіти, тому її слід прийняти з метою впровадження кардинальних змін у підготовці фахівців у сфері юриспруденції і тим самим наблизитись до європейських стандартів. А деякі положення варто ще доопрацювати задля подальших суттєвих змін. Адже необхідні системні зрушення, а не поверховість дій, корпоративність інтересів.

На теперішньому етапі певні положення Концепції знаходяться на шляху імплементації у законодавство. Так, на черзі – потреба єдиного державного кваліфікаційного іспиту, запровадження якісного вступного відбору на магістратуру тільки на базі вже здобутого ступеня бакалавра з права, скасування держзамовлення на заочній формі навчання й на рівнях молодшого бакалаврату та фахового молодшого бакалаврату.

Література

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28 чер. 1996 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Проєкт концепції розвитку юридичної освіти. URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html (дата звернення 26.01.2021).

3. Реформа юридичної освіти тези проєкту. URL: <https://pravo.ua/reforma-juridichnoi-osviti-golovni-tezi-proektu/> (дата звернення 26.01.2021).

4. МОН про скасування «червоних дипломів» – виші можуть видавати додатки з відзнаками. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mon-chervonyi-dyplom/31052026.html> (дата звернення 26.01.2021).

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Стратегічним курсом політики України в контексті її інтеграції до європейського співтовариства передбачено суттєві зміни, гармонізація національного законодавства з європейським, модернізація існуючих систем державного управління. Соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Одним із основних завдань державного управління є здатність державного апарату забезпечити відповідну якість соціальних стандартів, як на рівні політичного керівництва, так і на рівні публічного управління та адміністрування, підвищувати його ефективність і результативність не тільки з позицій управлінців, а й усіх громадян держави.

У сучасних умовах України, коли громадянське суспільство, публічна сфера, багато складових політичної системи ще не повною мірою сформувалися, саме публічна політика має стати єдиним виразником загальних інтересів усіх верств суспільства. Через формування публічної політики та її впровадження інституціональним середовищем публічного управління має формуватися солідарність між суспільством країни та державою як системою відносин, спрямованих на реалізацію цінностей суспільства та досягнення цілей публічної політики.

Філософія публічного управління на сучасному етапі розбудови України має виходити з усвідомлення цілеспрямованого впливу на певні процеси в соціальній системі з урахуванням властивих їй об'єктивних закономірностей і тенденцій, що супроводжуватимуть досягнення визначених цілей, об'єктивних умов, у яких відбуваються відповідні процеси, та їх суспільної цінності й значущості.

Публічне управління сприяє впровадженню демократичних цінностей та сталому розвитку нашої держави у сфері соціальних стандартів.

В Україні за роки незалежності система публічного управління радянського типу з властивими їй командними та адміністративними підходами так і не була реформована, що перетворило її в один із основних бар'єрів на шляху побудови сучасної держави. Водночас модернізація соціальних стандартів у сфері публічного управління, як свідчить досвід зарубіжних країн, дасть змогу вирішити ряд ключових завдань.

Aliyev Amir, Prof. Dr., Dean of the Law Faculty,
Rzayeva Gulnaz Aydin, PhD in Law,
Baku State University, Baku, Azerbaijan Republic

FREEDOM OF CREATIVITY AND INFORMATION SECURITY CULTURE: INTERRELATIONSHIPS

Each person expresses his intellectual and psychological characteristics by implementing freedom of creativity. Therefore, the manifestation of this freedom depends on the intellectual level of the subject. The low level of literacy in the information field at the time of the formation of the information society could also have a negative impact on the quality of the creative product offered by individual. The aforementioned issues raise the issue of the interrelationship between freedom of creativity and information culture.

As one of the characteristic elements of the information society, information culture is the ability to work with information purposefully and use information and communication technologies to receive, process, and transmit information as part of general culture of society. All layers of the population should have a high information culture in a knowledge-induced information society to be closely acquainted with the achievements of scientific and technological progress and use it in their creative activities.

Interrelationship between information culture and freedom of creativity is more evident in scientific and technical creativity. Scientific activity makes the basis of scientific creativity, which is the process of scientific research, scientific-technical, scientific-experimental and scientific innovation that promotes the development of science. Science is the field of human activity that involves the acquisition, collection, systematization, processing, dissemination and application of objective knowledge and information about the essence of events and reality.

The subjects of scientific activity have the right to free access to scientific and scientific-technical information and to carry out exchange of information in accordance with national legislation, observing the rules established by law, except for information acquisition of which is restricted by law.

Scientific activity is not only a creative process aimed at acquiring and applying scientific knowledge, it also involves the promotion of that knowledge. Such promotion can be manifested in various forms, and thus new rights and freedoms emerged. For example, academic freedom as a form of scientific creativity involves the freedom of scholars to express their views about the institutions and systems they work and the freedom to spread information and truth without limits.

It is also appropriate to clarify the concepts of "information security culture" and "electronic culture" when it comes to the interrelationship of

creative freedom and information culture. Because a person who fails to protect his/her creative product - knowledge or information from various threats will not be able to fulfil his/her creative rights in a normal way. Culture of information security is the ability to protect against attacks (threats) aimed at violating completeness, availability and confidentiality of information. A person who is not guaranteed information security cannot engage in free information creativity. It is no coincidence that measures on the prevention of the unlawful restriction or violation of this freedom are one of the main directions of public policy. It is particularly necessary to clarify the notions of “plagiarism” and “piracy”. Piracy is the production and distribution of the pirate product, while the pirate product is the copies prepared (produced) and distributed without the consent of the legal holder. Plagiarism is the complete or partial assimilation or the presentation of the work, scientific discovery and invention, rationalization proposal, the product of innovation of others, without referral to the author and the source. Thus, piracy is an illegal possession of intellectual property financially, while plagiarism is an illegal acquisition of intellectual property immaterially. Both assimilations have different forms and types.

Classification of plagiarism is made according to various criteria. The characteristics of a particular plagiarism types and the measures to struggle against it are determined respective of these measures. For example, plagiarism cases are distinguished in art, fiction, science, and education, depending on the scope of application and each of them has its specific features. In our opinion, it is appropriate to look at the classification of information plagiarism for its interpretation due to its content. In all cases, the content of plagiarism is divided into two types according to the process method: Copy plagiarism or Copy & Paste plagiarism; Plagiarism or intellectual plagiarism with change.

When copy plagiarism or Copy & Paste plagiarism involves the process of person’s appropriation of copyrights with little or no labor, intellectual plagiarism is when a person submits a new form of the work he/she wants to appropriate with changes under his/her name. In the first case, plagiarism is self-evident, so it can be discovered more easily, while in the second, it is difficult to determine the act of plagiarism, because of the intellectual contribution of the plagiarist to some degree.

Plagiarism forms occurred as a result of violations of the principles of scientific ethics are encountered in practice. For instance, "coordinated" plagiarism - co-authorship of ideas for different reasons (guides, friendships, kinship); "ordered" plagiarism - reveals itself as an author or co-author with a certain payment for ideas; “anonymous Plagiarism” - since official and unofficial documents, instructions and instructions are available for use, cases of illegal use occur more than others upon preparation, and etc. [1, p. 329].

Thus, as plagiarism attempting freedom of creativity, as well as intellectual property rights is widespread, measures on struggle against it must be

developed in legal, technical and organizational ways. We should note that, the imposition of sanctions for such acts serves deterrence on the basis of avoidance principle. Therefore, civil, administrative and criminal liability were defined for various forms of plagiarism (Article 185-188 of Code of Administrative Offenses of the Republic of Azerbaijan, Article 165-166 of Criminal Code of the Republic of Azerbaijan). We must meanwhile bear in mind that, plagiarism is not limited to national borders. The ideas of foreign authors are "stolen" in most cases. International norms should be guided upon national and legal actions directed to the elimination of plagiarism and all states should interact with each other in resolving this problem. UNESCO's Recommendations on the Development and Use of Multilingualism in Cyberspace and Accessibility for All are recommend to Member States to update national copyright legislation and considering balance among authors and public interest to adapt it to the cyperspace [7]. This recommendation comes from special role of Internet in recent widespread of plagiarism.

Literature

1. Aliyev A.I., Rzayeva G.A., Ibrahimova A.N., Maharramov B.A., Mammadzali S.S. Information law. Textbook. Baku: Nurlar, 2019. 448 p.
2. Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 789 с.
3. Городов О.А. Информационное право: электронный учебник. Москва: Книжная индустрия, 2012. - оперативная память 512 Мб.
4. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Right of everyone to take part in cultural life, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). General comment No. 21, 2009. Mode of access: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=4slQ6QSmlBEDzFEovLCuW1a0Szab0oXTdImnsJZZVQc5ReG9hKvddWC2ML5U76E63nT%2BeY%2BtmSVIRS0ynN0q4EDmpjJye7rC1DxEtC%2FGxx7WLBcmnxGwpWSXy0fmnHDS>. Date of access: 26.01.2021.
5. Creation of a global culture of cybersecurity: resolution / United Nations General Assembly (UNGA) Resolution 57/239, 31 January 2003. Mode of access: <https://www.sbs.ox.ac.uk/cybersecurity-capacity/content/unga-creation-global-culture-cybersecurity>. Date of access: 26.01.2021.
6. Freedom of expression in Europe: Case-law concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights. Council of Europe Publishing, March 2007. 188 p.
7. Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace. Mode of access: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17717&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. Date of access: 26.01.2021.
8. Toby Mendel. Freedom of Expression: A Guide to the Interpretation and Meaning of Article 10 of the European Convention on Human Rights. Council of Europe, 2012. 91 p.

9. Universal Declaration on Cultural Diversity (2001). Mode of access: <https://www.un.org/en/events/culturaldiversityday/pdf/127160m.pdf>. Date of access: 26.01.2021.

УДК 342.9 (043.2)

Аль-Саеді Х.С. Джіхад, адвокат, Ірак
Пивовар Ю.І., к.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОЗИТИВНА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ІРАКУ ТА УКРАЇНИ

Важливим інститутом службового права як підгалузі адміністративного права Іраку і України є дисциплінарна відповідальність державних службовців. Розглядаючи даний інститут в контексті характеристики правового статусу державного службовця, маємо констатувати наявність різних підходів дослідників в Україні: одні зазначають, що юридична відповідальність (яка включає зокрема дисциплінарну) є елементом правового статусу [1, с. 17]; переважна більшість, відносять дисциплінарну відповідальність до інституту, через який характеризується (визначається) службова деліктоздатність державного службовця. В адміністративному праві Іраку превалює концептуальний підхід, за якого дисциплінарну відповідальність аналізують при характеристиці правового положення (статусу) державних службовців [2].

У результаті попереднього вивчення численних праць провідних вчених України та Іраку ми вважаємо доцільним означити теоретичну гіпотезу, яка вказує на нашу прихильність до групи дослідників з відстоювання двохаспектної сутності дисциплінарної (як різновиду юридичної) відповідальності державних службовців. Загальний зміст такої гіпотези полягає у твердженні про позитивну й негативну сторони дисциплінарної відповідальності державного службовця, їх невід'ємність одна від іншої, в сукупності які відображають цілісну сутність даної відповідальності.

В даній роботі, яка містить більшою мірою постановку завдання, а ніж його вирішення, ми означимо загальні положення даної гіпотези, акцентувавши більшою мірою увагу на позитивній відповідальності, які у подальших дослідженнях будуть більш глибоко аргументовані й досліджені.

Виділення двох аспектів дисциплінарної відповідальності державних службовців не є новим у науці українського адміністративного права (службового права), й водночас може утворити новий напрям

адміністративно-правової доктрини Іраку, який є малодослідженим й не традиційним.

Виходячи з найбільш поширених підходів українських вчених, позитивну дисциплінарну відповідальність в службових відносинах слід пов'язувати з усвідомленням особою, прийнятою на державну службу, почуття обов'язку перед суспільством, державою, а також необхідності належного виконання службових обов'язків. І якщо в Україні формуванню такого почуття переважно сприяє спеціальне законодавство (з яким зокрема кандидат на службу знайомиться при підготовці до конкурсу, складанні присяги, ознайомленні з посадовими обов'язками, тощо), то для громадян Іраку воно формується з дитинства через закони Шаріату, конституційні норми, тощо. При цьому відповідальність у перспективному (проспективному) розумінні відповідає майбутньому спрямуванню й пов'язана, з одного боку, з очікуваними державними преференціями, соціальним статусом й соціальними гарантіями, яких не можна набути поза межами службових (трудових) відносин, з іншого – з можливістю потенційного впливу на службовця встановлених норм за вчинене порушення. У першому випадку позитивна відповідальність уподібнена процесу прогнозування правомірної поведінки державного службовця, яка виникає щодо такої особи на початку його кар'єри при виконанні передбачених законом та іншими актами й посадовими інструкціями обов'язків, передбачає особливе сприйняття, розуміння, ставлення і усвідомлення самим службовцем значимості добросовісної, правильної поведінки; а також слідуючи бажаним орієнтирам, цілям кар'єрного зростання, отримання додаткових доплат, надбавок, підвищення посадового окладу, премій, підвищення соціального статусу. Варто відмітити, що відповідна ідеальна модель правового регулювання такої відповідальності, так само як і модель негативної дисциплінарної відповідальності державного службовця, має ґрунтуватися виключно на нормах закону, виключаючи неоднозначність, невизначеність, а також мінімізуючи суб'єктивізм їх трактування й застосування.

Важливо також вказати про межі позитивної відповідальності за колом осіб. У цьому питанні достатньо широке коло вчених (в тому числі різних галузей юридичної науки) опосередковано солідарні, коли зазначають про добросовісність, добровільність й бажаність виконання суб'єктами не лише своїх «позитивних» обов'язків, але й виконання порушниками своїх «негативних» обов'язків (для багатьох випадків в сучасному «каральному» законодавстві передбачено широкий перелік різноманітних позитивних стимулів добровільного, добросовісного, дострокового виконання покарань, наприклад, при сплаті штрафу протягом 10 банківських днів з дня набрання законної сили постановою про накладення адміністративного стягнення за правопорушення ПДР особі-порушникові закон надає 50-ти відсоткову знижку (стаття 300-1)

[3]). Відповідний приклад поширення позитивної дисциплінарної відповідальності на порушників-службовців характерний і для державної служби Іраку. Так, статтею 21 Закону Республіки Ірак № 14 1991 року передбачено скасування стягнень у випадку отримана службовцем-порушником подяк Президента, Ради Міністрів, Міністра чи уповноваженої ними особи: одна похвальна грамота скасовує стягнення у виді «постановки на вид»; дві похвальні грамоти скасовують стягнення «зауваження»; а у випадках отримання трьох або більше похвальних грамот особою, до якої застосовано більш тяжке дисциплінарне стягнення, ніж зауваження, то строк затримки його просування по службі підлягає скороченню на один місяць за кожен грамоту, але не більше ніж на три місяці за один рік [4].

Підводячи підсумок загальному огляду позитивної дисциплінарної відповідальності державних службовців, вважаємо, що в умовах наукової дискусії щодо доцільності виділення такої відповідальності, слід розглядати позитивну відповідальність не різновидом, а однією з двох сторін дисциплінарної службової відповідальності, перебуваючи у діалектичному взаємозв'язку з негативною (ретроспективною) стороною відповідальності, та які в сукупності, за належного правового врегулювання, здатні забезпечити виконання основної ролі дисциплінарної відповідальності в державній службі зокрема та єдиному механізмі правопорядку й законності. У широкому розумінні позитивна дисциплінарна відповідальність державного службовця є визначеною та застосовуваною у встановленому законом порядку реакцією держави на позитивні службові діяння державного службовця, що мають правові наслідки у службовому та позаслужбовому середовищі.

Література

1. Любимов О.К. Юридична відповідальність як елемент правового статусу державного службовця. *Право і суспільство*. 2018. № 2(2). С. 17-22.
2. Khairi Ibrahim Murad. The legal status of the contractual and temporary employee in public office. *The Journal of Law Research*. 2014. No. 9. P. 61-87. URL: <https://www.iasj.net/iasj/article/13158>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>
4. Iraqi Law. (1991). The law on disciplinary responsibility of civil servants and employees of the public sector, No. 14, dated September 1, 1991. URL: <http://iraql.d.hjc.iq/LoadLawBook.aspx?page=3&SC=010119989157618&BookID=18533>

Andoh Ernest Nyame Yie, Master,
the University of Salford, Salford, Manchester,
the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

SOME ASPECT OF THE UK MODERN LAW IN PANDEMIC TIMES

Today's world challenges and changes promote the UK modern law that is, on the one hand, is still conservative, and, on the other hand, has to be progressive enough to regulate differently natured relations and activities. The pandemic condition of mankind's existence became one more condition to expect an appropriate reflection from the side of jurisprudence due to the need to order new reality and protect its participants. According to Rahman J. and Ritchie C., it is rapidly becoming clear that the effects of this pandemic on society will persist for years or even decades into the future [1]. The global community has got one more reason for its internal differently directed changes to give a rather quick reaction for its further existence and development in conditions of the fight against COVID-2019 [2, p. 439].

In general, governments may choose to reform their public health laws for many reasons: for example, to modernize old and out-of-date laws, to address neglected issues and to respond to problems that have arisen as a result of the application or enforcement of other laws. The process of revising public health laws will vary significantly according to the historical and constitutional context and the legal tradition of each country [3].

Under the fight against COVID-2019, it is possible to distinguish the following five ways how the global pandemic will change the path for future lawyers: 1) certain areas of law will boom; 2) divorce lawyers will be busy for the next year; 3) a new style of working; 4) technological skills are more important than ever; 5) studying through a pandemic shows resilience [4].

In a pre-COVID-19 world, public authorities routinely made decisions touching the everyday lives of ordinary citizens. However, the impact of the pandemic has led to authorities being forced to make decisions in unprecedented and demanding circumstances [5].

It seems certain to shape English case law, and English dispute resolution procedure, as the most prominent events of our history – among them the development of the European Union, the Second World War, the invention of the printing press – have before it [1].

Other challenges successfully resolved before the raising of formal court proceedings have included challenges to: 1) COVID-19 guidance for NHS clinicians in England about which patients should be admitted to hospital and referred to critical care; 2) the UK Government's leaving home guidance for those with special health needs; 3) an NHS Trust's COVID-19 visits policy; 4) and most recently, the challenge to equal and the withdrawal of its algorithm

adapted in response to the pandemic. Meanwhile, several judicial reviews awaiting decisions include: 1) challenges to the procurement of personal protective equipment; 2) the UK Government's refusal to launch an inquiry into failures to provide adequate personal protective equipment for frontline workers; 3) the strategy of the UK Government, NHS England and Public Health England in relation to the release of hospital patients into care homes without COVID-19 tests [5].

COVID-19 also has prompted courts to expand their use of e-filing, e-service and online dispute software, among other tools [6].

The number of judicial reviews challenging COVID-19 decisions demonstrates the need for public authorities to be as vigilant as ever in their decision-making and that, despite an ongoing pandemic, judicial review of administrative decision making remains as alive as ever [5].

Social distancing and remote working have created a new workplace social dynamic. We metaphysically visit with business colleagues at home. They see our pets, kids, partners, and spouses as we do theirs. Workplace hierarchies are less rigid and the human side is on display. There is a flatter, more egalitarian social structure and more relaxed interaction. The line dividing our work and personal lives has become blurred. This might be the start of law's cultural reboot [7].

In times like these, the most effective legal routes may not be those that have been tried and tested, but ones to come, and as such, successful law firms will be those that can perceive change and development and adapt accordingly [1].

In conclusion, we have to admit that the UK modern law is on its way to adaptation to new pandemic conditions to be effective in times of COVID-2019 and the post-pandemic world. The prevention of human rights violations is a key part of the protective policy of every country in the world [8, p. 585]. Even in times of the world pandemic, the UK jurisprudence is still strong and progressive in this concern.

Literature

1. Rahman J., Ritchie C. Coronavirus law: how will the pandemic shape english law? URL: <https://www.lawyer-monthly.com/2020/05/coronavirus-law-how-will-the-pandemic-shape-english-law/> (date of access: 24.01.2021).

2. Myronets O.M., Danyliuk I.V., Dembytska N.M., Frantsuz-Yakovets T.A., Dei M.O. Current Issues and Prospects of Modern Higher Legal Education in Conditions of the Fight against COVID-19. *Cuestiones Políticas*. 2020. Vol. 37, № 65. P. 438-456. DOI: <http://doi.org/10.46398/cuestpol.3865.29>

3. Advancing the right to health: the vital role of law. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. World Health Organization 2017. URL: <https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/1072866/retrieve> (date of access: 24.01.2021).

4. Five ways the global pandemic will change the path for future lawyers. URL: <https://www.law.ac.uk/resources/blog/covid-and-future-lawyers/> (date of access: 24.01.2021).

5. Pandemic cases being pursued against public authorities: England and Scotland. 2020. URL: <https://brodies.com/insights/public-law-and-regulation/pandemic-cases-being-pursued-against-public-authorities-england-and-scotland/> (date of access: 24.01.2021).

6. Moran L. Will the COVID-19 pandemic fundamentally remake the legal industry? URL: <https://www.abajournal.com/magazine/article/will-the-covid-19-pandemic-fundamentally-remake-the-legal-industry> (date of access: 24.01.2021).

7. Mark A. Cohen. COVID-19 And The Reformation Of Legal Culture. 2020. URL: <https://www.forbes.com/sites/markcohen1/2020/04/14/covid-19-and-the-reformation-of-legal-culture/?sh=3fadcc43171d> (date of access: 24.01.2021).

8. Myronets O.M., Burdin M., Tsukan O., Nesteriak Yu. Prevention of human rights violation. *Asia Life Sciences*. 2019. Supplement 21 (2). P. 577-591.

УДК 342(043.2)

Асланов Р.М., д.ю.н.,
Бакинский государственный университет, г. Баку, Азербайджан

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Правовое регулирование информационной безопасности развивается интенсивнее. Развитые страны имеют стабильное регулирование, реализация и эффективность которых в настоящее время может быть оценена удовлетворительно. Необходимость регулирования информационной безопасности является существенным, так как интернет не имеет границ, таким образом, легко позволяя развитию международной преступности и хакерства. В странах, не имеющих каких-либо законодательств или руководящих принципов безопасности, установленных правительством, многие частные компании и фирмы обращаются к международным стандартам [3, с. 89-90]. Защита прав личности в информационной области - данный нюанс никак не представляется новым для мирового сообщества. Ключевые основы определения границ вмешательства в частную жизнь со стороны государства и прочих субъектов установлены основополагающими нормами: Декларацией прав человека, Конвенцией ООН и Конвенцией Совета Европы по правам человека.

Одной из первостепенных проблем, важных пред всемирным сообществом в XXI столетии, представляется создание информационного общества. Существенную значимость в соединении мирового сообщества для развития информационного общества захватывают проблемы

законного обеспечения информационной безопасности. Значимым условием координации стараний стран представляется единое формирование правового регулирования данной области социальных взаимоотношений. Анализ законного обеспечения информационной безопасности при создании информационного общества связано с потребностью изучением международно правовых актов и иностранный навык правового регулирования в осматриваемой области. По нашему мнению, основным компонентом при построении информационного общества является нормативное и институциональное обеспечение свободы информации. При таком обеспечении гарантируется и информационная безопасность.

В начале XX века, не только в Европе, но и в других странах расширился борьба за свободу слова [5, с. 86]. Существование трансграничного характера данных вопросов не делает эффективным разрешение их в рамках юрисдикции государства. Необходимость сотрудничества между национальными правовыми системами имеет важное значение. Это сотрудничество проявляет себя в заключении договоров между государствами [1, с. 558].

Значимым мероприятием с целью формирования законодательства в информационной области, стало быть, утверждение в 1948 году Генеральной Ассамблеей ООН Всеобщей декларации прав человека. В Декларации зафиксировано возможность любого человека в независимость взглядов, идеи, совести, веры, право на образование, а кроме того право в свободное выражение данных взглядов и право искать, извлекать и пропагандировать данные и мысли разными средствами. Информационные права и свободы были развиты в Европейской Конвенции о защите прав и основных свобод человека 1950 года, в Международном пакте о гражданских и политических правах 1966 года и других международных актах.

Таким образом, осуществление права на доступ к информации часто требует, чтобы мы рассмотрели в каком формате информация будет наиболее приемлем для людей, которые нуждаются в ней. Кроме того, право на получение информации часто требует, чтобы ресурсы обязаны дать людям необходимые навыки для понимания информации, например, за счет усилий по повышению уровня грамотности [4, 3].

С целью формирования национального информационного законодательства необходимо исследование международного навыка регулирования социальных взаимоотношений, связанных с предоставлением информационной безопасности.

В рамках ООН подходит динамичный переговорный процесс согласно законному порядку информационной безопасности. Начиная с 2000 года. вопросы информационной безопасности дискуссировались во всех сессиях Генеральной Ассамблеи ООН, в частности проблемы развития

понятийного аппарата в данной области социальных взаимоотношений, а кроме того исследования международно-правового порядка информационной безопасности.

К международным правовым актам в информационной области принадлежат кроме того акты целого ряда международных учреждений, подобных как ЮНЕСКО, Комиссии по Международному Торговому Праву ООН (ЮНСИТРАЛ) и др. ЮНЕСКО является учреждением ООН, которому поручено содействовать свободе выражения и следствия, свободы прессы. Устав ЮНЕСКО призывает организацию содействовать «свободному обмену идеями и знаниями». Среди основных принципов деятельности ЮНЕСКО свобода слова, свобода печати, а также свобода информации считается неотъемлемой частью мандата Организации. Свобода информации была признана ООН ещё в 1946 году, и уже давно закреплено в рамках основного права человека в основных международно-правовых инструментах [2, с. 14].

В международно-правовых актах также особое внимание уделяется вопросу доступа к публичной информации. В знак признания важности доступа к публичной информации и защиты персональных данных для укрепления демократии в 2010 году Генеральная ассамблея Организации Американских Государств одобрила Межамериканский типовой закон о доступе к публичной информации и руководство по внедрению. Право на доступ к публичной информации является ключом в защите многочисленных индивидуальных и коллективных прав, которые являются неотъемлемой частью надёжных и функционирующих демократий. Свободное осуществление этого права является показателем прозрачности в государственном управлении, потому что это то, что гарантирует способность простого человека, чтобы получить информацию о том, как правительство и его программы реализуются.

На рубеже XX-XXI столетия в область законного обеспечения электронной торговли были интегрированы правовые нормы и принципы, регламентирующие так называемые «услуги информационного общества», а кроме того правовые положение, прямые обязанности и ответственность лиц, предоставляющих аналогичные обслуживание: электронных торговых центров, информационных посредников, юридических либо физических лиц, что проявляют обслуживание, принадлежащие к электронным подписям, в том части, издают сертификаты ключей электронных подписей и т.д.

Ключевые основы законодательного регулирования социальных взаимоотношений в области международной информационной безопасности сформулированы в основных международных документах и как показывает их исследование, являются общепринятыми и первенствующими в формировании информационного законодательства для государств.

Только принятие скоординированных мер в международном степени даст возможность правильно противодействовать нынешним призывам и угрозам информационной безопасности. При этом из числа вероятных направлений партнёрства подразумевается помощь исследованию международно-правовой основы партнёрства и формирование общего механизма в области обеспечения информационной безопасности.

Литература

1. Department of justice, Computer Crime and Intellectual Property Section (CCIPS). Seizing computers and obtaining electronic evidence in criminal investigations. Washington, DC: U.S. Department of Justice 2001, 558 p.

2. Freedom of Information: The Right to Know. World Press Freedom Day 2010. Typeset by UNESCO. CI-2011/WS/1 Rev. 141 p.

3. Johnson Joseph and Susan J. Lincke. A Comparison of International Information Security Regulations. Interdisciplinary Journal of Information, Knowledge, and Management Volume 9, 2014, 88-116 p.

4. Mathiesen Kay. Access to Information as a Human Right. Conference Paper / Presentation. P. 6.

5. Singh Rajeev Kumar. Right to Information: The Basic Need of Democracy. Journal of Education & Social Policy. Vol. 1, No. 2; December 2014, 86-96 p.

УДК 342 (043.2)

Ибрагимова Айтекин, доктор философии по праву, доцент,
Бакинский государственный университет, г. Баку, Азербайджан

ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Под информационной безопасностью организации понимается проведение необходимого анализа безопасности и применение превентивных мер с целью выявления информированных лиц, выявления уязвимых моментов и их защиты от нежелательных угроз [1, с. 233]. Информационная безопасность может быть определена в основном как совокупность систем защиты информации и защиты от несанкционированного доступа, использования, разглашения, изменения, применения, повреждения информации, охватываемой системой, и связанных с ними мер [4, с. 394]. Здесь следует обратить внимание на рассмотрение понятия информационной безопасности независимо от используемой технологии. Информация, будь то на бумаге или в электронном виде, всегда нуждается в защите от угроз, исходящих ее хранителей и пользователей. Изначально информационная безопасность рассматривалась только как комплекс мер, направленных на защиту национальной безопасности. Однако в результате цифровизации

информации, ее размещения и хранения в системе вследствие развития информационных и коммуникационных технологий проблема безопасного хранения, защиты и использования информации стала общей проблемой для всех владельцев информационных систем. С переходом к информационному обществу все информационные системы, от персональных компьютеров до самых сложных информационных технологий начали хранить информацию, и вследствие этого понятие информационной безопасности приобрело значимость наряду с цифровизацией.

Определение информации: для лучшего понимания концепции информационной безопасности, вначале необходимо определить информацию, которая является базовой основой информационных и коммуникационных технологий. Понятие «информация» используется как эквивалент понятий, используемых в английском языке для обозначения понятий, связанных с информацией (data, information, knowledge). Однако более подходящим является использование в качестве перевода этих терминов слов «данные», «информация», «знание» [2, с. 168]. Следующие определения этих терминов раскрывают разницу между ними.

Данные (data): Данные - это название не связанных с друг другом цифровых сетей. Данные, существующие в этой информационной системе, состоят из чисел и сами по себе не имеют никакого значения (например: 1.400; 6.3 или 29000 AZN). С другой стороны, с точки зрения информационных технологий, данные можно объяснить как еще не связанные с друг с другом информации об одной проблеме, или, вкратце как сигналы, существующие и передающиеся в цифровой среде.

Информация (information): форма данных, которая структурирована или организована в значимой форме. Для использования данного его необходимо преобразовать в форму информации. Данные, существующие в информационной системе, представляются пользователю в содержательной форме в виде сообщения.

Знание (knowledge): знание следует интерпретировать как приобретение или понимание реалий, истин или информации, полученных в результате опыта, обучения или внутреннего наблюдения. Знание состоит из четырех классов: знание того, **что, для чего, как и кто** есть нечто. Ответ на эти четыре основных вопроса формирует объем знания в целом. Вышеупомянутые понятия, как данные, информация, знание, являясь теоретическими понятиями, также приводят к ряду практических последствий [7, с. 175].

Носители информации: носители, которые содержат информацию в информационной системе и доступны, могут быть написаны и организованы для всей системы управления. Некоторые из этих носителей имеют решающее значение для запуска и работы системы. Эти носители информации называются основными носителями информации. Целью

информационной безопасности является обеспечение безопасности носителей информации, обеспечивающих полное и доступное хранение информации в информационной системе [6, с.189]. Базы данных в информационной системе, электронная почта, сетевой сервер, сетевые браузеры, используемые для доступа к этим ресурсам, могут рассматриваться как основные носители информации информационной системы.

Круг охвата информационной безопасности: информационная безопасность - это концепция управления безопасностью, которая охватывает широкий спектр информационных систем, от персональных компьютеров до всех информационных систем на корпоративном и национальном уровнях [8]. На корпоративном уровне информационная система включает пользователей, которые используют информационные системы в качестве третьей стороны, и программное обеспечение, обеспечивающее техническую поддержку информационных систем. Информационная безопасность - это процесс хранения и обработки информации в цифровой среде безопасным способом для предотвращения несанкционированного доступа без нарушения целостности информации. Для обеспечения этого необходимо определить и внедрить соответствующие политики безопасности. В более общем смысле информационная безопасность рассматривается как ветвь «инженерии безопасности», которая подробно занимается вопросами безопасности [3, с. 257]. Английский термин «information security» переводится как информационная безопасность. Использование в качестве эквивалента термина «information assurance» термина «информационное обеспечение» будет более уместным [5, с. 173]. В информационном обеспечении технические и долгосрочные потребности информационной безопасности в информационной системе рассматриваются на более стратегическом уровне, в то время как понятие информационной безопасности имеет более тактическое значение.

Литература

1. Baykara M., Daş R. ve İ. Kardoğan. Bilgi Güvenliği Sistemlerinde Kullanılan Araçların İncelenmesi, 1st International Symposium on Digital Forensics and Security, Elazığ, s:231-239. s. 233.
2. Canbek G., Sağiroğlu Ş. Bilgi, Bilgi Güvenliği ve Süreçleri Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Politeknik Dergisi, 2006, Cilt: 9 Sayı: 3 ss. 165-174, s. 168.
3. Clarke G. CompTIA Security+ Certification Study Guide (Exam SY0-301). s.l.: McGraw Osborne Media (2011) 806 p., p. 257.
4. Daniel M. White. The Federal Information Security Management Act of 2002: A Potemkin Village 79 Fordham L. Rev. (2011) p. 370-405, p. 394.
5. Dulaney E. Chuck E. CompTIA Security+ Study Guide: Exam SY0-201. Fourth Edition dü. s.l.: John Wiley & Sons, 2017, 528 p. p. 173.

6. Graves, K. CEH Certified Ethical Hacker Study Guide. s.l.: John Wiley & Sons. Grutzmacher, 2010, p. 393, p. 189.

7. Thomas H. Davenport. Big Data at Work: Dispelling the Myths, Uncovering the Opportunities, Harvard Business Review Press, 2014, 240 p., p. 175.

8. <http://ina.bnu.edu.cn/docs/20140520102905252150.pdf>. 17.10.2019.

УДК 342.565 + 342.571(043.2)

Guoqiang Fu,
Legal Specialist, Singapore

ОСОБЕННОСТИ УЧАСТИЯ ГРАЖДАН В ОТПРАВЛЕНИИ ПРАВОСУДИЯ В ГОНКОНГЕ

Особенности участия граждан в отправлении правосудия является важной характеристикой конституционного устройства государства [1, 2]. Данная работа посвящена изучению особенностей участия граждан в отправлении правосудия в Гонконге [2, с. 263-265].

В Гонконге граждане принимают участие в отправлении правосудия в качестве присяжных заседателей (jurors) в Высоком суде (High Court), являющемся судом общей юрисдикции по гражданским и уголовным делам и выступающим как суд первой инстанции. С участием присяжных в Высоком суде предусмотрено рассмотрение гражданских и уголовных дел, а также дел по установлению невменяемости. Граждан также могут вызывать для участия в коронерском расследовании (coroner's inquest) в составе коронерского жюри (coroner's jury). Лица в возрасте от 21 года до 65 лет, постоянно проживающие в Гонконге, имеют право быть присяжными заседателями или участвовать в коронерском расследовании. Коллегии присяжных заседателей, участвующие в рассмотрении всех гражданских дел, уголовных дел и дел по установлению невменяемости формируются в составе 7 человек, за исключением случаев, когда по постановлению судьи они могут быть сформированы в составе 9 человек. Освобождаются от исполнения обязанностей присяжных заседателей члены Исполнительного совета и Законодательного собрания Гонконга, мировые судьи, судьи и их помощники, регистраторы судов, служащие судов, коронеры, работники министерства юстиции, полицейские, работники иммиграционной службы, таможенники, пожарные, работники исправительных учреждений, лица, осуществляющие надзор за условно осужденными, консулы, вице-консулы и лица аналогичного ранга, барристеры по закону и практикующие солиситоры, зарегистрированные врачи, дантисты, ветеринары, редакторы ежедневных газет, фармацевты и аптекари, священнослужители христианской, иудейской, мусульманской, индусской религиозных конгрегаций, монахини, студенты учебных

заведений, пилоты, навигаторы, операторы связи и другие лица. Регистраторы судов ведут списки лиц, владеющих английским и китайским языками. Отобранных кандидатов в присяжные заседатели вызывают в суд за 21 день до начала судебного разбирательства. В зависимости от обстоятельств для участия в судебном разбирательстве коллегии присяжных заседателей могут быть сформированы исключительно из мужчин или из женщин. Коллегии присяжных заседателей формируются в открытом судебном заседании по жребию путем вытягивания бюллетеней с фамилиями и именами или идентификационными номерами кандидатов в присяжные заседатели из урны. В процессе формирования коллегии присяжных заседателей стороны имеют право заявить по пять немотивированных отводов кандидатам в присяжные заседатели. В гражданском процессе сторона, требующая рассмотрения дела с участием присяжных, за 7 дней до начала судебного разбирательства должна внести на депозит денежные средства для возмещения судебных издержек. Законодательство Гонконга допускает сокращение состава коллегий присяжных заседателей в течение судебного разбирательства в интересах правосудия либо в интересах присяжного заседателя. Однако в составе коллегий присяжных заседателей не должно быть менее пяти человек. При рассмотрении уголовного дела с участием коллегии присяжных заседателей, состоящей из 7 человек, вердикт выносится как минимум пятью голосами присяжных заседателей. Если состав коллегии присяжных заседателей был уменьшен до 6 человек, то вердикт выносится не менее чем пятью голосами присяжных заседателей. В случае если состав коллегии присяжных был уменьшен до пяти человек, вердикт должен быть единодушным. При рассмотрении уголовного дела с участием коллегии присяжных заседателей, состоящей из 9 человек, вердикт выносится как минимум семью голосами присяжных заседателей. Если состав коллегии присяжных заседателей был уменьшен до 8 человек, то вердикт выносится не менее чем шестью голосами присяжных заседателей. В случае если состав коллегии присяжных был уменьшен до шести или семи человек, вердикт должен выноситься не менее чем пятью голосами присяжных заседателей. Вердикт коллегии присяжных заседателей, уменьшенной до пяти человек, должен быть единодушным. Вердикт присяжных заседателей по гражданскому делу выносится большинством голосов присяжных заседателей. Присяжные заседатели выносят общий или специальный вердикт. Если присяжные заседатели не могут согласовать вердикт, то коллегия присяжных распускается, а дело подлежит рассмотрению с участием нового состава коллегии присяжных заседателей. При проведении коронерского расследования коронер обращается к регистратору суда, который методом случайного отбора выбирает согласованное с коронером количество присяжных. Обычно это

3 или 5 присяжных. Присяжные заседатели рассматривают вопрос о причинах наступления смерти и личности потерпевшего при невыясненных обстоятельствах. Жюри коронера выносит вердикт большинством голосов. Граждане участвуют в судебных разбирательствах в качестве присяжных заседателей в течение одной или трех недель, в коронерском расследовании – несколько дней. Лица, исполнившие обязанности присяжных заседателей, не вызывают в суд в течение двух лет. Присяжным заседателям выплачиваются суточные в размере, не превышающем 360 гонконгских долларов в день. Согласно законодательству Гонконга, работодатель, препятствующий работнику исполнять обязанности присяжного заседателя, может быть оштрафован на сумму до 25 000 гонконгских долларов или лишен свободы сроком до 3 месяцев. В Гонконге с середины 1980-х годов развиваются институты альтернативного разрешения споров, в которых участвуют граждане, в частности институт медиации.

Литература

1. Поляцко А.О., Юринець Ю.Л. Теоретико-правові засади розвитку та функціонування інституту суду присяжних в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*: Електронне наукове фахове видання. 2018. № 5. С. 41-46.

2. Руденко В.Н. Участие граждан в отправлении правосудия в современном мире. Екатеринбург: УрО РАН, 2011. 644 с.

UDC 342.7:001.102(043.2)

Nisan Yüce, Attorney at Law,
Izmir Bar Association, Izmir, Republic of Turkey

RIGHT TO BE FORGOTTEN

The right to be forgotten is a relatively recent although comprehensively discussed and established fundamental human right, which is directly in relation with the freedom of expression. The place of the Internet in our lives nowadays has brought along our personal data be used and shared without our consent, and information which we prefer not to be known by anyone be easily found by people unrelated to us, through their computers and smartphones. This has led international organizations and governments to establish new concepts and regulate rules in order to secure people's fundamental personal rights. The right to be forgotten may be summed up as the right of natural and legal persons to have their personal data in any form such as information, photographs, or documents be removed from or not be included among the results of Internet searches made under their own names and other directories, under various circumstances. The right to be forgotten differs from the right to privacy in terms of the subject: While the right to privacy regards nonpublic information,

the right to be forgotten is about information that once was open to the knowledge of third parties.

The right to be forgotten was first mentioned as a right that draws attention to privacy and protection of personal data by Viviane Reding, Vice-President of the European Commission, in January 2012 [1]. The first case where the right to be forgotten is a subject to examination by legal authorities is the *Mario Costeja González v. Google Inc, Google Spain* Judgment of the Court of Justice of the European Union (CJEU), in May 2014 [2]. The CJEU states in this decision the extent of the responsibilities of the operator of a search engine and the scopes of the processing of data in regard of the EU Directive 95/46/EC, and accepts search engines as data controllers due to their data processing activities. Furthermore, despite not being located in a member country, carrying out its data processing activities through Google Spain, a company Google Inc. has established within the borders of a member country, CJEU puts Google Inc. in the scope of Directive 95/46/EC. Consequently, based on the examinations carried out under the Directive, the CJEU has decided that individuals have the right to request search engines to remove links containing their personal data from search results under the specified conditions.

The decision has led many companies and institutions to implement new methods and practices, such as accepting applications by creating a form for claims regarding the right to be forgotten, and studies of governments and international organizations to set more detailed and specific regulations regarding the matter started all around the globe. The most important development as an international regulation is the Regulation (EU) 2016/679, referred as General Data Protection Regulation (GDPR), which entered into force in May 2016 and applies since May 2018 [3]. The GDPR comprehensively defines the material and territorial scope of the DGPR, the definition of the terms, the principles of processing personal data, the rights, liabilities, and penalties; and clearly states that the right to be forgotten can be exercised based on the individual's inability to analyze risks in terms of consent given at childhood. Nevertheless, the foremost importance about the DGPR is that while prior studies have made the right visible, the DGPR directly embodies the issue with its Art. 17, titled as "Right to erasure ('right to be forgotten')."

In Turkey, the right to be forgotten has its constitutional basis from Art. 20, with the Constitutional amendment made in 2010, which constitutes that "Everyone has the right to request the protection of his/her personal data" [4]. The first case-law about the subject was in June 2015, when the Turkish Court of Appeals made direct reference to the aforementioned decision of CJEU by using the term "right to be forgotten" [5]. The first case to evaluate the right to be forgotten as a fundamental right, however, was in March 2016 [6], in which the applicant has requested their name to be deleted from the archive database of an internet-based news site. The Constitutional Court has assessed the case

with two general principles of the Constitution: Right to protect and improve one's spiritual existence; and Freedom of Expression and Dissemination of Thought and Freedom of the Press. Following this Judgment, Turkish Personal Data Protection Law No. 6698 has entered into force in March 2016 [7]. The Law regulates the purpose and the scope, definitions, the processing of personal data, the difference between processing "Special categories of personal data" and "personal data", rights and obligations, Data Controllers' Registry, Personal Data Protection Authority (PDPA), and other related topics. Within the scope of this Law, many applications were submitted to the PDPA with request for the applicant's personal data to be deleted from various websites or media organizations, which has led to the latest development in Turkey: The Decision of the Personal Data Protection Board dated 22/07/2020 and numbered 2020/559 regarding "the transfer of personal data abroad based on Convention No. 108" [8]. With this decision, it is announced to the public that the applications concerning the Right to be forgotten are considered as a supreme concept within the framework of the Constitution and Law No.6698, and in this context, the relevant persons shall apply to the search engines regarding their requests to remove the search results from the index based on the procedures and periods specified in the provisions of the Law, and if the data controllers refuse or do not respond to the applicant, they may apply to the Board, whilst also directly applying for judicial remedies to restrict or deny access to the subjects of the application.

To sum up, with the growing pace and place of the Internet putting the processing of personal data under a new light, it is now accepted as a fundamental human right to request to be removed from any databases under the provisioned circumstances, thus, "to be forgotten." However, while the right to be forgotten must be exercised with utmost care, it must also be ensured that it does not conflict with the freedom of expression and freedom of the press; the balance between legal interest and rights must be maintained.

Literature

1. Viviane Reding's speech during The EU Data Protection Reform 2012: Making Europe the Standard Setter for Modern Data Protection Rules in the Digital Age, Munich, 2012. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_12_26 (date of access: 18.01.2021).

2. Judgment in Case C-131/12 Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González, Court of Justice of the European Union Press Release No 70/14, Luxembourg. 2014. URL: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-05/cp140070en.pdf> (date of access: 18.01.2021).

3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679> (date of access: 18.01.2021)

4. Constitution of Republic of Turkey. URL: https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf (date of access: 18.01.2021).

5. Republic of Turkey Court of Appeals Assembly of Civil Chambers Judgment, Merits. No. 2014/4-56 Decree No. 2015/1679, 17 June 2015.

6. Republic of Turkey Constitutional Court Plenary Judgment of applicant N.B.B. Application no: 2013/5653, 3 March 2016. URL: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5653> (date of access: 18.01.2021).

7. Turkish Personal Data Protection Law No. 6698. URL: <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/6649/Personal-Data-Protection-Law> (date of access: 18.01.2021)

8. Decision of the Personal Data Protection Board dated 22/07/2020 and numbered 2020/559 regarding the transfer of personal data abroad based on Convention No. 108. URL: <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/6812/2020-559> (date of access: 18.01.2021).

UDC 342(043.2)

Nizar Bandar, PhD student,
Consul of Ukraine to the Kingdom of Saudi Arabia,
Riyadh, Saudi Arabia,

IMPACT OF TRAVEL RESTRICTIONS RELATED TO THE COVID-19 PANDEMIC ON MIGRATION FLOWS BETWEEN UKRAINE AND SAUDI ARABIA

As a result of the COVID-19 pandemic, many countries and regions have imposed quarantines, entry bans, or other restrictions for citizens of or recent travelers to the most affected areas [1]. With measures introduced by governments to ‘flatten the curve’ of infections, the COVID-19 pandemic is already greatly impacting mobility and migration. Travel restrictions are passed to contain the virus, including by prohibiting entry of residents from other countries, and some countries have closed their borders entirely. Labour migration has been temporarily suspended in some countries while, in others, migration processing and assistance to asylum seekers are being slowed down. Generally, the adopted restrictions have unambiguously influenced all types of migration flows between countries, such as tourism, employment, study, private visits, pilgrimage, work visits, etc.

Saudi Arabia introduced some of the most stringent preventive measures in the world, which were aimed at preventing a large spread of the coronavirus in the country. At the beginning of a pandemic, all international flights was suspended, except in exceptional cases, for a period of two weeks, as of 15 March 2020. The Saudi Ministry of Foreign Affairs recently issued a statement announcing that all religious visits (Umrah) to the sacred Muslim sites of Mecca and Medina have to be cancelled or postponed for the time being. In

fact, the borders in Saudi Arabia remained permanently fully closed until September 15, 2020, and some restrictions remain in effect to this day. So, for example, all citizens of the Kingdom have the right to leave the country only if there is a special permit received from the competent authorities, which is issued in very rare and really significant cases. Entry visas are also issued only in exceptional cases. The issuance of electronic visas has been suspended until the entry restrictions are completely lifted.

This period is marked by an almost complete suspension of migration processes. During the period of the rapid spread of coronavirus in the country, orders of the King and decisions of the government introduced command hours, bans on movement between provinces, cities, as well as within cities and even urban areas.

Due to the lack of opportunities to leave the country, some foreigners have expired their visas. From the point of view of migration policy and legislation in the field of migration, most countries consider that the presence of a foreigner on its territory without a legal basis is an offense that entails administrative or criminal responsibility, as well as forced deportation. The situation with the COVID-19 pandemic has forced a number of states, including Saudi Arabia and Ukraine, to revise legislation in the field of migration, as well as to urgently adopt decrees and resolutions in order to regulate the status of a foreigner who exceeds the period of permitted stay in the country for reasons beyond his control. For example, during the absence of regular road, sea and air communications, the State Migration Service of the Kingdom of Saudi Arabia (Jawazat) announced that all tourist visas will be extended for 3 months without fee [3]. In conditions where national legislation cannot be applied due to the weighty nature of the reason, decisions regarding migration processes were made at the highest level. So, on July 2020 Custodian of the Two Holy Mosques King Salman has approved the extension of the validity of the expired iqama (residency permit) and exit and reentry visas of expatriates who are outside the Kingdom for a period of three months without any fee. The beneficiaries of the King's order included all expatriates who were outside the Kingdom on exit and reentry visas, which expired during the lockdown period and after lifting of the lockdown [4]. Despite the very low incidence rates of COVID-19 in the country and the massive vaccination campaign launched a month ago, The General Authority of Civil Aviation (GACA) has informed all airlines operating in the Kingdom's airports that the suspension of international flights will be lifted completely and the Saudi airports will be fully operational from 31 March 2021 onwards [5].

Compared to Saudi Arabia, in Ukraine the most severe restrictions were in effect from March 17, 2020 to June 12, 2020 according to which checkpoints across the state border for the international passenger railway, air, automobile (for buses) service were closed [6]. Also, in view of the growing number of new COVID-19 cases in Ukraine, the Government has made a decision to impose

temporary restrictions on the entry of foreigners and stateless persons to Ukraine from 00:00, August 28 until 00:00, September 28, 2020 [7]. At the same time, the entry restrictions do not apply to some categories of persons as first degree relatives of citizens of Ukraine; those with an official valid work permit for Ukraine; those arriving in Ukraine to study; those having a temporary or permanent residency permit for Ukraine and other categories of persons defined by the Resolution of the Cabinet of Ministers of July 22, 2020 №641 "On the introduction of quarantine and the stepping up anti-epidemic measures in the area with a significant spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS -CoV-2". Most of these categories of people was required to have proof of insurance covering possible costs of COVID-19 treatment and observation (issued by an insurance company with an office in Ukraine). Following the lifting of restrictions on the entry of foreigners into Ukraine, this requirement for an insurance policy remained mandatory.

As in Saudi Arabia, the issue of legislative settlement of the migration issue under current restrictions has become acute in Ukraine. Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Aimed at Preventing and Exacerbating Coronavirus Disease (COVID-19)" provided that in connection with the introduction of quarantine to foreigners and stateless persons who could not leave Ukraine or could not apply to the territorial bodies/units of the State Migration Service of Ukraine with a request to extend the stay in Ukraine and / or exchange of a certificate of temporary/permanent residence in connection with the introduction of quarantine, no administrative liability is applied for violations of the legislation on the legal status of foreigners and stateless persons, if such violations occurred during or as a result of quarantine [8].

Thus, the COVID-19 pandemic had a direct impact on the state regulatory policy in the field of migration in most countries of the world, including Ukraine and Saudi Arabia. Closure of borders, lack of scheduled flights, anti-epidemic and other restrictions within countries have led to a sharp decrease in resumed migration flows between two countries. The period of border closure not only affected the cessation of potential migration flows, but also created a phenomenon when own citizens could not return to their country, and foreigners could not return to their homeland. In Saudi Arabia, any migration process has virtually been suspended, in part due to a ban on the vast majority of its own citizens traveling abroad, even after the borders have been opened. The situation around the COVID-19 pandemic posed new challenges to state legislatures, as well as to migration and border services, the Ministry of Health, the Ministry of Foreign Affairs and diplomatic missions abroad.

It is considered appropriate, taking into account the experience gained by the state in responding to the spread of COVID-19, analyzing the legislative changes introduced by countries as a matter of urgency, develop legislation that

would provide clear mechanisms for regulating migration processes and determine migration policy, including visa policy for epidemics, pandemics and other situations or emergencies, defining criteria for assessing hazard levels and appropriate regulatory measures.

Literature

1. Coronavirus Travel Restrictions, Across the Globe. The New York Times. 26 March 2020.
2. Migration Factsheet No. 6 – The impact of COVID-19 on migrants. Synthesis analysis drawing on IOM's World Migration Report series.
3. Jawazat to extend tourist visas for 3 months without fee. Saudi Gazette. 27 May 2020.
4. King orders 3-month free extension of iqama, reentry visas of expats. Saudi Gazette. 05 July 2020.
5. Saudi Arabia to resume international flights on March 31. Tawfiq Nasrallah, Gufnews 08 January 2021.
6. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on March 14, 2020 № 287-p.
7. Resolution of the Cabinet of Ministers of July 22, 2020 № 641.
8. Law of Ukraine on March 17, 2020 № 530-IX.

УДК 341.1/8(043.2)

Садуллаев С.А., диссертант,
Национальная Академия Авиации, г. Баку, Азербайджан

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ В ОБЛАСТИ ПРАВ МИГРАНТОВ

Миграция является всеобъемлющим явлением, в связи с этим принятие решений и мер должно носить глобальный, международный, характер, направленный на спасение жизней, защиту прав человека и справедливое распределение ответственности на глобальном уровне [3].

По определению Международной организации по миграции, мигрантом является любое лицо, которое перемещается или уже переместилось через международную границу или внутри государства и покинуло место своего обычного жительства независимо от 1) юридического статуса лица; 2) добровольного или недобровольного характера перемещения; 3) причин перемещения; 4) продолжительности пребывания [3].

В Соглашении о сотрудничестве государств–участников СНГ в борьбе с незаконной миграцией 1998 г. незаконные мигранты определены как «граждане третьих государств и лица без гражданства, нарушившие правила въезда, выезда, пребывания или транзитного проезда через территории Сторон, а также граждане Сторон, нарушившие правила

пребывания на территории одной из Сторон, установленные ее национальным законодательством» (ст. 1) [4].

Международными стандартами в области защиты прав мигрантов являются:

Универсальные:

– Всеобщая декларация прав человека 1948 г.;

– Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах 1966 г.;

– Международный пакт о гражданских и политических правах 1966 г.

Региональные:

– Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод 1950 г. и Протоколы к ней;

– Европейская социальная хартия 1961 г.;

– Американская декларация прав и обязанностей человека 1948 г.;

– Американская конвенция о правах человека 1969 г. и её Дополнительный протокол в сфере экономических, социальных и культурных прав 1988 г. («Сан-Сальвадорский протокол»);

– Африканская хартия прав человека и народов 1981 г.;

– Арабская хартия прав человека 2004 г.

Специальные:

– Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин 1979 г.;

– Конвенция о правах ребёнка 1989 г. и Протоколы к ней;

– Конвенция о правах инвалидов 2006 г.;

– Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации 1965 г.;

– Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания 1984 г.;

– Международная конвенция для защиты всех лиц от насильственных исчезновений 2006 г.;

– Конвенция о статусе беженцев 1951 г. и Протокол о статусе беженцев 1967 г. (совместно «Женевская конвенция о беженцах»);

– Конвенция о сокращении безгражданства 1961 г.;

– Конвенция о злоупотреблениях в области миграции и об обеспечении трудящимся-мигрантам равенства возможностей и обращения 1975 г.;

– Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей 1990 г.

– Конвенция против транснациональной организованной преступности 2000 г. и два протокола к ней: Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху и Протокол о предупреждении торговли людьми, особенно женщинами и детьми.

Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов

и членов их семей является договором в области прав человека, который устанавливает конкретные стандарты защиты трудящихся-мигрантов и членов их семей. К сожалению, данная конвенция ещё не стала предметом всеобщей ратификации [2].

Присоединяясь к данным международным договорам, государства обязаны соблюдать, защищать и реализовывать права человека, что означает их предоставление и обеспечение защиты прав посредством законодательных, политических мер, предотвращения нарушений в данной сфере. Все это требует от международного сообщества солидарности и тесного сотрудничества (осуществляемого на универсальном и региональном уровнях) [1].

В целом, международное миграционное право представляет собой комплексный институт права, расширение норм которого привело к становлению самостоятельной отрасли международного права. На данный момент существует большое количество международных источников по данному вопросу, которые в той или иной степени регулируют определенные аспекты международной миграции. Представляется важным принятие всеобъемлющей универсальной конвенции о миграции, которая носила бы всесторонний, перспективный характер, регулирующей все аспекты международной миграции.

Литература

1. Зинченко Н.Н. Миграционное право в международно-правовой доктрине и практике: становление и перспективы развития: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2012.

2. Миграция и международное право в области прав человека. Практическое руководство № 6. Международная комиссия юристов. Женева, 2016.

3. Миграция. ООН. URL: www.un.org/ru/sections/issues-depth/migration/index.html

4. Ястребова А.Ю. Международно-правовые механизмы регулирования миграции: доктринальные подходы и опыт РФ: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2017.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ У ВРЕГУЛЮВАННІ ВИБОРЧИХ СПОРІВ

Визначення сутності розуміння категорії предмета оскарження у виборчих спорах і водночас визначаючи межі здійснення судового контролю з боку ЄСПЛ, необхідно зауважити, що юрисдикція такої міждержавної судової інституції поширюється лише на спори, пов'язані з проведенням виборчого процесу до «законодавчого органу», чим і пояснюється, як зазначають В.С. Галайчук та С.В. Кальченко, відносно незначна кількість позовних заяв до ЄСПЛ [1; 2, с. 88-92]. І якщо С.В. Кальченко у своїх подальших наукових розробках доходять висновку про недоцільність застосування вузького підходу до розуміння категорії «законодавчий орган» [2, с. 123-125], то у працях С.Р. Тагієва, М.В. Мазура обстоюються підходи необхідності віднесення до юрисдикції ЄСПЛ розгляду та вирішення скарг, що стосуються дотримання виборчих прав під час формування парламенту країни [3].

При цьому для офіційного тлумачення категорії «законодавчий орган» ЄСПЛ застосовує розширене його тлумачення, не обмежуючись розумінням під ним єдиного державного органу влади, діяльність якого спрямовується на прийняття нормативно-правових актів найвищої юридичної сили. З цього приводу наведемо певні міркування, що підтверджуються аналізом практики ЄСПЛ.

Зокрема, у справі «Метьюз проти Сполученого Королівства» (Case of *Metthews v. the United Kingdom*) ЄСПЛ обґрунтував доцільність застосування положень статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не лише на відносини, пов'язані із формуванням національного парламенту, а й із виборами до Європейського парламенту [4]. Виходячи з дослідження функціонального наповнення компетенції виборного органу, ЄСПЛ визначає доцільність віднесення його до категорії «законодавчий орган». Зокрема, підтвердженням такого висновку є рішення у справі «Віто Санте Санторо проти Італії» (Case of *Vito Sante Santoro v. Italy*), в якому ЄСПЛ на підставі дослідження положень Конституції Італії щодо визначення адміністративних повноважень регіональних рад (які відповідно до розбудови системи державного механізму публічної влади зобов'язані здійснювати повноваження, пов'язані з адміністративно-земельним плануванням території громади на засадах досягнення балансу публічних та приватних інтересів; реалізацію місцевої політики з надзвичайно

важливих питань освіти, охорони здоров'я, розвитку науки та культури, підтримки талановитої молоді тощо) дійшов висновку, що вони функціонують як муніципальні суб'єкти публічного управління, виконуючи для таких носіїв публічного інтересу роль правотворчого та правозастосовчого органу. Таку аргументацію було покладено в основу віднесення до «законодавчих органів» і регіональних рад Республіки Італії [5].

Водночас у практиці ЄСПЛ сформувалась усталена позиція щодо неможливості застосування статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод під час місцевих виборів, які у рішеннях цього Суду називаються «муніципальними». Зокрема, у справі «Клерфа, Легруа проти Бельгії» (Case of Clerfayt, Legros v. Belgium) щодо оскарження результатів виборів до муніципальних рад ЄСПЛ ухвалив рішення щодо неприйнятності поданих позовних вимог через неможливість поширення дії статті 3 Протоколу № 1 до зазначеної Конвенції [6]. Подібною є справа «Бус-Клібборн проти Сполученого Королівства» (Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom), де ЄСПЛ обґрунтував відсутність необхідності поширення його юрисдикції на виборчий спір щодо формування окружних рад у Сполученому Королівстві [7].

Разом з тим, рішенням у справі «Черепков проти Росії» (Case of Cherepkov v. Russia) [8] ЄСПЛ установив, що муніципальні ради не є адміністративними органами, уповноваженими на надання місцевих адміністративних послуг, однак законодавче регулювання їх діяльності не є підставою для визначення їх суб'єктами. Свого часу у вітчизняній юридичній науці піднімалося питання щодо актуальності встановлення юрисдикції ЄСПЛ щодо розгляду та вирішення виборчих спорів, пов'язаних з проведенням місцевих виборів на території АР Крим, з урахуванням її особливого статусу [9, с. 85]. Такий підхід у цілому був підтриманий С.В. Кальченком [2, с. 124-125]. На наш погляд, сфера юрисдикції ЄСПЛ має бути застосована до врегулювання спорів, виникнення яких може бути пов'язано з проведенням місцевих виборів на тимчасово окупованих територіях України.

У справі «Малард проти Франції» (Case of Malarde v. France) ЄСПЛ дійшов висновку, що неприйнятним є оскарження результатів виборів тим заявником, який має незначний відсоток отриманих голосів, і скасування рішення про результати виборів не вплине на задоволення його інтересу [10]. При цьому варто зазначити, що межі здійснення судового контролю ЄСПЛ не обмежуються лише позовними вимогами заявника. Так, у ході врегулювання спору, що став предметом подання скарги у справі «Ковач проти України», ЄСПЛ дійшов висновку щодо наявності підстав для скасування результатів голосування до Верховної Ради України, унаслідок чого обраним до парламенту був визнаний кандидат у народні депутати

України, що набрав меншу кількість голосів, ніж заявник [11].

Межі судового контролю ЄСПЛ у вирішенні виборчих спорів пов'язуються із встановленням обсягу дискреційних повноважень окремих суб'єктів публічного управління. Варто зазначити, що у справі «Ковач проти України» ЄСПЛ дійшов висновку, що порушення виборчих прав відбулося внаслідок необґрунтованого широкого обсягу дискреційних повноважень окружних виборчих комісій [11]. Зокрема, ч. 10 ст. 94 Закону України «Про вибори народних депутатів України» було передбачено, що в разі подання скарги щодо порушення вимог транспортування протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці до окружної виборчої комісії може бути прийнято рішення про проведення повторного підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному виборчому окрузі в межах одномандатного виборчого округу та (або) одномандатному виборчому окрузі [12]. З цього приводу М.І. Смокович наголошував, що зазначену норму необхідно викласти з виключенням можливості зловживання правом оскарження результатів підрахунку голосів на виборчих дільницях з боку нечесних виборців [13, с. 168]. У статті 179 Виборчого кодексу України передбачено, що у разі виявлення порушення цілісності транспортування протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці окружна виборча комісія зобов'язана прийняти рішення про повторний підрахунок голосів виборців на цій виборчій дільниці [14].

Виходячи з результатів практики ЄСПЛ, не може розглядатися підставою у вирішенні виборчого спору відсутність єдиного підходу в національній судовій системі щодо оскаржуваних позовних вимог. Так, у справі «Шапвалов проти України» було визначено у резолютивній частині рішення ЄСПЛ, що відсутність єдності підходів у національній судовій практиці щодо практики застосування окремих законодавчих чи підзаконних нормативно-правових актів не є підставою для позбавлення особи права на судовий розгляд заяви [15]. Крім того, аналіз зазначеної справи дає підстави зробити висновок, що предметом захисту можуть бути не лише суб'єктивні публічні права позивача, а й публічний інтерес у забезпеченні проведення виборів відповідно до встановлених міжнародних стандартів.

Отже, з урахуванням зазначеного можна зробити такі висновки. По-перше, уніфікації застосування практики ЄСПЛ у врегулюванні виборчих спорів сприятиме систематизація офіційних перекладів таких рішень шляхом створення загального реєстру рішень у справах, пов'язаних із захистом суб'єктивних публічних прав громадян, при цьому як справах, що порушувались проти України, так і справах проти інших зарубіжних держав.

По-друге, реалізація права на захист порушеного виборчого права у ЄСПЛ є підставою для ініціювання в межах національної системи

судоустрою провадження щодо розгляду та вирішення виборчого спору по суті у порядку перегляду судового рішення, що оскаржувалось у міжнародній інституції.

По-третє, межі здійснення судового контролю ЄСПЛ визначаються встановленням характеру та суб'єктного складу виборчого спору, що пов'язується із застосуванням категорії «законодавчий орган» та процедури його формування. При цьому варто зазначити, що тлумачення такої категорії не відповідає визнанням у національній правовій системі науковим та практичним підходам і допускає поширення юрисдикції ЄСПЛ і на врегулювання спорів, пов'язаних із формуванням муніципальних виборчих органів, за умови, що останні мають важливі повноваження у сфері публічного управління і забезпечення законності таких виборів має підвищений суспільний інтерес.

Література

1. Галайчук В.С., Кальченко С.В. Практика Європейського суду у виборчих справах: корисні уроки для України. *Юридична газета*. 2010. № 21 (242).

2. Кальченко С.В. Адаптація адміністративного процесуального законодавства України, що регулює порядок вирішення справ про виборчі спори до європейських стандартів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 246 с.

3. Тагієв С.Р. Право на вільні вибори в рішеннях Європейського суду з прав людин. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/B97A66E79FBA7C99C22576E80031F65D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=B97A66E79FB A7C99C22576E80031F65D>

4. Case of Matthews v. the United Kingdom. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Matthews%20%7C%20v.%20%7C%20the%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=68143431&skin=hudoc-en>

5. Case of Vito Sante Santoro v. Italy. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=CASE%20%7C%20OF%20%7C%20VITO%20%7C%20SANTE%20%7C%20SANTORO%20%7C%20v.%20%7C%20ITALY&sessionid=68143431&skin=hudoc-en>

6. Case of Clerfayt, Legros v. Belgium. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Case of Clerfayt","Legros v. Belgium\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

7. Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

8. Case of Cherepkov v. Russia. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Cherepkov%20%7C%20v.%20%7C%20Russia&sessionid=68146275&skin=hudoc-en>

9. Колесниченко В.М. Роль судової влади у захисті виборчих прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Національна юридична академія. О., 2009. 214 с.

10. Case of Malarde v. France. URL.: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"appno":\["46813/99"\],"itemid":\["001-31353\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

11. Справа «Ковач проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 07.02.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_452

12. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 лист. 2011 р. № 4061-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 10-11. Ст. 73.

13. Смокович М.І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний та практичний аспекти. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 576 с.

14. Виборчий кодекс України від 19 груд. 2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/396-20>

15. Справа «Шаповалов проти України» (Заява № 45835/05): рішення Європейського Суду з прав людини від 31 груд. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_942

УДК 342.951:351.82(043.2)

Белкін Л.М., к.т.н., адвокат,
Консалтингова фірма «Аналітик», м. Краматорськ, Україна
Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОВІТРЯНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 28 Повітряного кодексу України, об'єднана цивільно-військова система організації повітряного руху забезпечує виконання завдань щодо організації використання повітряного простору України, безпечного і регулярного повітряного руху в повітряному просторі України та в повітряному просторі над відкритим морем, де відповідальність за обслуговування повітряного руху міжнародними договорами України покладена на Україну. Структура, завдання та порядок функціонування об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху визначаються Кабінетом Міністрів України.

Положення про об'єднану цивільно-військову систему організації повітряного руху України затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19.07.1999 № 1281. Відповідно до п. 1 цього Положення, об'єднана цивільно-військова система організації повітряного руху України (далі – система) складається з підрозділів, повноваження та діяльність яких пов'язані з організацією повітряного руху у повітряному просторі України та у міжнародному повітряному просторі, що перебуває під відповідальністю України. Ці підрозділи входять до складу Державного підприємства обслуговування повітряного руху України.

Відповідно до п. 3 цього Положення, Державне регулювання діяльності підрозділів системи здійснює Мінтранс та Міноборони на

підставі відповідної угоди через Укрвіатранс (за винятком оборонних питань, пов'язаних з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави, що належать до компетенції Міноборони). В особливий період керівництво діяльністю підрозділів системи здійснюється Генеральним штабом Збройних Сил.

Відповідно до п. 4 цього Положення, на систему покладається виконання таких основних завдань: планування і регулювання діяльності у сфері використання повітряного простору України та міжнародного повітряного простору, що перебуває під відповідальністю України; обслуговування повітряного руху в повітряному просторі України та у міжнародному повітряному просторі, що перебуває під відповідальністю України (за винятком зон, де управління повітряним рухом здійснюють відповідні підрозділи державних органів, Збройних Сил та інших військових формувань, суб'єктів підприємницької діяльності, що не входять до складу системи); опрацювання умов використання повітряного простору, здійснення контролю за додержанням порядку і правил використання повітряного простору України та міжнародного повітряного простору, що перебуває під відповідальністю України; інформування відповідних центральних та місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів підприємницької діяльності про повітряні судна, що потребують допомоги пошуково-рятувальних служб, та надання необхідної допомоги таким органам і суб'єктам; підтримання на належному рівні технічного стану засобів зв'язку, навігації та спостереження; підготовка та опублікування нормативних документів з питань аеронавігації.

Відповідно до п. 6 цього Положення, до складу системи входять такі підрозділи Державного підприємства обслуговування повітряного руху України: Український центр планування використання повітряного простору України та регулювання повітряного руху (Украероцентр), що є головним оперативним підрозділом системи. Положення про Украероцентр затверджується Мінтрансом, Міноборони та Державним підприємством обслуговування повітряного руху України; регіональні структурні підрозділи, до складу яких входять районні та допоміжні районні центри обслуговування повітряного руху; Служба аеронавігаційної інформації; Центр підвищення кваліфікації; Лікарсько-льотна сертифікаційна комісія (ЛЛСК).

Відповідно до Положення про використання повітряного простору України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 954, встановлені наступні правила Цивільно-військова координація під час організації повітряного руху:

– цивільно-військова координація під час організації повітряного руху здійснюється на міжнародному, міжвідомчому, оперативному рівні у рамках об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху (п. 39);

– цивільно-військова координація під час організації повітряного руху на міжнародному рівні здійснюється в рамках діяльності координаційних груп, комісій і комітетів Міжнародної організації цивільної авіації, ЄС, Європейської організації з безпеки аеронавігації та НАТО (п. 40);

– цивільно-військова координація під час організації повітряного руху на міжвідомчому рівні здійснюється в рамках діяльності координаційної комісії з питань організації використання повітряного простору України та (або) координаційних (робочих) груп, утворених за рішенням відповідних державних органів (п. 41);

– цивільно-військова координація під час організації повітряного руху на оперативному рівні здійснюється у процесі взаємодії органів об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху (органів управління повітряним рухом) з органами управління (відомчими органами управління повітряним рухом) Збройних Сил, правоохоронних органів, органів виконавчої влади в межах їх повноважень, визначених законами (п. 42);

– цивільно-військова координація під час організації повітряного руху здійснюється між органами об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху у процесі забезпечення виконання завдань з організації використання повітряного простору, безпечного і регулярного повітряного руху (п. 43);

– цивільно-військова координація між органами об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху та іншими органами контролю за дотриманням порядку та правил використання повітряного простору повинна своєчасно забезпечувати оперативний обмін достовірною інформацією та координацію дій, пов'язаних з використанням повітряного простору (п. 44).

УДК 343 977(043.2)

Бухтіяров О.А., к.ю.н.,

Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

Бухтіярова І.Г., к.ю.н.,

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ОПЕРАТИВНО - РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні – якісно новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, права і свободи громадян. За останні роки відбулася трансформація організованої злочинності в нашій країні, зростає кількість організованих злочинних формувань, які мають чітку ієрархічну

структуру, використовують новітні технічні засоби забезпечення протиправної діяльності, протидії оперативним органам поліції.

Одним із найдієвішим інструментом у боротьбі із злочинністю була і є оперативно-розшукова діяльність, яка довгий час регулювалась лише відомчими нормативно-правовими актами і мала закритий характер. Отримати легітимність оперативно-розшукова діяльність змогла 18 лютого 1992 року з прийняттям Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], який чітко визначив обмежене коло суб'єктів, які мають право виступати від імені держави для здійснення оперативно-розшукової діяльності використовуючи відповідні сили, засоби, методи та форми [2].

Для охорони державного, громадського порядку і безпеки кожного громадянина і держави в цілому потрібні дієві заходи щодо отримання та фіксації інформації стосовно планування злочину або протиправної діяльності фізичних та юридичних осіб для припинення таких дій, а в деяких випадках для встановлення істини у вже вчинених протиправних діяннях, для збереження законності та порядку в державі, захисті від зазіхання на суверенітет з боку інших держав. Такими є методи оперативно-розшукової діяльності.

Для здійснення оперативно-розшукової діяльності визначені відповідні методи її реалізації. Метод є фундаментальною процедурою для вирішення основних завдань, покладених на визначених законом суб'єктів оперативно-розшукової діяльності для захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, інформаційної безпеки України, життєво важливих інтересів держави, прав і свобод громадян від посягань з боку спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, які становлять загрозу національній безпеці України; протидії розвідувальній, розвідувально-підбивній та іншій протиправній діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, що створюють загрози національній безпеці України [3].

Для більш детального розуміння поняття методу доцільно звернутись до його тлумачення в загально-філософських джерелах. Так, слово «метод» в перекладі з давньогрецької означає шлях дослідження або пізнання [4]. Великий тлумачний словник української мови визначає: «метод- це систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити для виконання певної задачі, досягнення мети» [5, с. 1034]. У філософії ж метод (від грецьк. *methodos* – шлях, дослідження, простеження) – спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [6].

Можемо зробити висновок, що методи оперативно-розшукової діяльності є прийоми і засоби завдяки яким вирішуються завдання

покладені на уповноважені оперативні підрозділи. Оперативно-розшукові методи виступають окремою категорією для реалізації практичної діяльності відповідних органів. Так до методів ОРД відносяться розвідувальне опитування, оперативна установка, візуальне спостереження, оперативний огляд, особистий пошук, зняття інформації з каналів зв'язку, агентурний метод. Кожний із методів має свій зміст, нормативно-правове регулювання, особливості тактики проведення, фіксації та закріплення отриманих даних, тощо [7].

Оперативно-розшукові методи є способом реалізації задач оперативно-розшукової діяльності. Методи оперативно-розшукової діяльності можуть бути визначені як сукупність пошукових заходів, що використовуються на засадах конфіденційності й конспіративності при проведенні оперативно-розшукових заходів або гласних слідчих (розшукових) дій для вирішення оперативно-тактичних завдань або завдань кримінального провадження. Але разом з тим вони пов'язані і схожі із заходами оперативно-розшукової діяльності, тому вважаємо доцільним привернути увагу науковців та практиків до розроблення і нормативного закріплення методів оперативно-розшукової діяльності.

Література

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303 (зі змінами та доповненнями від 17.09.2020).
2. Правові засади ОРД: конспект лекцій. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/10.1.pdf>
3. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України: Указ Президента України від 4 бер. 2016 р. № 92/2016. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>
4. Кожелянко О.В. Щодо визначення понять методів та заходів контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності у системі забезпечення державної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. С. 211-215.
5. Великий тлумачний словник української мови (з додат., доповн. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
6. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 1998. 576 с.
7. Методи ОРД. URL: <http://ord-irina.pp.ua/>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ

У Конституції України закріплено загальний демократичний принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, встановлено гарантії незалежного правосуддя і недоторканності суддів, визначено основні напрями реформування судово-правової системи й засади судочинства.

Не менш складною є проблема формування суддівського корпусу. Безперечно, що в існуючій судовій системі суддя є центральною, головною фігурою у здійсненні судочинства, носієм судової влади в державі. Саме йому згідно з Конституцією України надані повноваження здійснювати правосуддя, ухвалювати і проголошувати іменем держави судові рішення, які є обов'язковими для виконання на всій території України.

У сучасних умовах діяльність судової влади, її ефективність є фундаментальним завданням сталого демократичного розвитку держави. Всі процеси державного регулювання певною мірою знаходяться в постійній взаємодії із суддівським корпусом. Завдання судової гілки влади полягає не лише у здійсненні правосуддя та конституційному нагляді, але й у постійних узгоджених діях з іншими органами влади по вдосконаленню правових інструментів, що регулюють діяльність суддівського корпусу [1].

Від того, наскільки суддя є професійним, здатним кваліфіковано, сумлінно й неупереджено здійснювати правосуддя, наскільки він спроможний захистити права і свободи громадян, юридичних осіб, інтереси держави, які його моральні якості, залежить авторитет судової влади в суспільстві та авторитет нашої держави в світі [2].

Відповідно до статей 52, 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до Конституції України та цього Закону [3].

В контексті проведення судової реформи щодо формування

суддівського корпусу важливі зміни внесені до Конституції України щодо порядку призначення (обрання) на посаду судді. Раніше перше призначення на посаду професійного судді строком на 5 років здійснювалося Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обиралися Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом (ст. 128 Конституції України). Тепер порядок призначення на посаду судді істотно спрощено й наближено до європейських стандартів. Відповідно до ст. 128 Конституції призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя у встановленому законом порядку. Таке призначення здійснюється, як правило, за конкурсом. Що стосується Голови Верховного Суду, то він, як і раніше, обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду в порядку, встановленому законом.

Так, в умовах проведення судової реформи Указом Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» було схвалено план дій щодо реформування системи судочинства. Даною Стратегією визначено пріоритети реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини. Позитивними зрушеннями в реформуванні системи правосуддя, безперечно, слід вважати часткове позбавлення політичного впливу на формування судового корпусу.

Проте, проблемними питаннями залишається сьогодні катастрофічна нестача суддів. Так, в українських судах першої інстанції приблизно не вистачає 1400-1500 суддів. Це призводить до перевантаження діючих суддів, погіршення якості розгляду справ, затягування строків розгляду справ, і як наслідок – обмеження доступу громадян до правосуддя. Станом на жовтень 2019 року на Буковині в судах загальної юрисдикції, де передбачено 100 посад суддів, з повноваженнями працюють 68 суддів, у 10 суддів закінчилися повноваження, не заповнено 22 посади судді. Тобто, фактично щодо 32% від наявних за штатом посад суддів не прийнято рішення[4].

Дефіцит кадрів зумовлений наразі такими чинниками, як перезапущ Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яка досі не працює, «церемоніальна функція Президента щодо призначення на посаду суддів», оскільки є факти безпідставного не видання указів Президентом протягом значного терміну, безпідставного та без відповідних пояснень повернення з Адміністрації Президента України матеріалів подань Вищої ради правосуддя щодо призначення суддів.

Література

1. LexInform. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/>
2. Верховний суд України. URL: <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 чер. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
4. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 24-25 жовт. 2019 р., м. Чернівці. С. 24-27.

УДК 347.9 (043.2)

Гапонюк А.Л., керівник,
ГО «Авангард Аяксів Атторнея», м. Вінниця, Україна
Мельничук І.С., здобувач вищої освіти,
другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Судова система є однією з основних ланок держави, без якої неможливе повноцінне функціонування країни загалом. Будуючи демократичну державу, першочергово потрібно налагодити всю систему державних органів, зокрема й судову, яка, в свою чергу, виступає захистом демократії, прав людей та забезпечує справедливість у суспільстві. Незважаючи на зміни та реформи, які відбувалися в судовій сфері з початку створення України, без прогалин, на жаль, не обходиться і до сьогодні.

Основним напрямом, над яким слід працювати – це встановлення довіри населення до судової системи. Існує низка причин, яка знижує рівень довіри, серед яких: високий рівень корупції, політичний тиск на судову систему з боку державних органів, перевантаження судів та ін. Вирішення даної проблеми, в першу чергу, пов'язане з покращенням якості кадрів судової влади. Нові підходи щодо формування суддівського корпусу було б позитивним аспектом в розвитку судової гілки. Серед науковців шириться думка про те, щоб судді обирались безпосередньо народом і це, на нашу думку, було б доцільним.

В умовах модернізації ефективність судової влади є глобальним завданням для розвитку демократизму в державі. Будь-які процеси державного регулювання в певній мірі відбуваються у взаємодії з судовою системою. Важливо налагодити зв'язок суддів з іншими органами влади, які регулюють діяльність суддівського корпусу. Тому кожна держава в світі приділяє увагу не лише створенню вдалих законів, а й налагодженню ефективної й незалежної роботи суддівського корпусу, представники якого застосовуватимуть ці закони на практиці. Суддя займає чільне місце

в реалізації правозастосування. Його професіоналізм та моральні якості можуть підвищити авторитет суду.

Відповідно до міжнародних стандартів, держава повинна створити необхідні умови для підготовки високопрофесійних суддів, які окрім виконання ролі державних виконавців, будуть наділені критичним мисленням та розумінням принципів закону. Так, наприклад, у Франції функціонує Національна школа магістратури, яка займається початковою підготовкою та підвищенням рівня кваліфікації суддів без відриву від роботи. Лише закінчивши дану школу та отримавши диплом і рекомендацію особа може стати суддею. Це, безперечно, підвищує рівень професіоналізму суддів в країні та допускає до суддівської влади тільки кваліфіковані кадри [1, с. 52].

Що стосується формування суддівського корпусу в Україні, в процесі реформування були внесені зміни до Основного Закону щодо порядку призначення (обрання) на посаду судді [2]. За попереднім законодавством професійних суддів призначав Президент України строком на 5 років, а всіх інших суддів, окрім суддів Конституційного Суду України, обирала Верховна Рада України безстроково, в порядку, встановленому законом. Після внесення змін, суддів призначає Президент України за поданням Вищої ради правосуддя у встановленому законом порядку. Таке призначення здійснюється, як правило, за конкурсом. Що стосується Голови Верховного Суду, то він, як і раніше, обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду в порядку, встановленому законом. Тобто, на сьогоднішній день порядок призначення суддів дещо спрощений і наближений до європейських стандартів.

Важливу увагу слід приділити регулюванню фінансування судової системи, оскільки існує проблема недофінансування. Потрібно ретельно та правильно розподіляти кошти для ефективного функціонування судів.

Окрім цього, зважаючи на швидкий рух модернізації та технічний розвиток, доцільно було б впровадити діджиталізацію й у судову систему. Це значно полегшило б доступ до правосуддя, надало більше можливостей для людей, які тимчасово фізично неповносправні та, звичайно, позитивно вплинули на роботу всього суддівського корпусу.

Серед проблем, які залишаються на теперішній час в Україні є: надзвичайно висока завантаженість судів; невиконання судових рішень, що набуло системного характеру; політизованість процедури формування суддівського корпусу. Щодо вирішення деяких проблем варто звернутись до досвіду європейських країн, а також імплементувати в законодавство України їх досвід, що стосується проведення судової реформи [3].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що в Україні залишається недосконалою судова система та відбір суддів. Робота судів недофінансована, відчувається нестача суддів, що створює проблеми для

доступу до правосуддя, яке забезпечує захист прав і свобод людей, суспільства та держави в цілому. Не на високу рівні залишається і якість національного правосуддя про що свідчить значна кількість звернень до Європейського суду з прав людини проти України, що вказує на недовіру населення до судової влади.

Література

1. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/suchasni-vyklyky-ta-aktualni-problemy-sudovoyi-reformy-v-ukrayini/>.

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 чер. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Успішна судова реформа неможлива без залучення всіх стейкхолдерів, - політики та експерти. URL: <https://rpr.org.ua/news/uspishna-sudova-reforma-nemozhlyva-bez-zaluchennia-suddiv-polityky-ta-eksperty/>.

УДК 342(043.2)

Гончарук С.Т., к.ю.н., професор,
Гурченко О.Ю., здобувач вищої освіти,
другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ФОРМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ

Під формою публічного адміністрування слід розуміти зовнішню дію, виражену суб'єктом публічного управління, яка вчиняється відповідно до закону в межах його повноважень і несе певні юридичні наслідки. Форма – термін латинського походження, означає зовнішній вигляд, обриси предмету. Нерідко ці форми ототожнюють з інструментами публічного адміністрування [1, с. 243].

Управлінська діяльність, яка здебільшого здійснюється в процесі реалізації виконавчої влади та місцевого самоврядування, реально проявляється в певних конкретних діях їх суб'єктів. Такі дії виражають зміст і характер управлінського впливу щодо самих різних управлінських ситуацій. Вони мають своє зовнішнє відображення і, як правило, певне правове вираження. Вони і служать формами публічно-управлінської діяльності.

Отже, форми публічного управління – це зовнішнє, організаційно-правове вираження конкретних однорідних дій суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюються ними в межах їх компетенції з метою виконання поставлених перед ними управлінських завдань і функцій. Це зовнішній прояв змісту управлінської діяльності [2, с. 101]. Зокрема, це можуть бути дії суб'єктів адміністрування щодо прийняття нормативно-

правового акту, винесення постанови про притягнення винного до адміністративної відповідальності, видання індивідуального акта за заявою приватної особи, прийняття рішення за скаргою громадянина, надання адміністративної послуги тощо. Завдяки різноманітним формам досягаються найбільш доцільні і ефективні результати публічного адміністрування.

Форми публічного адміністрування органічно поєднані із завданнями, функціями та компетенцією окремих органів управління, їх посадових та службових осіб. Через такі форми суб'єкти управління реалізують свої владні повноваження, виражають свої виконавчо-розпорядчі волевиявлення з віднесених до їх компетенції питань у сфері державного управління. При цьому залежно від правового статусу того чи іншого органу управління та характеру питань, які вирішуються, способи зовнішнього вираження їх повелінь бувають різними. Наприклад, вирішення окремих питань соціально-економічного характеру Кабінетом Міністрів України виражається, як правило, у формі відповідних постанов; керівників відомств та їх підрозділів – у формі наказів; керівників місцевих державних адміністрацій – у формі розпоряджень та ін.

Завдяки застосуванню різних управлінських форм органи виконавчої влади та інші суб'єкти публічного адміністрування виконують поставлені перед ними відповідні завдання та функції в самих різних сферах суспільного життя. При цьому ці повноважні суб'єкти залежно від специфіки питання, що вирішується, в межах своєї компетенції використовують ту форму свого волевиявлення, яка передбачена в даному випадку чинним законодавством.

Ті чи інші форми публічного адміністрування в більшості випадків передбачаються нормами адміністративного права, які містяться в самих різних нормативно-правових актах, тобто, є юридично регламентованими. Це обумовлює обов'язковість їх дотримання суб'єктами управління. Крім того, на можливість застосовувати певну форму в процесі управління впливає і наявність у того чи іншого суб'єкта відповідної владної компетенції. Більшість форм управління потребують юридичного оформлення, мають відповідну уніфікацію (типовість).

Багатофункціональність публічного управління зумовлює і різноманітність визначених адміністративно-правовими нормами форм такого управління. Залежно від призначення, змісту та юридичних наслідків виділяють такі основні види форм публічного адміністрування: видання управлінських актів; надання адміністративних послуг; вчинення інших юридично значущих управлінських дій; укладання адміністративних договорів; здійснення організаційних заходів; матеріально-технічні операції.

Залежно від змісту та юридичних наслідків форми публічного

управління поділяють здебільшого на правові та неправові.

Правові форми публічного адміністрування безпосередньо пов'язані з реалізацією покладених на певний орган управління його основних функцій, з проявом компетенції тієї чи іншої посадової особи щодо реалізації своїх службових повноважень. Вони передбачають чітке юридичне вираження, дотримання належним чином регламентованої правової процедури здійснення, спричиняють настання юридичних наслідків і спрямовані на досягнення певного юридичного результату, пов'язаного з встановленням чи зміною норм права, виникненням юридичних фактів, що породжують, змінюють або припиняють відповідні адміністративно-правові відносини.

До правових форм здебільшого відносять такі, як: видання управлінських актів; надання адміністративних послуг; вчинення інших юридично значущих управлінських дій; укладання адміністративних договорів.

До неправових відносять такі форми, як здійснення організаційних заходів та матеріально-технічні операції.

Основним видом форм публічного адміністрування є правові форми.

Література

1. Загальне адміністративне право: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 564 с.

2. Гончарук С.Т., Сопілко І.М. Адміністративне право: конспект лекцій. Тернопіль, 2018. 180 с.

УДК 342(043.2)

Гончарук С.Т., к.ю.н., професор,
Борщ Ю.О., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА: ДОКТРИНАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ, ОЗНАКИ ТА СКЛАДОВІ

Важливим суб'єктом адміністративного права, ключовим компонентом публічного адміністрування є особлива категорія людей – публічні службовці, які, перебуваючи на публічній службі, покликані на професійній основі здійснювати публічно-владні функції і в процесі своєї діяльності забезпечувати реалізацію загальносуспільного (публічного) інтересу.

Законодавче визначення поняття публічної служби вперше дано в Кодексі адміністративного судочинства України. Згідно із ст. 4 (п. 17) КАСУ публічна служба – це діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів,

прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування [1, ст. 4].

З даного визначення можна виокремити певні ознаки публічної служби.

По-перше, це, як правило, професійна діяльність осіб на публічних посадах в державних органах або органах місцевого самоврядування.

По-друге, така діяльність здебільшого здійснюється на постійній основі (інколи – визначений період).

По-третє, її призначенням є здійснення завдань і функцій, які мають загальносуспільне, публічне значення та пов'язані з обслуговуванням загальносуспільного, публічного інтересу, метою якого є забезпечення належних умов для реалізації громадянами своїх законних прав, свобод і інтересів.

По-четверте, вона здійснюється на платній основі за кошти державного або місцевого бюджетів.

Публічна служба є багатофункціональним, поліструктурним явищем. Вона не обмежується лише державною діяльністю та здійсненням публічно-управлінських функцій з боку органів публічної адміністрації, а розуміється функціонально значно ширше і охоплює різні форми діяльності щодо забезпеченню публічного інтересу.

Таким чином, доктринально публічну службу можна визначити як здійснювану на постійній і платній основі професійну діяльність осіб, які займають посади в державних органах і органах місцевого самоврядування, та здійснюють публічно-владні повноваження з метою реалізації публічного інтересу.

Основними складовими публічної служби є *діяльність на державних політичних посадах, державна служба та муніципальна служба*. Водночас, не всі із визначених в законі видів публічної служби можна віднести до наведених вище складових цієї служби. Це стосується, наприклад, суддів, прокурорів, військової та альтернативної (невійськової) служби, патронатної служби. Не всі з названих категорій службовців можна віднести до державної служби. Очевидно, потрібно виділяти і інші складові публічної служби.

Діяльність на державних політичних посадах передусім стосується діяльності на вищих керівних посадах у державі, а саме це посади Президента України, Прем'єр-Міністра України, членів Кабінету Міністрів України, перших заступників та заступників міністрів, народних депутатів України, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини; Голови Верховного Суду України, Генерального прокурора України, Директора Національного антикорупційного бюро, Керівника спеціалізованої антикорупційної прокуратури та інших високопосадовців.

Ці посадові особи не є державними службовцями. Для даної категорії публічних службовців Конституцією та законами України визначено особливий порядок вступу їх на відповідну політичну посаду, діяльності на своїх посадах, її припинення, їх підзвітності та підконтрольності, несення відповідальності та ін. За неналежне виконання обов'язків на своїх посадах вони несуть політичну відповідальність, а не дисциплінарну відповідальність як державні службовці.

Згідно з Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року *державна служба* – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо: 1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів; 2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів; 3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг; 4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства; 5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням; б) управління персоналом державних органів; 7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством

До різновидів публічної служби належить і *служба в органах місцевого самоврядування (муніципальна служба)* - професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом. Правовою базою цього виду служби, насамперед, є закони: «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 лип. 2005 р. (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
2. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 73.
3. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 чер. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ БЕЗПЕКИ АВІАЦІЙНИХ СУБ'ЄКТІВ

Відповідно до Закону України «Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації» [1], а також стандартів і рекомендованої практики Додатка 17 до Конвенції про Міжнародну організацію цивільної авіації «Безпека. Захист міжнародної цивільної авіації від актів незаконного втручання» та Док 30. Ч. II. Безпека (Політика країн-членів Європейської конференції цивільної авіації з питань авіаційної безпеки) стосовно обов'язкового впровадження державної системи контролю якості із забезпечення авіаційної безпеки в Україні затверджена і діє Програма контролю якості безпеки авіаційних суб'єктів.

З метою координації та взаємодії на державному рівні органів виконавчої влади та правоохоронних органів, задіяних у забезпеченні виконання цієї Програми, утворюється Міжвідомча комісія з авіаційної безпеки, яка є дорадчим органом Кабінету Міністрів України. Положення про Міжвідомчу комісію з авіаційної безпеки затверджується Кабінетом Міністрів України.

У кожному аеропорту з метою координації розроблення та здійснення заходів і процедур з авіаційної безпеки створюється аеропортовий комітет з авіаційної безпеки. Положення про аеропортовий комітет з авіаційної безпеки затверджується керівником аеропорту. До складу аеропортового комітету з авіаційної безпеки входять: 1) керівник аеропорту; 2) заступник керівника аеропорту з авіаційної безпеки; 3) представники: органу внутрішніх справ в аеропорту; митного органу, у зоні діяльності якого розташовано пункт пропуску через державний кордон; органу охорони державного кордону, у зоні відповідальності якого розташовано пункт пропуску; військової частини (у разі спільного використання аеродрому); регіонального органу Служби безпеки України; медичної частини аеропорту.

Реалізацію Програми здійснюють інспекторський склад Державної авіаційної служби України, та інші авіаційні суб'єкти, які здійснюють контроль за підбором, підготовкою та роботою інспекторського персоналу служб авіаційної безпеки в авіаційних суб'єктах, зареєстрованих на території України, незалежно від форм власності і відомчої підпорядкованості.

Здійснення авіаційної діяльності авіаційним суб'єктом можливо лише за умови наявності сертифіката служби авіаційної безпеки, виданого згідно з чинним законодавством.

Система контролю якості у сфері забезпечення авіаційної безпеки

включає: 1) перевірку якості дотримання авіаційними суб'єктами вимог авіаційної безпеки (АБ), захисту об'єктів цивільної авіації від актів незаконного втручання з питань: сертифікації аеродромів; сертифікації аеропортів; сертифікації експлуатантів; сертифікації суб'єктів комерційної діяльності в галузі цивільної авіації; 2) перевірку якості роботи служби авіаційної безпеки (САБ), надання ними відповідних послуг з АБ у процесі: сертифікаційних перевірок САБ та/або авіаційних суб'єктів; проведення комплексних (інспекційних), міжсертифікаційних, планових та позапланових перевірок, а також ситуаційних експериментів і розслідувань.

Основними завданнями інспектора авіаційної безпеки є цільове інспектування (перевірка) САБ авіаційних суб'єктів та/або авіаційних суб'єктів з авіаційної безпеки щодо виконання встановлених правил, стандартів і процедур захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання та інших протиправних посягань на її безпеку та діяльність. Інспектування цих суб'єктів здійснюється з метою визначення якості виконання встановлених вимог авіаційної безпеки відповідно до виданих сертифікатів та спеціальних експлуатаційних положень.

Звернем увагу на систему контролю, яка складається не тільки з системи і структури контрольних органів, але й процедури і форми його проведення. Отже, практична реалізація контрольних повноважень органами і посадовими особами у сфері функціонування цивільної авіації здійснюється за допомогою різних форм. До яких в сфері цивільної авіації слід віднести: огляди; догляди; спостереження; сертифікаційні обстеження; сертифікаційні випробування технічних засобів та обладнання, що виробляються, у тому числі закордонними фірмами, для потреб забезпечення АБ в аеропортах України; ситуаційні експерименти; розслідування; аудити з безпеки польотів.

З метою належного здійснення оцінки загроз та ризиків авіаційній безпеці цивільної авіації України Міністерством Інфраструктури прийнято наказ «Про затвердження Інструкції з оцінки рівня загрози безпеці цивільної авіації України» від 17.06.2020 р. № 356 [2].

В Інструкції визначено порядок координації та взаємодії на державному рівні органів виконавчої влади та правоохоронних органів, задіяних у забезпеченні виконання Програми щодо своєчасного отримання уповноваженим органом з питань ЦА та суб'єктами авіаційної діяльності інформації про діяльність міжнародних і внутрішніх терористичних угруповань для здійснення оцінки рівня загрози та ризиків за критеріями загрози (вірогідність та наслідки втрат людських та матеріальних ресурсів в результаті актів незаконного втручання

Оже, контроль має ієрархічний характер, проводиться вищим органом (посадовою особою) щодо підпорядкованого органу чи підлеглої посадової особи стосуватися доцільності, необхідності та ефективності дій

підконтрольного суб'єкта і відіграє важливу роль у зміцненні законності, службової дисципліни, підвищенні рівня організованості й порядку, а також безпеки в сфері цивільної авіації.

Література

1. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації: Закон України від 21 бер. 2017 р. № 1965-VIII URL: <https://avia.gov.ua/wp-content/uploads/2017/02/Zakon-pro-Derzhavnu-programu-aviatsijnoyi-bezpeki.pdf>

2. Наказ Міністерства інфраструктури України 17 чер. 2020 р. № 356 «Про затвердження Інструкції з оцінки рівня загрози безпеці цивільної авіації України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0960-20?find=1&text=%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4#Text>

УДК 342.72/.73(043.2)

Derkach S.V., Ph.D. student,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

PERSONAL DATA PROTECTION PRINCIPLES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN AND NATIONAL LEGITIMIZATION

European Convention on Human Rights is one of the main documents establishing privacy protection (namely article 8). This right is further interpreted by the case-law of the European Court of Human Rights and complemented and reinforced by the Council of Europe Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (hereinafter referred to as Convention 108). It establishes principles and rules that should be respected by public authorities and private companies which are engaged in the processing of personal data. According to Convention 108, personal data must be obtained and processed fairly and lawfully, and stored for specified and legitimate purposes. It must be adequate, relevant and not excessive in relation to the purposes for which they are stored, accurate and, where necessary, kept up to date, preserved in a way which permits identification of the person whose personal data are processed and for no longer than is required for the purpose for which those data are stored [1].

General Data Protection Regulation (GDPR), one of the toughest privacy and security laws in the world, was passed by the EU in 2018 to give its citizens more control over their personal data. GDPR addresses the transfer of personal data outside the EU and EEA areas in order to simplify the regulatory environment for international business by unifying the regulation within the EU [2].

The General Data Protection Regulation states a number of fundamental principles in its article 5 that can be said to be the core of the regulation [3].

1. Lawfulness, fairness and transparency. Personal data must be processed

lawfully, fairly and in a transparent manner in relation to the data subject (a);

2. Purpose limitation. Data must be collected for specified, explicit and legitimate purposes and not further processed in a manner that is incompatible with those purposes; further processing for archiving purposes in the public interest, scientific or historical research purposes or statistical purposes shall, not be considered to be incompatible with the initial purposes (b);

3. Data minimization. There must be adequate, relevant and limited approach to what is necessary in relation to the purposes for which data is processed(c);

4. Accuracy. Processing of personal data must be accurate and, where necessary, kept up to date; every reasonable step must be taken to ensure that personal data that are inaccurate, having regard to the purposes for which they are processed, are erased or rectified without delay (d);

5. Storage limitation. Data must be kept in a form which permits identification of data subjects for no longer than is necessary for the purposes for which the personal data are processed; personal data may be stored for longer periods insofar as the personal data will be processed solely for archiving purposes in the public interest, scientific or historical research purposes or statistical purposes subject to implementation of the appropriate technical and organizational measures in order to safeguard the rights and freedoms of the data subject (e);

6. Integrity and confidentiality. Data must be processed in a manner that ensures appropriate security of the personal data, including protection against unauthorized or unlawful processing and against accidental loss, destruction or damage, using appropriate technical or organizational measures (f).

GDPR also defines the seventh principle which is called ‘accountability’. The controller shall be responsible for, and be able to demonstrate compliance with, all the principles (2) [4].

As for particularly Ukrainian legislation, it does not contain provisions that would directly distinguish and broadly interpret the principles of personal data processing. According to Ukrainian law, the processing of personal data must be carried out for specific and lawful purposes, determined with the consent of the personal data subject, or in cases provided by the laws of Ukraine, in the manner prescribed by law [5].

As we can see, by implementing international agreements on personal data, the legislator used a pragmatic approach to the wording of the law and in fact combined the principles and grounds for processing personal data in the requirements for personal data processing [5].

However, these principles are the fundamental principles of legal regulation in the field of personal data, and their proper understanding is a necessary condition for the implementation of high-quality and effective national legal mechanisms of personal data protection.

Therefore, in Ukraine to clarify the in-depth content of the principles of

personal data processing, it is necessary to refer to the primary sources of legal regulation in this area, that is European legal standards for personal data protection - relevant legal acts of the Council of Europe, the European Union and European court.

Literature

1. Council of Europe. (28 January 1981). Convention for the Protection of Individuals with Regard to the Automatic Processing of Individual Data. *ETS 108*, article 5.

2. Alizadeh I., Jens A. (2020). GDPR Reality Check—Claiming and Investigating Personally Identifiable Data from Companies. *EuroUSEC*.

3. Stallman Richard (3 April 2018). A radical proposal to keep your personal data safe. *The Guardian*.

4. European Parliament and Council of European Union (2016) Regulation (EU) 2016/679, article 5.

5. Law of Ukraine On Protection of Personal Data (2010) № 2297-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

УДК 342(043.2)

Дмитрієв І.О., аспірант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ПОЗИВАЧІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Конституційна гарантія судового захисту законних прав і свобод людини й громадянина (ст.ст. 8, 55 Конституції України) отримала подальший розвиток у нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС України) [1].

У ст. 2 КАСУ закріплено, що завданням адмінсудочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень. Але закріплене в КАСУ поняття «суб'єкт владних повноважень» сьогодні не має належного й вичерпного обґрунтування в адміністративно-правовій науці, тому сутність цього поняття й характерні ознаки таких суб'єктів потребують деталізації [2].

Згідно вищевказаного можна дійти висновку, що суб'єкт владних повноважень - це орган державної влади, орган місцевого самоврядування, посадова чи службова особа, інший суб'єкт при

здійсненні владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі – при виконанні делегованих повноважень. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному процесі наділені певним обсягом адміністративно-процесуальної правоздатності й адміністративно-процесуальної дієздатності, які в сукупності дають змогу цим суб'єктам набувати та реалізовувати статус сторін, третіх осіб, осіб, яким законом надано право захищати в суді права, свободи та інтереси інших осіб.

Але, згідно змісту КАС України, інколи неможливо достеменно визначити, хто саме із суб'єктів, наділених владними повноваженнями, має виступати стороною чи третьою особою в адміністративному процесі. Також, хоча КАС України й не передбачає процесуальний інститут співучасті, у судовій практиці нерідко виникає об'єктивна потреба залучення до участі в адміністративній справі декількох позивачів чи відповідачів. У адміністративному судочинстві суб'єкт владних повноважень може виступати як відповідач та як позивач. Право суб'єкта владних повноважень на звернення до суду, яке ґрунтується на загальних повноваженнях, слідує також зі змісту ст. 28 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», відповідно до якої міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи звертаються до суду, якщо це необхідно для здійснення їхніх повноважень у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України. Рішення та дії – інструменти діяльності публічної адміністрації, передбачені національним законодавством і закріплені за спеціально визначеними уповноваженими суб'єктами владних повноважень, кожен з яких має набір інструментів діяльності для того, щоб успішно реалізовувати покладені на них завдання та обов'язки.

Зокрема, частиною 3 ст. 50 Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що відповідачем в адміністративній справі є суб'єкт владних повноважень, якщо інше не встановлено цим Кодексом. У пунктах 8-9 ч. 1 ст. 4 КАС України визначено позивача як особу, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, а також суб'єкта владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду.

За загальним правилом, суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України (ч. 4 ст. 5 КАС України) та з метою реалізації покладених на них повноважень. Однією із категорій справ, в яких позивачем виступає суб'єкт владних повноважень, є справи за позовом суб'єкта владних повноважень до іншого суб'єкта владних повноважень. Пунктами 3 та 5 ч. 1 ст. 19 КАС України визначено два спеціальних види таких спорів:

1) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління – компетенційні спори;

2) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом.

Зміст п. 7 ч. 1 ст. 3 КАС України свідчить про те, що в цій нормі права закріплені керівні та підпорядковані їм категорії суб'єктів владних повноважень - орган державної влади чи орган місцевого самоврядування та їхня посадова чи службова особа. Наприклад, ст. 213 Кодексу України про адміністративні правопорушення до повноважень адміністративних комісій при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад, виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад відносить можливість розглядати справи про адміністративні правопорушення [3].

Отже, суди мають застосовувати широкий підхід до визначення права суб'єкта владних повноважень до адміністративного суду із позовом. Таким чином, Конституція України закріплює гарантії того, що будь-які юридичні спори, а також інші справи (в яких не існує юридичного спору, але це визначено законом) повинні вирішуватися виключно судом, який забезпечуючи здійснюючи правосуддя, не може ухилятися від виконання цієї основної конституційної функції.

Література

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 лип. 2005 р. № 2747 IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 29 лис. 2020 р. № 943-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

УДК 342(043.2)

Івашковський Р.І., аспірант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ, ЯК СКЛАДОВА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВИГЛЯДІ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Суб'єктивна сторона самовільного залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем характеризується певними особливостями, зумовленими тим, що проступок, передбачений ст. 172-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, є з формальним складом та спеціальним суб'єктом [1].

Слід зазначити, що на практиці неоднозначно вирішується питання

про те, з якою формою вини може бути вчинене самовільне залишення військової частини або місця служби, який вид умислу чи необережності характерний для цього правопорушення, які ознаки входять у зміст вини. Розглядаючи адміністративні протоколи, суди нерідко ухиляються від встановлення форми вини і залишають нез'ясованим питання про те, чи умисно, чи з необережності вчинено правопорушення, передбаченого ст. 172-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, хоча правильне встановлення суб'єктивної сторони самовільного залишення військової частини або місця служби має вирішальне значення для забезпечення законності та для недопущення в майбутньому в призмi справедливості [2].

Суб'єктивна сторона правопорушення – це ті внутрішні процеси, що відбуваються у психіці особи під час вчиненого нею протиправного діяння і його негативних наслідків, а саме — вина, мотив, мета правопорушення.

Вольовий елемент мети в разі вчинення правопорушення з формальним складом полягає в бажанні особи самовільно залишити військову частину або місце служби чи не з'явитися вчасно без поважних причин на службу, однак близько в 90% особи, які залишають військову частину мають на меті покинути територію свідомо, а інші із необережності. Нез'явлення вчасно без поважних причин на службу може бути вчинене як із прямою метою, так і з необережності.

Слід зазначити, що у більшості випадків особа має на меті покинути військову частину свідомо або у випадку нез'явлення вчасно без поважних причин на службу винний порушує правила, що встановлюють порядок перебування військовослужбовців на службі, закріплений Конституцією України, Законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» та іншими нормативними документами [3].

Вказані нормативні акти, відповідні накази та інструкції визначають порядок розміщення військовослужбовців, їх переміщення, надання і повернення із звільнення, з відпусток, порядок перебування на лікуванні та повернення з лікувальних закладів, прибуття з відряджень, призначення, переведення, що для кожного свідомого військовослужбовця завжди визначені підстави та термін його законного перебування поза розташуванням частини чи місця служби.

Суб'єктом адміністративного правопорушення визнається особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння і здатне нести адміністративну відповідальність.

Насамперед необхідно розмежувати види військової служби, для того щоб надалі виділити суб'єкти, а саме:

- строкова військова служба;
- військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період;
- військова служба за контрактом осіб рядового складу;

– військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;

– військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки (далі - вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів);

– військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;

– військова служба за призовом осіб офіцерського складу [4].

Відповідно до ст. 15 КУпАП свідчить про широке коло суб'єктів, які можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності, вказане повною мірою стосується військовослужбовців.

Підсумовуючи зазначене, найголовніше запобігти притягненню до кримінальної відповідальності неналежних осіб, сприяти, в кінцевому результаті, зміцненню законності і правопорядку в нашому суспільстві, посилює оборонну здатність української держави.

Література

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

2. Про оборону України: Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

3. Про Збройні Сили України: Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.

4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 бер. 1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

УДК 342(043.2)

Ігнатенко В.В., аспірант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС І АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

На даний час в адміністративно-правовій літературі відсутня єдність доктринального розуміння понять адміністративного процесу і адміністративної процедури. Висвітлюються різні точки зору щодо визначення поняття, суті та змісту адміністративного процесу, його структури, сутності та видів адміністративних проваджень, а також і адміністративно-процесуальної процедури. Ряд авторів у свій час висловлювали думку щодо вузького, переважно юрисдикційного розуміння адміністративного процесу [1, с. 38]. Ця точка зору носила

назву юрисдикційної. Поза її межами залишалися позитивно-творчі адміністративні провадження, пов'язані з вирішенням різноманітних індивідуально-конкретних справ в сфері публічного адміністрування. Пізніше була обґрунтована концепція більш широкого підходу до визначення адміністративного процесу, який пропонувалося розглядати як врегульований нормами адміністративно-процесуального права порядок розгляду індивідуально-конкретних справ у сфері адміністративної діяльності органів державного управління, а у передбачених законодавством випадках й іншими, уповноваженими на те органами, зокрема судами (так звана «управлінська» концепція). У такому широкому розумінні адміністративний процес – це вся сукупність адміністративних проваджень [2, с. 27].

Після прийняття в Україні закону «Про судоустрій» та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) окремими ученими була обґрунтована третя, так звана судова концепція розуміння суті адміністративного процесу, яка обмежує його існування лише рамками адміністративного судочинства [3, с. 41]. З цих позицій адміністративний процес нерозривно поєднується з адміністративним судочинством: ці терміни можуть вживатися як тотожні. Відповідно до даної концепції управлінська діяльність органів публічної адміністрації щодо розгляду і вирішення різних адміністративних справ є не адміністративно-процесуальною, а адміністративно-процедурною. На наш погляд, за цієї точки зору за межами адміністративного процесу залишається великий обсяг теоретичних положень та правозастосовної практики, а також відповідної нормативно-правової бази, пов'язаних з розглядом і вирішенням органами публічної адміністрації, а в окремих випадках – і судами найрізноманітніших індивідуально-конкретних адміністративних справ, що складаються у сфері публічного адміністрування. Натомість це становить значну частину адміністративно-процесуальної діяльності.

На наше переконання, адміністративний процес доцільно визначати як урегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених на те суб'єктів щодо розгляду і вирішення індивідуально-конкретних адміністративних справ, які формуються в ході реалізації матеріальних норм адміністративного та деяких інших галузей права у сфері як публічного адміністрування, так і адміністративного судочинства.

Відсутня на сьогоднішній день серед вітчизняних науковців і єдність теоретичних поглядів на інтерпретацію адміністративно-процесуальної процедури. Інколи в літературі адміністративний процес характеризується як поняття, що рівнозначне процедурі, власне, ці терміни використовуються як синоніми. Інші бачення інтерпретують ці явища як самостійні. Водночас, ці поняття, на наш погляд, нерозривно поєднані між собою, але не тотожні. Якщо адміністративний процес визначати як

урегульовану процесуальними нормами діяльність, то адміністративно-процесуальну процедуру слід визначати як нормативно встановлений порядок здійснення окремих адміністративно-процесуальних дій для досягнення завдання того чи іншого адміністративного провадження у справі; як законодавчо визначений порядок розгляду і вирішення уповноваженими на те суб'єктами (передусім органами публічної адміністрації) індивідуально-конкретних адміністративних справ, пов'язаних з реалізацією та захистом прав, свобод і інтересів окремих фізичних та юридичних осіб у сфері публічного адміністрування. Адміністративно-процесуальні процедури здебільшого нормативно визначають абстрактний порядок здійснення окремих процесуальних дій для досягнення мети того чи іншого провадження в адміністративній справі.

Структуру адміністративного процесу формують самі різні види адміністративних проваджень залежно від специфіки справ адміністративної юрисдикції. Ті чи інші адміністративні провадження наповнюють конкретним змістом окремі процесуальні дії. Моделі ж адміністративно-процесуальної процедури формалізовано визначають загальнообов'язкові нормативно визначені певні стандарти, поведінкові алгоритми щодо встановленого процесуально-правовими нормами порядку вчинення певних процесуальних дій, а в цілому і відповідної процесуальної діяльності в окремих адміністративних справах. Функціональним призначенням процедури є порядок реалізації алгоритму процесуальних дій, передбачених адміністративно-процесуальними нормами і визначених змістом і цільовим призначенням відповідних адміністративних проваджень.

Таким чином, адміністративний процес і адміністративно-процесуальні процедури – два взаємопов'язані, нерозривні явища, які функціонують в єдності як загальне і конкретне. Виконуючи вторинну, обслуговуючу роль відносно своїх матеріально-правових норм, вони сприяють втіленню в життя положень цих норм, вирішенню завдань певного адміністративного провадження та отриманню визначеного результату відповідно до закону.

Література

1. Салищева Н.Г. Административный процесс в СССР. Москва: Юр. лит., 1964. 289 с.
2. Сорокин В.Д. Административный процесс и административно-процессуальное право. Спб., 2002. 474 с.
3. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: навч. посібник. Київ: Прецедент, 2007. 531 с.

Коваль М.В., к.ю.н., професор,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна
Ковбас І.В., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ

Сьогодні свідчить про те, що наша держава проходить один із найважчих етапів розвитку – докорінне реформування правоохоронної системи. Одним із належних прикладів є Постанова Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року «Про утворення Державного бюро розслідувань» [2]. Метою таких змін є вдосконалення внутрішньої будови правоохоронної системи, конкретизації процедури виконання відповідними органами покладених на них повноважень, а також потреби осмислення теоретичних та практичних аспектів їхньої діяльності. Слід наголосити, що правоохоронна система – це комплексний механізм покращити який можливо лише шляхом детальної характеристики кожної його складової. Одним із таких механізмів являється Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) – державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [1, ст. 1]. Його місія – встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси [3]. Оскільки роль даного правоохоронного органу має особливо важливе значення у суспільстві вважаємо за доцільне розглянути та запропонувати актуальні напрямки поліпшення його адміністративно-правового статусу. Цікава позиція М.С. Моїсеєва з приводу доцільності під адміністративно-правовим статусом ДБР розуміти сукупність закріплених на законодавчому рівні і конкретизованих нормами адміністративного законодавства елементів, що визначають особливості створення та діяльності ДБР, межі здійснення покладених на нього завдань та функцій, його місце в механізмі держави, а також у взаємовідносинах з іншими державними і недержавними суб'єктами [6, с. 3].

Також одним із центральних елементів виступають закріплені на законодавчому рівні повноваження ДБР. Оскільки метою дослідження є лише адміністративно-правовий статус ДБР доцільним буде розгляд повноважень останніх як суб'єктів адміністративно-правових відносин. У першу чергу це зумовлено тим, що ДБР, під час проведення слідства за

фактами кримінальних правопорушень, уповноважене реалізувати й адміністративні повноваження. Так, перебуваючи у внутрішніх і зовнішніх адміністративно-правових відносинах керівництво і співробітники ДБР реалізують повноваження від його імені.

Передбачені Законом України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року [1] повноваження ДБР класифікуються на внутрішньо-адміністративні (внутрішньо-організаційні) та зовнішньо-адміністративні (зовнішньо-управлінські). Досліджуючи форми реалізації повноважень ДБР, ми дійшли до висновку: незважаючи на те, що ДБР не має практичного відношення до складання протоколів про адміністративні правопорушення і не приймає участі у розгляді справ про адміністративні правопорушення (законодавець передбачив його завданням виключно здійсненням протидії та боротьби з кримінальними правопорушеннями віднесеними КПК України до його підслідності), ДБР має інші адміністративні повноваження, що підтверджується нормами Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року [1, ст. 1]. З метою з'ясування доцільності впровадження таких змін пропонуємо розглянути адміністративно-правові форми реалізації повноважень ДБР.

Ми підтримуємо позицію М.С. Моїсеєва, який пропонує адміністративно-правову форму діяльності ДБР визначити як зовнішнє вираження його дій, які здійснюються ним в межах наданих законом повноважень і спрямовані на організацію власної діяльності з метою виконання покладених завдань [6, с. 115]. Таким чином, враховуючи вищевикладене, вважаємо, що ДБР реалізує надані йому законом повноваження у двох формах – правовій та організаційній.

Відповідно правова форма діяльності ДБР передбачає: 1) видання відомчих актів; 2) укладення угод; 3) вчинення юридично значущих дій [6, с. 117].

У свою чергу, більш детально розглянемо юридично значущі дії, які охоплюють складання протоколів про адміністративне правопорушення, застосування табельної зброї, спеціальних засобів тощо [4, с. 29]. Національне законодавство не надає ДБР повноважень щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, але його співробітники мають право вживати заходів для припинення фізичними і юридичними особами протиправних діянь, що перешкоджають здійсненню ДБР своїх повноважень, перевіряти у зв'язку з цим документи, що посвідчують особу, зберігати, носити та застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби, заходи фізичного впливу [6, с. 118].

Надання співробітникам ДБР права складати протоколи про адміністративні правопорушення, за наявності передбачених законом підстав, посприяє уникненню затягування процесу, яке спостерігається у практичній сфері, під час складання таких протоколів іншими

правоохоронними органами, а також спростить процедуру притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. Дослідження та аналіз адміністративно-правового статусу ДБР дає можливість переконатися в тому, що в чинному національному законодавстві, яке регулює розглянуту нами тему, наявні прогалини, що в кінцевому результаті призводять до створення перешкод під час належного виконання ДБР покладених на них завдань та загалом – ефективного функціонування нового суб'єкта в системі правоохоронних органів України. З метою удосконалення адміністративно-правового статусу ДБР очевидною постає необхідність формулювання його пріоритетних напрямків.

Ще одним проблемним питанням адміністративно-правового статусу ДБР виступає відсутність у Законі України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року переліку видів юридичної відповідальності співробітників ДБР.

Таким чином, адміністративно-правовий статус ДБР потребує вдосконалення, що підтверджується вищенаведеними положеннями. Зазначені питання – це чергові прогалини в організації та діяльності ДБР як нового правоохоронного органу, а тому їх вирішення є пріоритетним кроком на шляху вдосконалення адміністративно-правового статусу ДБР.

Література

1. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 лис. 2015 р. № 794-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

2. Про утворення Державного бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лют. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2016-%D0%BF>.

3. Про Бюро. Місія та цінності / Державне бюро розслідувань. URL: <https://dbr.ua/misia-ta-cinnosti>.

4. Адміністративна діяльність поліції у питаннях і відповідях: навч. посібник; за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: ХНУВС, 2017. 242 с.

5. Ємець Л. Адміністративно-правові форми управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 62–67.

6. Моїсєєв М.С. Адміністративно-правовий статус Державного бюро розслідувань України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 227 с.

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК»

Закон України від 2 липня 2015 року «Про Національну поліцію» [1] вважає «публічний порядок» одним із найважливіших об'єктів захисту і охорони поліцейськими засобами. Саме про це свідчить ст. 1, яка зазначає, що поліція служить суспільству шляхом «підтримання публічної безпеки і порядку», а також ст. 2, яка у переліку її завдань на перше місце ставить «забезпечення публічної безпеки і порядку». Крім цього, частина 3 ст. 86 зобов'язує керівників органів поліції оприлюднювати на веб-порталах дані щодо виявлення, запобігання та припинення порушень публічного порядку.

Усталене поняття «громадський порядок» також використовуються у цьому Законі, при цьому приблизно у такому ж розумінні, як і «публічний порядок». Природно, що такий підхід законодавця вимагав нормативно зафіксованих пояснень щодо їх співвідношення. Однак, він не став обтяжуватись обґрунтуванням своєї позиції, залишивши цю «привілею» дослідникам і практикам.

У результаті з'явилась низка публікацій, у яких поняття «публічний порядок» і «громадський порядок» фактично ототожнюються. На їх однорідності наполягає О.О. Панова. За її баченням публічний порядок є індикатором рівня злочинності і суспільного спокою [2, с. 135]. Ю.А. Хатнюк у курсі лекцій «Актуальні проблеми організації охорони громадського порядку» наголошує на спорідненості цих понять і робить висновок, що на сучасному етапі розвитку законодавства поняття «громадський порядок» і «публічний порядок» є рівнозначними [3, с. 8, 15]. С. Комісаров розуміє під публічним порядком «урегульовану правовими та іншими соціальними нормами систему суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їхнього життя і здоров'я, повагу до честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі» [4, с. 117]. Аналогічні судження присутні також у публіцистичних джерелах [5].

На наш погляд, при з'ясуванні змісту, правової природи та інших характеристик публічного порядку і міркуваннях про сучасний стан законодавчого регулювання відносин у сферах публічного і громадського порядку, доречно спиратись не лише на Закон «Про Національну поліцію», а й на деякі інші нормативні документи. Наприклад, на ст. 228 Цивільного кодексу України [6].

Цікава інформація з цього приводу міститься у Постанові Пленуму Верховного суду України від 24 грудня 1999 року № 12 «Про практику

розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України». Пленум підкреслив, що під публічним порядком належить розуміти правопорядок держави, визначальні принципи і засади, які становлять основу існуючого в ній ладу [7].

З цього випливає, що кореляції публічного порядку з громадським порядком не вписуються у примітивні конфігурації, які пропонуються у деяких публікаціях що претендують на роз'яснення змісту Закону «Про Національну поліцію».

Концепція публічного порядку базується на вченні Карла фон Савіньї, який детермінував його як сферу формування застережень від дії іноземних норм. Послідовники Савіньї розвинули і конкретизували його здобутки обґрунтуванням двох видів таких застережень. Вони отримали назву позитивних і негативних застережень [8, с. 88]. Нормативний вираз застереження знайшли у Віденській конвенції щодо права міжнародних договорів (прийнята 23 травня 1969 року, вступила у дію у 1980 році). Застереженням у Конвенції цілком присвячений розділ 2 (статті з 19 по 25) [9].

Таким чином, «публічний порядок» є правовим простором, який забезпечує формування захисних правил щодо наслідків застосування іноземного права, у випадках, коли такі наслідки несумісні з суверенними цілями правового регулювання в Україні [10].

Зазначене дозволяє дійти висновку, що за правовою природою (правова ідентифікація) публічний порядок належить до сфери регулювання міжнародно-договірних відносин. Натомість громадський порядок локалізується у сфері належного поведження фізичних осіб і колективних суб'єктів відповідно до встановлених нормами права дозволів і заборон [11]. Недаремно і Кодекс України про адміністративні правопорушення, і Кримінальний кодекс України встановлюють відповідальність саме за порушення громадського порядку, а словосполучення «публічний порядок» навіть не містять.

Вищевикладене дає підстави рекомендувати законодавцю при застосуванні у нормативних матеріалах термінологічних новел пояснювати їх зміст відповідно до суспільних відносин, на регулювання яких вони спрямовані.

Література

1. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.
2. Панова О.О. Поняття, зміст і значення публічної безпеки та порядку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 6. С. 133-136.
3. Хатнюк Ю.А. Актуальні проблеми організації охорони громадського порядку: курс лекцій. Львів: ЛДУВС, 2020. 168 с.

4. Комісаров С. Структура та основні елементи дефініції «публічний порядок». *Адміністративне право і процес*. 2019. № 9. С. 116-120.
5. Семенець Р. Публічний порядок під час Великодніх свят контролюватимуть понад 1700 правоохоронців. URL: <https://www.poglyad.tv/publichnyj-poryadok>
6. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44.
7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text>
8. Шулаков А.А. Становление концепции публичного порядка в современном международном частном праве. *Вестник Университета имени О.Е. Кутафина*. 2019. № 10. С. 88-100.
9. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/law
10. Latynskiy M. Публічний порядок як комплексна категорія в сучасному міжнародному праві. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2018. С. 24-29; Перепелинская Е.С. Публічний порядок в законодательстве и судебной практике Украины по вопросам признания и приведения в исполнение иностранных арбитражных решений. Арбітраж і регулювання міжнародного комерційного обороту: Російські, іноземні та трансграничні підходи. 2019. С. 471-516.
11. Колпаков В.К. Феномен «громадський порядок» в системі суміжних понять. *Правові засади діяльності правоохоронних органів*. Харків: Точка, 2020. С. 18-24.

УДК 342.951:351.82(043.2)

Кондрат Л.Г., аспірантка,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТОРА НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Система недержавного пенсійного забезпечення (надалі – система НПЗ) складає третій рівень системи пенсійного забезпечення в Україні і базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [1].

Суб'єктами системи НПЗ в Україні є: засновники недержавних пенсійних фондів (надалі – НПФ), недержавні пенсійні фонди, вкладники та учасники НПФ; адміністратори НПФ, компанії з управління активами НПФ, зберігачі (банки), роботодавці-платники корпоративних НПФ, аудиторів й органи державного нагляду та контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення. За видами пенсійні фонди відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» можуть утворюватися

як відкриті, корпоративні та професійні пенсійні фонди [2].

Одним із основних принципів діяльності недержавних пенсійних фондів є принцип добровільності участі в них. Вкладники й особи, які отримують виплати (учасники пенсійних фондів), можуть обирати найпривабливіші пенсійні схеми здійснення внесків та отримання виплат. Вони також мають змогу оцінювати надійність напрямів інвестування коштів. Зберігаючи гроші в банках, вкладники, на відміну від учасників пенсійних фондів, таких можливостей позбавлені.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» одним із принципів НПЗ є принцип відповідальності суб'єктів системи НПЗ за порушення норм, передбачених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до п. 9 ст. 6 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» Пенсійний фонд не може брати на себе зобов'язання, не пов'язані з діяльністю з недержавного пенсійного забезпечення. Пенсійний фонд не несе відповідальності за зобов'язаннями третіх осіб і не має права передавати свої зобов'язання перед учасниками та вкладниками фонду третім особам, крім випадків, передбачених цим Законом. А у п. 10 зазначається, що Пенсійний фонд не несе відповідальності за зобов'язаннями держави, а держава не несе відповідальності за зобов'язаннями пенсійного фонду, що зазначається у кожному пенсійному контракті [3, с. 91].

У свою чергу, окремі суб'єкти системи НПЗ такі, як адміністратор, компанія з управління активами, банк-зберігач та деякі інші, несуть індивідуальну відповідальність перед державними органами, які здійснюють державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

Так, згідно абз. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Про недержавне пенсійне забезпечення», адміністратор недержавного пенсійного фонду (надалі - адміністратор) - юридична особа, що здійснює адміністрування недержавних пенсійних фондів на умовах цього Закону.

Відповідно до ч. 6 ст. 21 вищезазначеного Закону, адміністратор зобов'язаний: вести персоніфікований облік учасників пенсійного фонду відповідно до цього Закону та інших нормативно-правових актів; укладати пенсійні контракти від імені пенсійного фонду; забезпечувати здійснення пенсійних виплат учасникам фонду у випадках, передбачених законом; надавати зберігачу розпорядження щодо перерахування грошових коштів для оплати витрат, що здійснюються за рахунок пенсійних активів відповідно до статті 48 цього Закону; надавати пенсійному фонду агентські та рекламні послуги, пов'язані з його діяльністю; надавати інформацію відповідно до умов договору та цього Закону, а також інших нормативно-правових актів; складати відповідно до вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів звітність у сфері недержавного

пенсійного забезпечення, вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність пенсійного фонду відповідним органам виконавчої влади та раді пенсійного фонду; у письмовій формі інформувати учасників накопичувальної системи пенсійного страхування про умови і порядок отримання довічної пенсії за рахунок коштів, облікованих на їх індивідуальних пенсійних рахунках.

Зокрема, для адміністраторів НПФ державним органом, який здійснював державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення з 2003 року виступала Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (надалі - Нацкомфінпослуг) (попередня назва – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг).

Проте, відповідно до Указу Президента України від 30.06.2020 № 259/2020 «Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» Нацкомфінпослуг перебуває в стадії припинення, шляхом ліквідації.

Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» від 12 вересня 2019 року № 79-ІХ, правонаступником повноважень Нацкомфінпослуг щодо державного нагляду і контролю за діяльністю адміністраторів НПФ є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (надалі - НКЦПФР).

На сьогодні, нормативна база щодо здійснення таких повноважень НКЦПФР не відповідає вимогам якісного функціонування адміністраторів як суб'єктів системи НПЗ, має значну кількість прогалин і сприяє погіршенню ефективності роботи адміністраторів НПФ як таких, оскільки НКЦПФР не була підготовлена до прийняття відповідних повноважень ні в законодавчому сенсі, ні у функціональному, не усвідомлюючи механізм функціонування системи НПЗ як такої, в тому числі особливостей в роботі адміністратора.

Дане питання є нагальним, потребує більш детального вивчення та подальшого законодавчого удосконалення.

Література

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09 лип. 2003 р. № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49. Ст. 376.

2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09 лип. 2003 р. № 1057-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 47. Ст. 372.

3. Андропова В. Правове регулювання юридичної відповідальності суб'єктів правовідносин у сфері недержавного пенсійного забезпечення. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 96-100.

Кунєв Ю.Д., д.ю.н., професор,
Крутась В.О., здобувач вищої освіти, перший (бакалаврський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНЕ УРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Поняття адміністративної відповідальності її зміст і обсяг до сьогоденішнього часу залишається одним з найбільш суперечливих питань української адміністративно-правової науки. Всі визначення адміністративної відповідальності мають дослідницький характер. Аналіз наукових джерел показує різноманітність поглядів фахівців на його природу.

О.В. Палушкін розглядає поняття «адміністративне інформаційне правопорушення», як суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння деліктоздатної особи, що посягає на встановлений порядок управління, яке вчинене в інформаційній сфері чи з використанням інформаційних засобів або технологій роботи з інформацією незалежно від її форми, чи в іншій сфері людської діяльності в умовах інформаційного середовища [1, с. 25].

Виходячи з досліджень багатьох фахівців з цього приводу свідчить, що сучасна українська адміністративно-правова наука під адміністративною відповідальністю розуміє примусове застосування правомочними органами чи особами до суб'єкта адміністративного проступку передбачених законом адміністративних стягнень та інших заходів впливу, реалізація яких юридично зафіксована [2].

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративну відповідальність за порушення права на певні види інформації, відмову в наданні інформації, надання неповної або недостовірної інформації, втрату інформації тощо. Обсяг і характер таких правопорушень постійно розширюється із розвитком інформаційного суспільства, інформаційних ресурсів та потребує своєчасного виявлення і застосування відповідальності за їх вчинення.

Останніми роками наукою інформаційного права було вироблено узагальнююче поняття, яким позначаються всі види проступків в інформаційній сфері – «інформаційне правопорушення» [3, с. 474–475; 2, с. 208–214].

Формулюючи склади адміністративних правопорушень в інформаційній сфері, законодавство України, як і законодавство більшості країн Світу не містить чіткого визначення цих деліктів, так само, як і поняття «адміністративне інформаційне правопорушення». Така законодавча прогалина була заповнена багатоаспектними визначеннями

вказаних понять, виробленими наукою адміністративно-деліктного та інформаційного права [4, с. 209].

Наявність великої кількості нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері України актуалізує проблему узгодження регулятивних та охоронних норм, якими визначаються правові основи інформаційної діяльності.

Порушення регуляторних норм передбачає їх урегулювання різними засобами, не завжди пов'язаними з відповідальністю. Охоронні норми мають свою специфічну конструкцію, відмінну від регулятивних норм, але тісно пов'язану із змістовною складовою позитивних зобов'язань, за порушення яких передбачено санкцію. Можна вести мову про повноту правової визначеності регуляторних норм, від якої залежить законність застосування відповідальності. Законність застосування санкції залежить також від повноти правової визначеності охоронних норм.

Таким чином утворюється конструкція загальної комбінованої норми, яка складається з двох та ефективність якої визначається найслабшою ланкою у зв'язці регулятивної та охоронної складових, тоді властивості законодавства в цілому, визначаються якістю загальної норми.

Якість загальних охоронних норм є більш усталеною в історичному та організаційному плані за існування багаторічного тотального карального права. Щодо якості регуляторних норм існує багато проблем, теоретичного та практичного плану. Проблеми у сфері правової охорони дії регуляторних норм в тому, що регуляторна норма повинна бути частиною диспозиції охоронної, і від якості регуляторної норми залежить загальне регулювання цілої сфери діяльності.

У Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачено 49 складів адміністративних проступків в інформаційній сфері, які містяться у різних главах кодексу.

Побіжний аналіз регулятивних і охоронних норм, покликаних регулювати відносини в інформаційній сфері правового регулювання свідчить про наявність значної кількості проблем в обох напрямках правового регулювання.

Властивості законодавства в цілому визначаються якістю загальної правової норми у зв'язці регуляторної та охоронної складових. Основні проблеми у сфері охорони регуляторних норм в тому, що регуляторна норма повинна бути частиною диспозиції охоронної, і від якості регуляторної норми залежить загальне регулювання цілої сфери діяльності.

Метою сучасного адміністративно-деліктного права є «виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами» ст. 23. КУпАП.

Адміністративна відповідальність повинна відігравати роль не покарання, а стимулювання до дотримання норм законодавства, яке визначає позитивний сценарій взаємодії громадян і держави на основі соціальної угоди суспільства і держави.

Література

1. Полушкин А.В. Информационное правонарушение: понятие и виды: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2009. 26 с.

2. Колпаков В.К. Предмет адміністративного права: поняття, структура і система адміністративно-правових відносин. Питання адміністративного права. Кн. 2. Харків: Оберіг, 2018. С. 17.

3. Бачило. И.Л. Информационное право: учебник. Москва: Высшее образование, Юрайт-Издат, 2011. 522 с.

4. Правдюк С.А. Класифікація інформаційних правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 209-211.

УДК 342.95(043.2)

Кунєв Ю.Д., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Легеза Є.О., д.ю.н., професор,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Для створення нового визначення «забезпечення інформаційної безпеки» поєднали два визначення «забезпечення безпеки» і «інформаційна безпека». Вийшло наступне.

Забезпечення інформаційної безпеки – вжиття заходів щодо зменшення загального рівня небезпеки систем, пов'язаних з обігом інформації за рахунок передбачення умов, коли може бути завдана шкода, розробка та вжиття заходів і засобів, які зменшать або ліквідують ризик завдання шкоди.

Коли починають говорити про забезпечення безпеки, то автоматично треба визначити ризики небезпеки, рівні забезпечення безпеки з подальшою реалізацією заходів із її забезпечення, хоча б на мінімально можливому рівні.

Наступним визначенням є «інформаційна безпека держави». Під час розгляду цього питання будемо спиратися на визначення науковців.

Інформаційна безпека держави – це стан інститутів держави і суспільства в структуру яких входять підсистеми, пов'язані з обігом (створенням, поширенням, перетворенням і використанням) інформації, формуванням і використанням інформаційних ресурсів, функціонуванням

інформаційних систем, необхідні для реалізації інтересів і задоволення потреб фізичних та юридичних осіб в інформаційній сфері.

Наступним кроком є з'ясування сутності та змісту поняття «правове забезпечення інформаційної безпеки».

Визначальною складовою інформаційної безпеки є її правовий компонент, який полягає в наявності системи правових норм та гарантій їх дієвості за напрямками реалізації функцій держави у сфері інформаційної діяльності: регулятивної та охоронної.

Таким чином, предмет правового забезпечення інформаційної безпеки утворюється сукупністю суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, інформаційною діяльністю, інформаційною інфраструктурою і правовим статусом суб'єктів інформаційної сфери, що належать до об'єктів національних інтересів, а також із проявом загроз безпеці цих об'єктів.

Правове забезпечення інформаційної безпеки держави є складовою предмету інформаційного права, зокрема, як складовою адміністративного права.

Правове забезпечення діяльності із забезпечення інформаційної безпеки можна подати як упорядкування, узгодження взаємопов'язаних систем норм діяльності й норм права, необхідних для набуття якостей та закріплення закономірностей, які забезпечать результативність і розвиток певної діяльності й відповідної соціальної системи.

Таким чином, правове забезпечення діяльності із забезпечення інформаційної безпеки надає цілісності та ефективності систем норм права і діяльності й полягає в організації систем діяльності з реалізації норм права та організації системи норм, що визначають діяльність. До цієї системи залучається різне коло суб'єктів, яке визначається досліджуваними видами діяльності.

Можна стверджувати, що за допомогою права регулюється весь процес державно-правової організації соціальних систем. Право опосередковує процеси організації, і зокрема управлінську діяльність, та покликане створювати для неї оптимальний правовий режим.

Предметом розгляду правового забезпечення інформаційної безпеки є не тільки сама діяльність але й елементи, включені до системного подання цієї діяльності, тобто повна схема кооперації діяльностей учасників взаємодії при здійсненні такої діяльності – це, зокрема:

– правозастосовча діяльність органів державної виконавчої влади на які покладено завдання із забезпечення інформаційної безпеки, які виконують її основні функції;

– діяльність суб'єктів діяльності із забезпечення інформаційної безпеки, яка залучається до системи діяльності органів державної виконавчої влади на які покладено завдання із забезпечення інформаційної безпеки;

– правотворча діяльність з питань формування та реалізації

інформаційної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки;

– діяльність фахівців, які виконують забезпечувальні (ресурсні) функції із забезпечення інформаційної безпеки;

– діяльність адміністрації органів державної виконавчої влади на які покладено завдання із забезпечення інформаційної безпеки з організування, керівництва та управління діяльністю їх органів та підрозділів на різних рівнях системи.

Кожен із напрямків діяльності за функціональною спрямованістю розглядається за різними аспектами. Кожен із аспектів дослідження (організаційний та правовий) має в основі власну функціональну модель, що відображує певний бік функціонування системи та побудований за ієрархічним принципом, від планетарного масштабу до масштабу окремої людини.

Правове забезпечення інформаційної безпеки держави є складовою предмету інформаційного права, зокрема, як складової адміністративного права. Важливим є створення правової бази на основі поєднання ідей правового регулювання інформаційної сфери та принципів забезпечення національної безпеки. Адже інформаційна безпека є складовою системи національної безпеки і водночас виступає властивістю інформаційної сфери суспільства.

УДК 342.7:004:048.77 (043.2)

Миронець О.М., к.ю.н., докторант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ТЕХНО-МОДИФІКАЦІЮ ВЛАСНОГО ТІЛА В ЕПОХУ ТРАНСГУМАНІЗМУ

Сучасний розвиток людства відбувається в умовах глобальних змін, соціальних трансформацій й утвердження трансгуманістичних ідей у всьому світі. На думку Сабадоса К., швидкість змін підсилює динамічну взаємодію між наукою, технологіями та суспільством. Громадський дискурс звернувся до тем, що раніше належали до сфери наукової фантастики [1]. Не можна сказати, що усі держави економічно, а головне морально готові сприйняти сутнісне наповнення вказаного, а також пов'язані з цим прямі й непрямі наслідки. Як вдало зауважує Денежніков С., сьогодні зі статей та маніфестів прибічників трансгуманізму всі добре знають, що на зміну людині прийде пост-(транс-) людина [2, с. 92].

На нашу думку, новий світовий порядок матиме своїм неодмінним елементом функціонування людської істоти нового типу, яка крім усього іншого матиме інтегровані у власне тіло імплантати (імпланти). З одного

боку вказане є результатом реалізації права людини на техно-модифікацію власного тіла, а з іншого – створює цілком обґрунтовані підстави називати її кіберлюдиною. Відсутність належної уваги вітчизняних вчених-правників до вказаного вище, зумовлює актуальність наукових пошуків з цієї тематики.

У кінці 50-х рр. ХХ століття в західній філософській думці з'явився новий напрям – трансгуманізм, який можна визначити як інтелектуальний і культурний рух, що підтримує використання нових наук і технологій для вдосконалення пізнавальних і фізичних здібностей людини [2, с. 92]. Філософія трансгуманізму заснована на твердому переконанні, що прогрес вічний і що наука та технології можуть поліпшити умови життя людини і допоможуть людству реалізувати свій телос: досягти постлюдського стану [1].

Як зауважує Бостром Н., на додаток до загальних цілей стратегічного розуміння і створення нових можливостей можуть бути позначені і більш специфічні цілі, досягнення яких стане економічно виправданим. Одна з них – це прогрес у вирішенні технічних питань забезпечення безпеки машинного інтелекту. Ще однією специфічною метою є пропагування останніх досягнень у цій області серед дослідників штучного інтелекту [3, с. 389].

Як вважає Фуллер С., відмітним у Трансгуманістському Біллі про права є його явне зобов'язання у в статті 3 щодо морфологічної свободи, яка визначається як право бути ким завгодно стільки, скільки це не порушує права інших діяти аналогічним чином [4, с. 33].

У цьому контексті не можемо не погодитися з висновком Сабадоса К., який вважає морально виправданим те, що морфологічна свобода стає основним (людським) правом [1]. Ми вважаємо, відповідно, за доцільне визначити його саме як «право людини на техно-модифікацію власного тіла», яке пропонуємо розуміти як можливість змінювати власне фізичне тіло, інтелектуальні здібності, набувати нових функціональних особливостей та умінь шляхом інтегрування створених із залученням сучасних технологічних досягнень імплантатів (імплантів) у власне фізичне тіло.

Як справедливо звертає увагу Бостром Н., час від часу можуть виникати інші можливості поліпшення якихось важливих параметрів, наприклад, зниження одного з екзистенціальних ризиків, проведення когнітивного поліпшення біологічного мозку і поглиблення нашої колективної мудрості або навіть перекладу світової політики в якийсь більш гармонійний реєстр [3, с. 390].

Вказане, на наше бачення, повинно супроводжуватися відповідним юридичним регулюванням з метою упорядкування пов'язаної з такими й подібними процесами діяльності та поведінки її учасників, а також охорони їх прав та інтересів.

В основному в рамках трансгуманізму, як звертає увагу Сабадос К., наукові та академічні дослідження просувають концепцію довголіття (розширення здорової тривалості життя через технології), усуваючи юридичні перешкоди на шляху саме перетворення власного тіла і ризиків для існування, пов'язані з потенційним зловмисним використанням технологічні досягнення [1]. Разом з тим, не можна відкидати й необхідність проведення досліджень щодо етичної сторони такої діяльності.

У цьому контексті Гердес А. вірно зауважує, що сьогодні біологічні та інформаційні технології надають нам інструменти, що дозволяють нам стати контролерами нашого власного розвитку. Етичні наслідки розвинених форм тілесного та когнітивного вдосконалення породжують питання про те чи можливо взагалі встановити взаємозалежність та демократичні цінності, коли вихідним пунктом можуть стати технологічно вдосконалені істоти без особливих спільних рис [5, с. 26].

Отже, на нашу думку, в умовах інтенсивного розвитку й утвердження трансгуманізму у всьому світі право людини на техно-модифікацію власного тіла варто розуміти не як виключне, а ординарне право людини нового типу – кіберлюдини. Як прояв морфологічної свободи, зміна зовнішнього вигляду, функціональних особливостей та можливостей людської істоти шляхом інтегрування імплантатів (імплантів) у власне тіло створює безумовну необхідність відповідної «реакції» сучасної юриспруденції з метою врегулювання діяльності учасників правовідносин «нового» типу й ефективної охорони їх прав та інтересів в умовах нового світового порядку.

Література

1. Szabados K. Morphological Freedom as a Basic Human Right: Three Arguments. 2017. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3091656> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3091656>
2. Денежніков С.С. Еволюція людини епохи хай-тек: трансгуманістичні перспективи. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2014. № 1 (9). С. 92-100.
3. Бостром Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии / пер. с англ. С. Филина. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2016. 496 с.
4. Fuller S. Morphological Freedom and the Question of Responsibility and Representation in Transhumanism. *Confero Essays on Education Philosophy and Politics*. 2016. Vol. 4, № 2. P. 33-45. DOI: 10.3384/confero.2001-4562.161206
5. Gerdes A. The Tension Between Human and Cyborg Ethics. *International Journal of Cyber Ethics in Education*. 2011. № 1. P. 25-35. DOI: 10.4018/ijcee.2011010103

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ

Державне регулювання на повітряному транспорті полягає у формуванні державної політики та стратегії розвитку, визначенні завдань, функцій, умов діяльності в галузі авіації та використання повітряного простору України, застосуванні заходів безпеки авіації, прийнятті загальнообов'язкових авіаційних правил України, у здійсненні державного контролю за їх виконанням та встановленні відповідальності за їх порушення.

Управління в галузі повітряного транспорту має забезпечувати: своєчасне, повне та якісне задоволення потреб населення і суспільного виробництва в перевезеннях та потреб оборони України; захист прав громадян під час їх транспортного обслуговування; безпечне функціонування транспорту; додержання необхідних темпів і пропорцій розвитку національної повітряної транспортної системи; захист економічних інтересів України та законних інтересів підприємств і організацій повітряного транспорту і споживачів транспортних послуг; створення однакових умов для розвитку господарської діяльності підприємств повітряного транспорту; обмеження монополізму та розвиток конкуренції; координацію роботи повітряного транспорту; ліцензування окремих видів діяльності в галузі повітряного транспорту та охорону навколишнього природного середовища від шкідливого впливу повітряного транспорту (ст. 3 Закону України «Про транспорт»).

Керівництво в сфері державного регулювання на повітряному транспорті здійснює Президент України та Кабінет Міністрів України, які забезпечують реалізацію державної політики розвитку авіації України відповідно до Конституції та законів України. Проте, враховуючи, що за законодавством України авіація поділяється на цивільну та державну авіацію (ч. 4 ст. 4 ПКУ), то й діаметрально-протилежним чином розрізняється відповідна система державного управління. За ст. 5 ПКУ уповноважений орган з питань цивільної авіації реалізує державну політику і стратегію розвитку авіації України, здійснює державне регулювання діяльності в галузі цивільної авіації за такими напрямками: здійснення комплексних заходів щодо забезпечення безпеки польотів, авіаційної, екологічної, економічної та інформаційної безпеки; створення умов для розвитку авіаційної діяльності, повітряних перевезень та їх обслуговування, виконання авіаційних робіт та польотів авіації загального призначення; організація використання повітряного простору України;

представництво України в міжнародних організаціях цивільної авіації та у міжнародних відносинах з питань цивільної авіації. Вказані напрями реалізуються уповноваженим органом з питань цивільної авіації шляхом: розроблення, прийняття та впровадження авіаційних правил України; сертифікації суб'єктів та об'єктів авіаційної діяльності; ліцензування господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів та/або вантажів повітряним транспортом та надання прав на експлуатацію повітряних ліній і призначень авіаперевізникам; здійснення постійного нагляду та інспектування дотримання встановлених законодавством, у тому числі авіаційними правилами України, вимог. Уповноважений орган з питань цивільної авіації є уповноваженим та незалежним органом щодо забезпечення використання повітряного простору України суб'єктами авіаційної діяльності, нагляду за забезпеченням аеронавігаційного обслуговування. З метою вжиття заходів до забезпечення безпеки авіації уповноважений орган з питань цивільної авіації взаємодіє з правоохоронними органами, органами виконавчої влади.

Отже, під функціональністю правового регулювання в галузі авіаційного транспорту будемо розуміти нормативно визначену сукупність взаємоузгоджених і взаємозалежних компонентів, які забезпечують ефективне функціонування авіаційної галузі шляхом запровадження авіаційних правил для того, щоб можливо було задовольнити приватні та публічні інтереси, зберегти баланс останніх та надати можливість зацікавленим суб'єктам повноцінно реалізовувати закріплені в Конституції України права, свободи та законні інтереси. При цьому інструментальною складовою цього механізму виступають адміністративно-правові засоби зобов'язального характеру, які трансформуються в авіаційні правила. Саме вдале використання адміністративно-правових засобів надає можливість упорядкувати різні за правовою природою авіаційні відносини, які об'єднані спільною метою, що полягає у реалізації конституційних прав, свобод і законних інтересів, підтриманні балансу публічних і приватних інтересів та забезпеченні авіаційної безпеки тощо. Мета механізму правового регулювання подолання перепон на шляху задоволення інтересів суб'єктів права – досягається за допомогою використання сукупності засобів, які різняться за природою та функціональним призначенням, але об'єднані в систему спільною метою.

Перспективи подальших досліджень даної проблеми полягають у аналізі стану чинного законодавства з питань організації та діяльності повітряного транспорту України на предмет вияву норм, що суперечать сучасним основним принципам управління в системі авіації з метою приведення їх у відповідність до завдань функціонування даної галузі народного господарства та її конституційно-правового статусу.

Література

1. Бордунов В.Д. Международное воздушное право: учебное пособие. Москва: НОУ ВКШ «Авиабизнес»; изд-во «Научная книга», 2006. 464 с.
2. Шульженко Ф.П., Гайдунін О.О., Кундрик Р.С. Транспортне право: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 244 с.
3. Повітряний транспорт. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
4. Про транспорт: Закон України від 10 лис. 1994 р. № 232/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.
5. Повітряний кодекс України від 19 трав. 2011 р. № 3393 VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.
6. Шереметьєва Є.Т. Теоретичні та методологічні основи дослідження повітряного права України. *Юридичний вісник*. 2009. № 1(10). С. 7-11.
7. Адміністративне право України / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Юрид. літ., 2003. 572 с.
8. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: ІнЮре, 2002. 432 с.
9. Адміністративне право України / за ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2000. 534 с.
10. Про схвалення Транспортної стратегії України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жов. 2010 р. № 2174-р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. Том 2. С. 545.
11. Концепція Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 лис. 2012 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245830910].
12. Про затвердження Програми розвитку державної системи використання повітряного простору України на 2010-2014 роки. Кабінет Міністрів України. Постанова від 13 січ. 2010 р. № 44. *Офіційний вісник України*. 2010. № 3. С. 33.

УДК 243(043.2)

Приходько М.В., ад'юнкт,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

БУЛІНГ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Насильство у навчальних закладах є досить розповсюдженим та існує досить давно. На сьогоднішній день дану проблему характеризують словом іншомовного походження – «булінг», яке перекладається українською як залякування, цькування. Слід зазначити, що в останні роки булінг набув більших масштабів, а ця тема набула розголосу та перестала замовчуватися. Так, всеукраїнське дослідження, проведене UNICEF, наводить динаміку булінгу в Україні, де були ображені протягом останніх двох місяців – 2006 рік – 47%, 2010 рік – 42%, 2014 рік – 36%, 2018 рік – 38%, 2019 рік – 39% школярів. Найбільший показник жертв булінгу в аналізований період зафіксовано у 2006 р., проте слід акцентувати увагу

на тому, що починаючи з 2014 р. спостерігається тенденція до збільшення таких випадків. За даними UNICEF, станом на 2018 р., практично кожний другий школяр підтвердив власну участь в образах/знуцаннях (47%) [1].

За даними опитування HBSC серед дітей віком 10–17 років (2018 р.), 35% опитаних упродовж останніх двох місяців брали участь в ображенні/приниженні або знущанні над іншими, 37,9% – були жертвами образ, знущань, принижень інших підлітків [2].

В українському законодавстві (ст. 173-4 КУпАП) булінг (цькування) визначається як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [3].

Аналіз ст. 173-4 КУпАП дає змогу стверджувати, що законодавець виділяє такі види булінгу: психологічний, фізичний, економічний, сексуальний та кібербулінг.

Визначення понять «психологічне, фізичне, сексуальне, економічне насильство» закріплено у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [4] і розглядаються як форма домашнього насильства. Слід зауважити, що так як прояви вищеперерахованих видів насильства зустрічаються і в освітньому середовищі, то вважаємо за необхідне на законодавчому рівні конкретизувати визначення зазначених понять та надати тлумачення «кібербулінгу».

Слід зазначити, що законодавець допускає поєднання зазначених видів насильства і на кваліфікацію не впливає їх розмежування чи поєднання, на відміну від його ознак.

Так, на нашу думку, проблемою вірної кваліфікації булінгу є відсутність законодавчо закріплених, **ОБОВ'ЯЗКОВИХ** ознак цього явища що у свою чергу призводить до неможливості подальшого притягнення до відповідальності винних осіб.

В Законі України «Про освіту» зазначені типові ознаки булінгу (цькування): систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого [5].

Так, постановою Житомирського районного суду Житомирської області від 28.12.2020 у справі № 278/3153/20 закрито провадження відносно ОСОБИ_1 у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 173-4 КУпАП,

а саме **відсутність відомостей про систематичність** вчинення ОСОБОЮ_1 психологічного та фізичного насильства із застосуванням засобів електронних комунікацій відносно неповнолітньої ОСОБИ_2 [6].

Проте, як у даному випадку систематичність, відповідно до законодавства України розглядається як типова ознака, а не обов'язкова.

Слід зазначити, що у науковому світі існує безліч думок щодо ознак булінгу. Так, Плутицька К.М. зазначає наступні ознаки цього явища: навмисність; систематичність (повторюваність); агресивність; булінг є поведінкою; наявність булінг-структури; наявність булера, жертви, спостерігачів; уразливість жертви. Тобто наявний дисбаланс сил між кривдником і жертвою [7].

Натомість, Лушпай Л.І. у своїй роботі посилається на Л. Кішлі, яка виділяє сім ознак булінгу [8], а Мельничук О.Ф зазначає, що норвежський вчений Д. Ольвеус виділяє три ознаки булінгу (агресивність та навмисність; систематичність або повторюваність; дисбаланс сил) [9].

Отже, у науковому просторі також немає єдиної точки зору щодо обов'язкових ознак булінгу.

Аналіз матеріалів судової практики засвідчує, що додаткової кваліфікації не потребують будь-які тілесні ушкодження чи розлад психічного стану, який отримала потерпілий (жертва) булінгу. До Кримінального кодексу України не внесено змін стосовно запровадження кримінальної відповідальності за булінг, а кваліфікуються як умисне легке /середньої тяжкості/ тяжке тілесне ушкодження, побої, мордування, хуліганство, погроза вбивством.

Постає питання - де межа між правопорушенням та злочином? В яких випадках винна особа буде притягнута до адміністративної відповідальності, а в яких до кримінальної?

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла віку з якого настає кримінальна відповідальність - 16 років (у деяких випадків -14), а за булінг (адміністративне правопорушення) суб'єктом виступають – малолітні та (або) неповнолітні особи, відповідальність за дії яких несуть батьки. Тобто, за однакові діяння вчинені неповнолітніми (малолітніми) та повнолітніми буде різна відповідальність : адміністративна і кримінальна відповідно.

Література

1. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків / UNICEF Ukraine. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine>

2. Про булінг (цькування) та як його подолати. Дітям, молоді та дорослим про важливе. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/A5_Bulinh.pdf

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

5. Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

6. Постанова у справі № 278/3153/20 (провадження №3/278/1919/20). Житомирський районний суд Житомирської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93929584>

7. Плутицька К.М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2017. № 29. Том № 2. С. 78-80. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/Nvmgu_jur_2017_29\(2\)__21.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Nvmgu_jur_2017_29(2)__21.pdf)

8. Лушпай Л.І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). Київ, 2010. С. 126–131. URL: <https://kipt.sumdu.edu.ua/pdf/buling/buling.pdf>

9. Мельничук О.Ф. Правові засоби протидії булінгу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Серія Право. Вип. 55. Том 2. С. 44-47. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/20426.pdf>

УДК 342(043.2)

Садовський М.В., аспірант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань.

Міністерство оборони України в тому числі:

– бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, оборони і військового будівництва, підготовці проектів законодавчих та інших нормативних актів у сфері оборони, забезпечує їх виконання у Збройних Силах України, у встановленому порядку координує діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони [1];

– провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави, бере участь в аналізі воєнно-політичної обстановки, прогнозуванні, виявленні та визначенні

рівня воєнної загрози національній безпеці України;

- забезпечує належний рівень боєздатності, укомплектованості, бойової та мобілізаційної готовності і підготовки Збройних Сил України;

- бере участь у формуванні оборонного бюджету, звітує перед Кабінетом Міністрів України про використання виділених коштів;

- проводить державну військову кадрову політику, забезпечує розвиток військової освіти і науки, зміцнення дисципліни, правопорядку та виховання особового складу [1];

- бере участь у забезпеченні функціонування національної економіки та державного управління в особливий період, у плануванні мобілізаційної підготовки її галузей та контролі за підготовкою підприємств, установ та організацій усіх форм власності до виконання мобілізаційних завдань та за їх виконанням;

- виступає, відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил України потреб, вимог та пріоритетів, замовником із державного оборонного замовлення на розроблення, виробництво, постачання, ремонт, знищення та утилізацію озброєння, військової техніки, військового майна і металобрухту, виконання робіт і надання послуг, а також на поставку матеріальних цінностей до мобілізаційного резерву Збройних Сил України;

- здійснює управління переданим Міністерству оборони України військовим майном і майном підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;

- організовує накопичення озброєння, військової техніки, інших матеріальних ресурсів у непорушному запасі та мобілізаційному резерві, а також створення резерву військовонавчених людських ресурсів;

- забезпечує комплектування Збройних Сил України, інших військових формувань та відповідних правоохоронних органів особовим складом, здійснює разом з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування заходи щодо підготовки громадян до військової служби, їх призову на військову службу або прийняття на військову службу за контрактом, при мобілізації, звільнення в запас військовослужбовців, які вислужили встановлені строки служби та у разі демобілізації, а також забезпечує їх відповідні права і свободи [2];

- здійснює заходи, спрямовані на реалізацію соціально-економічних і правових гарантій військовослужбовцям, членам їх сімей та працівникам Збройних Сил України, особам, звільненим у запас або відставку, а також членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

- забезпечує реалізацію заходів демократичного цивільного контролю за Збройними Силами України;
- забезпечує нормативно-правове регулювання відносин у сфері військової стандартизації [3];
- встановлює порядок розроблення, прийняття, внесення змін, скасування, відновлення дії, оприлюднення, запровадження та застосування військових стандартів;
- визначає орган військової стандартизації з числа підпорядкованих органів військового управління;
- здійснює в межах своєї компетенції міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, а також з питань цивільно-військових відносин з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями [4];
- забезпечує виконання рішень про участь підрозділів Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки та надання військової допомоги іншим державам, направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав, допуск та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;
- забезпечує взаємовідносини Збройних Сил України з державними органами, громадськими організаціями та громадянами, реалізує інші повноваження, що випливають з цього та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України у сфері оборони.

Положення про Міністерство оборони України затверджує Президент України [1].

Порядок організації розвідувальної діяльності в інтересах оборони держави визначається законом.

Література

1. Про внесення змін до деяких законів України з питань оборони: Закон України від 25 груд. 2008 р. № 803-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-17#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Державну прикордонну службу України»: Закон України від 03 квіт. 2003 р. № 662-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-15#Text>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів: Закон України від 06 чер. 2019 р. № 2742-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2742-19#n16>
4. Про внесення змін до деяких законів України: Закон України від 19 чер. 2003 р. № 1003-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-15#Text>

ПРОБЛЕМАТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У будь-якій сфері діяльності є свої «плюси» та «мінуси», діяльність ІСІ не є винятком. Тому на думку автора визначення проблем діяльності ІСІ та шляхів їх вирішення є важливим питанням у даному дослідженні.

Ми вважаємо, що однією з основних проблем, яка не дозволяє в повній мірі використовувати інвестиційний потенціал ринку ІСІ є низький рівень поінформованості населення про ІСІ. Адже щорічне зростання кількості небанківських фінансових установ, що супроводжуються збільшенням пропозицій фінансових послуг на ринку, призводить до того, що учасникам ринку, а також споживачам фінансових послуг необхідно мати доступ до інформації, яка стосується діяльності цих установ і характеризує загальний стан ринку фінансових послуг. Ефективна інформаційна база допомагає робити обґрунтовані висновки щодо перспектив розвитку ринку фінансових послуг його окремих секторів, учасників тощо [1, с. 123].

Проблема полягає саме в недостатній прозорості і відкритості інвестиційних компаній у взаєминах зі споживачем фінансових послуг, відсутності поінформованості. На жаль, фізичні та юридичні особи які спрямовують свої кошти в певні механізми інвестування з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту не мають можливості отримання необхідної публічної інформації для мінімізації ризиків що можуть виникнути з їх власними коштами. Ми вважаємо, що слід звернути увагу на думку Ю.Б. Фогельсона, який зазначає, що щоб хоч якось вирішити проблеми оцінювання ризику, законодавство багатьох країн наказує фінансовим організаціям розкривати в доступній споживачу формі інформацію про ризики пов'язані з придбанням клієнтами пропонованого продукту можливі вигоди й втрати які можуть бути викликані придбанням певного продукту [4, с. 124].

Чинним законодавством не передбачається надання споживачам конкретної інформації про те, куди вкладаються гроші інвестора та які операції з ними проводяться. На практиці ця інформація фінансовими установами теж не публікується. Створення кожним професійним учасником інвестиційного ринку власного веб-сайту, на якому було б ясно та зрозуміло викладена вся необхідна інформація для споживачів відносно інвестування своїх коштів. На нашу думку, важливою є інформація щодо нормативів платоспроможності і фінансової стабільності компанії, яка є зрозумілою для інвесторів і має бути підтверджена аудиторським

висновком та опублікована на веб-сайті компанії, а також повна інформація про рух інвестицій в ІСІ. Щодо осіб які планують стати інвесторами відповідних ІСІ ми вважаємо, що було б доречним їх інформування про інвестиції ІСІ перед внесенням інвестицій до укладення відповідних угод.

Ще одним глобальним питанням щодо забезпечення розвитку діяльності інвестиційних фондів є розширення сфери їх присутності у різних регіонах для надання можливості більшій кількості фізичних осіб стати їх учасниками. Найоптимальнішим шляхом вирішення цього питання є використання наявної мережі банківських відділень для надання послуг із спільного інвестування [2, с. 103]. У цьому плані необхідним є налагодження співпраці з банківськими установами та інвестиційними фондами в напрямку реалізації сертифікатів інвестиційних фондів у відділеннях банків. Даний підхід дасть можливість реалізувати потреби населення у інвестиційній діяльності, забезпечить притік у цю сферу значно більших обсягів фінансових ресурсів приватних інвесторів.

Стимулюючим чинником розвитку небанківських фінансових установ загалом та ІСІ зокрема є недостатність на внутрішньому ринку надійних фінансових інструментів, в які можуть вкласти залучені кошти компанії з управління активами. Зокрема, державні облігації залишаються непривабливим інвестиційним інструментом через низькі ліквідність та доходність (нижчу за рівень інфляції) [5].

Суттєвою проблемою, на нашу думку, залишається методика коректної оцінки вартості чистих активів ІСІ. Діюче положення НКЦПФР, що врегульовує дане питання, дозволяє компаніям досить довільно оцінювати чисті активи ІСІ, що знаходяться у них в управлінні. Це призводить до викривлення інформації, що ще більше підриває довіру населення.

Невирішеним залишається питання оподаткування доходу від інвестицій в різні фінансові установи. Так, наприклад, відсотки, які нараховані по банківських депозитах, не підлягають оподаткуванню, в той же час доходи, отримані громадянами від вкладання коштів в ІСІ, обкладаються податками.

Чи не найбільша проблема, яка гальмує розвиток інституційних інвесторів в Україні в цілому та ІСІ зокрема – загальний стан розвитку фондового ринку, його інституційна незрілість. В даному контексті доцільно виділити наступні негативні властивості фондового ринку: превалювання неорганізованого ринку над організованим; наявність кількох торговельних майданчиків, на яких здійснюються торги цінними паперами, що ускладнює контроль за цими операціями; низька ліквідність фондового ринку; мала кількість цінних паперів, якими торгують на біржі, обмежена кількість інструментів фондового ринку; маніпуляції учасників ринку з метою завищення вартості чистих активів інвестиційних фондів

та інше [3].

Таким чином, незавершеність процесу інституційного формування ринку ІСІ дає підстави припустити неефективність, а за певними напрямками – й неможливість використання потенціалу цієї інституційної форми у після кризовому відновленні фінансового сектору України. Але з іншого боку, загальне падіння зацікавленості в фінансових інвестиціях та різке підвищення їх ризикованості може бути використане для модернізації цієї складової фінансової системи. Для цього політика держави повинна спрямовуватися на планомірний розвиток ринку ІСІ та його інфраструктури з метою усунення загальної недорозвиненості та покращення якісних параметрів.

Для вирішення ряду цих проблем, на нашу думку, варто вжити наступні заходи, що будуть спрямовані на розкриття та посилення інвестиційного потенціалу ІСІ:

- приведення законодавства, що врегульовую діяльність ІСІ, до вимог європейського законодавства;
- посилення контролю за емітентами, цінні папери яких торгуються на організованому ринку, з метою підвищення якості активів;
- розширення інструментів для інвестування, доступних для ІСІ, зокрема впровадження повноцінних похідних цінних паперів;
- пільгове оподаткування інвесторів, що вкладають кошти в ІСІ на довгий термін, або зменшення ставки оподаткування інвестиційного доходу;
- вдосконалення методології розрахунку вартості чистих активів ІСІ;
- спрощення процедури оформлення придбання цінних паперів ІСІ;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо популяризації серед населення України здійснення інвестицій в ринок ІСІ.

Література

1. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 368 с.
2. Мороз В.В. Ринок спільного інвестування в Україні: тенденції розвитку та державного регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 98–104.
3. Рябчикова С.Ю. Проблеми діяльності інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні та шляхи їх вирішення. URL: http://www.confcontact.com/20100916/ek_ryabchik.htm.
4. Фогельсон Ю.Б., Ефремова М.Д. Защита прав потребителей финансовых услуг. Москва: Норма, Инфра-М, 2010. 368 с.
5. Чайковська І.В. Проблеми та перспективи розвитку інститутів спільного інвестування в Україні. Стратегічні орієнтири. 2012. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=1534>.

НОВІ ВИКЛИКИ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Глобалізація освіти тісно пов'язана із застосуванням нових, кращих освітніх методик та процесів, що спрощують доступ до інформації та знань і, відповідно, формують нові компетентності, що відповідають вимогам сучасного глобального світу. Найважливішим викликом, із яким стикаються сьогодні вищі школи, є підготовка молодих спеціалістів до життя в інформаційному суспільстві, що полегшує і в той же час ускладнює процес навчальної діяльності та подальшого працевлаштування як студентів, так і викладачів. У сучасних умовах розвитку та широкого використання апаратних засобів випускникам, і насамперед професорам, доводиться самотійно шукати ефективне вирішення проблем за допомогою новітніх інформаційних технологій.

Окремий аспект проблеми передбачає швидкий розвиток штучного інтелекту, що є однією з характерних особливостей «четвертої промислової революції», яка з часом може поставити під загрозу людство. Твір «Сапієн: коротка історія людства» Ювала Ноя Харарі містить цікавий опис цього: «штучний інтелект починає перевершувати людський інтелект, і хоча в майбутньому можуть з'явитися нові професії, немає твердої думки, що людина впорається з ними краще, ніж це робить комп'ютер». «Наступне покоління зіткнеться з наслідками цієї технологічної революції. Основна частина знань, які сьогодні здобуваються дітьми в школі, швидше за все, стануть марними, коли їм буде 40-50 років. Якщо вони вирішать продовжувати працювати, їм доведеться постійно пізнавати світ знову і знову виявляти все нові й нові здібності в собі, і все більше реагувати на зміни» [1].

Проблемою змін в освіті є той факт, що в Україні досі існує суперечка у баченні цілі в освіті: дати структуровані фундаментальні знання або навчити вільно мислити та вчитися самотійно за допомогою доступних засобів. Застаріла інформація, недостатня кваліфікація, низьке фінансування системи освіти, відсутність чіткого бачення реформування початкових та вищих шкіл у їх взаємозв'язку та взаємовпливі тощо. Усі ці потреби вказують на необхідність розробки комплексної системи реформування освіти на основі національних традицій, досвіду та мислення, з урахуванням найкращих європейських практик, вдосконалення системи підготовки викладачів та викладачів у університетах, з урахуванням нових тенденцій освіти.

Особливої актуальності здобуває концепція цифрової освіти, під якою розуміють таку систему освітньої діяльності, яка функціонує паралельно

із класичною освітою за рахунок використання інформаційних та цифрових технологій, тобто електронних транзакцій за допомогою мережі Інтернет.

Усі ці чинники призводять до суперечностей між традиційними підходами до навчання у вищій школі та новими соціально-економічними вимогами суспільства щодо освіти загалом і вищої зокрема. Юридичний факультет НАУ не залишився осторонь цих процесів. Так, здійснюється впровадження нових курсів на юридичному факультеті, які суміщають знання комп'ютерного права, інтелектуальної власності в авіаційній сфері, що відповідатиме вимогам часу та профілю вузу, адже «сучасний зміст правничої освіти має орієнтуватися на використання інформаційних технологій, поширення інтерактивного електронного навчання з доступом до цифрових ресурсів та інтелект-навчання для майбутнього».

Міжнародний досвід уже підтвердив доцільність використання інформаційних технологій в освітній діяльності.

В умовах пандемії викладачі юридичного факультету НАУ перейшли працювати в Google classroom, а також використовують ресурс і чат Zoom та Google Meet, що дало можливість активно продовжувати навчальний процес та підтримувати освітній рівень на належному рівні, в тому числі проводити навчальні заняття, наукові заходи, міжнародні семінари тощо. Використання Google classroom дає можливість проводити вебінари, читати лекції онлайн, дозволяє виконувати практичні завдання, ділитися файлами з інших додатків та мати оффлайн доступ до інформації. Викладачі факультету можуть відстежувати прогрес кожного студента, а після оцінки його роботи викладач може повернути її разом із коментарями. Цей ресурс дозволяє викладачеві вирішити питання якості навчального процесу, його доступності, креативності, оцінювання практичних завдань та модульних робіт, екзаменаційних робіт та здійснювати атестацію студентів.

В умовах нових безпекових викликів та загроз сучасна вища освіта активно інтегрується в інформаційний освітній простір та в міжнародні освітні проекти. Подібна інтеграція обумовлена новими вимогами перед системою вищої освіти, в тому числі у сфері застосування інформаційних технологій та штучного інтелекту в освітній діяльності. Варто зазначити, що юридичний факультет НАУ активно справляється з даними викликами та застосовує нові інформаційні освітні технології при проведенні навчальних занять та виховної роботи, адже цифрова трансформація є неминучим процесом, що відбувається в усьому світі в тому числі у сфері вищої освіти, особливо в контексті сучасних викликів та загроз.

Вища юридична освіта має відповідати сучасним вимогам і основним напрямкам розвитку держави та суспільства. Тому, саме електронна освіта, або як її сьогодні прийнято називати e-learning, є одним із актуальних та пріоритетних напрямів розвитку державної політики в сфері

освіти, в тому числі на юридичному факультеті НАУ.

Література

1. Zolotukhin D. Smuggling of Post-information Approaches to Information Society (Zolotukhin D. Kontrabanda postinformatsiynykh pidkhodiv u informatsiysne suspil'stvo) [Electronic source]. – Available at: <http://osint.academy/2016/06/23/postinformatsiysne-suspilstvo-stsenarij-marvel-dlya-ukrayini/>.

УДК 351.746.1:342.95(043.2)

Столбовий В.М., д.ю.н., доцент,
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ, Україна

СЛУЖБОВА КАР'ЄРА ЯК СКЛАДОВА СЛУЖБОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Службові правовідносини у сфері національної безпеки України займають важливе місце зважаючи на особливості проходження публічної служби в органах, які законодавець відносить до сектора безпеки і оборони. До таких органів належать Служба безпеки України, Збройні сили України, Національна поліція, Державна прикордонна служба, розвідувальні та інші органи [1].

Службова кар'єра, як важлива складова проходження публічної служби має свої особливості у правовідносинах сфери національної безпеки. Це зумовлено специфікою проходження різних видів публічної служби до яких законодавець відносить діяльність на державних політичних посадах, професійну діяльність суддів, прокурорів, військову службу, альтернативну (невійськову) службу, дипломатичну службу, іншу державну службу, службу в органах влади АР Крим, органах місцевого самоврядування [2].

Законодавче закріплення поняття «службова кар'єра» передбачено в законі України «Про державну службу» [3] у вигляді назви відповідного розділу. Проте законодавець не надає чіткого визначення «службової кар'єри», зазначаючи лише деякі етапи проходження державної служби.

В загальному розумінні службова кар'єра передбачає процес поетапного проходження служби працівником, результатом якого є сходження по «кар'єрних сходах», тобто зайняття вищої посади, а також здобуття професійного досвіду, нових знань, умінь, навичок.

Службова кар'єра розглядається як суб'єктивні судження про просування за посадами або рангами державного службовця з боку керівника державного органу [4, с. 297].

Службова кар'єра – це судження працівника про своє майбутнє, очікувані шляхи самовираження і задоволення працею; поступове

просування службовими сходами в межах організаційної ієрархії, зміна навичок, здібностей, кваліфікаційних можливостей і розмірів винагороди, пов'язаних з діяльністю працівника [5, с. 59].

Побудова службової кар'єри в органах сектору безпеки та оборони передбачає присвоєння військових або спеціальних звань, призначення на вищу посаду, переміщення по службі, наприклад, в іншу місцевість або в інші підрозділи, а також заохочення. Так, до необхідних умов кар'єрного зростання на військовій службі можна віднести: вакантну посаду, професійну освіту, спеціалізацію, досвід служби, знання законодавства, необхідну вислугу років у військовому званні на попередній посаді, а також, за необхідності, проходження конкурсу [6, с. 9].

Службова кар'єра в органах Національної поліції – це заснований на суб'єктивному (свідомому та добровільному) усвідомленні та прийнятті працівником органу Національної поліції значення в його службовій діяльності в цьому правоохоронному органі, процесу проходження та просування по службі який забезпечує значимих для працівника і органу в цілому результатів від здійснення ним завдань і функцій, покладених на такі органи [7, с. 148].

Якщо говорити про нормативну регламентацію службової кар'єри в органах сектору національної безпеки і оборони, необхідно зазначити, що дані питання фрагментарно регламентовані низкою законів і підзаконних нормативно-правових актів, які закріплюють процес проходження військової та іншої спеціальної служби. Отже, єдиного нормативного документа, який регулює службову кар'єру у сфері національної безпеки України не існує. Тому, наприклад, військовослужбовці Збройних сил України мають свої нормативні акти щодо порядку проходження військової служби (кар'єри), військовослужбовці Служби безпеки України, співробітники Національної поліції та інші – відповідно свої нормативно-правові акти. Звичайно, аналізуючи дане законодавство можна знайти елементи службової кар'єри, хоча всі ці положення несистематизовані та потребують законодавчого удосконалення.

Отже, службова кар'єра працівників органів сектору безпеки і оборони України – це специфічний процес проходження служби (військової, служби в правоохоронних органах), який має на меті просування по службі, що полягає у черговому, а в порядку заохочення – позачерговому присвоєнні військових і спеціальних звань, призначенні на вищі посади, заохоченні за високі показники у роботі, а також здобуття досвіду, нових знань та інших здібностей, що надасть можливість ефективно виконувати завдання у сфері забезпечення національної безпеки України.

Література

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 чер. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
3. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
4. Біла-Тіунова Л.Р. Державна служба України. Загальна частина: навчальний посібник. Одеса, 2020. 511 с.
5. Горзов А. Службова кар'єра державного службовця органів прокуратури в Україні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 54-60.
6. Автушенко І. Кар'єрне зростання військовослужбовців Збройних Сил України. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 20. Т. 1. С. 4-9.
7. Кікінчук В. Сутність службової кар'єри в органах Національної поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 146-149.

УДК 342(043.2)

Стрельченко О.Г., професор,
Ганзенко М.В., аспірант,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

РЕФОРМА ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ЩО ЗМІНИЛОСЬ В АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Зовнішня політична діяльність України, враховуючи ситуацію в державі, яка почалась у 2014 році і відбувається досі, для збереження і захисту прав громадян, територіальної цілісності країни, для того, щоб українці більше не гинули на війні з Росією, повинна зберегти направлення своєї діяльності на шлях євроінтеграції України до світової спільноти.

Сучасний стан органів дипломатичної служби України визначає собою реальне поняття довгого та не простого шляху незалежної України, яка потребує гідного вдосконалення правового забезпечення до справжньої демократичної європейської держави, як гідного учасника міжнародно – правових відносин на зовнішньополітичній арені світу.

В червні 2018 року, Верховна Рада України ухвалила оновлений Закон України «Про дипломатичну службу».

Так, законом визначаються посади дипломатичної служби та працівників, що виконують функції з обслуговування, а також категорії дипломатичних посад і дипломатичні ранги. Передбачається, що

зараховування до дипслужби здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду дипломатичної служби за результатами конкурсу, крім визначених цим законом випадків, коли призначення на дипломатичні посади здійснює президент. Конкурс на зайняття посади дипломатичної служби проводиться конкурсною комісією Міністерства закордонних справ [1. с. 132]. Відзначається, що вперше при призначенні особи на посаду до дипслужби встановлюється випробувальний термін до 6 місяців, який є обов'язковим. При цьому, особам, які призначаються президентом, випробування не встановлюється. Міністр закордонних справ вносить президенту подання про призначення надзвичайного і повноважного посла України, надзвичайного і повноважного посла України з резиденцією в Києві, постійного представника України при міжнародній організації, голови місії України при міжнародній організації і т.д. Також до посадових осіб дипломатичної служби з присвоєнням дипломатичного рангу тепер будуть віднесені і громадяни України, які займали або займають посади в Раді Європи, його органах, Європейському суді з прав людини, Організації НАТО з підтримки і постачання, а також посади в інших публічних міжнародних організаціях або установах, членом або учасником яких є Україна і які уклали угоду, яка визначає привілеї та імунітети. Українцям, які займали керівні посади в міжнародних інстанціях буде присвоюватися дипломатичний ранг надзвичайного і повноважного посла. Також вводиться обов'язкова ротація дипломатів, які не зможуть відмовитися поїхати в «менш престижне» посольство, а також навчання в профільних закладах як в Україні, так і за її межами. Вводиться можливість дипломатичної служби за контрактом, підвищується рівень соціального захисту дипломатів і членів їх сімей та інше [2].

На наш погляд міжнародно-правове визнання, поняття рівності між державами у правовому полі на міжнародній арені - це і є показник ефективності та результативності, а також найвищою оцінкою діяльності органів дипломатичної служби.

Вагомою складовою частиною будь – яких міжнародних відносин є правові норми. Для забезпечення своїх інтересів та міжнародних прав, кожна держава використовує своє право на участь у зовнішньополітичних відносинах.

Варто зазначити, що в Україні спостерігається активний темп діяльності у сфері зовнішньої політики всіх залучених органів державної влади. Результати експертного огляду зовнішньої політики за 49 напрямками свідчать, що Україна займає проактивну позицію, постійно збільшує і диверсифікує офіційні контакти, поліпшує зовнішньополітичний інструментарій. У зовнішньополітичній діяльності Україна досягла найвищого показника з п'ятьма державами із семи серед країн Великої сімки (Велика Британія, Канада, Німеччина, США, Франція), що

може свідчити про сфокусованість на досягненні конкретних цілей з-поміж виокремлених зовнішньополітичних пріоритетів. Тут можна відмітити і дуже активний діалог на найвищому рівні (під час двосторонніх візитів та зустрічей на полях), і тісні міжурядові та міжпарламентські контакти, а також засідання спільних двосторонніх інституції [3].

В умовах неконтрольованих військових дій, економічного та політичного стану держави, саме дипломати покликані захистити громадян країни, використовуючи усі дипломатичні методи і засоби, починаючи від пошуку найефективніших компромісів і закінчуючи попередженням негативних наслідків, в незалежності від рівня складності та умов виконання своїх функціональних обов'язків. Необхідно приділяти максимум уваги адміністративно – правовому забезпеченню діяльності органів дипломатичної служби України. Дипломати просто вимушені постійно розвиватись та доповнювати інструментарій функціональних обов'язків для підвищення рівня ефективності та результативності власної праці.

Самостійність держави, яка обумовлена спроможністю незалежно впроваджувати політичний та економічний внутрішній розвиток, відповідально виконувати умови міжнародних угод про співпрацю, здатна формувати необхідну державність, що буде визнана світовою спільнотою. З цією метою Урядом розглядалось питання шляхів вступу України до Європейського Союзу, адже до актуального політичного і економічного стану міжнародного співробітництва у сфері реалізації зовнішньої політики, Україна створила результативну мережу власних дипломатичних і консульських представництв. Враховуючи, що в перші роки незалежності Україну визнано понад 170 іноземних держав, та практично з усіма ними встановлені дипломатичні відносини, станом на 2020 рік ми можемо спостерігати активний розвиток двосторонніх та тристоронніх угод міжнародного співробітництва. Наразі, в Україні акредитовані 76 посольств і консульств зарубіжних країн, 19 представництв міжнародних організацій, Представництво Європейського Союзу, а також дві моніторингові місії. Держава виконує і уклала більше двох тисяч міжнародно – правових угод [4].

Отже, можемо дійти висновку, що лише беззаперечна і непохитна національна законодавча база, позитивно сталі політичного та економічного стану, а також військовий потенціальний захист країни, може надати надійне та впевнене підґрунтя для виконання своїх надважливих функцій службовцям органів дипломатичної служби України.

Література

1. Стрельченко О.Г. Адміністративно правова характеристика органів державної виконавчої служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. № 60. 2020. С. 131-135.

2. МЗС запрацює по-новому: Рада ухвалила президентський закон про дипслужбу. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/5/7176877/>

3. Українська призма: Зовнішня політика 2018. Аналітичне дослідження ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фондв ім. Ф. Еберта. Київ, 2019. 258 с.

4. Крупеня І.М. Дипломатична та консульська служба: навчальний посібник. Київ: КиМУ, 2019. 303с.

УДК 342(043.2)

Токарева К.С., к.ю.н.,

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Альтернативне вирішення спорів – це форми та процеси, які передбачають сукупність універсальних, гнучких, узгоджених сторонами способів, засобів та прийомів врегулювання правових конфліктів без звернення до процедури державного судового розгляду.

Серед основних форм альтернативного вирішення спорів традиційно виділяють:

– переговори, які полягають у вирішенні спорів безпосередньо конфліктуючими сторонами без участі третіх осіб;

– медіацію, яка полягає у врегулюванні спору за допомогою незалежного, нейтрального посередника, який сприяє сторонам у досягненні угоди у спорі;

– третейський суд, який полягає у вирішенні спору за допомогою нейтрального арбітра або групи арбітрів, які уповноважені на винесення обов'язкового для сторін рішення [1, с. 17].

Окрім основних, виділяють змішані альтернативні способи вирішення спорів, серед яких: посередництво-третейський суд, де посередником виступає арбітр; «міні-суд»; незалежна експертиза з встановлення фактичних обставин справи; омбудсмен; приватна судова система тощо [2, с. 245].

Альтернативне вирішення спорів здавна використовувалося у приватно-правовій сфері, оскільки такі відносини відрізняють рівністю сторін. Тоді як публічно-правова сфера супроводжується принципом імперативності. Однак у 2001 році Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив Рекомендації Rec (2001) 9 державам-членам щодо альтернатив

судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами-приватними особами [3].

Цілком слушно зауважує С.С. Білуга, яка визначає альтернативні способи розв'язання адміністративно-правових спорів сукупністю процедур, які спрямовані на узгодження позицій сторін та вирішення спору, що здійснюються поза межами судової процесуальної форми [4, с. 15].

Щодо таких альтернативних способів як примирення та медіація, то вони полягають у сприянні вирішенню спору незалежною нейтральною третьою стороною. Примиритель або посередник не мають повноважень збирати докази або викликати свідків, виносити будь-яке рішення по праві. Натомість у деяких випадках третя нейтральна сторона може рекомендувати деякі заходи для вирішення спору, вказати на сильні та слабкі сторони спірного питання та на наслідки неврегулювання спору. Суттєво відміним за порядком проведення є альтернативний спосіб вирішення спорів – переговори.

Зарубіжний досвід використання альтернативного вирішення адміністративно-правових спорів суттєво відрізняється, зважаючи на правові системи та правові традиції тієї чи іншої держави. Проте альтернативне врегулювання адміністративних спорів є ефективним та дієвим механізмом, який знижує монополізм судів. Сферою застосування альтернативних способів загалом є всі справи, які пов'язані з індивідуальними адміністративними актами. Слід зазначити, що оскарження нормативно-правових актів в альтернативному порядку є неможливим. Загалом використання новітніх способів врегулювання конфліктів сприяє уникненню зловживань владою державними органами та задовольняє суспільні потреби.

Ми погодимося з думками українських науковців, оскільки адміністративні спори мають свою специфіку. Суб'єкт владних повноважень має ширші можливості та більше ресурсів щодо врегулювання конфліктів, ніж пересічний громадянин, оскільки може залучати до вирішення спору представників юридичної служби. Тому медіатор повинен мати змогу скеровувати процес із дотриманням принципу балансу інтересів та рівності. Як свідчить зарубіжний досвід, приватна медіація у адміністративних спорах не використовується. Тому можливим варіантами її використання є: створення незалежного від державних органу з медіації, до компетенції якого належали б повноваження щодо посередництва у адміністративних спорах; присудова медіація, де суд залучає для вирішення спору незалежного медіатора, який є працівником суду або залучається на договірних засадах; судова медіація, де спір вирішує суддя-посередник, у провадженні якого не перебував спір.

Альтернативними способами вирішення спорів, придатними для

публічно-правової сфери, на міжнародному рівні визнано внутрішній перегляд, примирення, арбітраж, переговори та медіацію. Кожна держава відповідно до власних правових традицій комбінує ті чи інші альтернативні способи та успішно використовує їх для врегулювання конфліктів, де стороною є суб'єкт владних повноважень. Україна знаходиться на шляху становлення системи альтернативного вирішення спорів. Зважаючи на неефективність існуючих форм розгляду спорів, актуальним питанням залишається запровадження медіації у адміністративних спорах. Найбільш привабливою моделлю для України залишається інтеграція медіації до адміністративного судочинства. Першочерговим завданням держави є створення правового регулювання медіації та встановлення гарантій дотримання принципу добросовісності під час альтернативного врегулювання адміністративних спорів.

Література

1. Коровяковский Д.Г. О некоторых альтернативных способах разрешения споров (ADR) государств, входящих в ВТО (на примере США, Австралии, Франции, Германии, Великобритании, Российской Федерации). *Российский судья*. 2014. № 11. С. 16-19.

2. Романенко М.А. Альтернативные формы разрешения правовых конфликтов: выбор оптимальной модели. *Вестник Астраханского государственного технического университета*. 2005. № 5. С. 244-251.

3. Recommendation Rec (2001) 9 of the Committee of Ministers to member States on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/09000016805e2b59> (дата звернення: 08.01.2021).

4. Білуга С.С. Досудове врегулювання адміністративно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2015. 22 с.

УДК 342.565.2 (043.2)

Толкачова І.А., к.ю.н.,

Момотюк В.О., здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

У будь-якій розвиненій країні конституційна юстиція займає важливе місце в механізмі державної влади на яку покладається правова охорона конституції. Так, конституційний нагляд відноситься до ефективних засобів забезпечення верховенства закону, що є головним принципом соціальної, правової та демократичної держави.

В нашій державі, Конституційний Суд України є органом

конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність законів України та інших актів Конституції України, здійснює офіційне тлумачення Конституції України тощо [1].

Нещодавно, 27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України (далі – КСУ) прийняв суперечливе рішення щодо е-декларування [2]. Влада і громадянське суспільство порушили питання щодо доброчесності суддів КСУ, та щодо можливого «перезавантаження» цього органу. Сьогодні, відповідно до ч. 1-3 ст. 148 Основного Закону, Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів призначають по 6 суддів КСУ, а відбір кандидатур на посаду судді здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку [3]. Однак, на практиці конституційне положення про конкурс, на жаль, не застосовується, оскільки відсутня єдина конкурсна комісія, яка б проводила відбір суддів, а кожен із суб'єктів призначення при доборі суддів дуже часто керується політичною мотивацією. Тому якісне оновлення складу КСУ є не можливим без зміни процедури призначення суддів КСУ, і відповідно, внесення змін до Конституції України.

Формування Конституційного Суду України відбувається за змішаною моделлю призначення суддів на паритетній основі. Аналогічна модель також має місце в Болгарії, Італії, Молдові, де глава держави, парламент та судова влада призначають по третині складу конституційного суду. У Болгарії від імені суддівського корпусу суддів конституційного суду призначають загальні збори суддів Верховного касаційного суду та Верховного адміністративного суду, в Італії – вищі суди загальної та адміністративної юрисдикції, у Молдові – Вища рада магістратів.

Що стосується Німеччини, до складу Федерального Конституційного Суду входять 16 суддів, термін повноважень яких складає 12 років без права переобрання. Федеральний Конституційний Суд складається з двох сенатів, до кожного з яких обираються 8 суддів. Три судді кожного сенату мають бути обраними з-поміж суддів Верховних федеральних судів (Верховного федерального суду, Федерального адміністративного суду, Федерального фінансового суду, Федерального суду з трудових спорів та Федерального соціального суду). Як правило, право на обрання мають судді, які мають щонайменше 3-річний досвід роботи на посаді одного з Верховних федеральних судів. Бундесрат та Бундестаг призначають по половині складу суддів кожного Сенату Суду [4].

На підставі вищезазначеного, можна зробити висновок, що у країнах Європи відсутній єдиний підхід до формування конституційного суду. Зважаючи на останні рішення, які були прийняті Конституційним Судом України, порядок призначення на посаду та звільнення з посади суддів, на нашу думку, потребує змін, а склад суду перегляду.

Література

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

2. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовт. 2020 р. № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 чер. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Порядок призначення суддів конституційних судів ФРН, Литви та Польщі. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29245.pdf>.

УДК 341.824:338.47 (043.2)

Толкачова І.А., к.ю.н.,
Онопрієнко І.В., магістр права,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ПАПЕРОВИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 99 Конституції України грошовою одиницею України є гривня [1]. 25 серпня 1996 року Президент України видав Указ № 762/96 «Про грошову реформу в Україні», яким в обіг було введено національну валюту України – гривню та її частину копійку. Гривня – єдиний законний платіжний засіб на території України, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території за всіма видами платежів.

Функції Національного Банку України закріплені Конституцією України та Законом України «Про Національний банк України», в яких також регламентуються відносини з Верховною Радою України, главою держави та урядом. Забезпечення стабільності грошової одиниці та її випуск є основною функцією Національного банку України.

Згідно зі ст. 100 Конституції України розробку основних засад грошово-кредитної політики покладено на Раду Національного банку України [1]. В грошово-кредитній політиці закладаються механізми регулювання грошового обігу, які спрямовані на економічне зростання, стримування інфляції, забезпечення стабільності гривні. Діяльність НБУ по регулюванню грошово-кредитної сфери обумовлюється також необхідністю захисту інтересів клієнтів банків та забезпечення діяльності всієї банківської системи. Організуючи готівковий грошовий обіг, НБУ здійснює виготовлення та зберігання банкнот і монет, створює їх резервні фонди, встановлює номінали, системи захисту, платіжні ознаки, дизайн

грошових знаків та порядок заміни організаціями та громадянами пошкоджених банкнот і монет. Також, до повноважень НБУ у зазначеній сфері належить: встановлення правил випуску в обіг, зберігання, перевезення, вилучення та інкасації готівки; визначення порядку ведення касових операцій для банків, інших фінансових установ; визначення вимог щодо технічного стану і організації охорони приміщень банківських установ.

Національний Банк України монопольно здійснює емісію паперових грошей і монет, організовує готівковий грошовий обіг та приймає рішення про вилучення з обігу. НБУ забезпечує потреби економіки регіонів банкнотами й монетами усіх номіналів і побудувало ефективну структуру обігу готівки та регулювання схоронності грошей у грошових сховищах, оборотних касах та банкоматах. Так, саме Національний Банк України здійснює утилізацію зношених банкнот у відділах (управлінні) грошового обігу в регіонах.

Відповідно до Закону України «Про Національний Банк України» та на виконання Концепції організації готівкового обігу в Україні НБУ передає до уповноважених банків на зберігання свої запаси готівки на умовах відповідних договорів із встановленням банкам відповідних лімітів на їх зберігання [2]. Станом на 01 січня 2020 року статус уповноваженого банку на зберігання запасів готівки мають: АТ «Ощадбанк», АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль» та АТ «Перший Український Міжнародний Банк». Порядок передавання запасів готівки Національного банку України уповноваженим банкам на зберігання передбачено відповідною постановою від 07.12.2016 № 408 «Про затвердження Положення про передавання запасів готівки на зберігання до уповноважених банків». Зазначена готівка використовується банками для поповнення їхніх операційних кас, звідки гроші вже надходять до користувачів. Водночас, надлишки готівки понад ліміт повертаються в центральне сховище в резервні фонди [3].

Національний Банк України постійно вдосконалює захист банкнот, щоб посилити протидію підробкам та надати громадянам можливість легко та зручно самостійно визначати справжність паперових грошей. Нацбанк України щороку виводить з обігу близько 800 мільйонів зношених банкнот. У 2017 році на друк нових банкнот НБУ витратив 1,3 мільярди гривень, тому в 2018 році банк вирішив, що вигідніше паперові купюри замінити на монети: ті менше зношуються. На 2020 рік уже увійшли в обіг нові паперові гроші з удосконаленим дизайном та системою захисту, а також з'явилась нова банкнота номіналом 1000 гривень. У результаті залишиться 6 номіналів монет (10 і 50 копійок, 1, 2, 5 і 10 гривень) і 6 номіналів банкнот (20, 50, 100, 200, 500 і 1000 гривень).

Вперше в історії незалежної України була прийнята Стратегія

Національного банку України, публічна презентація якої відбулася у 2018 році. Відповідно до неї передбачено поступове зменшення використання паперових грошей. Розвиток платіжної інфраструктури повинен піти шляхом розвитку електронних платежів, розвитку електронних грошей, платежів з використанням пристроїв мобільного зв'язку.

Вже у 2015 році відсоток готівки до всіх грошей в економіці був 14,6%, у 2017 році – 11%, у 2018 році – 9,5%, у 2019 році до 8,9%. Проте у готівковому обігу країни станом на 1 січня 2020 року перебувало готівки на загальну суму 425 мільярдів гривень, що на 6,2% більше, ніж на 1 січня 2019 року.

Можна констатувати, що для України безготівковий розрахунок більш безпечний, прозорий та дешевий. Безготівковий розрахунок, безперечно, допомагає краще відслідковувати рух коштів своїх громадян та контролювати сплату податків і рівень тіньової економіки. І відповідно, державі треба менше друкувати нові банкноти, доставляти їх у банки, вилучати з обігу та утилізувати пошкоджені гроші.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 чер. 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про Національний банк України: Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.

3. Про затвердження Положення про передавання запасів готівки на зберігання до уповноважених банків: Постанова Правління Національного Банку України від 07 груд. 2016 р. № 408. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0408500-16#Text>.

УДК 343.1:343.13 (043.2)

Толкачова І.А., к.ю.н.,
Перва А.С., магістр права,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [1]. Реалізація принципів правової держави, визначених у Конституції України, є гарантією забезпечення прав і законних інтересів особи. Законодавство, що регулює порядок здійснення кримінального провадження, має забезпечувати не лише невідворотність покарання, а й гарантувати належне дотримання прав людини у кримінальному процесі,

повагу до її особистості.

У правовій науці немає єдиного розуміння щодо форм забезпечення прав особи. У теорії права найбільш поширеною є точка зору О. Ф. Скакун. Функціональне розрізнення механізму соціально-правового забезпечення прав людини, на думку автора, формує відповідні підсистеми – механізми реалізації, охорони, захисту прав. Механізм реалізації прав і свобод людини включає заходи, придатні для створення умов реалізації прав і свобод, а складові його гарантії являють собою відповідні умови і засоби, що сприяють реалізації кожною людиною прав, свобод і обов'язків, закріплених у Конституції України. Друга підсистема – механізм охорони прав – включає заходи з профілактики порушень прав, свобод і обов'язків людини, здійснюючи при цьому функцію превенції протиправних дій. Третя підсистема – механізм захисту прав – включає заходи по відновленню порушеного правового статусу, залученню порушників до юридичної відповідальності [2, с. 229].

При визначенні форм забезпечення прав учасників кримінального провадження доцільно навести точку зору В. С. Шадріна, який зробив висновок, що забезпечення прав має комплексний характер і охоплює усі форми прихильності учасникам процесу у здійсненні прав, у тому числі: інформування особи про володіння правами та їх роз'яснення; створення необхідних умов щодо повноцінної реалізації прав; охорону прав від порушень; захист прав; поновлення порушених прав [3, с. 40].

На нашу думку, механізм забезпечення прав учасника кримінального провадження включає такі форми:

- 1) створення умов для належної реалізації особою своїх прав;
- 2) охорону прав;
- 3) захист прав.

Досудове розслідування – діяльність компетентних правоохоронних органів, що полягає у збиранні, дослідженні, оцінці, перевірці та використанні доказів з метою попередження, запобігання та розкриття злочинів, встановлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону, та закінчується винесенням правозастосовного акту за її наслідками.

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає досудове розслідування як стадію кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [4, с. 121].

Відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають це

можливим. Саме на стадії досудового розслідування відбувається значне обмеження існуючих прав і свобод людини, особливо на його початковому етапі. Надійні гарантії прав і свобод людини на цьому етапі повинні першочергово забезпечуватись.

Гарантії основних прав та свобод людини і громадянина становлять собою систему норм, принципів, умов та вимог, які в сукупності забезпечують додержання прав, свобод і законних інтересів особи. Систему кримінально-процесуальних гарантій становлять: 1) кримінально-процесуальна форма; 2) принципи кримінального процесу; 3) процесуальний статус учасників кримінального процесу; 4) можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 5) прокурорський нагляд; 6) судовий контроль; 7) відомчий контроль; 8) інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження; 9) юридична відповідальність учасників кримінального провадження тощо [5, с. 51].

Отже, гарантії основних прав і свобод людини і громадянина під час досудового розслідування становлять собою систему норм, принципів, умов й вимог, які в сукупності повинні забезпечувати додержання прав, свобод та законних інтересів особи.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 чер. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Скакун О. Ф. Теорія держави та права (Енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

3. Шадрин В.С. Обеспечение прав личности при расследовании преступлений. Москва: Юрлитинформ, 2000. 232 с.

4. Антонов К.В., Тертишник В.М. Система слідчих органів України та проблеми вдосконалення їх діяльності. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. 2014. № 2 (13). С. 121-125.

5. Рожнова В.В. Курс лекцій із кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (загальна частина) / авт. кол. В.В. Рожнова та ін. Київ, 2012. 398 с.

УДК 304.4(043.2)

Толкачова І.А., к.ю.н.
Переверзєва К.М., магістр права,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАХИСТ ВІД ПОСЯГАННЯ НА ПРАВО НА ЖИТТЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Питання прав людини та їх захисту в усі часи цікавили не тільки

вчених-правознавців, а й філософів, соціологів і представників інших областей знання. В рамках міжнародного та вітчизняного законодавства, різних наукових напрямків, існують певні трактування, ставлення до сутності права на життя, його реалізації і захисту. Досить часто ми стикаємося з порушенням своїх прав, у тому числі й права на життя.

Право на життя є фундаментальною основою всіх інших людських свобод і прав, які формуються в цій області. Воно виступає значущою цінністю цивілізації, оскільки значення і сенс усіх інших прав втрачається в разі смерті людини [1, с. 22].

Право людини на життя має на увазі, що держава повинна забезпечити захист індивіда від незаконних посягань на його життя. Допустимими визнаються виключно ті обмеження даного права, які прописані в нормативно-правових актах міжнародного рівня, що врегульовують питання захисту прав людини. Наприклад, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) не визнає порушенням позбавлення життя, якщо воно виступає підсумком застосування сили, яка була абсолютно необхідна для захисту будь-якої особи від незаконного насильства, здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою, при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання [2].

Суди часто стикаються при розгляді справ про порушення права людини на життя з неефективно проведеними розслідуваннями, перерахувавши головні вимоги до подібного виду процедур. Розслідування з метою досягнення критерію «ефективності» має відповідати наступним пріоритетним вимогам, відображеним в прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) при розгляді справ за ст. 2, 3 Конвенції: йому належить бути ретельним, незалежним, відповідальним обставинам, а матеріали і висновки слідства повинні знаходитися у відкритому доступі для родичів постраждалих, в тих рамках, в яких це не применшує його ефективність [3].

Найбільш точно визначення вимоги «ретельного розслідування» вказує, що органи державної влади зобов'язані в усіх випадках з усією серйозністю намагатися з'ясувати те, що насправді сталося, і не мають права покладатися на мало обґрунтовані і поспішні висновки з метою закриття справи або винесення рішення. Влада зобов'язана реалізовувати всі доступні для них заходи з метою збору необхідних доказів по даній справі, серед яких свідки, результати судової експертизи та ін. Будь-яке упущення або порушення основних принципів в процесі слідства, які принижують його прагнення до встановлення причини отриманих потерпілим тілесних пошкоджень або ж особистості осіб, винних у їх нанесенні, тягнуть за собою певний ризик недотримання зазначеного принципу [4, с. 35].

Крім цього, висновки слідчих органів повинні бути засновані на об'єктивному, ретельному і неупередженому аналізі належних елементів. Недотримання очевидного ходу слідства в чималому ступені применшує його можливість по встановленню обставин справи, також відповідальних за протиправне діяння осіб. У той же час ступінь і характер ретельності, що задовольняють мінімальний поріг ефективності проведення розслідування, перебувають у прямій залежності від обставин конкретної справи. Дані обставини повинні бути оцінені на базі сукупності відповідних фактів, а також з огляду на практичні реалії в роботі слідчих.

Ще один з важливих критеріїв ефективності – це оперативність в розслідуванні і в проведених слідчих заходах, тобто розслідування має бути досить швидким. У судових справах за заявами на недотримання ст. 2 Конвенції, де ефективність проведення офіційного розслідування має першочергове значення, ЄСПЛ часто робить оцінку того, наскільки оперативно органи державної влади зреагували на інформацію, що надійшла у вигляді скарги. При цьому враховуються момент початку розслідування, затримки в процедурі збору доказової бази, а також загальна протяжність в часі попереднього розслідування [5, с. 113].

А у випадках, коли смерть особи сталася в обставинах, що допускають порушення ст. 2 Конвенції, в числі інших дій, мається на увазі також і розтин трупа з метою надання повного і точного звіту про передбачувані ознаки недостойного поведження, пораненнях з об'єктивним аналізом клінічного огляду, а також про причини смерті.

Література

1. Рогова О.Г. Право людини на життя: загальнотеоретичний аспект. Тези доп. та наук. повідом. учасників наук. конф. молодих учених та здобувачів. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2005. С. 22-24.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 лис. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Практика Європейського суду з прав людини. Юридична енциклопедія: ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5: П–С. 736 с.
4. Гориславський К. Гарантії права людини на самозахист від посягання на життя та здоров'я. *Право України*. 2001. № 12. С. 35-38.
5. Павленко Т. А. Щодо кримінально-правової охорони права людини на життя. *Зб. наук. пр. Харківського державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Право*. Харків, 2016. Вип. 7. С. 113-122.

Торончук І.Ж., к.ю.н.,
Крайній П.І., аспірант,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАВОВУ
ДОПОМОГУ ПІД ЧАС ОФОРМЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ
МАТЕРІАЛІВ, ЗІБРАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ ФІКСАЦІЇ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ
В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ**

З метою підвищення рівня боротьби з дорожньо-транспортними пригодами (далі - ДТП) в Україні законодавцем впроваджено новелу в адміністративному законодавстві про адміністративні правопорушення: систему фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі. Впровадження таких змін зумовлені скоєнням щороку великої кількості ДТП. За словами заступника Міністра внутрішніх справ Антона Геращенка, в 2019 році на дорогах України загинуло 3454 особи, в тому числі 166 дітей. З початку 2020 року в Україні сталося 57929 дорожньо-транспортних пригод. При цьому 1209 ДТП мали летальний результат. У порівнянні зі статистикою за аналогічний період 2019 року кількість смертельних ДТП зросла на 14,3%, а загальне число ДТП із постраждалими збільшилося на 4,2%. Попри те, що в піковий період карантину кількість автомобілістів на дорогах зменшилася - від 20% до 60%, число аварій значно зросло [1].

Основою правового врегулювання відносин у сфері відповідальності за порушення ПДР є Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), інші нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, що деталізують процедуру притягнення особи до адміністративної відповідальності з порушення ПДР.

Ключовим підзаконним нормативним актом в даній площині є Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2017 № 833 [2]. Відповідно до п.9 Постанови автоматизована система відео- та фотофіксації охоплює мережу технічних засобів (приладів контролю), які забезпечують в автоматичному режимі фотозйомку або відеозапис подій, що містять ознаки адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, розпізнавання номерних знаків транспортних засобів та передачу інформації про зафіксовані події телекомунікаційними мережами до автоматизованої системи обробки даних МВС.

В той же час, в КУпАП після внесених змін наявні певні неузгодженості, які можуть призвести до виникнення колізійних

практичних ситуацій. Так, частина 6 статті 258 КУпАП встановлює особливості притягнення особи до відповідальності, яка вчинила адміністративне правопорушення зафіксоване в автоматичному режимі: протокол про адміністративне правопорушення не складається, а постанова про адміністративне правопорушення вноситься без участі особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Однак, такий порядок встановлює лише сам факт фіксації правопорушення, збору певного обсягу інформації про вчинене правопорушення. Особа має встановлене Конституцією України та КУпАП право відстоювати свою позицію в тому випадку, якщо не погоджується із винесеними процесуальними документами.

Крім цього, ст. 59 Конституції України гарантує право на правову допомогу адвоката при розгляді її справи і держава не може встановлювати у Законі жодного обмеження [4]. Те, що КУпАП передбачена можливість складання протоколу без винесення постанови по справі в жодному разі не може обмежувати права особи на професійну правову допомогу.

Потрібно також пам'ятати і про те, що можливість оскарження постанови по справі та реалізація конституційного права на участь у розгляді справи є абсолютно різними правоможливостями. Останнє являє собою можливість відновити порушене право в судовому порядку, а можливість використання належної правової допомоги під час оформлення результатів адміністративного розслідування слугує гарантією недопущення порушення прав особи в такій процедурі.

Підсумовуючи викладене необхідно обов'язково внести зміни до КУпАП в частині надання можливості особи під час оформлення адміністративного правопорушення, зафіксованого в автоматичному режимі, реалізовувати право на використання правової допомоги. Крім цього, доречним було б передбачити можливість повідомлення та виклику особи, яка є власником транспортного засобу або його належним користувачем задля надання своїх письмових пояснень чи заперечень під час процедури оформлення адміністративних матеріалів.

Література

1. В МВС сподіваються за п'ять років удвічі зменшити смертність на дорогах. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3039088-mvs-spodivautsaza-pat-rokiv-udvici-zmensiti-smertnist-na-dorogah.html>.; <https://www.slovoidilo.ua/2020/07/14/novyna/suspilstvo/ukrayini-pochatku-roku-zrosla-kilkist-smertelnyh-dtp>

2. Про функціонування системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 лис. 2017 р. № 833. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2017-%D0%BF#Text>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

УДК 347.73(043.2)

Устинова І.П., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІСНУВАННЯ КРИПТОРИНКУ В УКРАЇНІ

Сучасні моделі фінансових систем в світі на сьогодні дійшли свого рівня розвитку такого, що в результаті збільшення капіталізації на ринках, проводиться інтенсифікації банківських та інших фінансових послуг на ринках. Сучасні фінансові системи з їх системою мультиплікації грошей, на можуть повністю забезпечити потреби фізичних осіб в таких послугах на такому рівні, щоб такі особи не відчували себе повністю незалежними від банківського сектору. Захист особистих та майнових прав осіб в повному обсязі не забезпечено практично всіма світовими фінансовими системами. Питання свободи і демократії все гостріше стоять в процесі розвитку держав. Тотальний контроль з боку державних та банківських органів бізнесових структур та фізичних осіб, еволюційно та об'єктивно призвів до того що утворилися та розвиваються альтернативні фінансові системи. На рівні з товарними та фондовими ринками, які складають чинні фінансові системи, крипто валюти, крипто ринки та крипто біржі є реальним альтернативним джерелом капіталізації активів юридичних та фізичних осіб. Віртуалізація життя населення і все більше перенесення людини у віртуально-ігровий світ є вже не майбутнє, а сьогодення.

Існуюча фінансова система була побудована для нецифрового століття, ігноруючи потреби сучасної людини в її розумінні існування, з великою кількістю неефективності. Відмова від «золотого стандарту» та резервної фінансової системи, на сьогодні призводять до колосального зубожіння численних верств населення.

Зараз світ має доступ до нових технологій, таких як децентралізовані крипто валюти, що швидко робить ці старі системи зайвими. Як спілкування, еволюціонує від стаціонарних телефонів до мобільних телефонів або відправивши повідомлення на електронні листи, гроші тепер нарешті наздоганяючи інші інформаційні революції. Віртуальні активи дозволяють нам це робити, тобто переосмислити фінансову систему та покращити світ до чогось іншого, може кращого.

Віртуальні активи є явищем, яке поняттям протягом останніх 5 років впевнено і надовго увійшло в наш світ. Навколо них формуються системи, ринки, на яких проводяться транзакції. І як наслідок в них інвестують та їх

інвестують в інші об'єкти. Зрозуміло, що такі інвестори формують ті суспільні відносини, які виступають правовідносинами, а значить є суб'єктами права. Обсяг капіталізації в таких правовідносинах складає більше 833 млрд. доларів. Світові тенденції змінюються як у технологічному бізнесі, так і в інструментах та техніках, які регулятори повинні застосовувати, щоб допомогти управляти ризиками, яким вони піддаються ці нові технологічні досягнення. Без сумніву, мінливий ландшафт глобальних технологій сам по собі є гарною річчю для ефективності та можливості конкурувати в цьому швидко мінливому світі. Зміни в технологіях можуть стимулювати фінансові інновації та ефективність та покращити фінансову інклюзію, але також створюють нові можливості для злочинців та терористів відмивати доходи або фінансувати незаконну діяльність. Однією з найвідоміших технологічних розробок за останнє десятиліття стало запуск віртуальних активів (VA), які є у формі децентралізованої цифрової валюти або віртуальної валюти. Прикладами віртуальних активів є такі криптовалюти, як біткойни [1].

Легендарним Сатоши Накамото фактично були запропоновані системна модель і практична реалізація децентралізованої взаємодії осіб без посередників (в т.ч. держави, при якому транзакцій витрати практично відсутні або мінімальні. Тобто банківські системи та установи з традиційними видами послуг перестають мати монопольне становище в житті людей. У цій моделі без бажання учасників транзакцій ніяка третя сторона не може ні перешкоджати, на зав'язувати, ні заблокувати або конфіскувати чужі кошти, ні заблокувати або конфіскувати чужі кошти, а також не проводити процедури ідентифікації, тим самим зазіхають на приватність та конфіденційність, будь-якого учасника системи поза його волею. Таким чином держави втрачає свої позиції. Отже законодавче регулювання такого інституту вкрай необхідне Україні.

Україна одна з перших країн у світі, яка намагалася ввести законодавчу базу для технологій блокчейн (розроблений законопроект про регулювання обороти криптовалюти). Відбулася перша в історії угода про відчуження квартири з оплатою у криптовалюті, та з наданням права власності на блокчейн і передача прав власності за допомогою смарт-контракту на блокчейн Ethereum. Державне агентство з питань електронного управління представляє оновлений Державний земельний кадастр на базах технологій блокчейн. Уряд України затвердив концепцію розвитку електронного управління країною до 2020 року.

В Україні у 2018 році створено і ухвалено Концепцію державної політики в сфері віртуальних активів. Реалізація Концепції передбачена на період до 2021 року у два етапи, що розраховані до 2021 року [2]. Реалізація Концепції також дасть змогу гармонізувати законодавство України у сфері віртуальних валют із законодавством ЄС. В першому читанні в грудні 2020 р. Верховна Рада України прийняла закон «Про

віртуальні активи». Це лише перші, але потужні кроки України в регулюванні обігу ринку крипто валют.

Криптовалютний ринок, є напрямом розвитку фінансової системи. Тому питання контролю та регулюванню такого ринку, через контроль діяльності його учасників, є одним з базових питань забезпечення фінансової безпеки держав, який проводиться через запровадження та здійснення фінмоніторингу. Україна не є країною, яка здійснює перші ризиковані кроки. Ми часто запроваджуємо чинну світову практику та втілюємо рекомендації FATF (Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей). Україна, як та, що будує демократичну державу, йде шляхом поступового регулювання крипто ринку та «м'якої асиміляції» крипто валюти з чинною фінансовою системою.

Література

1. Устинова І.П., Поляцко А., Кудра А. Сучасний стан законодавчого забезпечення регулювання ринку криптовалюти в Україні. URL: <http://easternlaw.com.ua/uk/osoblive-administrativne-pravo/ustinova-i-p-polyacko-a-kudra-i-suchasnij-stan-zakonodavchogo-zabezpechennya-regulyuvannya-rinku-kriptovalyuti-v-ukra%D1%97ni>. (дата звернення 20.01.2021).

2. Легалізація криптовалют: концепція від Мінекономрозвитку. URL: https://buh.ligazakon.net/news/181380_legalzatsya-kriptovalyut-kontseptsya-vd-mnekonomrozvitku. (дата звернення 20.01.2021).

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Феномен злочинності – це соціально-правове явище, яке становить систему злочинів, що вчинені на певній території за певний період часу. Злочинність характеризується кількісними та якісними показниками. Її структура, динаміка, географія вказують на інтенсивність злочинності, а певні коефіцієнти кримінальної активності вказують на рівень злочинності. Злочинність дістає вияв у сукупності злочинів, які спричиняють шкоду суспільству, окремим особам.

Кримінальна політика щодо протидії злочинності в сучасному суспільстві залежить від тих соціально-правових криміногенних факторів, що її породжують. Виходячи з даних позицій кримінальна політика протидії злочинності у сучасному суспільстві представляє собою діяльність органів державної влади, спрямована на усунення дії криміногенних факторів шляхом:

- 1) безпосереднього швидкого реагування органів влади на самі ці криміногенні фактори;
- 2) якісного і ретельного правового реагування на вчинені злочини в суспільстві.

При розробці концептуальних засад кримінальної політики протидії злочинності в сучасному суспільстві слід вирізняти дві основні форми:

- 1) швидке реагування на криміногенні фактори, що формують психофізіологічні риси особистості зловмисника і сприяють їх прояву у вчиненні злочину – тобто попередженням злочинності;
- 2) реагування органів судової влади, правоохоронних органів на конкретні факти вчинення злочинів – такою формою є обвинувальна діяльність.

Виходячи з даних позицій система кримінальної політики протидії злочинності у сучасному суспільстві складається з таких елементів:

I. Попередження (профілактика) злочинності, яка структурно складається з двох видів:

- а) загальне попередження – докорінне усунення причин і умов злочинності в суспільстві;
- б) індивідуальне попередження – усунення причин і умов, що породжують конкретні злочини на рівні реальних життєвих ситуацій.

II. Репресія злочинності – діяльність органів, що здійснюють репресію.

О СТАДИИ ВОЗБУЖДЕНИЯ УГОЛОВНОГО ДЕЛА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Особенность уголовного судопроизводства заключается в стадийности. Стадия возбуждения уголовного дела является первой стадией, как досудебного производства, так и всего уголовного процесса. Хотя основное назначение досудебного производства заключается в обеспечении решения дела по существу в суде, иногда оно решается по существу уже в досудебном производстве. Так, в результате отказа от возбуждения уголовного дела на стадии его возбуждения или его прекращения на стадии предварительного расследования, уголовные дела получают окончательные юридические оценки без его возбуждения или доведения до суда. Некоторые авторы отмечают, что указанные обстоятельства содержат и функции по разрешению дела [1, с. 18]. То есть, иногда в досудебном производстве реализуется функция разрешения дела по существу.

Следует отметить, что, несмотря на название «досудебное», участие суда в данном производстве полностью не исключается. В досудебном производстве суд выступает в специфическом процессуальном статусе – в качестве субъекта судебного контроля. Правда, в досудебном производстве суд вместо осуществления своей основной функции – справедливого судебного разбирательства, то есть разрешения дела по существу, выступая в качестве субъекта судебного контроля, играет роль важного гаранта законности на стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования.

В теории уголовно-процессуального права важное место отводится стадии возбуждения уголовного дела. Профессор Д.Г. Мовсумов отмечал, что возбуждение уголовного дела является первой и самостоятельной стадией уголовного процесса, это – процессуальная деятельность, осуществляемая компетентными представителями государственных органов, которые выясняют наличие предусмотренных законом необходимых условий для возбуждения уголовного дела, и в зависимости от этого, с целью решения вопроса возбуждают уголовное дело или выносят решение об отказе в его возбуждении [2, с. 127].

Возбуждение уголовного дела – стадия, как самостоятельная, так и обязательная. Самостоятельная потому, что она не зависит от других этапов уголовного процесса. А обязательная потому, что без возбуждения уголовного дела не могут быть осуществлены другие стадии уголовного процесса (за исключением дознания в виде упрощенного досудебного

производства по очевидным преступлениям, не представляющим большой общественной опасности в соответствии со статьями, перечисленным в статье 214.4 УПК Азербайджанской Республики).

Процессуальное значение стадии возбуждения уголовного дела заключается в том, что, в зависимости от принятого решения на данном этапе, решается вопрос продолжения уголовного процесса в форме предварительного расследования или его прекращения. Возбуждение уголовного дела в качестве самостоятельной стадии уголовного процесса имеет моменты своего начала и окончания. Возбуждение уголовного дела (предполагает принятие соответствующего процессуального решения) на самом деле является моментом завершения данной стадии и, в случае принятия дела к производству, моментом начала предварительного расследования. Сама стадия возбуждения уголовного дела начинается с момента получения и оформления компетентными государственными органами информации о совершенном либо готовящемся преступлении. Деятельность, осуществляемая с момента начала данной стадии, уже является деятельностью уголовно-процессуального характера, то есть она регулируется законом и ее результаты имеют процессуально-правовое значение.

Безусловно, во время возбуждения уголовного дела в качестве основной гарантии прав человека выступает требование о наличии соответствующих поводов и оснований для возбуждения уголовного дела. Это требование направлено на предотвращение незаконного, необоснованного и самовольного возбуждения уголовного дела против лица.

На стадии возбуждения уголовного дела в качестве еще одного процессуального средства гарантии можно отметить деятельность по предварительной проверке. Еще до принятия решения о возбуждении уголовного дела, с целью недопущения превышения необходимого предела ограничения прав лиц, привлеченных к уголовному процессу, чрезмерного вмешательства в эти права, во время предварительной проверки ограничено применение процессуальных средств. Сам по себе этот ограниченный круг средств предварительной проверки может быть рассмотрен в качестве процессуальной гарантии.

Несмотря на наличие системы отмеченных выше и ряда других процессуальных гарантий на стадии возбуждения уголовного дела, следует отметить, что здесь еще не исчерпаны возможности совершенствования в плане расширения гарантий соблюдения прав человека: считаем, что в процессуальной деятельности, осуществляемой в отношении лиц на этой стадии (предварительная проверка), необходимо более подробное юридическое регулирование их процессуально-юридического статуса. Думаем, что по логике, лицо, в отношении которого проводится предварительная проверка, может быть

отождествлено только в качестве подозреваемого. Однако положения действующего уголовно-процессуального законодательства исключают этот подход.

Литература

1. Джафаркулиев М.А. Уголовный процесс Азербайджанской Республики: учебник. Баку, 2008. 768 с.
2. Мовсумов Дж.Г. Советский уголовный процесс: учебник. Баку, 1989. 312 с.

УДК 343(043.2)

Аббасова Ипек Солтан кызы, доктор философии по праву,
Бакинский государственный университет, г. Баку, Азербайджан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПАРАПСИХОЛОГИИ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Наука парапсихологии существует с древних времен. Время от времени эта сфера было представлена под разными названиями (шаман, гадалка, колдун, маг и т.д.). История современной парапсихологии началась с основания Общества психических исследований в Лондоне (1882 г.) и США (1885 г.), и в настоящее время лиц, работающих в этой области, называют парапсихологами или экстрасенсами.

Хотя использование парапсихологии в расследовании преступлений восходит к XIX веку, в криминалистической литературе существуют различные позиции по применению данного метода. Авторы, положительно рассматривающие использование парапсихологии в криминалистических целях, также определяют круг вопросов, которые необходимо решить с помощью экстрасенсов, относя к ним следующие: экстренная диагностика криминальной ситуации; розыск преступников; выявление причины происшествия; поиск пропавшего объекта.

А противники парапсихологии, наоборот, отвергают доказательственное значение информации, полученной экстрасенсами, и при этом по-разному обосновывают свое мнение. Так, известный криминалист А.М. Ларин считает, что подмена законных и научно обоснованных методов оперативно-розыскной, следственной и экспертной деятельности «народными средствами», «мистификацией» и «шарлатанством» еще больше снизит профессионализм и моральный дух органов уголовного преследования [4].

Анализируя зарубежный опыт использования парапсихологии при расследовании преступлений, Н.Н. Китаев также пишет, что согласно опросу, проведенному в 2004-2007 годах в различных странах, в Азербайджане, Латвии, Литве, Таджикистане, Казахстане и других

странах СНГ не встречались случаи привлечения экстрасенсов к расследованию [4]. Н.Н. Китаев также руководствуясь российским следственным опытом, подчеркивает отсутствие официальных данных об использовании помощи экстрасенсов при расследовании преступлений и в конце своего исследования приходит к заключению, что «криминалистическая экстрасенсорика» - это не наука, а воплощение верований и суеверий из прошлого. Поэтому современные юристы должны критически относиться к этому вопросу [3, с. 52-69].

В Азербайджане имеется много публикаций, подтверждающих факт участия парапсихолога Тофика Дадашова в операции по нейтрализации воздушного террориста в 1989 году. А.А. Курьянов, бывший подполковник КГБ Азербайджана, даже написал в письме главному редактору журнала «Тайны и преступления», где была опубликована статья: «Читая эту статью я очень удивился в связи с фальсификацией информации об участии Тофика Дадашова в упомянутой операции и не согласен с рядом его положений, поэтому прошу опубликовать мое письмо для внесения ясности в этот вопрос» [6].

Основываясь на анализе криминалистической и психологической литературы, следует отметить, что экстрасенсорные методы не являются совершенно ненаучными. Так, уже сформировались различные научные концепции, объясняющие механизм действия экстрасенсорных способностей человека. Например, американский физик-теоретик Дэвид Бом и нейропсихолог Карл Прибрам разработали концепцию универсальной космической голограммы. Согласно этой концепции, Вселенная представляет собой единую и бесконечную систему, в которой все элементы находятся в тесной взаимосвязи с точки зрения пространства и времени, и эта связь имеет разную степень интенсивности, то есть любая точка в пространстве и времени содержит информацию о других элементах системы. Поскольку разум также является формацией, составляющей часть голографической системы мира, он содержит информацию о других элементах Вселенной [1, с. 47].

Судя по всему, большинство авторов выступают против привлечения экстрасенсов к расследованию преступлений. Хотя в последние годы в этой сфере проводятся подробные исследования, на различных телеканалах экранизируются различные проекты под такими названиями, как «Экстрасенсы-детективы», «Экстрасенсы проводят расследование» и т.д., эти проекты наглядно подтверждают незаурядные способности экстрасенсов, но все же мировой опыт настаивает, что возможности парапсихологии официально не используются. На самом деле в практике большинства государств помощь экстрасенсов негласно используется. Однако официально полиция почти всех стран (США, Великобритания, Австралия и др.) заявила, что не считает достоверной информацию, предоставленную экстрасенсами об отдельных обстоятельствах

преступлений, и эта информация не может быть полезной для следствия [7]. Даже законодательство некоторых европейских стран (Германии и Польши) запрещает получение доказательств с использованием иррациональных и ненаучных методов и приемов [5, с. 9-10].

Еще один важный момент, касающийся использования помощи экстрасенсов при расследовании преступлений, заключается в том, считаются ли их знания специальными. Большинство исследователей не включают экстрасенсорные знания в понятие «специальные знания» и настаивают на их иррациональности. По мнению этих авторов, уголовно-процессуальное законодательство должно содержать юридическое определение «специальных знаний», чтобы исключить использование в уголовном преследовании различных знаний (например, экстрасенсорных знаний), которые не охватываются этим понятием [2].

В целом экстрасенсы делятся на две группы. Первая группа экстрасенсов (врачи-экстрасенсы) занимаются диагностикой и лечением различных заболеваний, а вторая группа экстрасенсов (экстрасенсы-поисковики, даузеры) занимается поиском биологических и физических объектов. Считается, что при расследовании преступлений используется помощь второй группы экстрасенсов. Однако в реальности определить четкую границу между этими двумя группами невозможно, так как один и тот же специалист может заниматься обоими видами деятельности.

На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что можно использовать помощь экстрасенсов для таких целей, как установление местонахождения живых людей, трупов и других спрятанных предметов, составление субъективного портрета разыскиваемого лица, участвовавшего в преступлении, в отношении которого отсутствует какая-либо информация, сообщение времени и характера следующего преступного действия, прогнозируемого данным лицом и т.д. Также следует учитывать, что, по сути, сообщение любым лицом информации об обстоятельствах преступления, а также о преступнике может поставить под угрозу его жизнь и здоровье, так как информация, предоставленная экстрасенсом, может привести к его «устранению» членами преступного мира. С этой точки зрения, целесообразнее признать экстрасенсов «субъектами, взаимодействующими с субъектами оперативно-розыскной деятельности», ибо принцип конспиративности, которым руководствуется эта деятельность, обеспечивает конфиденциальность этих лиц. Если в ходе расследования возникнет необходимость в помощи экстрасенса в различных обстоятельствах, эти люди могут быть привлечены к процессу в качестве специалистов посредством оперативно-розыскных органов. В соответствии с законодательством и следственной практикой существуют различные формы взаимодействия следователей и оперативно-розыскных органов при расследовании преступлений. Допускается участие

экстрасенсов в качестве субъектов, помогающих оперативно-розыскным органам на основании обращения следователя. Если экстрасенс участвует в различных следственных действиях, его можно признать «специалистом» и включить в ряд участников следственных действий.

Литература

1. Александров И.А. О применении экстрасенсорных способностей человека при расследовании преступлений. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право»*. 2008. № 2 (4). С. 47.

2. Использование специальных знаний в уголовном судопроизводстве. URL: <http://defence-line.ru/articles/specialnye-znaniya.htm>

3. Китаев Н.Н. Экстрасенсы и шаманы в расследовании преступлений. *В защиту науки*. Бюллетень № 5. С. 52-69.

4. Китаев Н.Н. Использование парапсихологии при раскрытии и расследовании преступлений (результаты международных исследований). *Юридическая психология*. 2007. № 3. URL: <http://www.center-bereg.ru/m2995.html>

5. Ларин А.М. О принципах уголовного процесса и гарантиях прав личности в проекте УПК. *Российская юстиция*. 1997. № 9. С. 9-10.

6. URL: <http://www.dadashev.com/#!/c9wt>

7. Psychicdetective. https://en.wikipedia.org/wiki/Psychic_detective

УДК 343.2(043.2)

Бекмагамбетов А.Б., к.ю.н., ассоциированный профессор,
Университет «Туран-Астана», г. Нур-Султан, Республика Казахстан

О ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЯХ В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Гарантирование, охрана прав и свобод человека – важнейшая задача государственной политики в контексте обеспечения соблюдения конституционной законности и повышения эффективности социально-правового контроля в свете цифровой эры.

Реализация Плана Нации «100 конкретных шагов», Концепции правовой политики, Концепции «слышащего государства», Плана реформ Верховного Суда «Семь камней правосудия», государственной программы «Цифровой Казахстан» дали определенные плоды.

В тоже время деятельность Конституционного совета, Комиссии по правам человека при Президенте РК, Уполномоченного по правам человека, институтов общественного контроля, научно-экспертные наработки показывают, что механизм защиты прав человека нуждается в дальнейшем совершенствовании в особенности в плане внедрения цифровых технологий (интеллектуальный анализ больших данных,

искусственный интеллект и др.).

Как справедливо заметил Клаус Шваб «тема безопасности, одно из важнейших преобразований, связанных с четвертой промышленной революцией» [3, с. 111].

Дальнейшие перспективные задачи модернизации правовой, в том числе и правоохранительной и уголовной политики включают в себя:

- обеспечение четкого разделения полномочий правоохранительных органов;
- переориентация деятельности прокуратуры на защиту прав граждан;
- внедрение принцип «полиции шаговой доступности» для оперативного реагирования на обращения граждан;
- улучшение материально-технического оснащения местной полиции;
- обеспечение повсеместной видеофиксации в работе полиции;
- привлечение новых профессиональных кадров в судебную систему;
- изменение порядка отбора кандидатов в присяжные заседатели;
- облегчение труда судей посредством внедрения «судебной смарт-аналитики»;
- расширение практики досудебного урегулирования конфликтов.

В ближайшее время будет внедрена «сервисная» модель работы в органах полиции и прокуратуры. Руководители МВД, Генеральной прокуратуры, их территориальных подразделений будут ежегодно проводить отчетные встречи, ежегодно проводить отчетные встречи, выстраивая открытый диалог с населением.

Разделение полномочий правоохранительных органов предусмотрено по следующему принципу: полиция выявляет преступления – прокурор принимает следственные решения и даёт правовую оценку – суд.

В работу местной полицейской службы будет внедрен принцип «полиции шаговой доступности». Участковые полицейские будут освобождены от несвойственных функций.

Все помещения пенитенциарных учреждений и полиции будут оснащены видеонаблюдением, а сотрудники – видеорегистраторами.

За намеренное отключение видеонаблюдения и видеорегистраторов сотрудники будут привлекаться к ответственности. В уголовно-исполнительной системе будут повсеместно внедряться видеосвидания для осужденных, электронные магазины, терминалы для подачи жалоб в прокуратуру, суды и в антикоррупционную службу.

В целях приближения пенитенциарной системы к международным стандартам продолжится реконструкция исправительных учреждений, изменение условий содержания и труда заключенных.

Для обеспечения безопасности граждан продолжится внедрение системы видеонаблюдения в крупных населенных пунктах, а также приняты меры по привлечению общественности к охране правопорядка.

Граждане смогут оперативно контактировать с органами полиции,

прокуратуры и судами через мобильные приложения и чат-боты. Будет внедрен независимый аудит правоохранительных услуг.

Продолжится реализация системы «Судебная смарт-аналитика», внедрение искусственного интеллекта в работу судей. В этой связи, актуальны слова Аликперова Х.Д. о том, что «одним из правовых механизмов, способных... разрубить существующий гордиев узел современного правосудия по уголовным делам, может стать электронная система определения оптимальной меры наказания..., которая представляет собой достаточно сложную и многофункциональную технологию с искусственным интеллектом» [1, с. 95].

В целом, как верно заметили Овчинский А.С. и Чеботарева С.О. «эпоха информационных технологий дает реальный шанс практической реализации многих идей, будоражащих криминологическую мысль на протяжении нескольких поколений» [2, с. 13].

Дальнейшие перспективы политики противодействия преступности в свете цифровой эпохи в значительной мере должны быть связаны с созданием необходимых организационно-технических условий, повышением уровня квалификации действующих, а также подготовкой совершенно новых специалистов на основе междисциплинарного подхода.

Литература

1. Аликперов Х.Д. Электронная технология определения меры наказания (электронные весы правосудия). Предисл. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. СПб.: Издательство «Юридический центр», 2020. 170 с.

2. Овчинский А.С., Чеботарева С.О. Матрица преступности: монография. Москва: Норма, 2017. 112 с.

3. Шваб Клаус. Четвертая промышленная революция / пер. с англ. Москва: Издательство «Э», 2018. 208 с.

UDC 343.24(043.2)

Dragana C., Assist. Prof., PhD.,
University of Criminal Investigation and Police Studies, Serbia

ALTERNATIVE CRIMINAL SANCTIONS AND ADEQUACY OF THE STATE REACTION TO CRIME (NORM AND PRACTICE OF THE REPUBLIC OF SERBIA)

The subject of analysis in this paper are issues (theoretical, normative and practical) of alternative criminal sanctions in the Criminal Code of the Republic of Serbia. Among the many such issues, particularly significant are those related to criminal and political reasons of not only justification but also the necessity of anticipating and applying alternative criminal sanctions against perpetrators of criminal acts. Then, there are issues of the manner of normative

elaboration of alternative criminal sanctions in order for them to be in the function expected of them, i.e. also issues of the manner of creating appropriate objective assumptions for practical application of some of the alternative criminal sanctions (the case primarily with community service).

One of the most current issues of criminal law in general, and thus the criminal law of the Republic of Serbia in the last few decades is the issue of alternative criminal sanctions. The key criminal and political reason for such a high degree of topicality of this issue is the fact that for a long time it has become indisputable that criminal law with punishment as a key criminal sanction does not meet the expectations (whether they are real or not) that contemporary society puts before it. Given this, the inevitable question is: How to get out of the crisis in which criminal law finds itself? Among a significant number of possible solutions, the most realistic, almost generally accepted one, is the one that advocates the combined application of simplified forms of action in criminal matters and alternative criminal sanctions.

When it comes to alternative criminal sanctions, there are numerous reasons for the necessity of applying this type of state reaction to crime, i.e. there are numerous advantages over imprisonment sentences, especially those imposed for a shorter period. They eliminate a number of negative effects of short-term imprisonment for both society and convicts. They solve e.g. the issue of prison overcrowding. They are incomparably "more profitable" for the state in relation to imprisonment, they enable convicts to continue working and earn income to support their families, they serve the purpose of rehabilitation of a convicted person, etc. (Bejatović, 2018).

Criminal Code of the Republic of Serbia and alternative sanctions (norm and practice):

Like most other criminal legislations in general, the Criminal Code (Official Gazette of the RS", No. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019) of the Republic of Serbia pays great attention to the standardization of alternative criminal sanctions. Recognizing the reasons that speak in favor not only of justification but also of the necessity of this type of state reaction to crime, the Criminal Code envisages several types of alternative criminal sanctions. Some of them already represent a long tradition of this legal text (a case, for example, with a conditional sentence and a fine), while others are relatively recent (a case, for example, with a sentence of community service and house arrest).

Observed from the aspect of the valid text of the Criminal Code of the RS, there are six alternative criminal sanctions envisaged for adult perpetrators of criminal acts. These are: community service, house arrest, fine, conditional sentence with two modalities (without protective supervision and with protective supervision) and a judicial admonition. Without analyzing a large number of extremely debatable issues and theory and practice when it comes to alternative criminal sanctions (Škulić, 2018), the fact is that none of them calls

into question the justification of this type of state reaction to crime. On the contrary, the efforts go both in the direction of their normative expansion (for example, the justification of standardizing of "weekend imprisonments" as a new alternative criminal sanction is emphasized) and in the direction of their greater application in practice. However, despite such efforts, some of the already existing sanctions of this type have hardly come to life in practice. The case is primarily with a sentence of community service and a conditional sentence with protective supervision. For example, less than one percent (0.6%) of the total number of imposed criminal sanctions account for community service. There are two key reasons for such a low representation of this criminal sanction, despite the fact that its imposition is possible for a relatively large number of criminal offenses - for all criminal offenses for which a prison sentence of up to three years or a fine is prescribed. These are still its insufficient acceptance by the judiciary and the absence of objective preconditions for its practical application (Mrvić -Petrović, 2018).

When it comes to juvenile offenders, the situation (both normative and practical) is completely different. In this category of perpetrators of criminal acts, alternative criminal sanctions in the form of rehabilitation measures of a non-institutional character represent the rule. At the annual level, they are imposed as a percentage between 90 and 95%, and among them the key place is occupied by the measure of enhanced supervision of guardianship bodies because it accounts for over ¼ all imposed criminal sanctions against minors on an annual basis (Stevanović, 2018).

One of the indispensable instruments of the state reaction to crime in the Republic of Serbia are alternative criminal sanctions, which is especially evident among juvenile perpetrators of crimes where they are the rule. When it comes to adult perpetrators of criminal acts, the Criminal Code of the RS is the basis for the possibility of imposing six types of these criminal sanctions. However, in practice, legal possibilities, especially when it comes to new alternative criminal sanctions (primarily community service), are not used to the expected level. The efforts of the professional public of Serbia go not only in the direction of wider application of the existing alternative criminal sanctions in court practice, but also in the direction of further expansion of the circle of this type of criminal sanctions. The case is for example with the commitment to introduce weekend imprisonment as a special alternative criminal sanction.

Literature

1. Bejatović S. (2018) Alternative Criminal Sanctions and Regional Criminal Procedure Legislation (basic legal features and experiences in application - similarities and differences), in S. Bejatović (ed.), Alternative Criminal Sanctions and Regional Criminal Procedure Legislation (basic legal features and experiences in application and improvement measures), OSCE Mission to Serbia, Belgrade, 2018. P. 9-30.

2. Škulić M. (2018) House Arrest (independent sentence or manner of execution of a prison sentence?), In S. Bejatović (ed.), *Alternative Criminal Sanctions and Regional Criminal Procedure Legislation (basic legal features and experiences in application and improvement measures)*, OSCE Mission to Serbia, Belgrade, 2018. P. 42.

3. Mrvić-Petrović N. (2018) Community Service (concept, conditions, possibilities of imposition, duration and consequences of non - performance of work obligation), in S. Bejatović (ed.), *Alternative Criminal Sanctions and Regional Criminal Procedure Legislation (basic legal features and experiences in application and improvement measures)*, OSCE Mission to Serbia, Belgrade, P. 159.

4. Stevanović I. (2018) Juvenile Offenders and Alternative Criminal Sanctions, in S. Bejatović (ed.), *Alternative Criminal Sanctions and Regional Criminal Procedure Legislation (basic legal features and experiences in application and improvement measures)*, OSCE Mission to Serbia, Belgrade. P. 187-200.

5. Criminal Code of the Republic of Serbia, "Official Gazette of the RS", No. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019.

UDC 343.25/26:342.7(043.2)

Jakulin V., Ph.D, Full professor,
University of Ljubljana, Slovenia

CONDITIONAL RELEASE FROM LIFE IMPRISONMENT

Prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment undoubtedly derives from all the main international human rights instruments. Unlike the death penalty, which is undesirable (see: Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty) and has already been abolished in the member states of the Council of Europe and the European Union (see: Protocol No. 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty, Article 1: «The death penalty shall be abolished. No one shall be condemned to such penalty or executed»), the sentence of life imprisonment is not in itself prohibited and does not constitute a violation of Article 3 of the European Convention on Human Rights. But the question is whether life imprisonment without the possibility of conditional release is in accordance with the European Convention on Human Rights.

Let us first look at the international standards deriving from the relevant legal acts of the United Nations Organisation, the European Union and the Council of Europe.

We have reviewed the following UN legal acts:
– Universal Declaration of Human Rights

- International Covenant on Civil and Political Rights
- Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights
- Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty
- United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
- Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

We have also reviewed the Charter of Fundamental rights of the European Union, The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (better known as the European Convention on Human Rights) with all the Protocols and European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment with both two protocols.

The international standard prohibiting torture and inhuman or degrading treatment or punishment undoubtedly derives from all these documents (see e.g. Article 4 of the Charter of Fundamental Rights the European Union or Article 3 of the European Convention on Human Rights: «No one shall be subjected to torture or to inhuman and degrading treatment or punishment»). What the European Court of Human Rights considered a violation of Article 3 of the Convention could be seen from a review of the case law of this Court.

As early as 1977, the Constitutional Court of the Federal Republic of Germany faced the question of whether life imprisonment without the possibility of conditional release was in accordance with the Constitution of the Federal Republic of Germany. The Federal Republic of Germany abolished the death penalty with the May 1945 constitution. It was replaced by the sentence of life imprisonment. In 1977, the Constitutional Court of the Federal Republic of Germany had to decide whether the mandatory imposition of life imprisonment, without the possibility of conditional release provided for in Article 211 of the then applicable Criminal Code of the Federal Republic of Germany, was in accordance with the Constitution. The Constitutional Court ruled that such an arrangement was in conflict with Article one of the Constitution of the Federal Republic of Germany, which guarantees the right to human dignity. Human dignity belongs to every individual, including to convicted persons. On this basis, the Constitutional Court adopted the position that every convicted person should at least have hope that he or she will ever be released again. The mere possibility of receiving pardon does not meet this condition. The legislator must determine by law the conditions under which and when a convicted person will be given the opportunity to be released. Based on this Constitutional Court's decision, the German legislator amended the Criminal Code. In December 1981, Article 57a of the German Criminal Code was adopted, laying down the conditions for the conditional release of convicted persons sentenced to life imprisonment. In the cases dealt with after

the amendment of the Criminal Code in 1981, the Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany ruled that Article 57a of the German Criminal Code was in conformity with the Constitution.

In the Republic of Slovenia, conditional release is regulated by Article 88 of the Criminal Code. Conditional release from life imprisonment is regulated by paragraph three of the same Article. A person sentenced to life imprisonment may be released on parole after having served 25 years in prison if it can be reasonably expected that he or she will not commit new criminal offence after release. The European Court of Human Rights has so far not heard an appeal against the decision of Slovenian courts due to an alleged violation of Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights in relation to life imprisonment.

Speaking the truth, the courts of the Republic of Slovenia have not imposed a sentence of life imprisonment since its introduction in 2008.

Analysing the case law of the European Court of Human Rights showed that the sentence of life imprisonment is not in itself prohibited and does not constitute a violation of Article 3 of the European Convention on Human Rights if the legal order gives the convicted person hope that he or she will ever be released again.

УДК 343(043.2)

Ковальчук И., доктор права,
Государственный университет «А. Руссо»,
г. Белцы, Республика Молдова

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАССАЦИОННОЙ ЖАЛОБЫ В ИНТЕРЕСАХ ЗАКОНА

Согласно ч. 1 ст. 2 Уголовно-процессуального кодекса Республики Молдова (УПК РМ), уголовное судопроизводство регламентируется положениями Конституции Республики Молдова, международными актами, одной из сторон которых является Республика Молдова, и соответственно УПК РМ, то есть вполне определёнными источниками права. Намерения авторов уголовно-процессуального законодательства были не только максимально ограничить источники права, но и создать, насколько это возможно, доступный и понятный закон, который бы соответствовал требованиям Европейского суда по правам человека. Чего не учли авторы, так это многогранности и сложности реальной жизни. Так что спустя почти десять лет после принятия УПК РМ, законодатель вынужден был пересмотреть свой взгляд на источники уголовно-процессуального права, и сделал это путём изменений в ст. 7 УПК РМ, которая регламентирует принцип законности уголовного процесса.

Так, законом № 66 от 05.04.2012 г., в ст. 7 УПК РМ, было введено ч. 9, согласно которой, решения Коллегии по уголовным делам Высшей судебной палаты, вынесенные в результате рассмотрения кассационной жалобы в интересах закона, являются обязательными для судебных инстанций в той мере, в которой фактическая и юридическая ситуация по делу остается идентичной той, что существовала при разрешении жалобы. Логика данных изменений, по мнению авторов, состояла в необходимости унификации судебной практики. Аргумент, который сам по себе является довольно весомым, даже несмотря на то, что на деле данная норма используется не только (и не сколько) в сфере процессуального, но и материального уголовного права, однако эта тема требует отдельных дискуссий. Однако то, на что нам бы хотелось обратить внимание, это эффективность данной нормы, как инструмента, предназначенного для исключения спорных судебных решений. Попробуем мы это сделать, анализируя одно из последних решений Коллегии по уголовным делам Высшей судебной палаты, а именно решение от 17 декабря 2020 г. № 4-1ril-1/2020 [6], где суд постановил, что в случаях, когда хулиганские действия сопряжены применением насилия, в результате которой совершается умышленное убийство, причиняются тяжкие либо менее тяжкие телесные повреждения, действия лица квалифицируются на основании ст. 145, 151 или 152 УК РМ и ст. 354 Кодекса Республики Молдова о правонарушениях (мелкое хулиганство). Тогда же, когда после хулиганских действий, следует умышленное убийство, причиняются тяжкие либо менее тяжкие телесные повреждения, действия лица квалифицируются как конкурс преступлений, на основании ст. 287 и ст. 145, 151 или 152 УК РМ. То есть, по данному решению, невозможна идеальная совокупность преступлений, при совершении хулиганских действий так как, в таком случае лицо привлекается два раза к ответственности за одно и то же использованное насилие, как следует из мотивации данного решения, однако вполне возможно реальная совокупность преступлений.

На первый взгляд, решение вполне обоснованное и логически мотивированное. Более того, кажется, что данное решение не отходит от подхода, заложенного в Постановлении Пленума Верховного Суда СССР, о судебной практике по делам о хулиганстве, от 16 октября 1972 г., в котором указывается, что совершение более тяжких, чем хулиганство, преступлений из хулиганских побуждений (например, убийство, умышленное причинение тяжких телесных повреждений), следует квалифицировать только по соответствующим статьям, предусматривающим ответственность за более тяжкие преступления, при наличии в законе признака из хулиганских побуждений. Если же такая ответственность не предусмотрена законом, а равно при реальной совокупности, такие деяния должны квалифицироваться по совокупности

с хулиганством [4, р. 709].

Посчитали нужным сделать эту ссылку, так как нынешний состав хулиганства был взят практически без изменений из Уголовного Кодекса в редакции 1961 года. Исходя из этих же соображений, решили обратиться к мнению современников данной статьи, чьи соображения по поводу вопросов квалификации кажутся особенно интересными. Так, по мнению авторов того времени, общественный порядок нарушается во всех случаях совершения хулиганства. Если нарушение общественного порядка сопровождалось посягательствами на личность или на собственность, преступление имеет два или несколько непосредственных объектов. В этих случаях квалификация определяется основным, главным объектом. При условии, что таким объектом является общественный порядок, а другие объекты менее значимы, всё совершенное следует рассматривать как хулиганство. Если же посягательство на личность более значимо, чем нарушение общественного порядка, например, убийство из хулиганских побуждений, основным объектом следует признать личность, и поэтому деяние будет квалифицировано как преступление против личности. Возможно также реальная совокупность хулиганства и преступлений против личности [5, р. 317]. Естественно, в то время принцип *no bis in idem*, не стоял так остро, поэтому основная идея, которая напрашивается из вышеупомянутого, это поглощение менее тяжких чем хулиганство преступлений последним, либо поглощение последнего более тяжкими преступлениями при идеальной совокупности, и отдельная квалификация при реальной совокупности преступлений. На первый взгляд такого же подхода придерживаются и авторы анализируемого решения, однако только на первый взгляд, так при более детальном анализе можно заметить, что данное решение создаёт больше проблем, чем решает. Во-первых, не все преступления, указанные в решении Коллегии по уголовным делам Высшей судебной палаты, являются более тяжкими, чем хулиганство, к примеру причинение менее тяжких телесных повреждений. Если наказание по основному составу обоих преступлений является одинаковым, то условия освобождения от уголовной ответственности, являются более приемлемыми для причинения менее тяжких телесных повреждений. В итоге лицо, совершившее хулиганство с менее тяжкими телесными повреждениями, не может освобождаться от уголовной ответственности за примирением сторон, тогда как при причинении менее тяжких телесных повреждений и соответствующей квалификации применение данного института возможно. А если телесные повреждения причинялись определённым предметом, то даже при лёгких телесных повреждениях лицо будет привлечено к ответственности за тяжкое преступление, то есть по ст. 287 ч. 3 УК РМ, а при причинении менее тяжких телесных повреждений соответственно за незначительные преступления. С другой стороны, трудно понять также рекомендованную

квалификацию в случае идеальной совокупности преступлений по соответствующей статье против личности и мелкое хулиганство, как приём не привлечения лица два раза к ответственности за одно и то же преступление. Так как с одной стороны мелкое хулиганство трактуется ЕСПЧ преступлением вне зависимости от внутренней квалификации, а с другой непонятно, как должны квалифицироваться действия, когда физическое насилие применяется одновременно с психическим. В той мере, в которой насилие является одним из признаков разграничения мелкого хулиганства от уголовного.

И последнее, на что хотелось обратить внимание – несмотря на то, что Коллегия по уголовным делам Высшей судебной палаты в обоснование своего решения ссылается на Постановление Пленума Верховного Суда РМ о судебной практике по делам о хулиганстве от 19 июня 2006 г. [7], однако предложила решение, которое лишь частично применимо ко всем возможным комбинациям преступлений, более того, они входят в разрез с другими квалификациями, рекомендованными указанным постановлением. К примеру, в указанном решении рекомендована квалификация как идеальное преступление по ст. 287 УК РМ (хулиганство), и соответственно по ст. 201/1 УК РМ (насилие в семье), если в результате хулиганства причиняются последствия предусмотренные, ст. 201/1 УК РМ. Такой же подход рекомендован, если хулиганство сопровождалось транспортными преступлениями и не только.

К сожалению, это не все проблемы, которые появились либо остались нерешёнными упомянутой Коллегией по уголовным делам Высшей судебной палаты, решением, и конечно мы осознаём, что суд не может решить данные проблемы по собственной инициативе, однако то, на что нам хотелось обратить внимание, так это на эффективность данного инструмента.

Литература

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. Мониторул Официал № 104-110/447 от 07.06.2003.
2. Уголовный кодекс Республики Молдова. Мониторул Официал № 128-129/1012 от 13.09.2002.
3. Кодекс Республики Молдова о правонарушениях. Мониторул Официал № 3-6/15 от 16.01.2009.
4. Сборник Постановлений Пленума Верховного Суда СССР. Изд. «Известия Советов народных депутатов СССР». Москва, 1987. С. 709. (1039 с.)
5. Пионтковский А.А., Ромашкин П.С., Чхиквадзе В.М. Курс советского уголовного права. Том IV. Москва: Наука, 1971. 559 с.
6. http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=13.
7. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=249.

EUROPE IN THE PROCESS OF REMODELING INCRIMINATIONS OF ASSISTING IN SUICIDE

On 26 February 2020, the German Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgericht) delivered a judgement, declaring § 217 (prohibition of assisted suicide services) of the German Criminal Code (Strafgesetzbuch) void. In the judgement (the author thanks Mr. Jure Bergant for preparing studies, necessary for this paper) the given German incrimination of assisting in suicide were declared against German constitutional principles of the autonomy of the individual and its freedom of developing his or her personality, including terminating it in a suicide with help of others. Both the disputed prohibition as well as the judgement, recognizing it for unconstitutional, sparked an intense dispute in the general and professional public alike, unveiling its fragile moral and ethical basis making this dilemma so politically intriguing. The theoretical dogma and relevant circumstances of the judgement were instantly being started analyzed thoroughly in the media and in the constitutional and criminal legal theory, among others also stressing its applicability in foreign criminal law, where such debates over the current criminal regulation of assisted suicide, execution by demand and euthanasia are being called into question regularly, fueled by opposing political beliefs.

In December the same year the Federal Constitutional Court of the republic of Austria followed with a very similar constitutional decision, declaring the Austrian legal regulation (in the Criminal Code of Austria, StGB) - prohibition of assisted suicide as unconstitutional and calling upon the Austrian federal legislator for a thorough remodeling of the legal regulation of the autonomy of the individual in terminating his or her own life, including with the help of others.

Slovenia is one of those countries, that incriminate acts of assistance in suicide. It does so in the provision of the special part of its Criminal Code, the so-called CC1, adopted in the parliament in 2008 (entered into force on November 1st 2008, OJ RS Nr.: 50/12 from 29th of June 2012, including amendments, adopted until present). In the Chapter, titled “Criminal Offences Against Life and Limb”, in Art. 120, under the title “Solicitation to and Assistance in Suicide” the law states:

“(1) Whoever intentionally solicits another person to kill himself or assists him in doing so, resulting in that person indeed committing suicide, shall be sentenced to imprisonment for not less than six months and not more than five years.

(2) Whoever commits the offence under the preceding paragraph against a

minor above fourteen years of age or against a person whose ability to understand the meaning of his act or to control his conduct was substantially diminished shall be sentenced to imprisonment for not less than one and not more than ten years.

(3) In the event of the offence under paragraph 1 of this Article being committed against a minor under fourteen years of age or against a person who was not capable of understanding the meaning of his act or of controlling his conduct shall be punished according to the prescription for murder.

(4) Whoever treats his subordinate or a person depending on him in a cruel or inhumane manner, resulting in this person's suicide, shall be sentenced to imprisonment for not less than six months and not more than five years.

(5) Whoever, under particularly mitigating circumstances, assists another person to commit suicide, and if that person indeed commits suicide, shall be sentenced to imprisonment for not more than three years.

(6) If, relating to a criminal offence under the above paragraphs, the suicide has only been attempted, the Court may reduce the punishment of the perpetrator.”

It is one of very traditional and most stable incriminations of Slovenian law, found in the almost exact same form in all criminal codes of Slovenia after the Second world war, that is after the constitution of the federative Yugoslav state (of which Slovenia was a constitutional part) and it was continued in Slovenian criminal law all the time after the breaking apart of Yugoslavia in 1991 without relevant changes.

According to newest publications in Slovenia, dealing extensively with the phenomenon of euthanasia and assisted suicide it is to be expected, that the Slovenian legislator will provide for changes in this field of substantive criminal law. According to CC1 all cases of euthanasia, where the perpetrator is a medical practitioner, physician and his patient didn't give a free consent for euthanasive killing, are dealt with as perfidious murders under the definition of Art. 116/I(1) CC1. Slovenia decided in 2008 politically not to provide a privileged, less severe form of manslaughter in cases of euthanasia and prefers the definition of murder in such cases with a physician as perpetrator and patient as victim. It is interesting to know that both the Medical Chamber of Slovenia as well as the National Bioethical Committee are fond of this regulation and oppose strongly any liberalization in this regard. That is why any new regulation of allowed assisting in suicide in Slovenia with a physician as perpetrator and patient as victim will have to distinguish very clearly this form of assisting acts against the life from murder (through commission by omission, in German: *“unechte Unterlassungsformen”*). This will obviously be no easy legal task. But above all, a heated public political discussion, inspired by the cited German and Austrian development in constitutional law is expected in the near future in Slovenia about all possible dimensions of the legal good life and especially in Slovenian substantive criminal law. It would be helpful for the

disputants in this discussion to be informed not only about the newest German and Austrian (criminal) law, but also about the situation in Ukraine in this regard.

UDC 343.9:343:326(043.2)

Krzysztof Wala,
Maria Curie-Sklodowska University in Lublin, Poland

**OFFENCE OF DISSEMINATING OR PUBLICLY DISPLAYING
CONTENT THAT MAY FACILITATE THE COMMISSION
OF A TERRORIST OFFENCE
(ART. 255A § 1 OF THE POLISH CRIMINAL CODE)**

Pursuant to Article 255a § 1 of the Polish Criminal Code, whoever disseminates or publicly presents content that may facilitate the commission of a terrorist offence with the intent to commit such an offence, shall be subject to the penalty of deprivation of liberty for a term of between 3 months and 5 years. Introduction of this crime to the Polish legal system in 2011 resulted from international agreements binding Poland. Currently, this obligation results from Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA (Official Journal of the EU L 2017 No. 88, p. 6 - hereinafter referred to as the 2017 Directive). In accordance with Article 7 of the 2017 Directive Member States shall take the necessary measures to ensure that providing instruction on the making or use of explosives, firearms or other weapons or noxious or hazardous substances, or on other specific methods or techniques, for the purpose of committing, or contributing to the commission of, one of the offences listed in points (a) to (i) of Article 3(1), knowing that the skills provided are intended to be used for this purpose, is punishable as a criminal offence when committed intentionally. A similar solution was also included in Article 7 of the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, drawn up on 16 May 2015 in Warsaw (Statute Book 2008 No. 161, pos. 998). Criminalization of this type of behavior is an expression of the adoption by the European Union and the Council of Europe of a comprehensive strategy for countering terrorism [1, p. 1235]. It cannot be denied that such acts may actually increase the risk of committing terrorist offences, hence their criminalisation seems justified.

The offence in question was placed by the legislator in Chapter XXXII entitled “Offences against public order”, and thus the main protected value is public order. Public order is a very broad concept, hence the above-mentioned chapter contains various offences, both in terms of the perpetrator’s conduct

and the degree of gravity (e.g. taking and holding a hostage - Art. 252 CC, illegal arms trade - Art. 263 § 1 CC, or insulting a corpse, human ashes or a resting place of the deceased - Art. 262 § 1 CC). However, it can be assumed that public order is a system of public-legal solutions and social relations, functioning and taking shape in public places and non-public places, the purpose and task of which is, in particular, to protect life, health, property of citizens and social property, to ensure normal activities of institutions, establishments, state and private enterprises, and to eliminate various kinds of nuisances dangerous or inconvenient for society and individuals [2, p. 27]. Public order is thus an important value in social life [3, p. 1179]. As indicated in the doctrine, an additional protected values in the case of this crime is public security, which results from the possible threat of terrorist attacks [4, p. 1374]. K. Wiak rightly claims that this type of behavior significantly increases the threat to the most important social values [1, p. 1236]. In the literature, one can also find a view according to which the individual protected values in the case of this crime are all goods that can be attacked as part of terrorist activity [5, p. 354].

The crime in question consists of dissemination or public presentation of content that may facilitate the commission of a terrorist offence. According to the verdict of the Supreme Court of 16 February, 1987, WR 28/87, dissemination is a behavior consisting in making the given content generally available by distributing, lending, copying and otherwise making it available to a wider and undefined circle of people [6]. As Z. Ćwiakalski rightly notes, dissemination can take place using various techniques, ranging from such simple behaviours as distributing leaflets or hanging up advertisements, to more complex ways (e.g. on the Internet or through TV programmes) [4, p. 1375]. In any case, the conduct must be such that the content covered by it may become generally known. The second variant of the perpetrator's behavior indicated in the disposition of the analyzed provision, i.e. "public presentation" has a similar scope. The essence of presenting, similarly as in the case of dissemination, is externalizing a given content to a wider circle of people. Presenting means exposing something to the public, showing it for viewing, making a presentation [7, p. 1168]. In the case of this variant of behavior, the legislator additionally points to the fact that it is to have a public character. Polish legislator does not define the term "public activity". In the resolution of 20 September 1973, the Supreme Court stated that a public action occurs when due to the place of action or circumstances and the way the perpetrator acts, his/her behaviour is or may be available (perceptible) to an indefinite number of people, and the perpetrator, being aware of this possibility, at least accepts it [8]. Such an approach is generally accepted both in doctrine and jurisprudence. It should be noted that for this option to be realized, it is not necessary that the content actually finds its recipient, it is enough that the perpetrator presents it in such conditions, in which it was objectively possible for it to reach an

undetermined number of people.

In view of the above, it should be noted that the essence of dissemination and public presentation comes down to the fact that the perpetrator intends the content to reach an undefined and non-individualized group of people. If the perpetrator presented the materials indicated in the disposition of this provision to a specific person or a specific group of persons with the intention that these persons commit a crime of a terrorist nature, criminal liability for aiding the commission of a crime of this nature (e.g. aiding to take a hostage or aiding to seize control over an aircraft) could come into play.

The phrase "content that may facilitate the commission of a terrorist offence" raises doubts. The very concept of a terrorist offence is defined in Polish legislation on the basis of Article 115 § 20 of the Polish Criminal Code. Pursuant to this provision, a terrorist offence is an offence punishable by imprisonment of at least 5 years, committed in order to 1) seriously intimidate a large number of people, 2) force a public authority of the Republic of Poland or another state or an authority of an international organization to take or to refrain from taking a specific action, 3) cause serious disturbances in the system or economy of the Republic of Poland, another state or an international organization - as well as a threat to commit such an act. An important problem, however, is what kind of content can be considered to facilitate the commission of such a crime. The doctrine rightly argues that due to the impreciseness of this phrase, the disposition of Article 255a § 1 of the Criminal Code is much broader than the requirements contained in the international obligations indicated in the introduction [9, p. 780]. Therefore, this term should be interpreted very carefully [4, p. 1375]. Typical examples of this type of content include instructions for making an explosive device, hijacking a plane or blowing up a building, but also studies pointing out security weaknesses in public buildings, or secret diagrams of alarm systems [7, p. 1168]. This content must be of such value that it can actually contribute to facilitating the commission of a terrorist crime. It can also be such content, the reading of which requires specialized knowledge, for example in the field of chemistry or mathematics [9, p. 780]. The form of transmission of such content can be any, including verbal transmission, film, drawing, or image [5, p. 354].

The offence in question may only be committed by acting; it is not possible for public presentation or dissemination to occur by omission. The offence is formal in nature; no effect is required for its commission. The content made available does not actually have to be helpful in the commission of a terrorist offence, and even less the actual commission of a terrorist offence within the scope of Article 255a § 1 of the Penal Code [5, p. 356].

Due to the use of the pronoun "who" to describe the subject of this crime, it is a universal crime, i.e. its perpetrator may be any person capable of criminal liability. The offence is intentional and may involve both direct intent (the perpetrator intends that the disseminated material will actually facilitate the

commission of a terrorist offence by another person) and possible intent (the perpetrator, given the circumstances and content of the disseminated material, anticipates and accepts that it may be used to commit a terrorist offence by another person).

The analyzed crime is punishable by imprisonment from 3 months to 5 years, which indicates a moderate level of social harm. A conditional discontinuance of criminal proceedings is possible against its perpetrator (Art. 66 of the Penal Code). It is also possible to apply a mixed penalty (Art. 37b of the Penal Code) or to impose a fine or a restriction of liberty instead of imprisonment (Art. 37a of the Penal Code). If the act was committed for financial gain (e.g. the perpetrator would run a website for a fee, commissioned by another person, on which content is made available that could facilitate the commission of a terrorist offence), then a fine could be imposed in addition to imprisonment. In addition, the perpetrator may also be subject to forfeiture of objects that were used or intended to be used to commit the crime (e.g. a computer with the help of which the perpetrator posted content on the Internet that could facilitate the commission of a terrorist offence).

Data presented in the Statistical Directory of Justice show that the provision of Article 255a § 1 of the Penal Code is of marginal importance in practice [10]. Between 2011 and 2018, there were only two final convictions under this provision; in 2014, the perpetrator was sentenced to 6 months of imprisonment, with the court applying a conditional suspension of the sentence (there is no data on the length of the probation period and the manner of its completion), while in 2018, the perpetrator was sentenced to 6 months of absolute imprisonment.

The offence of disseminating or publicly presenting content which may facilitate the commission of a terrorist offence, as defined in Art. 255a § 1 of the Penal Code, was introduced to the Polish Penal Code due to the need to adapt national solutions to the requirements arising from international agreements binding the Republic of Poland. The evaluative nature of the elements constituting the disposition (particularly the notion of "content that may facilitate the commission of a terrorist offence") means that this provision should be interpreted in a restrictive way. Furthermore, because of its close connection to international law, that aspect should also be taken into account in the context of its interpretation. According to the wording of paragraph 40 of the preamble of the 2017 Directive, none of its provisions should be interpreted as aiming to reduce or limit the ability to disseminate information for scientific, academic or reporting purposes. Despite the indicated doubts in terms of interpretation, the introduction of Article 255a § 1 of the Criminal Code to the Polish criminal law system should be positively assessed, as this type of behaviour could not previously be qualified on the basis of other legal solutions. At the same time the criminalisation of such acts, due to the fact that they may significantly increase the risk of terrorist attacks, seems justified.

Literature

1. Wiak Krzysztof [in] Kodeks karny. Komentarz, ed. K. Wiak and A. Grześkowiak, Warszawa, 2018.
2. Bolesta Stefan. Prawnoadministracyjne zagadnienia porządku publicznego, Warszawa, 1997.
3. Kalitowski Michał [in] Kodeks karny. Komentarz, ed. M. Filar, Warszawa, 2012.
4. Ćwiakalski Zbigniew [in] Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117-277 kk, ed. A. Zoll, Warszawa, 2013.
5. Michalska-Warias Aneta [in] Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz art. 222-316, ed. M. Królikowski and R. Zawłocki, Warszawa, 2017.
6. Judgment of the Supreme Court - Military Chamber of 16 February 1987, WR 28/87, OSNKW 1987 no 9-10, item 85.
7. Lach Arkadiusz [in] Kodeks karny. Komentarz, ed. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa, 2018.
8. Resolution of the Supreme Court - Criminal Chamber of 20 September 1973, VI KZP 26/73, OSNKW 1973 no 11, item 132.
9. Mozgawa Marek [in] Kodeks karny. Komentarz, ed. M. Mozgawa, Warszawa, 2017.
10. Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwosci. URL: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>

UDC 343.63(477+438)(043.2)

Marek Mozgawa, Prof. dr hab.,
Maria Curie-Sklodowska University in Lublin, Poland

THE OFFENCE OF INSULT IN THE POLISH PENAL CODE (ARTICLE 216)

Article 216 of the Polish Penal Code (PC) sets out criminal liability for a criminal insult of another natural person. However, all entities other than natural persons (e.g. institutions and legal persons) remain outside the scope of Article 216 PC. However, the phrase "another person" used by the legislature does not exclude considering a group of persons whose personal dignity the offender has abused by his/her conduct as the object of the causative action [1]. Article 216 § 1 PC defines the basic type of the crime the substance of which is expressed in insulting another person in his/her presence or even in his/her absence but publicly, or with the intention that the insult reaches that person (punishable by a restriction of liberty or a fine). On the other hand, Article 216 § 2 PC defines an aggravated type, consisting in insulting another person via means of mass communication (punishable by a fine, deprivation of liberty or imprisonment of up to one year). The insult was criminalised also under previous Polish criminal legislation (Article 256 PC of 1932, Article 181 PC of

1969), but only the basic type of crime was known until the entry into force of the Penal Code of 1997. All Polish penal codes regulated also the institutions of the so-called provocation and retort (Article 256 §2 of the PC of 1932, Article 181 §2 of the PC of 1969, Article 216 §3 of the PC of 1997).

The object of protection here is dignity (in Polish: *cześć*). Colloquially, the Polish word *cześć* is defined as respect, honour, appreciation, but it also has a different meaning, equivalent to worship, admiration (and in the latter sense is usually not subject to criminal law protection). There is duality within the meaning of the term "dignity": in the external (objective) and internal (subjective) sense [2]. When we speak of external dignity, we mean the value that a person has in the eyes of other people (the social significance of an individual), while in the case of inner dignity we mean the sense of personal dignity of a person (the inner value of a person). For the provisions of Article 216 PC, the object of protection is the internal (personal) dignity [3], and in the case of defamation (Article 212k.k.) – the external (objective) dignity.

The dignity of every natural person is protected, regardless of their sex, age, social status or origin [4]. Even mentally ill or impaired people are not deprived of the value that is inextricably linked to being human, and they can therefore be insulted [5]. In the event of a public insult to a group of people or an individual for reasons of their nationality, ethnicity, race, religion or lack of religious affiliation, the provision of Article 257 PC applies. The element of insult also appears in a number of other types of crime: Article 133 PC (insult to the Polish Nation or the Republic of Poland), Article 135 § 2 PC (insult to the President of the Republic of Poland), Article 136 § 3 PC (insult to the head of a foreign state), Article 136 § 4 PC (insult to a diplomatic personnel member or a consular official), Article 137 PC (insult to Polish national symbols), Article 196 PC (insult to an object of religious worship or a place intended for the public performance of religious rites), Article 226 PC (insult to a public official or a person assisting this official), Article 261 PC (insult to a monument), Article 262 § 1 PC, (insult to human corpses, human ashes or the resting place of the deceased), Article 347 PC (insult to one's superior), Article 350 PC (insult to one's subordinate) [6].

The provision of Article 216 § 1 PC clearly defines three "subtypes" of insult:

- 1) in the presence of the insulted person (the so-called direct insult);
- 2) in the absence of the insulted person, but committed publicly;
- 3) non-publicly and in the absence of the insulted person, but with the intention that the insult reach that person.

Items 2 and 3 refer to what is known as an insult *in absentia*. As argued by the Court of Appeal in Warsaw in its judgment of 26 February 2018, (VI ACa 1576/16, LEX No 2578915): "An insult consists of statements which are offensive to the dignity of a given person, insulting or ridiculing, which cannot be rationalized. Since an insult is an injury to a person's self-esteem, an insult -

unlike a defamation - may also occur if the recipient of an offensive statement is solely that person".

The legislature has not specified what insult what to be consisting in, but the broad understanding of the term is usually adopted [7]. Therefore, an insult should be understood as any behaviour of the perpetrator which demonstrably expresses contempt for another person, and in particular is intended to humiliate his or her personal dignity and make them feel hurt or offended (decision of the Supreme Court of 7.5.2008, III KK 234/07, OSNKW 2008/9/69). The prevailing view among scholars in the field is that an insult can only be committed by action. Nonetheless, it is argued that, exceptionally, it can also be committed by omission [8], for example by not shaking hands to welcome a person suspected of having committed a crime (which, however, must raise serious doubts, due to the fact that the insult offender must have the obligation to act, and the source of such an obligation in the case of shaking hands cannot be specified). An insult may be committed orally, in writing, in print, image (e.g. caricature), or even by gesture [9]. An insult may be committed by violating the physical integrity of another person (slapping, tossing an object in someone's face), which entails the need to apply the so-called cumulative qualification - Article 216 § 1 in concurrence with Article 217 § 1 in conjunction with Article 11 § 2 of the Penal Code [10].

This raises doubts as to what criteria should be used to assess whether an insult has occurred: subjective (i.e. taking into account only the assessment of one's own value and feelings by a given person), objective (which takes into account the average level of assessment and respect for a person), or mixed (subjective-and-objective). The Supreme Court, in the resolution of 05.06.2012. (SNO 26/12, LEX no. 1231618), stated that "Whether a behaviour was insulting is determined by the prevailing social assessments and moral norms, and not by the subjective conviction of the allegedly insulted person". The use of the objective criterion, however, requires the establishment of a touchstone to which the behaviour assessed as insulting would be related; such touchstone may be the value system functioning in society. As rightly noted by R.A. Stefański, "The assessment of a certain behaviour as insulting based on this criterion does not take into account the fact that it depends on the cultural standards of society, environmental conditions, worldview conditions, or the group in which the perpetrator or victim live. For this reason, it is also necessary to take into account the social background assessments in so far as they contain norms that treat behaviour as insulting, even though they are relevant to the general public [11]. However, it should be noted that the assessment of behaviour as insulting cannot disregard the feelings of the insulted person, as it is first and foremost about infringing the person's interest, which should therefore lead to the conclusion that most appropriate is the mixed (subjective-and-objective) criterion.

The aggravated form of defamation (due to using the mass media by the

perpetrator) is defined in Article 212 § 2 PC. All generally available means, with which the transmission of information currently takes place, are possible (e.g. press, radio, television, Internet). As argued by the Constitutional Tribunal in the judgment of 30.10.2006, (P 10/06, OTK-A 2006/0, item 128) the mass media should be "centres that cumulatively meet the following criteria: need for the existence of a mass audience, topicality, concise character of information, public access to information and information quickly getting out-of-date (condition of contents about mass character), transmission of information in the certain package, institutionalisation of broadcaster and existence of the so-called gate-keeper (controller of the content being broadcast, e.g. editor-in-chief), thus exemplifying, *inter alia*, press in the strict sense, radio and television". On the other hand, the Supreme Court noted in the judgement of 07.11.2014 (V KK 231/14, LEX no. 1583243) that «the term 'means of mass communication' is not about the mass availability of the medium itself, but about the mass availability of information broadcast by it» [12].

The offence in question is of a general nature. On the other hand, scholars in the field differ in views on the subjective elements of insult. The prevailing view is that both forms of intent: direct intent (*dolus directus*) and legal intent (*dolus eventualis*) are involved [13]. According to A. Marek, insulting is essentially an intentional behavior [14]. The view that insulting is a formal offence (offence not characterised by its effect) seems to prevail [15]. It is noted that no specific effect is necessary for its accomplishment, in particular that the addressee of an insulting statement does not need to feel offended or a written insult does need to reach the addressee to make the offence happen [16]. The material nature of the crime is supported by, among others, O. Górniok [17] and J. Wojciechowski [18].

Only a living person can be insulted; abusive speaking of a deceased person may, however, be intended to offend the personal dignity of a living person [19]. Insulting a human corpse, human ashes or the resting place of a deceased constitutes an offence under Article 262 § 1 PC. If the perpetrator offends several persons in a single statement, then it should be considered that he/she commits one act. The same happens where the perpetrator, at the same place and time, speaks various words of an insulting nature towards the same person, or at the same time uses offensive words and gestures to degrade the dignity of the person; there is also one action [20].

The prosecution of an insult of both the basic type (Article 216 § 1) and the aggravated type (Article 216 § 2 – where the insult took place by means of mass media) is carried out under private prosecution. Pursuant to Article 60 § 1 of the Code of Criminal Procedure, in cases prosecuted by private prosecution, the public prosecutor shall initiate the proceedings or joins the proceedings already initiated if the public interest so requires. The proceedings are then conducted *ex officio* and the victim, who has previously brought a private indictment, exercises the rights of the auxiliary prosecutor; Articles 54, 55 § 3 and 58 of the

Code of Criminal Procedure shall apply (Article 60 § 2 CCP). If the prosecutor who had joined the proceedings subsequently abandoned the prosecution, the victim returns in further proceedings to the rights of the private prosecutor (Article 60 § 3 CCP).

Article 216 § 3 PC provides for the institution of so-called provocation and retort. Under the Penal Code, provocation occurs in two meanings: as inducing another person to commit a criminal offence in order to bring criminal proceedings against that person (Article 24 PC) and as a provocative behaviour of the victim (Article 216 § 3, Article 217 § 2). Literature distinguishes conscious and unconscious provocation, intentional and objective provocation, criminal and non-criminal provocation, one-sided and mutual provocation [21]. Under Article 216 PC, provocation is a provocative conduct of the victim, while retort takes place when the victim has responded to the insult by breaching bodily integrity or mutual insult. In the event of provocation or retort, the court may (but does not have to) refrain from imposing a penalty. There must be reasonable commensurability between provocation and reaction of the provoked person (cf. judgment of the Supreme Court of 17.06.1971, Rw 612/71, OSNKW 1971/10, item 159). Writing about the nature of retort, J. Makarewicz stated: «The act of private revenge has replaced the state intervention. The retort [...] merely extinguishes the state's right of punishment as a result of self-administering justice by the victim himself/herself. The state's right of punishment, generated upon the insult, disappeared again when the offended replied with an insult. This is the point of gravity of the retort» [22].

The crime in its basic type (Article 216 § 1) is punishable by a fine (from 10 to 540 day-fine units) or a penalty of restriction of liberty (from 1 month to 2 years) or in the aggravated type is punishable, apart from a fine (from 10 to 540 day-fine units) or restriction of liberty (from 1 month to 2 years) also provides for a custodial sentence (from 1 month to 2 years) also by custodial sentence (from one month to one year). It is possible to discontinue conditionally the criminal proceedings (Article 66 PC) as well as to refrain from imposing the penalty (Article 59 PC). If a custodial sentence is imposed, its execution may be conditionally suspended for a probation period (Article 69 PC). In the event of an insult, the court may impose vindictive damages (up to PLN 100,000, unless otherwise provided by law – Article 48 PC) to be paid to the victim, the Polish Red Cross or for any other social purpose indicated by the victim (Article 216 § 4 PC). It is possible to rule that the judgment be made public, impose the obligation to rectify the damage and sometimes impose the forfeiture (e.g. forfeiture of the press material in which the insult was committed – Article 37a of the Press Law).

As regards the number of adults who have been finally convicted (under private indictment) for offences defined in Article 216 of the Polish Penal Code, according to data submitted by the Ministry of Justice [23], in 2017 the figure amounted to 390 (a total of 360 under Article 216 § 1 PC, including 247

men and 113 women, and a total of 30 under Article 216 § 2 PC, including 22 men and 8 women). The penalty of fine was most frequent: 291 convictions - 74.6% (270 under Article 216 § 1 PC, and 21 under Article 216 § 2 PC); in second place was the penalty of restriction of liberty – 97 cases - 24.9% (88 under Article 216 § 1 PC and 9 under Article 216 § 2 PC). In one case, an immediate custodial sentence was imposed, and in one case a penal measure was imposed as an independent measure. In view of the above, it may be concluded that the courts are not too severe towards the perpetrators of insults, which seems to be reasonable, considering the degree of social harmfulness of these offences.

Literature

1. Długosz J. in: Kodeks karny. Część szczególna, vol. I. Komentarz. Art. 117-221, ed. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa, 2013, p. 830.

2. Kulesza Cf.W. Zniewaga, in: System Prawa Karnego, tom 10, Przepisy przeciwko dobrom indywidualnym, ed. J. Warylewski, Warszawa, 2016, p. 1218.

3. Resolution of the Supreme Court of 29.10.2020, II DO 96/20, LEX no. 3077121).

4. Marek A., Kodeks karny. Komentarz, Warszawa, 2010, p. 486.

5. Tak W. Kulesza, Zniesławienie i zniewaga. Ochrona czci i godności osobistej w polskim prawie karnym. Zagadnienia podstawowe, Warszawa, 1984, p. 170.

6. On this topic, cf. Kozłowska-Kalisz, Typy zmodyfikowane przestępstw przeciwko czci i nietykalności cielesnej, in: Przepisy przeciwko czci i nietykalności cielesnej, ed. M. Mozgawa, Warszawa, 2013, p. 164 et seq.

7. Hyps S. in: Kodeks karny. Komentarz, ed. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa, 2019, p. 1159.

8. Śliwowski J., Prawo karne, Warszawa, 1979, p. 405; M. Lipczyńska, Oskarżenie prywatne, Warszawa, 1977, p. 144.

9. On this topic in more detail, cf.: R.A. Stefański, Zniewaga: pojęcie i kryteria, in: Przepisy przeciwko czci i nietykalności cielesnej, ed. M. Mozgawa, Warszawa, 2013, p. 159.

10. Mozgawa M., Odpowiedzialność karna za przestępstwo naruszenia nietykalności cielesnej, Lublin, 1991, p. 85.

11. Stefański R.A. Zniewaga, p. 161.

12. Zgoliński Cf. I. Zniesławienie w polskim prawie karnym, Warszawa, 2013, p. 142 et seq.

13. As proposed by J. Raglewski in: Kodeks karny. Część szczególna, vol. 2. Komentarz do art. 212 – 277d, eds. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa, 2017, p. 89; R. Góral, Kodeks karny. Praktyczny komentarz z orzecnictwem, Warszawa 2005, p. 292; O. Górnioł, in: O. Górnioł et al., Kodeks karny, vol. 2, Komentarz do art. 117-363, Gdańsk 2005, p. 243; S. Hyps, in: Kodeks, p. 1161. The same view has been shared by the Regional Court of Białystok in judgment of 5.03.2015, VIII Ka 938/14, LEX no. 1828749.

14. Marek A., Kodeks, p. 487.

15. As proposed by, among others, J. Waszczyński, Zniewaga, in: System Praw Karnego, vol. 4, part 2, O przestępstwach w szczególności, eds. I. Andrejew,

L. Kubicki, J. Waszczyński, Ossolineum, 1989, pp. 113–114; K. Buchała, Prawo karne materialne, Warszawa, 1989, p. 696; A. Marek, Kodeks, p. 487; L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa, 2017, p. 292; W. Kulesza, Zniesławienie, p. 168 et seq.

16. Marek A., Kodeks, p. 487.

17. Górniok O. in: O. Górniok et al., Kodeks karny, p. 244.

18. Wojciechowski J., Przepięstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej. Rozdział XXVII Kodeksu karnego. Komentarz, Warszawa, 2000, pp. 52-53).

19. Peiper L., Komentarz do kodeksu karnego, Kraków 1936, p. 538.

20. Hyps S. in: Kodeks, s. 1162.

21. Mozgawa M., Odpowiedzialność, p. 152.

22. Makarewicz J., Kodeks karny z komentarzem, Lwów 1932, p. 337.

23. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>

UDC 343.292(043.2)

Marta Mozgawa-Saj,

Maria Curie-Sklodowska University in Lublin, Poland

PARDON IN THE POLISH CODE OF CRIMINAL PROCEDURE - ANALYSIS OF THE INSTITUTION

The discussed topic in this paper is the institution of pardon understood as an act of the executive power's interference in the justice system. The Author pays special attention to criminal law and procedural regulations of this institution, trying to present the essence and character of the act of pardon.

A pardon is a constitutionally permissible interference of the President in the area of jurisdiction exercised by independent and autonomous courts of law. The issue of the act of pardon is regulated by the Constitution of the Republic of Poland of 1997 and the Code of Criminal Procedure of 1997 (hereinafter: CCP). It should be emphasized that the act of pardon does not change the sentence and does not question the guilt of the convicted person. Therefore, it does not interfere with the material layer of the final verdict [1, p. 6]. The right of pardon may be exercised only when the ordinary measures envisaged by the law are no longer sufficient and considerations of justice and humanity demand an alteration of the legal situation of the convicted person [2].

As the Constitutional Court noted in its decision of 21 February 2007 (Ts 47/06, LEX No 277465) "...the object of the procedure for pardon is the possibility of showing a special act of clemency to the convicted person, i.e. a person whose criminal responsibility has already been determined by a final court judgment. However, since the reason for the pardon cannot be any circumstance concerning the crime committed or contesting the determination of criminal responsibility, thus the convicted person no longer benefits from the right of defence". The Code of Criminal Procedure regulates the pardon in Section XII devoted to proceedings after the judgment becomes final.

Therefore, it should be pointed out that the right of pardon - on the grounds of the Code of Criminal Procedure - may only be applied when a final conviction has been passed. The power to apply the act of pardon is held exclusively by the President of the Republic of Poland, who has full discretion in its application.

The essence of the pardon may consist in the remission of the punishment and penal measure, total or partial abandonment of execution of the punishment or penal measure imposed or mitigation of the effects of the conviction. The criminal procedure law distinguishes two types of pardon proceedings: at the request of the authorized person and *ex officio*.

According to Article 560 CCP, a petition for pardon may be filed to the court which pronounced the the first instance judgment by the convicted person himself/herself, a person entitled to appeal against the judgment in his/her favour, direct relatives, adopters or adoptees, siblings, spouse or a person cohabiting with the convicted person. The court rules on the petition for pardon during a session, in which the parties may participate. Article 563 CCP provides that when considering the petition for pardon, the court shall take into account only the circumstances arising after the judgment has been passed, and in particular, the convicted person's behaviour after passing the sentence, the extent of the sentence already served, the convicted person's health condition and family conditions and reparation of the damage caused by the offence. The court should consider the request for pardon within two months from its submission, issuing a decision based on relevant documentation. As to the pardon, the Court may leave the request without consideration, give it further course and issue a positive opinion, or find no grounds for issuing a positive opinion and leave the request without further course.

The second mode of pardon proceedings involves an *ex officio* action. It is initiated by the General Prosecutor independently or upon an order of the President of the Republic of Poland. The Public Prosecutor General may turn to the courts which decided the case, requesting that they send the files together with their opinion on the justification for granting the right of pardon. The General Prosecutor is not bound by the content of opinions presented to him, so he may present the file to the President even if the courts' opinions are negative [3, p. 1244]. The General Prosecutor may also submit the file directly to the President of the Republic of Poland without seeking the opinion of the courts deciding the case. In that case, he submits the file to the President together with his conclusion on the scope of the pardon. The General Prosecutor is obliged to initiate proceedings *ex officio* if the President so decides. Ultimately, it is the President who has the final decision on the application of the pardon law, without being bound by either opinion.

The initiated clemency proceedings do not automatically affect the sentence. A change in this respect can occur by a decision issued by an authorized body. Pursuant to the content of Article 568 CCP, the decision shall be made by the court issuing the opinion or by the General Prosecutor if these

authorities deem that there are particularly important reasons for pardon. Suspending the execution of the sentence or ordering a pause in its execution may take place, especially when the convicted person has a short remaining time to serve. Suspension of the execution of a sentence may consist of ordering temporary cessation of execution of a sentence, which has not yet started. Conversely, suspension of the sentence takes place when the sentence has already started to be served. Suspending the execution of a penalty or ordering a pause in its execution may take place until the completion of pardon proceedings.

Summarizing, it should be pointed out that the purpose of the proceedings in question is first and foremost to establish whether there have been circumstances in the life of the convicted person after the sentence was passed, which make the execution of the final decision unduly burdensome. The act of pardon is treated as a certain "safety valve" intended to regulate, in a manner consistent with considerations of fairness, those cases in which the conduct, although not contrary to the requirements of the criminal statute, could lead to unjust harm to the convicted person [4, p. 417].

Literature

1. Pracki H. Funkcjonowanie prawa łaski w Polsce i innych krajach europejskich, Warszawa, 2003.

2. Resolution of the Court of Appeal in Cracow of February 20, 2019, II AKo 14/19, Lex No 2707061.

3. Ważny A. (in:) K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa, 2009.

4. Makowski W., Prawo karne. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce, Warszawa, 1924.

УДК 341.41/46(043.2)

Мартин Белтран Сауседо, доктор наук,
Виолетта Мендескарло Сильва, доктор наук,
Автономный университет Сан-Луис-Потоси, Мексика

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ И НАКАЗАНИЕ ЗА ЦИФРОВОЕ СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ В МЕКСИКЕ. ЗАКОН «ОЛИМПИА»

I. Введение. Начало законодательной реформы по наказанию за сексуальные домогательства в Интернете. Так называемый Закон «Олимпия» возник в результате инициативы, продвигаемой «Олимпия Корал Мело». Этот Закон направлен на прекращение и наказание за цифровое насилие в отношении женщин, наказание в уголовном законодательстве за преследование и распространение так называемых

«пакетов», которые представляют собой изображения, видео или аудио с сексуальным содержанием без согласия потерпевших.

Закон «Олимпия» возникает из интимного видео Олимпии Мело Круз, которое в 2014 году без ее согласия распространил в социальных сетях ее предыдущий партнер. Это вызвало унижение из-за постоянных насмешек и оскорблений, которые она получала по этой причине. Это привело к тому, что Олимпия вместе с другими женщинами, которые подверглись прямым сексуальным домогательствам или в цифровом пространстве, продвинула инициативу Закона в Пуэбле по реформированию Уголовного кодекса, добившись того, что он был обсужден и одобрен в 2018 году.

II. Важность закона «Олимпия». Эта реформа важна, поскольку с развитием цифровой эпохи, несмотря на то, что существуют правовые акты, которые регулируют и, следовательно, наказывают правонарушения, такие как насилие, необходимо адаптировать их к реальности, то есть к ситуациям, которые возникают в наше время, как в данном случае насилие через технологии или цифровые каналы.

3 декабря 2019 года Конгрессом Мехико был одобрен так называемый «Закон об Олимпии», который состоит из ряда реформ, внесенных в Уголовные кодексы субъектов федерации, а также в Общий закон о доступе женщин к жизни без насилия, в которой цифровое насилие признано одним из видов преступлений.

III. Права человека защищены законом Олимпии. Комплекс реформ положений преимущественно уголовного характера направлен на защиту различных прав, в том числе следующих: а) право на личную жизнь; б) свободное и защищенное осуществление сексуальных прав для защиты неприкосновенности людей, но в основном женщин, поскольку именно они больше всего страдают от такого рода действий.

Этот закон направлен на признание кибербуллинга преступлением, поскольку именно он порождает сексуальное насилие в Интернете, и на повышение осведомленности с помощью Общего закона о доступе женщин к жизни без насилия среди государственных учреждений и организаций, занимающихся социальными правами, на сексуальные права, цифровое насилие и его распространение среди граждан.

IV. Правовое регулирование кибер-сексуальных домогательств. В Мексиканской Республике Закон «Олимпия» действует в различных федеральных автономных округах, среди которых: Пуэбла, Юкатан, Мехико, Оахака, Нуэво-Леон, Керетаро, Южная Нижняя Калифорния, Агуаскальентес, штат Мексика, Герреро, Коауила, Чьяпас, Сакатекас, Веракрус, Гуанахуато и Тласкала.

Наказания, предусмотренные Законом «Олимпия», различаются в зависимости от региона, в котором было совершено преступление, но среди них выделяется наказание, применяемое в Мехико, которое регулируется статьями 181 Quintus и 209 Уголовного кодекса

Федерального округа. В этих статьях указано, что человек будет наказан от трех до двенадцати лет лишения свободы в зависимости от совершенного преступления.

В этой связи статья 181 Quintus Уголовного кодекса Федерального округа предусматривает, что лица, совершающие преступления против сексуальной близости, будут наказаны от четырех до шести лет лишения свободы и штрафа от пятисот до одной тысячи единиц измерения и обновления, что это когда человек снимает видеокассеты, аудиозаписи, снимает фильмы или создает реальные или смоделированные изображения, аудио или видео интимного сексуального содержания человека без его согласия или путем обмана; или кто-либо, кто демонстрирует, распространяет, распространяет, демонстрирует, воспроизводит, передает, продает, предлагает, обменивается и делится изображениями, аудио или видео интимного сексуального содержания человека, зная, что нет согласия, посредством печатных материалов, электронных писем, сообщений.

Наказания будут усилены наполовину, если жертва является родственником до третьей степени по прямой линии, или когда между агрессором и жертвой были личные, образовательные или рабочие отношения, а также в случаях, когда государственные служащие совершают любое поведение при исполнении своих функций или совершенное против пожилого человека, лица с ограниченными возможностями, бездомного или представителя коренного населения.

Статья 209 Уголовного кодекса Федерального округа предусматривает увеличение наказания за угрозы или вымогательство за распространение материалов интимного характера до трех лет. Как статья 185 Quintus, так и статья 209 Уголовного кодекса Федерального округа применяются по заявлению жертвы.

V. Заключение. «Закон Олимпии» относится не только к конкретному и формальному закону, но также представляет собой набор законодательных реформ, направленных на признание цифрового сексуального насилия и наказание за преступления, нарушающие сексуальную неприкосновенность частной жизни людей через цифровые СМИ. Цифровое насилие также известно как кибер-насилие.

Литература

1. Ley Olimpia. URL: <http://ordenjuridico.gob.mx/violenciagenero/LEY%20OLIMPIA.pdf>
2. H. Congreso del Estado Libre y Soberano de Puebla LX Legislatura. URL: <https://www.congresopuebla.gob.mx/>
3. Ley Olimpia: qué es y cómo se aplica – Milenio. URL: <https://www.milenio.com/politica/ley-olimpia-que-es-y-como-se-aplica>
4. Cámara de Diputados. URL: <http://www.diputados.gob.mx/>

5. Leyes Federales de México – Cámara de Diputados. URL: <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/index.htm>

6. Asamblea Legislativa del Distrito Federal. URL: <http://www.aldf.gob.mx/>

UDC 343.95(043.2)

Novruzov E.M., doctoral student,
National Aviation Academy, Baku, Azerbaijan
Scientific adviser: Farhad Abdullayev, doctor of law, associate professor

LEGAL PROBLEMS OF COMBATING TERRORISM AGAINST THE BACKDROP OF CHANGING WORLD ORDER AND GLOBALIZING INTERNATIONAL RELATIONS

According to experts, the development of the world community in modern conditions is taking place in the context of global instability, characterized by an increase in new threats previously unknown to mankind. One of the most important problems facing human civilization is international terrorism. It is terrorism that threatens the safe existence and harmonious development of mankind today. From this point of view, the fight against international terrorism against the background of globalization is the most important task of the world community. Terrorism observed in the modern information society develops in accordance with the principles of network organization, has the ability to expand, penetrate, as well as adapt to almost any social situation [2].

The combination of terrorism with drug trafficking has led to the emergence of a "phenomenon" such as drug terrorism, which in turn involves special cooperation between terrorists and drug traffickers at the regional and international levels. Also, the traditional areas of activity of criminal structures in the XXI century – drug trafficking, smuggling, arms and human trafficking, money laundering, etc. complemented by a global factor such as the merger of certain ethnic criminal groups with ethnic terrorism and extremist structures.

The criminalization of public relations, the creation of international criminal cartels, the spread of crime such as drug trafficking and human trafficking are objective trends that serve as a source to strengthen the social basis of terrorism. On this basis, the tendency of criminal terrorism to combine with political power is becoming more important over time. An equally important factor determining the intensification of terrorism, which provides the secret of its impact on political and economic processes in a globalizing world, is its use by power structures. Moreover, in the era of globalization, the ideology of the world war against terrorism allows leading states to fully interfere in the internal affairs of other states [2].

It is already known that the intensive processes of modern globalization have many different consequences, from positive to negative. This issue has

been repeatedly raised in a number of scientific, publicist, scientific-publicist works belonging to political, legal, economic, as well as cultural spheres, as well as in the media. The problem of modern terrorism is also very relevant and is regularly discussed at the scientific and practical level. Since the end of XX-beginning of XXI century, the concept of “terrorism” has a priority meaning as much as the concepts of “human rights” and “fight against terrorism”.

The global development of information systems, the liberalization of the border regime, the simplification of cross - border movement of funds, finally the very active policy of some states to spread their legal, cultural and other values, their desire to be a leader in the international arena-all this, unfortunately, has contributed to the development of international terrorism [3].

According to Vladimir Antipenko, the spread of terrorism in the backdrop of growing global conflicts should be associated with the crisis of the capitalist world system, which is the essence of the modern world order. The developed definitions of terrorism and the act of terrorism and the international legal mechanisms for combating it can be generally accepted, as they are based on the core values claimed by the international community, such as equality, sovereignty, the right of peoples to self-determination and independence [1].

Terrorism not only harms national interests, but is also a severe confrontational situation that touches on any side of international relations and is based on the clash of political, economic, ethno-territorial and religious interests of states, peoples, nations, social groups and movements. An act of terrorism is a socially dangerous act committed in terrorism aimed at creating conditions for the influence of a state, an international organization, a foreign government and their representatives, or legal entities or individuals or a group of persons in order to compel or prevent the performance of a certain act of intimidation [1].

In addition to all the above, in modern conditions, the problem of legislative tools to combat terrorism and extremism remains one of the most pressing issues at the national and international levels. And “to be timely and reliable against the spread of the threat of terrorism, in most cases, depends on how clearly and correctly we can solve a number of problems related to the legal support of counter-terrorism activities within the state and the entire world community” [3].

Violence in the internal political struggle of opposition forces and forces hostile to the official government, especially with their foreign support, is a radical way to change the political system in the country, the ruling political elite, to demonstratively condemn, change and even repeal the decisions of state bodies. This is evidenced by the facts that have taken place in some member states of the commonwealth of independent states in recent decades - Ukraine, Georgia, Kyrgyzstan, North and Central Africa and other regions of the world [4].

Our research in the field of international legal problems in the fight against

terrorism in the globalization period has created the basis for achieving the results listed below:

1) international terrorism is reflected in the thirteen United Nations conventions.

However, not every type of terrorist act has become an object of international legal regulation - for example, cyber terrorism;

2) the ideological content of terrorism and its understanding should be considered as a criterion for the classification of terrorism and its difference from other social events;

3) international terrorism is the object of financing of various institutions (including charitable organizations) requiring improvement of legal regulation of their activities/

In general, the conference shows that the issues of combating terrorism are extremely relevant in modern conditions and require the attention of the scientific community. They not only attract the attention of scientists and practitioners, but also arouse great interest, which has both scientific and educational significance among students.

Literature

1. Antipenko V.F. International anti-terrorism law in the context of the global crisis. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v1/03.pdf>

2. Lyubarsky E.S. Terrorism in the conditions of a globalizing world: methodological aspect. Dissertation abstract for obtaining a doctorate in political sciences. Moskva, 2010. URL: <http://cheloveknauka.com/terrorizm-v-usloviyah-globaliziruyuschegosya-mira-metodologicheskii-aspekt>

3. Makogon B.V., Belyaev V.P. The problem of terrorism in the context of globalization. URL: <file:///C:/Users/acer/Downloads/problema-terrorizma-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>

4. Satsuta A.I. International terrorism in the context of globalization. URL: <file:///C:/Users/acer/Downloads/mezhdunarodnyy-terrorizm-v-usloviyah-globalizatsii.pdf>

5. Universal legal framework for combating terrorism. United Nations. Vein, 2017, 122 p. URL: www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/Module%202/17-04125_R_ebook.pdf

6. Черногор Н.Н., Пашенцев Д.А., Шулятьев И.А., Гонтарь Л.О. Правовые проблемы борьбы с терроризмом в условиях меняющегося мира и глобализации общественных отношений. *Journal of Foreign Legislation and Comparative Law*. 2017. No. 2. Pp. 146-154.

**CRIMINAL LIABILITY FOR IMPERMISSIBLE
OR UNAUTHORISED PROCESSING OF PERSONAL DATA
ON THE GROUNDS OF THE POLISH ACT OF 10 MAY 2018
ON THE PROTECTION OF PERSONAL DATA**

The purpose of this article is to discuss the basic issues related to the offence of impermissible or unauthorised processing of personal data, which is defined in Article 107 of the Polish Act of 10 May 2018 on the Protection of Personal Data (hereinafter: UODO) [1].

Personal data means any information relating to an identified or identifiable natural person ('data subject'); an identifiable natural person is one who can be identified, directly or indirectly, in particular by reference to an identifier such as a name, an identification number, location data, an online identifier or to one or more factors specific to the physical, physiological, genetic, mental, economic, cultural or social identity of that natural person (Article 4 Point 1 of the Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) – hereinafter: GDPR) [2]. A similar definition is contained in Article 2(10) of the Law of Ukraine on Protection of Personal Data of 1 June 2010 (Закон України «Про захист персональних даних» – hereinafter: З.У.П.Д.). A distinction is made between ordinary and sensitive data. Sensitive data ('special categories of personal data') are information revealing racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, or trade union membership, genetic and biometric data processed for the purpose of uniquely identifying a natural person, as well as data concerning health or data concerning a natural person's sex life or sexual orientation (Article 9(1) GDPR) [3]. Ordinary data are information constituting personal data that are not indicated in Article 9(1) GDPR, including information on criminal convictions and offences or related security measures (Article 10 GDPR). In Ukraine, information on criminal convictions, as it used to be in Poland, constitutes sensitive data. Processing of personal data means any operation or set of operations which is performed on personal data or on sets of personal data, whether or not by automated means, such as collection, recording, organisation, structuring, storage, adaptation or alteration, retrieval, consultation, use, disclosure by transmission, dissemination or otherwise making available, alignment or combination, restriction, erasure or destruction (Article 4 Point 2 GDPR) [4].

Pursuant to Article 107(1) UODO, any person who processes personal data,

although processing thereof is not permitted, or is not authorized to process them, shall be subject to a fine, restriction of personal liberty or imprisonment for up to two years. Paragraph 2 of Article 107 UODO specifies the qualified type of this offence. If the act specified in paragraph 1 concerns sensitive data, the perpetrator shall be subject to a fine, restriction of personal liberty or imprisonment for up to three years.

According to the principle of lawfulness expressed in Article 5(1)(a) GDPR, personal data shall be processed lawfully. Impermissible processing will be when this principle is violated, i.e. in particular when:

1) neither of the grounds for legalising the processing of personal data indicated in Article 6(1) GDPR (concerning ordinary data) or Article 9(2) GDPR (concerning sensitive data – equivalent to Article 7 Part 2 3.У.П.Д.);

2) personal data are processed for a purpose that is not legitimated (e.g. to blackmail the data subject);

3) personal data are processed in a manner that is incompatible with the purposes for which they were collected (violation of the principle of ‘purpose limitation’ – equivalent to Article 6 Part 1 Paragraph 3 3.У.П.Д.);

4) personal data are not adequate, relevant and limited to what is necessary in relation to the purposes for which they are processed (breach of the principle of ‘data minimisation’ – equivalent to Article 6 Part 3 3.У.П.Д.);

5) personal data are kept in a form which permits identification of the data subject for a longer period than is necessary for the purposes for which the data are processed (violation of the principle of ‘storage limitation’ – equivalent to Article 6 Part 8 3.У.П.Д.);

6) the data subject has objected under Article 21(1) GDPR to the processing of his/her data and there are no overriding legitimate grounds for the processing or the data subject has objected under Article 21(2) to the processing of his/her data for direct marketing purposes;

7) personal data will be transferred to a third country or an international organisation contrary to Chapter V of the GDPR.

The second variant of the act of commissioning indicated in Article 107 UODO, i.e. the processing of personal data by an unauthorised person, may be realised in the case when the processing of data in a particular situation is itself permissible, however, the person who processes the data was not authorised to process the data at all or processes the data in the scope or in the manner which goes beyond the authorisation granted to him/her. The subjects authorised to process data shall be the controller, the processor and the persons processing the data under the authority of the controller or the processor [5]. An example of the processing of personal data by an unauthorised person shall be a situation in which a person generally authorised by the controller to process the data processes them without his instruction [6].

It should be mentioned that the offence in question is of a formal nature; its constituent elements do not include any effect. In particular, the person, whose

personal data were unlawfully processed, does not have to suffer any damage in connection with this fact. It shall be noted, however, that pursuant to Article 1 § 2 of the Polish Penal Code [7], a prohibited act of negligible social harmfulness does not constitute a crime. A minor violation of the provisions on personal data protection would therefore not necessarily involve bringing the perpetrator to criminal liability, in particular if he/she has fulfilled by his/her act the elements set out in Article 107(1) UODO (basic type of the discussed crime). An offence under Art. 107 UODO may only be committed with intent. Direct intent (the offender wants to commit a prohibited act), but also – as it seems – *dolus eventualis* (the offender, foreseeing the possibility of committing a prohibited act, agrees to it) is possible. The perpetrator of such a prohibited act – as far as the impermissible processing of personal data is concerned – can be any person, and as far as the processing of data by an unauthorised person is concerned – any person, except, of course, for the person who is authorised to process the data in a specific case. The offence in question is prosecuted *ex officio*. It is worth noting that committing a crime under Art. 107 UODO does not bring about the liability of a collective entity referred to in the Act of 28 October 2002 on Liability of Collective Entities for Criminal Acts (Article 16 of that Act does not mention the offence in question) [8].

Literature

1. Unified text Journal of Laws of the Republic of Poland of 2019, item 1781.
2. Official Journal of the European Union, L 119, 4.5.2016, p. 1-88.
3. A similar definition is contained in Article 7(1) 3.У.П.Д.
4. A similar definition is contained in Article 2(8) 3.У.П.Д.
5. Błachnio-Parzych A. *Przepisy karne w ustawie z 10.5.2018 r. o ochronie danych osobowych*, Monitor Prawniczy 2018/22, p. 20. See also M. Zimna, *Odpowiedzialność karna za naruszenie ochrony danych osobowych*, Prokuratura i Prawo 2020/1, p. 64. ‘Controller’ means the natural or legal person, public authority, agency or other body which, alone or jointly with others, determines the purposes and means of the processing of personal data (Article 4 Point 7 GDPR). ‘Processor’ means a natural or legal person, public authority, agency or other body which processes personal data on behalf of the controller (Article 4 Point 8 GDPR).
6. In accordance with Article 29 GDPR the processor and any person acting under the authority of the controller or of the processor, who has access to personal data, shall not process those data except on instructions from the controller, unless required to do so by Union or Member State law.
7. Act of 7 June 1997 – Penal Code, unified text Journal of Laws of the Republic of Poland of 2020, item 1444, as amended.
8. Unified text Journal of Laws of the Republic of Poland of 2020, item 358.

THE AGE OF CRIMINAL RESPONSIBILITY IN MEXICO

The Convention on the Rights of the Child (later CDN or Convention) was born in 1989. This international document lays the groundwork for recognition of the rights of children. Making it clear that children are subject to rights (CDN, 1989). Taking into account the above, the argument of the Doctrine of the Irregular Situation, where the child was regarded as objects of protection, was first banished (González Contró, 2008, 25). It then begins with the entry into force of the CDN an (re) evolution of the understanding of children, that is, always taking into account their needs and particularities. The CDN is integrated by four important principles, these being: the principle of the best interests of the child, the principle of non-discrimination, the principle of participation and the principle of survival and life. These principles are important to understand the protection and guarantee of the rights of children in the world orb (Herrera Zamora, 2011).

Once the CNC is born into legal life, the nations that ratified this international instrument must bring it to implementation in their domestic domestic law. For the specific case of Mexico, the above was reflected on October 21, 1990 with the entry into force of this international document in our country. Years later, the Mexican constitution in 2000 reformed its article 4th (Confront in: Political Constitution of the United Mexican States, reform to article 4th reform of the year 2000), in which the principle of the best interests of children was incorporated for the first time, ordering all the authorities to enforce it within the application of each of its powers and functions in all orders of the public administration in Mexico.

For the case before us, it was in 2005 that article 18 of Magna Carta was reformed, placing within its extremes that the minimum age of juvenile criminal responsibility in our country, would be the 12 years old. This has been the subject of legal discussion and a true interpretation of the CDN text. Since we should not overlook, that before the reform to article 18 of the Mexican constitution, there was no approved age of criminal responsibility in Mexico, so in each of the federal entities the age of juvenile criminal responsibility was different from one federal entity to another. This would result in a state of uncertainty for juvenile criminal justice.

One of the peculiarities that creates controversy within domestic law is to define in a timely manner that should be understood as a child. The CDN, the highest international instrument in this area, defines within Article 1, which means a child: "Every human being under the age of 18..." (CDN, 1989). Therefore, with the above definition - to the present - there is no longer any

doubt that we should understand legally by boy and/or girl. It is to be said that most of the nations that have ratified the CON have taken it as a reference. It should also be expressed that within what is set out in the CDN in its numeral number 37 and 40, it has been established that the countries signatory to the CON, must create a specialized justice system to care for all those children and adolescents (NnyA) who are presumed to violate criminal laws.

The various international instruments recognizing children's rights, on the subject of criminal justice applied to them, lay down lines that seek to lead States parties, in the action to be directed for children in conflict with criminal law, so that the provisions laid down in international instruments can be fully realized within the States that have thus ratified the various international documents.

At first instance, it was relevant to return as a basis instrument to the Convention itself. One of the most important parameters that are rescued from the text of the CDN is not only the full recognition that the child is the subject of rights, but also that the principle of the best interests of the child stands, as a badge that States must follow in order to fulfil their obligations; therefore, it is the principle of the best interests of the child that, within the topic of children in conflict with justice, is of forced application.

However, for the issue of children in conflict with criminal law, within the text of the Convention, there are two numerals which to date consolidate not only guidelines for the annotated topic, but are a true parameter of implementation, just as States parties must necessarily consider.

The numerals that fall within the topic of children in conflict with criminal law are Articles 37 and 40 of the CNC, which consolidate the standard of application for children in conflict with criminal law, and harmonize with content that is regulated in other international instruments.

For the Mexican case, it is important to point out why Mexico, as a reference to the age of 12 years old as the minimum age of criminal liability and why to date, that is, fourteen years after the entry into force of the reform to article 18 of the Magna Carta, continues with that position.

UDC 614.2(043.2)

Zamroczyńska M., Doctor of Laws, Assistant Professor,
Poznan University of Medical Sciences, Poland

TELEMEDICINE AS A DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL SERVICES IN THE PANDEMIC - BENEFITS AND RISKS

The development of the Internet, widespread access to mobile devices and new communication channels create unprecedented opportunities for the

provision of medical services. Thanks to the use of e-health applications, it is possible to collect a significant amount of medical data, data on physiology, lifestyle and everyday activities of people. This data can be used as a basis for shaping medical practice and scientific research. E-health can also support the provision of quality health services and enable more accurate diagnosis and treatment. There is no doubt that in the era of the COVID-19 pandemic, telemedicine has become an extremely useful way of delivering medical services remotely.

The World Health Organisation defines telemedicine as the provision of health care services, in which separation of location is essential, by all health professionals using means of communication to exchange relevant information for the purpose of diagnosis, treatment and prevention of disease and injury, to conduct research and its evaluation, to provide continuing education to health professionals, that is, to improve the health of individuals and the communities they form. This concept is quite broad and includes the requirement for appropriate qualifications, the aspect of the development of health professionals or reference to the positive effects to be achieved through the use of telemedicine for specific communities.

Telemedicine is primarily based on the following services: primary care and specialist medical assistance, provision of patient consultations for diagnosis; remote patient monitoring, including the use of devices to remotely collect and transmit data to the doctor for treatment; collection of information on medical products and health and medical education. In addition, telemedicine is based on the following modes of delivery: network programmes that connect hospitals with remote, local health centres; connections using hospital networks that provide specialised services; websites dedicated to e-health services for patients. Thus, it can be clearly stated that the use of telemedicine brings different types of benefits, such as overseeing healthcare for patients in remote locations, reducing healthcare costs, improving the quality of healthcare services, access to providers that may not otherwise be available, as well as medical services without having to travel long distances, and access to primary healthcare in an emergency situation such as the COVID-19 pandemic.

Regardless of which country and legal regime in which telemedicine is used, the starting point for the use of telemedicine is that the doctor should provide health services in accordance with professional ethics, current medical knowledge and is obliged to act with due diligence - regardless of whether the health service is provided in person or via teleinformation systems. Consequently, the principles of liability in the case of health services provided in-person at a medical facility and services provided via telemedicine are the same. Thus, a doctor may be civilly, criminally or professionally liable for improper treatment of a patient in a remote mode. The prerequisites for a doctor's criminal liability for professional offences apply for performing a

medical intervention negligently or inconsistently with the current state of knowledge, for failing to provide assistance to a patient, for treating a patient without his or her informed consent, for disclosing facts covered by medical secrecy. Faulty performance of medical intervention may lead to liability for unintentional offences against health and life, such as manslaughter, causing grievous bodily harm such as causing severe disability or life-threatening disease, as well as unintentional violation of bodily organ function or health disorder. Particular attention should be paid to the issue of failure to provide assistance in a situation where objectively there was a threat to human life or health, but in connection with the provision of medical services remotely the doctor did not recognize this condition and did not provide assistance at all or provided assistance inadequate to the situation, and where objectively there was a threat to life or health, and the doctor recognized this condition and did not provide assistance on purpose. By the way, it should be stressed that the above-mentioned offences will also be connected with the disciplinary liability of the doctor for professional misconduct and civil liability - for the damage inflicted upon the patient. Civil liability is assessed from the perspective of the fault of the doctor, the damage suffered by the patient and the causal link between the doctor's actions and the damage suffered by the patient. On the other hand, a doctor will be held professionally liable in the event of a breach of the rules of medical ethics and regulations related to the exercise of the medical profession.

An important element associated with the provision of telemedicine services is the aspect of threats posed by the computerization of health care. The use of means of communication carries the risk of losing sensitive data, including the results of medical examinations, information about past operations, addictions and diseases. The transition from paper records to data stored on a server or in an electronic cloud involves failures, battling malware and hacking attacks, which necessitate taking measures to secure medical data sets. Medical information is a valuable asset for cybercriminals, and healthcare providers often lack the awareness, expertise, organisational capacity and resources to implement cyber security procedures and solutions. Cybercriminals who gain access to this sensitive data may use it for blackmail, to block the provision of medical services in a particular healthcare provider, or even to paralyse the entire healthcare service. The healthcare sector should therefore be regarded as a critical sector that should be subject to special protection. Ensuring a high level of security of data contained in electronic medical records is extremely important for the proper functioning of the healthcare system.

The development of telemedicine cannot replace the primary form of service provision, which is personal contact with the patient, so it is primarily intended to support 'classic' treatment. Nevertheless, telemedicine is the future, an appropriate and modern direction for the development of medical services and, above all, a means of universal access to them, not only in times of pandemics.

Literature

1. Bujok J., Gierek R., Olszanowski R., Skrzypek M., Uwarunkowania Rozwoju Telemedycyny w Polsce. Potrzeby, bariery, korzyści, analiza rynku, rekomendacje. Raport zespołu ekspertów Krajowej Izby Gospodarczej i Izby Gospodarczej Medycyna Polska, Warszawa, 2016.

2. Chojecka M., Nowak A., Telemedycyna na tle polskich regulacji prawnych - szansa czy zagrożenie? Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny, Warszawa, 2016.

3. Jak skutecznie wykorzystać potencjał telemedycyny w polskim systemie ochrony zdrowia? Raport. Fundacja Telemedyczna, Warszawa, 2018.

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 лист. 1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

5. Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я: Наказ МОЗ України від 19 жовт. 2015 р. № 681.

6. Про національну програму інформатизації: Закон України від 04 лют. 1998 р. № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28. Ст. 181.

УДК 343(043.2)

Самедова Ш.Т., доктор юридических наук,
Бакинский государственный университет, г. Баку, Азербайджан

ПОНЯТИЕ ДОЛЖНОСТНОГО ЛИЦА В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Первоначальная редакция УК Азербайджанской Республики в примечании к ст. 308 (злоупотребление служебными полномочиями) содержала определение должностного лица, которое впоследствии неоднократно изменялось. Следует отметить, что понятие «должностное лицо», которое в советском уголовном праве определялось довольно четко, с каждым последующим изменением действующего уголовного законодательства Азербайджанской Республики получало все более широкое определение. Так, принятие 13 января 2004 года Закона Азербайджанской Республики «О борьбе с коррупцией» внесло серьезные коррективы в определение должностного лица как субъекта коррупции [2]. Вместе с тем следует отметить, что понятие «субъект коррупции» шире, чем понятие «должностное лицо», т.к. включает в себя также лиц, которые попадают под ответственность как взяткодатели или лица, торгующие авторитетом.

В действующей редакции УК по состоянию на 15 января 2021 года под «должностным лицом» подразумеваются следующие лица [3, с. 270-271]:

1) представители власти, в том числе лица, выбранные или назначенные в государственные органы в порядке, установленном Конституцией и законами Азербайджанской Республики, либо представляющие государственные органы или органы местного самоуправления на основании специальных полномочий, военнослужащие, являющиеся офицерами, прапорщиками или мичманами, государственные служащие (включая лиц, служащих в особом виде государственной службы), члены муниципалитетов и муниципальные служащие;

2) лица, кандидатура которых в установленном законом порядке зарегистрирована на выборные должности в государственных органах;

3) руководители и работники государственных и муниципальных предприятий, учреждений и организаций, в том числе публичных юридических лиц, а также коммерческих и некоммерческих организаций;

4) лица, выполняющие организационно-распорядительные или административно-хозяйственные функции по специальным полномочиям в государственных и муниципальных предприятиях, учреждениях и организациях, в том числе являющихся публичными юридическими лицами, а также в коммерческих и некоммерческих организациях;

5) лица, занимающиеся предпринимательской деятельностью без образования юридического лица;

б) должностные лица государственных органов иностранных государств, члены выборных государственных органов иностранных государств, должностные лица и иные служащие международных организаций, члены международных парламентских ассамблей;

7) судьи и иные должностные лица международных судов, а также местные, иностранные и международные арбитры и иностранные присяжные заседатели, действующие на основании законов Азербайджанской Республики или иностранных государств, а равно на основании международных договоров, стороной которых является Азербайджанская Республика.

Следует также отметить, что в азербайджанском уголовном праве понятие должностного лица шире, чем в уголовном праве РФ: оно включает выполнение организационно-распорядительных или административно-хозяйственных функций не только в органах публичной власти, но и в коммерческих и некоммерческих организациях. Законодатель РФ занял совершенно иную позицию в этом вопросе, выделив в УК РФ главу 23 (Преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях).

Позиция азербайджанского законодателя обоснована следующим. Так, эксперты многодисциплинарной группы Совета Европы по проблемам коррупции, рассматривают проблемы коррупции не только в государственном, но и в частном секторе, а в качестве субъектов

коррупционных правонарушений признают даже независимых агентов. Руководствуясь указанным положением, законодатель Азербайджанской Республики не ограничил сферу коррупции лишь рамками государственного и муниципального сектора управленческой деятельности, значительно расширив их за счет коммерческих и некоммерческих организаций. Кроме того, по уголовному праву Азербайджана должностным лицом признано даже индивидуальное физическое лицо, занимающееся предпринимательской деятельностью, что, на наш взгляд, вряд ли можно назвать удачным.

Должностное лицо, относящееся к любому уровню, кроме специальных признаков, должно обладать и общими признаками субъекта: быть вменяемым и достигшим общего возраста наступления уголовной ответственности – 16-ти лет. При этом следует учитывать, что в отношении занятия ряда должностей предусмотрены дополнительные условия (например, определенный стаж работы, высшее образование и т.п.), что повышает, в том числе, возраст назначения или выборов на ту или иную должность.

Если лицо, назначенное на должность с нарушением требований или ограничений, установленных законом или иными нормативно-правовыми актами, к кандидату на эту должность (например, при отсутствии диплома о высшем профессиональном образовании, необходимого стажа работы, при наличии судимости и т.п.), из корыстной или иной личной заинтересованности использовало служебные полномочия вопреки интересам службы либо совершило действия, явно выходящие за пределы его полномочий, повлекшие существенное нарушение прав и законных интересов граждан или организаций либо охраняемых законом интересов общества или государства, то такие действия следует квалифицировать соответственно как злоупотребление должностными полномочиями либо как превышение должностных полномочий [1, с. 530].

Литература

1. Гладких В.И., Курчеев В.С. Уголовное право России. Общая и Особенная части: учебник. Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 2015. 614 с.
2. Закон Азербайджанской Республики «О борьбе с коррупцией» от 13.01.2004 г. URL: <https://m.mia.gov.az/?/ru/content/198/>
3. УК Азербайджанской Республики 1999 г. Баку: Адильоглы, 2020. 312 с.

Третьяков Д., магістр європейських наук,
юрист Секретаріату Європейського суду з прав людини,
м. Страсбург, Франція

ПИТАННЯ ОБГРУНТОВАНOSTІ ТА ТРИВАЛОСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Одним із найпоширеніших порушень статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод є занадто тривале тримання особи під вартою до вироку суду в кримінальному процесі. Причому під попереднім ув'язненням Європейський суд з прав людини розуміє період між затриманням заявника з метою кримінального переслідування та вироком суду. Початком відліку необов'язково має бути арешт у рамках кримінальної справи. В деяких випадках затримання заявника формально відбувалося з інших підстав, як, наприклад, адміністративний арешт в справі Доронін проти України, але Європейський суд зазначивши, що «факти справи свідчать про те, що під час адміністративного арешту із заявником поводитись як з підозрюваним у кримінальній справі і слідчий допитував його стосовно справи про вбивство», дійшов висновку «що адміністративний арешт заявника був фактично частиною тривалішого безперервного періоду тримання заявника під вартою як підозрюваного в кримінальній справі». На відміну від українського законодавства, за яким попереднє ув'язнення «застосовується щодо підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили», попереднє ув'язнення в розумінні Конвенції завершується з вироком суду, навіть якщо вирок ще не набрав законної сили. Це добре підсумовано у справі Борисенко проти України: «40. Починаючи зі справи Wemhoff проти Німеччини, Суд, вирішуючи з якого моменту стаття 5 § 3 перестає застосовуватися, розглядав правові підстави позбавлення волі «автономно». Він зазначив, серед іншого, що гарантії статті 5 § 3 не можуть залежати від специфіки національної правової системи і що особа, яка скаржиться на продовження свого тримання під вартою після засудження, не може скористатися статтею 5 § 3. У вищезазначеному рішенні Суд також зазначив, що слід пам'ятати про те, що винуватість затриманої особи на момент апеляційного або касаційного провадження, була встановлена в ході судового розгляду, проведеного відповідно до вимог статті 6.»

Отже з моменту затримання з метою кримінального переслідування та до вироку суду, особа користується гарантіями статті 5 § 3 Конвенції, відповідне положення якої передбачає, що підозрюваному «має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження».

В попередніх публікаціях, я вже звертав увагу на те, що у зазначеному положенні йдеться саме про розумний строк розгляду кримінальної справи проти заявника, а не про розумний строк тримання під вартою. В якості прикладу я наводив справу Хила проти Польщі, де заявник перебував під вартою понад три роки. Суд вирішив, що навіть вагомій підставі для тримання заявника під вартою не надають національним органам влади необмежених повноважень для продовження такого запобіжного заходу за межами «розумного строку». З огляду на те, що кримінальна справа проти заявника тривала майже дев'ять років і Суд встановив порушення статті 6 з цього приводу, не можна було стверджувати, що провадження проводилося з належною ретельністю. Саме з огляду на це, Суд дійшов висновку, що загальна тривалість попереднього ув'язнення заявника була надмірною.

У схожій справі Лісовські проти Литви, ще більш очевидною була саме вимога розгляду справи у розумні строки саме за статтею 5 Конвенції, оскільки Суд розглядав питання ретельного проведення кримінального провадження щодо заявника виключно за статтею 5 § 3 Конвенції. Заявник тримався під вартою до вироку суду понад чотири роки, що само по собі стало причиною висловлення Судом занепокоєння. Водночас, Суд вирішив, що литовські суди ретельно дослідили всі фактори і наведені доводи для тримання заявника під вартою були належними та достатніми, і перейшов до питання, чи влада продемонструвала «особливу ретельність» у кримінальному провадженні щодо заявника. Суд задовольнився тим, що досудове слідство, що тривало майже рік, було проведено з належною ретельністю в розумінні статті 5 § 3 Конвенції. Що ж стосується розгляду справи в суді першої інстанції, який тривав майже три з половиною роки, то Суд зауважив, що протягом цього періоду відбувалися численні невинуваті затримки, і дійшов висновку, «що органи державної влади не продемонстрували особливої ретельності у веденні кримінального провадження щодо заявника протягом тривалого періоду його тримання під вартою».

Водночас, при поєднанні поважних причин для продовження тримання під вартою та належної ретельності у розгляді справи, Суд доходить висновку, що навіть досить тривале тримання під вартою не порушує статтю 5 § 3 Конвенції, як у справі Тітаренко проти України, де термін попереднього ув'язнення заявника був три роки та майже вісім місяців, а справа розглядалася в цілому трохи більше чотирьох років в трьох інстанціях.

Однак, в переважній більшості справ щодо тривалості попереднього ув'язнення, Суд розглядає та оцінює тривалість саме тримання під вартою, а не строк кримінального провадження в рамках якого, особу було взято під варту. Відповідно Суд може дійти висновку, як у справі Петухов проти України, що тривалість попереднього ув'язнення заявника було

надмірним (три з половиною роки), в той час як судовий розгляд (три роки та одинадцять місяців) не перевищив розумного строку.

За практикою Суду чим довше триває позбавлення волі тим вагоміші мають бути аргументи для обрання такого запобіжного заходу. В справі Шалімов проти України (51), Суд нагадав, що стаття 5 § 3 Конвенції передбачає, що із сплином певного часу розумна підозра щодо особи сама по собі вже не може виправдовувати позбавлення волі, тому національні органи влади повинні навести інші підстави для тривалого тримання такої особи під вартою.

Крім того, оцінюючи скарги за статтею 5 § 3 Конвенції, Суд іноді зазначає, що певна тривалість тримання під вартою «не може вважатися незначною в абсолютних величинах (in absolute terms)». Це може створити враження, що існує якийсь мінімальний термін тримання під вартою, який не піднімає питань за будь-яких обставин. Однак, вимога належного обґрунтування як взяття особи під варту, так і продовження тримання під вартою існує від самого початку попереднього ув'язнення. Відсутність належного обґрунтування тримання особи під вартою може призвести до порушення вимог статті 5 § 3 Конвенції навіть коли загальна тривалість такого позбавлення волі не перевищує декількох місяців, як у справі Ара Харутюнян проти Вірменії де заявник провів під вартою трохи більше чотирьох місяців. Суд зазначив, що національні суди, вирішуючи питання про взяття заявника під варту та про продовження його тримання під вартою, посилалися переважно на тяжкість звинувачень та використовували стереотипні формулювання не звертаючись до особливостей конкретної справи та не обговорюючи можливість застосування інших запобіжних заходів. Суд також зазначив, що випускаючи заявника під заставу через чотири місяці, національні суди не пояснили чому такий захід не можна було застосувати раніше.

Отже з усього наведеного можна зробити висновок про те, що належне обґрунтування тримання особи під вартою вимагається від початку і протягом усього попереднього ув'язнення. Із сплином часу, таке обґрунтування має ставити вагомим, але занадто тривале тримання під вартою не може бути виправдане за будь-яких обставин. Крім того, навіть за належного обґрунтування тривалого тримання особи під вартою, національні органи зобов'язані з особливою ретельністю проводити провадження у кримінальних справах щодо такої особи. Само по собі позбавлення волі є достатньою підставою для прискореного розгляду справи, як за статтею 6, так і за статтею 5 Конвенції.

НЕСИСТЕМНІСТЬ ЯК ВАДА ЧИННОГО КК УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ МОТИВІВ НЕТЕРПИМОСТІ)

Системність кримінального права, за словами М.І. Панова, відображає його сутнісні риси і тому має значний (навіть визначальний) вплив на кримінальне законодавство. Отже, і при формуванні кримінального законодавства, і при його удосконаленні (при внесенні змін) необхідною умовою забезпечення якості законодавства є обов'язкове урахування наявності об'єктивно існуючих системних відносин і зв'язків елементів цього складного об'єкта [1, с. 229-230].

Досвід чинного Кримінального кодексу (далі – КК) України [2] свідчить, що його удосконалення відбувається дещо хаотично та не завжди обґрунтовано. Зміни (навіть обумовлені соціально-економічними факторами) часто полягають лише у посиленні (чи пом'якшенні) кримінально-правових санкцій, запровадженні нових кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) обставин тощо. При цьому законопроектам, що подаються на розгляд, бракує узгодженості із положеннями, що залишаються без змін, хоч іноді комплексний характер удосконалення буквально напрошується. Все це призводить до виникнення неузгодженості у термінології кримінального закону. Між тим остання, як справедливо зазначає З.А. Тростюк, повинна бути однозначною, стійкою та системною, тобто перебувати у взаємозв'язку з іншими термінами термінологічної системи Особливої частини [3, с. 16].

Розглянемо дану тезу на прикладі кримінально-правової оцінки вчинення кримінальних правопорушень з мотивів нетерпимості. В умовах, коли сепаратистський рух на південному сході України та пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 є сьогодні найбільшими дестабілізуючими факторами соціально-економічної та політичної обстановки в державі, держава – замість зміцнення зв'язків між людьми різних поглядів, виховання і досвіду (проте громадянами однієї держави) на засадах рівності – воліє діяти як пожежник, який гасить вогонь, проте не запобігає виникненню нової пожежі у майбутньому. Відтак рівність громадян, їх конституційних прав і свобод, формально проголошена як найвища цінність (ст.ст. 3 та 24 Конституції України [4]) та закріплена як один із принцип державної політики у сфері національної безпеки і оборони (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку» [5]), залишається звичайним гаслом.

Це підтверджує і статистика. За даними ОБСЄ, в Україні невпинно зростає кількість злочинів, учинених на ґрунті порушення рівності

(з мотивів національної, расової, релігійної нетерпимості): у 2016 р. – 144, у 2017 р. – 163, у 2018 р. – 178, у 2019 р. – 184 [6; 7]. З огляду ж на відому латентність подібних діянь справедливо буде припустити, що насправді їх кількість набагато більша.

Помилки влади уможливають її подальшу дискредитацію. Ба більше, зацікавлена сторона може звернутись і до закордонного агресора. Останній буде тільки радий знищити Україну за мовчазної згоди іноземної спільноти – адже пріоритет захисту прав і свобод людини, забезпечення рівноправності та протидії дискримінації на будь-якому ґрунті ніхто не скасовував.

Наведене обумовлює актуальність захисту рівноправності громадян та протидії будь-яким проявам нетерпимості. Проте чи адекватний кримінальний закон вимогам сьогодення у цій частині?

Чинний КК України (що зазнав у цій частині істотних змін після прийняття Закону України від 05.11.2009 № 1707-VI «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» [6]) криміналізує:

– умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 161);

– посягання на життя та здоров'я з мотивів расової, національної, релігійної нетерпимості (ст.ст. 115, 121, 122, 126, 127, 129).

Крім цього, п. 3 ч. 1 ст. 67 КК України передбачає вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату як обставину, що обтяжує покарання.

Аналіз даних положень свідчить саме про непослідовність законодавця у внесенні змін до чинного кримінального закону та – як наслідок – про несистемність останнього. В усіх згаданих вище нормах Особливої частини КК України йдеться про вчинення посягання «з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» (виняток становить ст. 121, де замість «чи» вказано «або»; вірогідно, що це технічна помилка, проте неспроможність виправити її протягом понад десяти років є доволі красномовною). Натомість у п. 3 ч. 1 ст. 67 вказано «на ґрунті з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості», і це єдиний випадок на весь кримінальний закон, коли застосована така дефініція. Навряд чи дана калька з російської «на почве...» є прийнятним поясненням ситуації, що склалася.

Характеризуючи відповідні мотиви вчинення протиправних діянь, кримінальний закон використовує терміни «нетерпимість» (п. 3 ч. 1 ст. 67, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129, ст. 300), «ворожнеча» (п. 3 ч. 1 ст. 67, ч. 2 ст. 110, ч. 1 ст. 161), «дискримінація» (ч. 1 ст. 127, ст. 300), «ненависть» (ч. 1 ст. 161), «розбрат» (п. 3 ч. 1 ст. 67), «поєднані з розпалюванням» (ч. 2 ст. 110), «спрямовані на розпалювання» (ч. 1 ст. 161). Природно, що подібне різноманіття не сприятиме єдності застосування закону та слідчо-судовій практиці. При цьому йдеться фактично про близькі, іноді тотожні поняття: якщо ворожнеча – це відносини й дії між ким-небудь, пройняті ненавистю, недоброзичливістю [9, с. 202], то ненависть – почуття великої неприхильності, ворожості до кого-, чого-небудь [9, с. 768], а розбрат – ворожнеча, розлад між ким-небудь; відсутність взаєморозуміння [9, с. 1232]. Дискримінація – це обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями [9, с. 298], тоді як нетерпимість – небажання, невміння терпимо ставитися до кого-, чого-небудь; нетерпиме ставлення [9, с. 782]. Нарешті, розпалювання – це посилення у кого-небудь якихось почуттів, настроїв, бажань і т.ін. [9, с. 1254].

Ми вважаємо за доцільне вжити невідкладних заходів для усунення цієї «палітри» визначень шляхом спрощення кримінального закону. Поняття «розбрат» фактично охоплюється поняттям «ворожнеча»; «поєднання з розпалюванням» та «спрямування на розпалювання» – дії, що виражають прагнення досягти конкретного результату; це ж можна сказати і про дискримінацію, що є наслідком певних дій (бездіяльності). Таким чином, перераховані поняття характеризують бажане в майбутньому, тобто мету, а не підставу (привід) для певного діяння, що виникає до його вчинення, себто мотив. Якщо ж порівняти ненависть та нетерпимість, то видно що перше – крайній прояв другого, екстремальне почуття, вчинення діяння у зв'язку з яким (на ґрунті якого) свідчить саме (і лише) про кримінальну протиправність.

Беручи до уваги викладене вище, слід змінити чинний КК України, використавши у відповідних його нормах словосполучення «з мотивів расової, національної, релігійної нетерпимості», що найбільш повно охоплює та точно визначає ті причини, якими керується винна особа, вчинюючи певні кримінальні правопорушення.

Варто також відзначити, що ст. 127 КК України передбачає відповідальність за катування з метою дискримінації (простий склад) та з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (кваліфікований склад). Складається враження, що ця норма втілює відомий вислів Джорджа Орвелла, адже законодавець визнає одні посягання на рівноправність більш небезпечними за інші. Відтак навіть кримінально-правовий захист рівноправності в нашій державі нерівний. Яким чином

слід розмежовувати простий та кваліфікований склади катування за даною ознакою та чи можливе взагалі в такій ситуації застосування ч. 1 ст. 161 КК України – питання риторичні.

Підсумовуючи, зауважимо, що нинішня ситуація щодо забезпечення рівноправності людини і громадянина в Україні об'єктивно вимагає активного втручання правоохоронних органів. У протилежному випадку безкарність винних осіб та неадекватність покарання вчиненому лише поглибить сепаратистські настрої і до того ж поставить під сумнів спроможність влади контролювати ситуацію в державі.

Література

1. Панов М.І. Системний підхід у кримінальному праві та проблеми удосконалення кримінального законодавства. *Право України*. 2012. № 6. С. 227-241.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.01.2021).

3. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія. Київ: Атіка, 2003. 114 с.

4. Конституція України: прийнята 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.01.2021).

5. Про національну безпеку: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 11.01.2021).

6. Символи ненависті – що це і навіщо їх збирати? URL: <https://helsinki.org.ua/articles/symvoly-nenavysti-shcho-tse-i-navishcho-ikh-zbyraty/> (дата звернення: 11.01.2021).

7. Що стоїть за статистикою злочинів ненависті в Україні? URL: <https://helsinki.org.ua/articles/shcho-stoit-za-statystykoiu-zlochyniv-nenavysti-v-ukraini/> (дата звернення: 11.01.2021).

8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості: Закон України від 05 лист. 2009 р. № 1707-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1707-17#Text> (дата звернення: 11.01.2021).

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АУДІО- ТА ВІДЕОЗАПИСІВ ДЛЯ ДОКАЗУВАННЯ ВИНИ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Аудіо-відеоконтроль місця. На відміну від аудіо-контролю особи, цю негласну слідчу розшукову дію застосовують у публічно доступних місцях, коли достовірно невідомо, хто прийде на зустріч. Ця ситуація характерна як для співробітників правоохоронних, так і для інших державних та контролюючих органів, коли на зустріч відправляють «бігунка», що виконує роль посередника, або колегу, що раніше не фігурував, і дані про якого не відомі. Це важливий захід, особливо в умовах, коли здирники обізнані про правила конспірації або мають достатній досвід у цих питаннях. Місце зустрічі, передачі хабара може змінюватися неодноразово і в стислих часових проміжках, тому правоохоронці обмежені часовими рамками для маневру. Пропонований у 2012 році законопроект враховував ці обставини. Згідно ч. 2 ст. 246, ст. 270 Проекту, - аудіо, відеоконтроль місця міг проводитися за рішенням прокурора або слідчого за згодою прокурора [1]. Обмеження стосувалося тільки можливості його застосування винятково при вчиненні тяжких і особливо тяжких злочинів. Це логічно, якщо за годину або півтори надходить дзвінок від вимагача або посередника про зміну місця зустрічі та передачі хабара, прокурор і слідчий таке рішення взмозі прийняти, але підготувати клопотання, направити його до суду, отримати ухвалу суду, передати його з оперативним завданням у технічний підрозділ, і це все в умовах дотримання вимог документообігу для документів із грифом секретності, навіть протягом 5 годин, - неможливо. Що ми маємо в підсумку? В остаточному варіанті КПК таке НСРД можна проводити виключно на підставі рішення слідчого судді. Навіть без права його проведення у невідкладних випадках із подальшим узаконенням через суддю [2]. Але і це не все. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, воно ж «2», воно ж «прослуховування телефонів». Проект закону допускав проведення «прослуховування» до отримання санкції суду, на підставі рішення слідчого за згодою прокурора або прокурора з наступним підтвердженням законності через слідчого суддю. Парламентарії були непохитні й у цьому випадку. У прийнятому законі проведення цього заходу можливе тільки у звичайному порядку через слідчого суддю апеляційного суду. Важливим є те, що ускладнення процедури отримання доказів торкнулося саме тих НСРД, які найбільш важливі для фіксації фактів передачі предметів неправомірної вигоди. Для

інших злочинів, де має місце тривала розробка, це не настільки вразлива ситуація. Для видимості збереження балансу, парламент наділив правом проводити до рішення суду такі НСРД, як встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою і спостереження за особою, річчю або місцем, які великого значення для доведення факту передачі предмета злочину не мали і не мають [2]. І такий спрощений порядок практично ніколи не використовується. Аналіз практики збору доказів за фактами вимагання та отримання неправомірної вигоди говорить про те, що найбільш результативними і поширеними способами фіксації доказів є: аудіо-відеоконтроль особи, контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, аудіо-відеоконтроль місця, «прослуховування» телефону (втрачає актуальність у зв'язку з масовим переходом на месенджери). При цьому, незважаючи на напрацьований досвід у боротьбі з цими кримінальними правопорушеннями, де оперативність і своєчасність фіксації на технічні носії має найбільш важливе значення для успішного викриття корупціонерів, парламентарії, всупереч думці практиків і всупереч позиції вчених - розробників проекту КПК, максимально ускладнили процес і зробили в ряді випадків неможливим документування таких фактів.

Що потрібно зробити, щоб вирішити ці проблеми? Досить повернутися до первинного проекту і залишити все так, як запропонували розробники і що було визнано ефективним у тому числі й Венеціанською комісією, яка вивчала Проект КПК до його прийняття! Плівкові скандали. Хто тільки не фігурував на записах, представлених громадськості. Які тільки викриття ми не бачили за цей час і скільки всіляких одкровень прозвучало. Не злічити. Що в сухому залишку? Нуль. Порожній струс повітря, окремі схлипи і стогони, що правоохоронці не хочуть працювати і карати винних. І ніякої реакції у відповідь. Максимум – ведеться розслідування. Тим більше не зрозуміла ситуація, коли на записах все абсолютно очевидно і зрозуміло. Пред'являй звинувачення і справа в капелюсі, вирок у двох кроках. Саботаж?

Література

1. Проект кримінального процесуального кодексу 2012 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312

2. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОВЖИВАНЬ ПРАВОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Судова система, яка досягає балансу між правами підозрюваного та вимогами встановлення істини у справі, є однією із найефективніших та заслуговує поваги як своїх громадян, так і суспільства в цілому. Отримання такого результату вимагає належної реалізації усіма учасниками кримінального провадження їх прав та виконання покладених на них обов'язків.

Однією із причин вчинення зловживань правом у кримінальному провадженні є відношення особи до права лише як до інструменту за допомогою якого можливо чи неможливо досягнути цілей саме цієї конкретної особи. Тому існує чимало факторів, які впливають на існування такого явища як «зловживання правом». При зловживанні правом не відбувається формального порушення норм конкретного нормативно-правового акту, проте такі прояви завжди порушують принцип неприпустимості порушення прав і свобод інших осіб.

За останній час проблема зловживання правом у кримінальному провадженні активно обговорюється в науковій літературі. Проте, сучасні суспільні відносини розвиваються настільки швидко, а діяльність суб'єктів кримінального провадження щодня породжує нові види зловживань, що класифікація таких зловживань не може бути остаточною і незмінною.

Класифікація зловживань правом у кримінальному провадженні досліджувалась на дисертаційному рівні Даровських О.І. [1, с. 9-10], якою запропоновано свою класифікацію таких зловживань за певними критеріями, зокрема: 1) за суб'єктом: посадові особи, які здійснюють кримінальне судочинство (суддя, прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, дізнавач, начальник органу дізнання); учасники процесу (обвинувачений, підозрюваний, захисник, потерпілий, цивільний позивач і цивільний відповідач); інші учасники кримінального процесу (свідок, експерт, спеціаліст та інші). Одночасно, на думку Баєва К.М. [2, с. 95], основною класифікацією суб'єктів зловживання правом у кримінальному провадженні є їх поділ на учасників сторони захисту, учасників сторони обвинувачення, а також на зловживання правами особами без власного інтересу. Папкова О.О. [3, с. 125] узагальнює процесуальні права учасників процесу і виділяє наступні зловживання права цими учасниками: зловживання правом на звернення до суду; зловживання правом на встановлений порядок порушення, розгляду,

вирішення окремих груп справ в судах загальної юрисдикції; штучна зміна підслідності справи; умисне затягування процесу; зловживання правами на подання доказів, клопотань; 2) за ступенем участі суб'єктів: зловживання правом, які вчиняються в активній формі або в пасивній формі; 3) за стадіями кримінального судочинства: зловживання правом, які вчиняються на стадії досудового розслідування і на стадіях судового розгляду; 4) в залежності від того, якими права зловживають учасники процесу: зловживання конституційними правами і правами, які визначені в кримінально-процесуальному кодексі; 5) за предметною ознакою зловживання правом поділяє на загальні, які впливають на кримінальне судочинство в цілому і зловживання, які допускаються в рамках окремих інститутів; 6) за об'єктом, на які посягає учасник кримінального процесу: інтереси правосуддя та інтереси інших учасників судочинства; 7) за наслідками зловживання правом поділяє на ті, що спричинили шкоду; ті, що не спричинили шкоду, але посягають на спричинення шкоди; 8) за якісною ознакою – на ті, які легко розпізнати або ті, які не розпізнаються, або які важко розпізнати; 9) за кількісною ознакою, зловживання правом можуть бути вчинені як одною особою, так і декількома особами.

Окрім цього, з урахуванням видів зловживань у кримінальному провадженні їх також можна класифікувати на заступними критеріями: 1) за об'єктом, якому спричинюється шкода: зловживання правом, яке посягало на інтереси правосуддя (основний об'єкт) і зловживання правом, яке посягало на інтереси учасників кримінального провадження (додатковий об'єкт); 2) в залежності від стадії, на якій вчиняються зловживання правом: на стадії досудового розслідування, на стадії судового розгляду, під час виконання рішення суду; 3) за видами зловживань процесуальних прав: зловживання правом на звернення із заявою про внесення відомостей до ЄРДР про вчинення кримінального правопорушення; на подання доказів, клопотань; зловживання правом на оскарження рішень, дій та бездіяльності учасників кримінального провадження, які ведуть кримінальний процес; зловживання правом на оскарження рішень суду та інші; 4) за спрямованістю вчинення зловживання правом: з метою затягування кримінального процесу; з метою спливу строків притягнення до кримінальної відповідальності; спливу строку досудового розслідування; з метою розголошення даних досудового розслідування; з метою спричинення ускладнень протилежній стороні; з метою виграшу правового конфлікту в цілому та інші.

З огляду на викладене, в юридичній літературі існує не одна класифікація зловживань правом у кримінальному провадженні, однак, жодну з них не можна назвати повною та вичерпною. Класифікація зловживань правом у кримінальному провадженні змінюється залежно від розвитку суспільних відносин.

Література

1. Даровских О.И. Злоупотребление правом в уголовном судопроизводстве России: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Челябинск, 2013. 25 с.
2. Баєва К.М. Субъекты злоупотребление правом в уголовном судопроизводстве. *Судебная власть и уголовный процесс*. 2017. № 3. С. 94-100.
3. Папкова О.А. Усмотрение суда. Москва: Статут, 2005. 413 с.

УДК 323:351.746.1(477)(043.2)

Вартилецька І.А., к.ю.н., доцент,
Процюк О.В., к.ю.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: НЕОБХІДНІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Правову основу кримінально-правової охорони національної безпеки України забезпечує потужна нормативно-правова законодавча база, яка включає Конституцію, Кримінальний кодекс України, закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інші нормативно-правові акти. Як наголошує Конституція України, виключно законами України визначаються основи національної безпеки України. Головні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів та гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності, регламентує Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964. Національна безпека визначається даним Законом як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним Кодексом України (ч. 3 ст. 3 КК). Процес криміналізації суспільно-небезпечних діянь є необхідним етапом встановлення кримінальної протиправності. В цьому процесі важливе місце займає робота над законопроектами щодо встановлення кримінальної відповідальності за актуальні на сьогодні суспільно-небезпечні діяння, що посягають на національну безпеку України, безпеку миру і людства.

Прикладом такої постійної діяльності можна назвати законодавчу ініціативу, відображену в проектах Законів «Про внесення змін до

Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за заперечення міжнародних злочинів, агресії Російської Федерації, злочинів, пов'язаних з окупацією Російською Федерацією частини території України, порушення окремими категоріями осіб заборон та обмежень щодо встановлення зв'язків і взаємодії з органами влади Російської Федерації, окупаційними адміністраціями, посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, довкілля і власності, вчинені на тимчасово окупованій території України» від 14 вересня 2020 р. № 4085 [1], «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності представників влади за публічне заперечення тимчасової окупації частини території України Російською Федерацією, а також за порушення заборон щодо встановлення зв'язків і взаємодії з незаконними органами (посадовими особами), створеними на тимчасово окупованій території України» від 14 вересня 2020 р. № 4087 [2].

Діяння, про які йде мова в названих законопроектах, мають надзвичайно високий ступінь суспільної небезпечності. Тому пропозиції доповнити Кримінальний кодекс України кримінально-правовими нормами, які передбачають відповідальність за посягання на основи національної безпеки, територіальну цілісність України, заслуговують на повну підтримку.

В той же час, зміст запропонованих законодавчих новацій не завжди має однозначне смислове значення, певні конструкції, терміни і поняття, які відображають елементи та ознаки кожного складу кримінального правопорушення, або протирічать нормам чинного законодавства, або не узгоджуються між собою, тому вимагають аналізу та доопрацювання.

Як звертають на себе увагу запропоновані в названих законопроектах кримінально-правові норми, їх редакція потребує уточнення. Так, у частині 1 статті 110³ КК (проект Закону № 4085 від 14.09.2020 р.) визначено, що «поширення ним (мається на увазі національними публічними діями, посадовими особами) публічних висловлювань, що прямо або опосередковано містять ознаки визнання законності тимчасової окупації Російською Федерацією території України...».

Подібна норма сформульована і в проекті Закону № 4087 від 14.09.2020 р. у наступній редакції: «публічне заперечення представником влади тимчасової окупації частини території України Російською Федерацією, поширення ним публічних висловлювань, що прямо або опосередковано містять ознаки визнання законності тимчасової окупації...».

Слова, які описують запропонований зміст діяння: «прямо або опосередковано містять ознаки...» є оціночним висловом, що не має конкретного визначеного значення. Якщо формулювання «прямо» ще можна окреслити, дати якісь межі, то термін «опосередковано» жодним

чином недопустимий в нормах кримінального законодавства.

Невизначеність, багатозначність слова «опосередковано» допускає безмежну кількість його варіацій, допущення будь-якого тлумачення та надання дуже широкого змісту.

Зрозуміло, що «пряме визнання законності тимчасової окупації Російською Федерацією території України...» передбачає чітке формулювання певних сентенцій, слів, виступів. Зміст таких висловів матиме закінчений характер і конкретизований характер їх суспільної небезпечності.

Для недопущення неоднозначності у визначенні ознак складу запропонованого кримінального правопорушення в правозастосовчій практиці пропонується відмовитись від термінів «прямо або опосередковано».

Обґрунтованим буде запропонувати наступну редакцію тексту: «...поширення ... публічних висловлювань, що містять ознаки визнання законності тимчасової окупації Російською Федерацією території України...».

Звертає на себе увагу запропоноване в проекті Закону № 4085 від 14.09.2020 р. формулювання складу кримінального правопорушення в частині 1 статті 110³ КК України, яке значно переобтяжене смисловими зворотами та складними висловлюваннями.

У стислому вигляді сформульована конструкція злочинного діяння виглядає наступним чином: «поширення ... висловлювань, що ... містять ознаки визнання законності тимчасової окупації..., підтримки дій Російської Федерації..., повного або часткового виправдання дій Російської Федерації...» і так далі по тексту.

До самої пропозиції криміналізувати суспільно-небезпечні діяння одразу виникає питання: яке саме діяння утворює ознаки складу правопорушення? Мова йде про «висловлювання, що містять ознаки визнання, виправдання, підтримки, засудження тощо» чи протиправне діяння полягає у визнанні... виправданні..., підтримці, засудженні». Тобто є лише ознаки таких активних дій чи самі активні дії?

Для конструювання кримінально-правових норм, як і інших правових норм, характерно і властиво чітке, логічно узгоджене формулювання всіх ознак складу кримінального правопорушення, яке не допускає неоднозначності, двозначності чи частковості («містить ознаки...») у викладі правових понять. При цьому, використання оціночних понять в процесі конструювання є невід'ємною частиною законотворчого процесу. І як зазначають науковці, оскільки відмовитись від використання оціночних понять при конструюванні кримінально-правових норм практично неможливо, то особливої актуальним набуває питання про зміст, обсяг та єдність понять, що використовуються у Кримінальному кодексі України [3].

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що більш логічним і обґрунтованим буде викласти запропоновану норму в наступному вигляді:

«Публічне заперечення національними публічними діями, посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування тимчасової окупації частини території України Російською Федерацією, визнання законності тимчасової окупації Російською Федерацією частини території України у будь-яких формах, висловлювання підтримки дій Російської Федерації на порушення норм міжнародного права у вигляді посягання на територіальну цілісність України, виправдання дій Російської Федерації по окупації частини території України, засудження дій Збройних Сил України та правоохоронних органів України по відновленню територіальної цілісності України».

Отже, вищевикладене дозволяє стверджувати, що охорона національної безпеки України, законодавче забезпечення стабільності конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності української держави (з урахуванням військової агресії Російської Федерації, окупації частини території України), являється надзвичайно важливим завданням в умовах забезпечення адекватної кримінально-правової протидії протиправним посяганням.

Література

1. Сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69917

2. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/zp/page/10>

3. Созанський Т.І. Особливості конструювання кримінально-правових норм, ознакою яких є тяжкі наслідки. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. Вип. 40. С. 138-148.

УДК 616-001.2:340.624(043.2)

Варфоломєєв Є.А., завідувач судово-медичного відділу,
Рюміна І.О., лікар судово-медичний експерт гістолог,
ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»,
м. Київ, Україна

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УШКОДЖЕНЬ ШКІРИ, СПРИЧИНЕНИХ КОНТАКТНИМИ ЕЛЕКТРОШОКОВИМИ ПРИСТРОЯМИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ДИСТАНЦІЇ ДІЇ

Протягом останніх десятиріч відмічається поширення використання так званої зброї нелетального типу дії, тобто зброї, розробленої, насамперед, для швидкого виведення з ладу особи або матеріалів,

уникаючи при цьому фатальних наслідків, надмірного травмування людини та небажаного пошкодження матеріалів, устаткування та оточуючого середовища [1]. Серед широкого спектру різновидів нелетальної зброї є й такі, травмуючий ефект яких полягає у дії електрики, в тому числі й електрошокові пристрої контактної та дистанційної дії [2]. Тим не менш, у спеціальній літературі наявна вкрай незначна кількість інформації, що стосується судово-медичної оцінки ушкоджень, що виникли внаслідок дії електрошовкових пристроїв за різних умов.

В ході нашого дослідження проводилось вивчення макроскопічних та мікроскопічних змін біологічного матеріалу (шкірних клаптів), що виникали внаслідок дії електрошовкових пристроїв за умови щільного контакту та с дистанції, що супроводжувалась проходженням іскрового розряду між контактними електродами та поверхнею досліджуваного матеріалу. Ушкодження наносились за умов тривалості електричного розряду 5-8 секунд при щільному контакті та з відстані 0,5-1 см. В цілому було нанесено по 15 дій за кожної із зазначених умов (загалом 30 дій).

Проводилось мікроскопічне вивчення отриманих внаслідок дій електрошовковими пристроями змін шкіри з вимірюванням лінійних відстаней, фотографуванням, а також вивченням мікроскопічних змін шкіри після стандартного забарвлення гематоксиліном та еозином.

За результатами проведеного дослідження було встановлено, що за умов щільного контакту між електродами та клаптом шкіри, з наступним пропусканням розряду, у всіх випадках визначалась наявність округлих заглиблень, що за розмірами та відстанню між ними відповідали розмірам та відстані між електродами електрошовкового пристрою. Зазначені зміни, вочевидь, викликались суто механічним тиском на шкіру контактних електродів електрошовкових пристроїв, та повністю зникали протягом 3-5 хвилин після припинення дії. При гістологічному дослідженні шкіри були виявлені зміни у вигляді слабко вираженого дрібно хвилястого ходу епідермісу, зонального профарбовування його рогового шару в темно-коричневий колір, сплюснення сосочків дерми, гомогенізація колагенових волокон сітчастого шару дерми, десквамація ендотелію судин.

За умови дії електрошовковим пристроєм з відстані 0,5-1 см спостерігалось проходження іскрового розряду між контактними електродами ЕШП та поверхнею клаптя шкіри, що супроводжувалось утворенням макроскопічно видимих ушкоджень. В переважній більшості спостережень мало місце відшарування епідермісу з утворенням порожніх опуклих пухирців білувато-сірого кольору, неправильно округлої форми, діаметром приблизно від 0,2, до 0,4 см. В поодиноких випадках ушкодження мали вигляд кратероподібних заглиблень неправильно округлої форми, з утворенням по периметру їх дрібних клаптиків відшарованого епідермісу білувато-сірого кольору, з нерівними, дещо обвугленими краями. При гістологічному дослідженні шкіри визначалось

розшарування рогового та блискучого шарів епідермісу з утворенням пустот, ви тяжіння клітин росткового, шипуватого та зернистого шарів у вигляді «метел», перифокально – переорієнтація зазначених клітин в косо-перпендикулярному напрямку, деформація волосяних фолікулів.

Таким чином, на основі проведених досліджень можна прийти до висновку, що основною умовою утворення електромітки, що розрізняється неозброєним оком, при дії електрошокового пристрою на поверхню клаптя шкіри, є наявність іскрового електричного розряду, що виникає виключно за умови наявності певної відстані, заповненої газовим середовищем, між електродами та поверхнею шкіри. Основним травмуючим фактором в цих умовах, вочевидь, виступає іонізований газ (плазма), що є субстратом іскрового розряду та температура газу в якому може досягати, як відомо, [3] може досягати значних цифр та бути основною причиною формування видимих змін шкіри.

Відсутність видимих ушкоджень та слабкий ступінь прояву гістологічних змін за умови нанесення електричного розряду при щільному контакті може пояснюватись низькою силою струму в електрошовкових пристроях, що у відповідності до закону Джоуля-Ленца при короткотривалому контакті приводить до незначної екзотермічної реакції. Таким чином, кількість теплової енергії при проходженні електричного розряду з контактного електроду безпосередньо у шкіру, при вищевказаному часі дії, є недостатньою для формування суттєвих змін біологічного матеріалу.

Описані особливості ушкоджень шкіри, спричинених контактними електрошовковими пристроями при різних дистанціях дії можуть бути корисними при судово-медичній експертизі тілесних ушкоджень.

Література

1. Department of Defense Directive, Executive Agent for Non-Lethal Weapons (NLW), and NLW Policy № 3000.03E, April 25, 2011, Incorporating Change 2 - August 31, 2018 // DoD USA (A&S). 2018. P. 3-4.

2. Robert J. Bunker. Nonlethal Weapons: Terms and References, INSS Occasional Paper 15 // USAF Institute for National Security Studies / USAF Academy, Colorado. 1997. P. 10.

3. Савельев И.В. Искровой и коронный разряды. Курс общей физики: учебное пособие. Москва: Наука, 1988. Т. 2. С. 255-257.

СПОСОБИ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Спосіб вчинення кримінального правопорушення є міжгалузевим поняттям, тому що досліджується різними науками кримінального циклу, зокрема, кримінально-правовою, кримінологічною, криміналістичною. Так, у кримінальному праві загальновизнаною є позиція, відповідно до якої спосіб вчинення кримінального правопорушення є факультативною ознакою об'єктивної сторони його складу, поряд із місцем, часом, обстановкою його вчинення тощо. Під способом розуміють певну дію (прийом або систему прийомів), яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось. Спосіб учинення кримінального правопорушення органічно притаманний суспільно небезпечній дії суб'єкта, відображує послідовність, порядок, спосіб дії. Чинне кримінальне законодавство не містить визначення способу вчинення кримінального правопорушення, серед науковців також немає єдності поглядів на цю категорію [1, с. 56-57]. Проте, кримінально-правове визначення способу вчинення кримінального правопорушення є базовим по відношенню до його криміналістичного визначення.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення займає одне з центральних місць криміналістичної характеристики, оскільки він є безпосереднім носієм інформації про кримінальне правопорушення, а також пов'язаний з іншими елементами криміналістичної характеристики. Криміналістичне дослідження способів введення в оману суду або іншого уповноваженого органу дозволяє розробити засоби, прийоми і методи виявлення та фіксації доказової інформації з метою ефективного їх розслідування.

Відповідно до диспозиції ст. 384 Кримінального кодексу України, введення в оману суду фактично є однією з таких альтернативних дій: 1) завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, 2) завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, 3) подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, 4) завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також 5) завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках. Як бачимо, усі вказані дії пов'язані із наданням завідомо неправдивої

інформації. Один із дослідників цієї проблематики Л.Г. Дубинін виділяє, залежно від форми неправдивої інформації, такі способи введення в оману суду або іншого уповноваженого органу: 1) твердження повністю вигаданих фактів (явищ), яких реально не існувало; 2) заперечення обставин, які дійсно мали місце, без заміни їх неправдивими фактами; 3) заперечення обставин, які дійсно мали місце, з заміною їх хибними фактами; 4) часткове замовчування про справжні факти; 5) часткове замовчування про справжні факти з заміною їх вигаданими подіями; 6) повне замовчування про одне із кримінальних правопорушень у випадку відкриття кримінального провадження за кількома статтями [2, с. 3].

Слід також погодитися з позицією іншої дослідниці окреслених питань К.С. Котлубаєвою, яка зазначає, що спосіб вчинення кримінального правопорушення включає в себе дії по підготовці, вчиненню, а також його прихованню. Залежно від наявності або відсутності вказаних елементів способу або одного з них вищевказана дослідниця пропонує виділити такі способи завідомо неправдивих показань: 1) дача завідомо неправдивих показань спонтанно (без попереднього обміркування показань); 2) попереднє обміркування майбутніх показань з вигаданням легенди, неіснуючого алібі; 3) дача завідомо неправдивих показань, які пов'язані зі створенням штучних слідів злочину [3, с. 127].

Таким чином, дослідження способу вчинення кримінального правопорушення як елементу криміналістичної характеристики має важливе теоретичне та практичне значення, тому що дозволяє розробити засоби, прийоми і методи виявлення та фіксації доказової інформації з метою ефективного їх розслідування. Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу завжди пов'язано із наданням завідомо неправдивої інформації про кримінальне правопорушення. Найбільш розповсюдженими способами введення в оману суду або іншого уповноваженого органу є такі: твердження повністю вигаданих фактів (явищ), яких реально не існувало; заперечення обставин, які дійсно мали місце, без заміни їх неправдивими фактами, або із такою заміною; повне або часткове замовчування про справжні факти.

Література

1. Дудніков А.Л. Правове та криміналістичне поняття способу вчинення злочину. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2010. Вип. 10. С. 55-61.
2. Дубинин Л.Г. Способы дачи заведомо неправдивых показаний свидетелем, потерпевшим, как элемент криминалистической характеристики. *Российский следователь*. 2010. № 20. С. 2-5.
3. Котлубаєва К.С. Способи завідомо неправдивих показань. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми вдосконалення правового забезпечення

прав і свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 24-25 червня 2016 р.).
Запоріжжя, 2016. С. 125-128.

УДК 343.985.4(043.2)

Грекова Л.Ю., асистент,
Урчик П.О., здобувач вищої освіти, перший (бакалаврський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННИХ ДІЯНЬ ІЗ РАДІОАКТИВНИМИ РЕЧОВИНАМИ

Високоенергетичне ядерне випромінювання є шкідливим для організму людини і викликає порушення обміну речовин, інфекційні захворювання, лейкоз та злоякісні пухлини, променеві та інші захворювання [5, с. 14]. Тому питання безпеки поводження із радіоактивним матеріалом під час проведення слідчих (розшукових) дій завжди є актуальним і таким, що потребує постійного контролю і уваги.

Загальновідомо, що якість та повнота проведення слідчого огляду місця події, в тому числі, пов'язаного із незаконним обігом радіоактивних матеріалів, визначає якість та повноту подальшого розслідування справи.

Об'єктами огляду в таких випадках можуть виступати: 1) місце затримання чи вилучення радіоактивного матеріалу, службових приміщень підприємства тощо; 2) огляд приміщень та ділянок місцевості, які не являються місцем події, але в силу різних обставин зазнали радіаційного впливу вилученого радіоактивного матеріалу; 3) огляд предметів злочину: радіоактивні матеріали, пристосування для їх зберігання та перевезення тощо; 4) огляд жертв опромінення чи трупа [5, с. 37].

Проведення огляду місця події та інших об'єктів регулюється кримінальним процесуальним законодавством України (ст. 237-239 КПК України), окремими підзаконними актами, що визначають питання організації діяльності органів досудового слідства та дізнання в системі МВС України.

Враховуючи соціальну небезпеку даного виду злочинної діяльності та особливі умови провадження по зазначеній категорії справ, Кабінетом Міністрів України 2 червня 2003 р. прийнято Постанову № 813 «Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які проводять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання у незаконному обігу» [1].

Так, відповідно п. 3 Постанови [1], у разі виявлення підозрілого матеріалу, тобто фізичного об'єкту, який має зовнішні ознаки

(попереджувальні написи про радіаційну небезпеку, маркування, спеціальні знаки тощо), або ж дані про фізичні характеристики радіонуклідного джерела іонізуючого випромінювання, до діяльності щодо його первинного обстеження та попереднього встановлення меж контрольованої зони залучаються місцеві органи виконавчої влади. Якщо ж інформацію отримано від фізичних або юридичних осіб, які не є органами дізнання чи досудового слідства, або підозрілий матеріал виявлено у результаті оперативно-розшукових дій – органи, які провадять оперативно-розшукову діяльність та Держмитслужба.

Незважаючи на те, що зазначена Постанова [1] є одним із основних документів, що регулює діяльність щодо поводження з радіоактивними матеріалами, що опинилися поза регулюючим контролем, Чорнобильський інститут дослідження і розвитку визначив, що вона не відповідає реальному стану справ щодо означених органів виконавчої влади, та потребує актуалізації як з точки зору оновлення органів виконавчої влади, що залучаються до реагування на виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу та їх назв, так і з точки зору покладених на них функцій [6]. Поміж виокремлених інститутом регулятивних недоліків Постанови [1], на наш погляд, такими, що можуть негативно впливати на проведення слідчого огляду є, в тому числі, проблеми облаштування майданчиків або приміщень по зберіганню радіоактивних матеріалів у місцях їх виявлення, а також оснащення всіх задіяних органів виконавчої влади та юридичних осіб, залучених до реагування на виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу, вимірювальними засобами, та технічним станом цих засобів [6].

Тимчасове ж зберігання радіоактивних доказів має бути в ліцензованих сховищах радіоактивних речовин, які мають, наприклад, ядерно-фізичні підрозділи системи НАН України, профільні промислові, медичні заклади з методиками радіоізотопної діагностики та променевої терапії. Вони повинні мати необхідні засоби для забезпечення безпеки речових доказів та обладнанням для захисту від радіаційного опромінення [5, с. 70].

Після отримання заяви про вчинене кримінальне правопорушення та внесення відповідних відомостей до ЄРДР, слідчий (дізнавач) проводить першочергові заходи та слідчі (розшукові) дії, а при виявленні радіоактивних матеріалів має всі повноваження для залучення фахових спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями та використовують сертифіковані технічні засоби для вжиття невідкладних заходів щодо пошуку, виявлення, ідентифікації, вилучення та огляду радіоактивно небезпечних доказових матеріалів.

Часто радіоактивні речовини можуть бути виявлені під час проведення слідчо-оперативних дій на місці при їх викраденні, злочинному обігу тощо. В таких випадках огляд проводить спеціалізована,

оснащена засобами індивідуального захисту група. Під час огляду місця події використовуються вимірвач забруднення, пакувальні комплекти для доказів з характерними мітками про наявність радіаційної небезпеки, спеціальні тримачі для збору речових доказів з метою зберігання безпечної відстані від предметів, що становлять радіаційну загрозу, ватні тампони для перевірки зовні упаковки доказів на предмет радіаційного зараження тощо [7, с. 16-18].

Отже, враховуючи ступінь небезпеки, яку можуть містити зазначені обставини, слідчий при проведенні слідчих (розшукових) дій повинен не тільки залучати відповідних фахівців, дотримуватися встановлених заходів безпеки, але й, на наше переконання, володіти особисто спеціальними знаннями щодо особливостей роботи з об'єктами, які потенційно можуть становити радіологічну загрозу. Повне і точне дотримання порядку дій, що виконуються при виникненні радіаційної небезпеки, є запорукою професійного, швидкого реагування на виявлені ризики.

Література

1. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання у незаконному обігу: Постанова Кабінету Міністрів України від 02 чер. 2003 р. № 813. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/813-2003-%D0%BF#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575.

4. Радиационная медицина. Сб. статей / под ред. А.И. Бурназяна. Москва: Атомиздат, 1968. 384 с.

5. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Маслюк О.В. Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів. Київ: ННПСК КНУВС, 2009. 88 с.

6. Чорнобильський інститут досліджень і розвитку. Звіт про аналіз чинної нормативно-правової бази щодо поводження із РМ та ДІВ, включаючи ДІВ в незаконному обігу, ДНТЦ ЯРБ. 2018. URL: https://krok.uatom.org/wp-content/uploads/2020/03/2018.02.27_08-30_report_analysis-of-the-regulatory-base_ukr.pdf

7. Radiological crime scene management: implementing guide. Vienna: International Atomic Energy Agency, 2014. 91 p.

Гуцалюк М.В., к.ю.н., доцент,
Міжвідомчий НДЦ з проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України, м. Київ, Україна
Клименко О.А., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АДАПТАЦІЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ COVID-19

Спалах захворювання коронавірусної хвороби (COVID-19) розпочався у грудні 2019 році у м. Ухань, провінція Хубей, КНР та визнаний ВООЗ пандемією 11 березня 2020 року [1]. Станом на кінець 2020 року було виявлено понад 80 млн випадків у майже всіх державах та територіях світу. Унаслідок захворювання понад 1 млн осіб померло.

Сьогодні не можна назвати жодної сфери суспільного життя, яка б не зазнала впливу коронавірусної пандемії. Прямо чи опосередковано наслідки поширення світом вірусу COVID-19 відчувають усі – державна влада, великий і малий бізнес, громадяни абсолютної більшості країн.

Після поширення пандемії значно посилилось розшарування населення – незначна група осіб суттєво збагатилася, однак водночас більша частина людей збідніла.

Генеральний Секретар ООН Антоніу Гутерріш, виступаючи онлайн на форумі Нобелівської премії, заявив, що світ чекає найсильніший за 80 років спад економіки. Такої великої глобальної рецесії ще не спостерігалось [2].

Кризою пандемії досить швидко скористалися як окремі злочинці, так і організовані злочинні угруповання. Коли переважна частина людства намагалася виправити ситуацію, криміналітет в усьому світі почав використовувати дану проблему у своїх цілях.

До факторів, які викликали суттєві зміни у злочинній діяльності в умовах COVID-19, належать: високий попит на певні товари, захисне спорядження і фармацевтичну продукцію; зниження мобільності й потоку людей через державні кордони; поширення дистанційного виду діяльності; значна активізація використання інформаційно-комунікаційних технологій; поява різноманітної дезінформації, страх перед хворобою та тривога за життя близьких і знайомих тощо.

Найбільш швидко проблеми пандемії використали кіберзлочинці. Втрати світової економіки через кіберзлочини і витрати на забезпечення захисту від них у 2020 році перевищили 1 трлн доларів. Тоді як ще два роки тому ця сума становила близько 600 млрд доларів. Про це йдеться у звіті виробника антивірусного програмного забезпечення McAfee [3]. Кіберзлочинці активно використовують тему COVID-19 для створення

різноманітних злочинних схем.

Значно зросла кількість шахрайських вебсторінок, мета яких – викрадення фінансової інформації та персональних даних шляхом створення сайтів, заражених зловмисним програмним забезпеченням, та спонукаючи людей купувати підроблені ліки, добавки й вакцини. За даними, зібраними та проаналізованими Atlas VPN, кількість фішингових вебсайтів під час карантину COVID-19 зросла на 350% [4].

Для збільшення продажу подібних товарів злочинці поширюють фейкові новини про лікування даної хвороби або превентивних засобів щодо неї. Такі засоби продаються як через звичайний Інтернет, так і через Даркнет.

У зв'язку з різким посиленням Інтернет-активності значно зросла кількість шахрайських дій і в Україні. Так, 80% усіх звернень громадян в кіберполіцію становлять повідомлення про шахрайські дії в Інтернеті [5].

Найбільш зухвалі злочинці в Україні скористалися наданням державних компенсаційних виплат у період пандемії для власних потреб. Для цього вони використовують відео. В описі до нього шахраї розміщують посилання на ресурс, де нібито можна подати заявку на отримання виплати. На сторінці за посиланням громадянам пропонується ввести персональні дані та номер банківської карти для зарахування грошей. Однак у подальшому шахраї просять оплатити послуги юриста з оформлення заяви, отримання електронного підпису, проходження ідентифікації тощо. В основному для цього використовують вбудований чат-бот. Після виконання таких дій громадяни не тільки переказують гроші за неіснуючі послуги, а й передають персональні дані аферистам [6].

Для протидії злочинній діяльності в кіберпросторі, який став життєво необхідним під час пандемії коронавірусу, необхідно: 1) посилити міжнародну співпрацю у виявленні та розслідуванні кіберзлочинів; 2) посилити обмін інформацією щодо нових видів кібератак; 3) посилити роз'яснювальну роботу серед населення для протидії фейковій інформації; 4) посилити кіберзахист об'єктів критичної інфраструктури, особливо у медичній сфері.

Література

1. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020. URL: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19-11-march-2020>
2. Світ чекає найсильніший за 80 років спад економіки. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4305539>
3. The Hidden Costs of Cybercrime. URL: <https://www.mcafee.com/enterprise/en-us/assets/reports/rp-hidden-costs-of-cybercrime.pdf>

4. Google Registers a 350 % Increase in Phishing Websites Amid Quarantine. URL: <https://atlasvpn.com/blog/google-registers-a-350-increase-in-phishing-websites-amid-quarantine>

5. З початку 2020 року до кіберполіції надійшло понад 25 тисяч звернень щодо Інтернет-шахрайства. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/z-pochatku-roku-do-kiberpolicziyi-nadijshlo-ponad-tysyach-zvernen-shhodo-internet-shaxrajstva-6472/>

6. Шахраї виманюють гроші за допомогою відео. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4306333-shakhray-vymanuiuit-hroshi-za-dopomohoui-video-zelenskoho-mvs>

УДК 343.97:343.6(043.2)

Дашенко О.В., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЮ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На законодавчому рівні Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [4] встановлено, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Законодавством України передбачена відповідальність за вчинення домашнього насильства: по-перше за умови вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування настає адміністративна відповідальність за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2].

По-друге, за умови спричинення умисного систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи тілесних ушкоджень настає кримінальна

відповідальність за статтю 126 -1 Кримінального кодексу України.

Зазначену статтю до Кримінального кодексу України було впроваджено у 2017 році.

Доповнення Кримінального кодексу України статтею 126-1 «Домашнє насильство» та статтею 390-1 «За невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів та непроходження програми для кривдників» [3] було зроблено з метою посилення кримінально-правового захисту осіб, які потерпіли від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, що беззаперечно стало революційною подією в українському кримінальному законодавстві, оскільки жертви домашнього насильства отримали більше механізмів правового захисту, у тому числі за допомогою кримінального кодексу.

Оскільки до доповнення Кримінального кодексу України окремою статтею 126-1 «Домашнє насильство» до кримінальної відповідальності осіб, які скоїли домашнє насилля, можливо було притягнути тільки за статтями 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», 125 «Умисне легке тілесне ушкодження» Кримінального кодексу України [3].

Відтак, на сьогоднішній день, за умови посилення державного захисту від домашнього насильства, запровадження у тому числі кримінальної відповідальності за домашнє насильство стало можливо більш ефективно захищати від домашнього насильства і найбільш ефективно запобігати новим інцидентам домашнього насильства, враховуючи можливість застосування до винної особи адміністративного, кримінального покарання та обмежувальних заходів.

Між тим, неможливо не зауважити, що на сьогоднішній день в Україні набув чинності не тільки Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1], а почали працювати мобільні групи допомоги постраждалим від домашнього насильства, працюють відповідні телефони довіри, створено та відкрито притулки для постраждалих від домашнього насильства тощо.

Тобто наразі в Україні домашнє насильство не є суто сімейною та приватною справою, оскільки державою запроваджений та працює ефективний механізм протидії та запобіганню домашнього насильства, передбачено кримінальну відповідальність, також проводиться робота щодо ратифікації Стамбульської конвенції, яку розпочато, та сподіваємося, що у найкоротші часи зазначену конвенцію буде ратифіковано нашою державою.

Література

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10//>

3. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/>

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/>

УДК 342.9.03:343.3(043.2)

Коломієць Н.В., д.ю.н., професор,
Стеченко К.Л., здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОНТРАБАНДИ

Наразі боротьба з контрабандою визнається найбільш пріоритетним напрямом політики економічної безпеки України. Це зумовлене тим, що вона є одним із головних факторів, який значно дестабілізує економічні інтереси держави, погіршує розвиток її головних стратегічних галузей, уповільнює розвиток ринкової («вільної») економіки, а в деяких випадках навіть посягає на безпеку, життя і здоров'я громадян. Дослідження кримінально- та адміністративно-правової характеристики контрабанди, її окремих аспектів здійснювала велика кількість науковців, серед яких – В.Д. Гулкевич, В.О. Допілка, О.О. Дудоров, О.В. Заверховський, О.М. Омельчук, Н.Л. Тихонова, Л.О. Ужва, М.І. Хавронюк, В.К. Шкарупа та інші.

Незважаючи на рівень суспільної небезпеки контрабанди, практика показує, що останні десять років вона не є кримінально караним діянням (за даними Служби Безпеки України до суду надходить тільки 25% порушених митними органами кримінальних справ про контрабанду, а отримує покарання лише 10% обвинувачених), оскільки, із набранням чинності 17.01.2012 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», поняття контрабанди, передбачене ст. 201 Кримінального кодексу України (далі – КК України), як кримінально караного діяння звузилось, втративши таку складову, як товари. На даний час за «товарну» контрабанду передбачена адміністративна відповідальність (хоча 03.07.2018 р. у ВРУ було зареєстровано Проект Закону про внесення змін до КК України та КПК України (ініціатор – В.Б. Гройсман), за яким пропонується рекриміналізувати «товарну» контрабанду – «переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів у значних, великих та особливо великих розмірах»).

Принциповим для кваліфікації контрабанди є визначення її предмету як обов'язкової ознаки об'єкту правопорушення. Саме в залежності від предмета правопорушення настає або кримінальна, або адміністративна відповідальність.

Чинним КК України передбачено виключний перелік предметів кримінально-караної контрабанди. Так, «незаконне переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» кваліфікується за ст. 201 КК України та карається позбавленням волі на строк від 3 до 7 років [1]. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів кваліфікується за ст. 305 КК України та карається позбавленням волі від 5 до 8 років [1].

Якщо мова йде про адміністративно-карану контрабанду, тобто незаконне переміщення через митний кордон України будь-яких товарів, необмежених у цивільному обороті, незалежно від їх вартості, то кваліфікація діяння здійснюється за статтями Митного кодексу України (далі – МК України), а саме – розділу XVII «Запобігання та протидія контрабанді» та розділу XVIII «Порушення митних правил та відповідальність за них». Відповідно до ч. 1 ст. 462 МК України, основними адміністративними стягненнями, які накладаються на особу-правопорушника за вчинення контрабанди є попередження та штраф [2]. У більшості випадків, має місце накладення додаткового адміністративного стягнення у вигляді конфіскації товарів чи інших предметів контрабанди.

Варто пам'ятати, що адміністративна відповідальність за контрабанду, передбачена МК України, настає лише у тому разі, коли вона не тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену статтями 201 та 305 КК України (тобто, по суті, пріоритетною є саме кримінальна відповідальність). Проте, за даними Державної фіскальної служби України, у 2016 році було відкрито 23 тис. 235 справ про порушення митних правил на загальну суму 2,09 млрд. грн., а в 2017 році – 32 тис. 282 справи на загальну суму 1,59 млрд. грн. Лише протягом перших п'яти місяців 2018 року ДФС було відкрито 18,5 тис. справ про порушення митних правил на загальну суму 1 млрд. грн. [3]. Тоді як, до кримінальної відповідальності за ст. 201 КК України у 2018 р. було притягнуто 30 осіб, у 2019 р. – 46 осіб; за ст. 305 КК України відповідно 80 та 122 осіб [4, 5].

Наразі, контрабандна діяльність стала способом швидкого збагачення – за мінімальних витрат контрабандисти отримують доволі високий нелегальний прибуток. Тому, враховуючи реалії сьогодення, вважаємо, що

декриміналізація «товарної» контрабанди в Україні є передчасною, адже накладення адміністративних стягнень на правопорушників замість притягнення їх до кримінальної відповідальності, не зупиняє їх від вчинення у майбутньому аналогічних протиправних дій.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III / *Верховна Рада України. Офіційний веб-портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Митний кодекс України від 13 бер. 2012 р. № 4495-VI / *Верховна Рада України. Офіційний веб-портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#top>.

3. Боротьба з контрабандою та порушенням митних правил / *Офіційний веб-портал Державної фіскальної служби України*. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/220909.pdf>.

4. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2018 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018.

5. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019.

УДК 343.222:343.35(043.2)

Кришевич О.В., к.ю.н., професор,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ЩОДО ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Чинне антикорупційне законодавство України передбачає для службових осіб низку обов'язків, невиконання яких призводить до порушення порядку функціонування системи запобігання корупції та сфери службової діяльності в цілому. Передбачено суспільні відносини у сфері здійснення фінансового контролю в частині встановленого порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. 27 жовтня 2020 року КС визнав неконституційною низку положень закону «Про запобігання корупції» та кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації, і це рішення викликало критику з боку міжнародних партнерів і кредиторів України. Тому 4 грудня 2020 року було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування» [1], оскільки Законом виключено з Кримінального кодексу України статтю 3661, натомість доповнено кодекс новими статтями 3662 «Декларування недостовірної інформації». Посадовців каратимуть за приховані статки лише обсягом понад 500 неоподатковуваних мінімумів, тобто понад 1,135 мільйона гривень. Покарання за порушення на суму від 1,135 до 9,08 мільйона гривень каратимуться штрафом від 42,5 до 51 тисячі гривень, громадськими роботами від 150 до 240 годин, а також заборонаю обіймати низку посад протягом трьох років. Порушення в деклараціях на суму понад 9,08 мільйона гривень передбачає штраф від 51 до 85 тисяч, а також додається обмеження волі на термін до двох років та з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років. Термін давності для таких правопорушень – не більший за два роки від моменту їх скоєння. Також Кримінальний кодекс доповнюється статтею 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Згідно з її положеннями, умисне неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої законом «Про запобігання корупції», – карається штрафом від 2500 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 42500 до 51000 гривень) або громадськими роботами на строк від 150 до 240 годин, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років. Предметна підсудність справ передбачених статтями 3662 та 3663 КК України Вищому антикорупційному суду, а досудове розслідування кримінальних правопорушень здійснюють детективи Національного антикорупційного бюро України.

Предмет даних складів кримінальних правопорушень відноситься до категорії предметних і виступає декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тобто офіційний електронний документ, який підтверджує певні юридичні факти, складається за встановленою Національним агентством формою, подається особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (суб'єктом декларування), та містить передбачені Законом зафіксовані за допомогою технічних засобів на офіційному веб-сайті Національного агентства відомості щодо суб'єкта декларування та членів його сім'ї. Законом передбачено чотири типи декларацій суб'єкта декларування: 1) щорічна декларація, яка подається у період з 00 годин 00 хвилин 01 січня до 00 годин 00 хвилин 01 квітня року, наступного за звітним роком. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому подається декларація, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року; 2) декларація суб'єкта декларування, який припиняє діяльність,

пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, що подається не пізніше дня такого припинення; 3) декларація суб'єкта декларування, який припинив діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, що подається до 00 годин 00 хвилин 01 квітня року, наступного за звітним роком, у якому було припинено таку діяльність. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому подається декларація, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року. Разом із тим інформація про місце роботи (проходження служби) та займану посаду у такій декларації зазначається відповідно до місця роботи (проходження служби) та займаної посади, перебування (проходження) на яких зумовили обов'язок подання такої декларації; 4) декларація суб'єкта декларування, який є особою, що претендує на зайняття посад, що подається до призначення або обрання особи на посаду. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому особа подала заяву на зайняття посади (участь у конкурсі), якщо інше не передбачено законодавством, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року. Законодавством можуть передбачатися особливості щодо процедури відбору кандидатів на зайняття вакантних посад суб'єктів декларування. Наприклад, положеннями частини першої статті 25 Закону України «Про державну службу» передбачено, що особа, яка бажає взяти участь у конкурсі, разом з іншими документами подає в установленому порядку до конкурсної комісії декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік. Декларація має бути подана не пізніше заяви про призначення на посаду.

НАЗК проводить повну перевірку декларацій за повний звітний період (рік) – тобто, щорічних та після звільнення. НАЗК не проводить повну перевірку декларації кандидата на посаду. Якщо ви повідомляєте про активи, набуті суб'єктом у 2020 році, такі дані можна перевірити лише після подання ним декларації вже в 2021 році. Суб'єкт має право внести зміни до декларації. Тому варто перевірити, чи справді ви переглядаєте останню подану декларацію, оскільки у Реєстрі може існувати одна або декілька виправлених. Дата та час подання декларацій вказані в Реєстрі під іменем суб'єкта декларування. Суб'єкт повинен задекларувати активи, якими володів або користувався він та/або члени його сім'ї станом на 31 грудня звітного року або протягом не менше 183 днів упродовж року. При цьому норма стосовно користування упродовж 183 днів діє лише з 2020 року та не стосується вже поданих декларацій за попередні роки.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що ст. 366-2 КК України, що у диспозицію додано обов'язкове доведення прямого умислу на декларування недостовірної інформації. Підвищено поріг притягнення до кримінальної відповідальності, тому що раніше мова йшла про 250 і вище

прожиткових мінімумів для працездатних осіб, нова ж стаття встановлює відповідальність за декларування недостовірних відомостей, які відрізняються від достовірних на суму від 500 до 4000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (частина 1) та понад 4000 – для частини 2 ст. 366-2 КК України. Змінено санкцію статті, оскільки раніше декларування недостовірної інформації тягнуло за собою, в тому числі, і позбавлення волі, то найбільш тяжким покаранням за новою статтею стане обмеження волі (виключно за ч. 2 ст. 366-2 КК України). Частина перша встановлює більш м'які покарання: штраф або громадські роботи – це відповідь на висновки Конституційного Суду України, який вказав на неспіврозмірність тяжкості діяння та покарання за нього. Примітка до статті містить перелік суб'єктів що можуть бути притягнуті до відповідальності за цими статтями, змінилось формулювання примітки, але перелік же осіб залишився незмінним.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Закон України від 04 груд. 2020 р. № 1074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#n14>

УДК 340.П, 343.98(043.2)

Ланцедова Ю.О., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСНОВНІ ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ ПРИНЦИПОМ ЗМАГАЛЬНОСТІ ТА ВСТАНОВЛЕННЯМ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Доктрина встановлення об'єктивної істини є актуальною для кримінального судочинства, але в рівній мірі й для будь-якого з інших видів судочинства та доказування. Встановленню істини у кримінальному доказуванні суперечить так званий принцип «змагальності», який передбачений п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України [1] та ст. 22 «Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості» КПК України [2].

Кримінальний, як і будь-який інший вид судочинства або доказування – це не вид спортивного змагання. Тут не може бути переможених і переможців. Такий підхід у будь-якому випадку буде пов'язаний із істотним порушенням прав, свобод, інтересів та/або обов'язків суб'єктів цього судочинства або доказування, насамперед, потерпілого і

переслідуваної особи. Кожний вид судочинства та доказування, а тим більше кримінальне, має переслідувати єдину мету – встановити істину в кримінальному провадженні і на цій основі правильно прийняти рішення по завершенню даного провадження. Тільки ця задача і може забезпечити призначення переслідуваній особі найбільш справедливого покарання, тобто такого, якого він заслуговує відповідно зі скоєним діянням та із його поведінкою в процесі вчинення суспільно небезпечного діяння, досудового та судового слідства, а також, щоб правовий статус потерпілого був відновлений у повному обсязі шляхом: 1) відшкодування фізичної та/або майнової та моральної шкоди, коли відшкодування останнього з різновидів шкоди ґрунтується на грошовому вимірюванні рівня страждань потерпілого у зв'язку із заподіянням йому фізичної та/або майнової шкоди; 2) іншого відновлення правового статусу потерпілого, наприклад, у вигляді заборони здійснювати стосовно нього певні діяння або, навпаки, змусити виконати певні діяння та ін. Деякі автори вважають, що встановити об'єктивну істину по кожному кримінальному чи іншому провадженню неможливо. На думку цих авторів, серед доказів, за допомогою яких і повинна встановлюватися така істина, завжди є і будуть особистісні докази, тобто такі відомості, які отримані від особистісних джерел, і які в силу цього завжди носять суб'єктивний характер, що, нібито, і унеможлиблює встановлення об'єктивної істини за кримінальним чи іншим видом провадження, яка в такому випадку завжди буде суб'єктивною. Дана дискусія не нова. Різниця між діяльністю судді та діяльністю кожного іншого шукача істини, підкреслював ще у 1860 р. В.Д. Спасович, полягає не в меті дій – мета у них одна: розкриття істини; і не в способі дій – спосіб їх дій один: вони діють по логічних, необхідних, незмінних законами мислення будь-якої людини; різниця тільки в результатах судового переконання, в юридичних наслідках, що впливають з нього [3, с. 5-6].

У даному випадку вже акцентувалася увага на тому, що незалежно від виду джерел, від яких отримані докази, – особистісні або речові, встановити об'єктивну істину в провадженні можна, використовуючи незмінні закони мислення, у даному випадку – узагальнюючу оцінку всіх наявних у провадженні доказів, сукупність яких повинна бути достатньою та узгодженою для прийняття певного, а тим більше остаточного процесуального рішення. В іншому випадку необхідно визнати існування і ситуацію із вирішення кримінального провадження на внутрішньому переконанні, яке сформоване не на достатній та узгодженій сукупності доказів, а на припущеннях.

З урахуванням викладеного, під встановленням об'єктивної істини з певного кримінального провадження треба розуміти встановлення таких відомостей, які не тільки мають усю сукупність основних базисних юридичних властивостей (значимість, законність, допустимість,

доброякісність, достовірність), але й являють собою достатню та узгоджену сукупність для того, щоб сформувати у правоохоронця внутрішнє переконання (тобто таке, яке склалося без будь-якого зовнішнього впливу, наприклад, телефонного права та ін.) про те, що певне проміжне або тим більше остаточне процесуальне рішення у провадженні може бути прийнято. У такому випадку будь-які суб'єктивні відомості, тобто такі, які отримані від особистісного джерела, «об'єктивізуються» такого роду переконанням правоохоронця, який буде впевнений у тому, що й шляхом суб'єктивних відомостей у сукупності з іншими відомостями встановлена власне об'єктивна істина і тільки на її основі вирішується певне провадження. Інакше необхідно прямо визнати існування ситуацій з вирішення певних кримінальних проваджень не на доказах, а на припущеннях.

У такому аспекті виглядає необґрунтованим акцент уваги в ч. 1 ст. 62 Конституції України на тому, що «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях» [1], коли нібито виправдання особи може ґрунтуватися і на доказах, одержаних незаконним шляхом, і на припущеннях. Усі суб'єкти кримінального, як і будь-якого іншого провадження, доказування повинні прагнути до встановлення об'єктивної істини у процесі і мати у цьому відношенні рівні права, свободи, інтереси і нести рівні обов'язки. Цьому суперечить й існуючий різний обсяг обов'язків, наприклад, особистісних джерел кримінальних відомостей, насамперед, свідка, потерпілого і переслідуваної особи, давати достовірні показання і т.д.

Література

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.01.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 14.01.2021).
3. Спасович В.Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судоустройством и судопроизводством. Москва: ЛексЭст, 2001. 112 с.

УДК 343.14:004(043.2)

Леонов Б.Д., д.ю.н., с.н.с.,
Серьогін В.С., науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

На стан кіберзлочинності істотно впливає бурхливий розвиток інформаційних технологій та розширення сфери їх застосування.

На думку експертів ОБСЕ, кіберзлочинність, пов'язана з використанням інформаційних технологій, комп'ютерних систем та мереж, здатна створити такий хаос, який за масштабом наближується до економічної кризи. У 2008 році щорічна шкода від кіберзлочинності оцінювалася приблизно у 100 млрд. доларів [1]. Сьогодні збитки світової економіки від кіберзлочинності оцінюються у \$ 1,5 трлн. на рік, а за негативним сценарієм у 2021 році вони сягатимуть \$ 2 трлн [2].

Революційний стрибок у сучасних інформаційних технологіях на початку ХХІ століття можна порівняти з появою у 1945 р. ядерної зброї, небезпечний руйнівний потенціал якого зумовив впровадження правових підстав її застосування.

Масштаб та рівень суспільно небезпечних наслідків кіберзлочинності обумовлюють необхідність впровадження адекватних підходів щодо удосконалення кримінально-правового забезпечення протидії кіберзлочинності.

Як на міжнародному, так і національному рівні кіберзлочинність є однією з найгостріших проблем, яка постала сьогодні перед правоохоронними органами. До цього часу не вироблений системний підхід у протидії кіберзлочинності з урахуванням сучасних викликів і загроз інформаційній безпеці.

Кримінально-правова політика у сфері забезпечення інформаційної безпеки в основному здійснюється за напрямками, що впливають з міжнародних зобов'язань України. Втім боротьба з кіберзлочинністю залишається недостатньо ефективною. Це свідчить про необхідність удосконалення всієї системи кримінально-правового забезпечення охорони інформаційної безпеки України з урахуванням її міжнародних зобов'язань.

Серед основних міжнародних нормативно-правових актів щодо протидії кіберзлочинності виділяються: Конвенція ООН проти транснаціональної злочинності 2001 р. (ратифікована із застереженнями і заявами Законом України від 04.02.2004 р. № 1433-IV), Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. (ратифікована із застереженнями і заявами Законом України від 16.01.1998 р. № 4498-ВР, Конвенція про кіберзлочинність 2001 р. (ратифікована із застереженнями і заявами Законом України від 07.09.2005 р. № 2824-IV).

Конвенція про кіберзлочинність 2001 року передбачає встановлення відповідальності за «правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; за навмисне перехоплення технічними засобами, без права на це передач комп'ютерних даних; за навмисне пошкодження, знищення, погіршення, зміну або приховування комп'ютерної інформації без права на це; навмисне серйозне перешкоджання функціонуванню комп'ютерної системи» тощо.

Ми підтримуємо позицію вчених, на думку яких кримінально-правовий обсяг поняття «кіберзлочинність» визначається рівнем суспільно небезпечних загроз, зміст яких складають як правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних, навмисне перехоплення технічними засобами, без права на це передач комп'ютерних даних, так і кримінальне каране втручання у роботу комп'ютерів, комп'ютерних програм, комп'ютерних мереж, навмисне серйозне перешкоджання їх функціонуванню.

Поряд із поняттям «кіберзлочинність» у кримінально-правовому аспекті вживається поняття «злочини у сфері використання інформаційних технологій». Забезпечення кримінально-правового стимулювання позитивних та мінімізації негативних соціальних наслідків інформатизації передбачає визначення як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони системи суспільних відносин, які забезпечують реалізацію інформаційної потреби. Для позначення цієї системи використовують термін «інформаційна безпека», її структуру складають відносини у сфері формування інформаційного ресурсу, забезпечення доступу до інформації, а також відносини у сфері використання інформаційних технологій [3, с. 11; 4]. Суспільна небезпечність злочинів у сфері використання інформаційних технологій головним чином визначається соціальною значущістю тієї діяльності, для інтенсифікації якої використовуються інформаційні технології. Знищення або перекручення інформації призводить до порушення певної діяльності, для здійснення якої вона необхідна. Саме це і визначає суспільну небезпечність конкретного посягання в сфері використання інформаційних технологій [5].

Водночас слід зазначити, що норми про злочини, які передбачені розділом XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» КК, не охоплюють увесь спектр злочинних діянь у сфері інформаційної безпеки. Тому більш прийнятною вважеться зміна назви розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» КК на «Злочини у сфері використання інформаційних технологій».

Схожий підхід закладений у законопроекті про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за посягання у сфері інформаційної безпеки (реєстр. № 9575 від 09.12.2011), згідно з яким родовим об'єктом злочинів, що розглядаються, є суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки, що, на думку його розробників, зумовлює зміну назву розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» КК на «Злочини у сфері інформаційної

безпеки» [6].

Враховуючи викладене, вважаємо, що під час удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність назву розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Особливої частини КК доцільно змінити на «Злочини у сфері використання інформаційних технологій», а його зміст доповнити нормами про злочини проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних.

Література

1. Киберпреступность страшнее финансового кризиса. URL: <https://www.crime-research.ru/news/03.12.2008/50>.

2. Киберпреступники наживаются на самых бедных. URL: <https://www.unodc.org/unodc/ru/frontpage/2018/May/much-work-to-do-and-no-time-to-waste-in-cybercrime-fight--says-un-chief>.

3. Карчевский Н.В. «Киберпреступление» или преступление в сфере использования информационных технологий? Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 10-14.

4. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 512 с.

5. Карчевський М.В. Дослідження практики використання національними судами норм про кримінальну відповідальність за злочини в сфері використання комп'ютерної техніки та мереж електрозв'язку. Злочини в сфері використання ІТ. URL: <http://www.it-crime.at.ua>.

6. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42065.

УДК 343.346.2(043.2)

Лисько Т.Д., к.ю.н.,
Галатенко К.В., Дяченко О.С., здобувачі вищої освіти,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ: ОКРЕМІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Останніми роками питання протидії порушенням правил дорожнього руху й експлуатації транспорту привертає все більше громадської уваги та викликає цікавість науковців. Автомобільний транспорт відіграє дедалі більшу роль у суспільному та особистому житті кожної людини, оскільки саме він сприяє задоволенню потреб усього суспільства в перевезенні

пасажирів і вантажів на будь-яку відстань. Так, щорічно в Україні в результаті дорожньо-транспортних пригод гине 5–7 тисяч українців, а 30–40 тисяч отримують тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості. Ці показники є одними із найбільших у Європі.

В сучасному світі посилюється роль транспорту, зростає його значення для суспільства. Відповідно, відносини, які виникають у процесі експлуатації транспорту, потребують особливої охорони. Українське кримінальне право в частині встановлення кримінальної відповідальності за порушення безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту відповідає сучасним вимогам та міжнародним стандартам, проте, на нашу думку, не є достатньо дієвим. Стаття 286 Кримінального кодексу України (далі – КК України) містить склад кримінального правопорушення, що встановлює відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Зазвичай у науковій літературі основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, що розглядається, визначається безпека руху або експлуатації транспорту, а додатковим обов'язковим – життя та здоров'я людини, власність тощо. Але, на думку окремих авторів, це стосується не всіх складів, які входять у розділ XI Особливої частини КК України [1, с. 199].

Слід наголосити, що відповідне діяння посягає на життя та здоров'я особи опосередковано, шляхом порушення певних спеціальних правил, воно має кваліфікуватися за відповідними статтями, які забезпечують кримінально-правову охорону суспільних відносин у сфері регулювання таких спеціальних правил.

Об'єктивна сторона складу даного злочину, складається з діяння у виді порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту; наслідків у виді середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 286 КК України), тяжких тілесних ушкоджень або смерті (ч. 2 та ч. 3 ст. 286 КК України); причинного зв'язку між діянням та наслідками, що настали [2, с. 122-123].

Між порушенням особою правил безпеки руху або експлуатації транспорту та відповідними наслідками повинен бути встановлений причинний зв'язок. За його відсутності кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, виключається.

Місце та обстановка вчинення кримінального правопорушення не є обов'язковими ознаками складу, передбаченого у ст. 286 КК України, саме тому, кримінальна відповідальність настає незалежно від того, де саме було порушено суб'єктом правила безпеки руху або експлуатації транспорту [2, с. 125].

Окремим різновидом порушення правил безпеки руху, який отримує

самостійну кримінально-правову оцінку, є залишення особою, яка керує транспортним засобом, потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди без допомоги. Якщо заподіяння шкоди потерпілому сталося внаслідок порушення водієм правил безпеки руху або експлуатації транспорту, і він залишив потерпілого без допомоги, покинувши місце вчинення кримінального правопорушення, таке діяння має кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 286 та 135 КК України [5, с. 16].

Суб'єкт аналізованого кримінального правопорушення спеціальний – ним є особа, яка керує транспортним засобом [3, с. 110-111].

Таким чином, особа, яка керує транспортним засобом, як суб'єкт злочину – це фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, контролює процес руху транспортного засобу (незалежно від того, чи рухається він своїм ходом, чи за допомогою буксирування) і має можливість втручання у цей процес шляхом зміни напрямку або швидкості руху транспортного засобу [4, с. 35].

Отже, на сьогоднішній день Україна є лідером у Європі за кількістю ДТП та кількістю кримінальних правопорушень, що пов'язані з експлуатацією транспорту. В контексті ст. 286 КК України кримінальна відповідальність застає за ДТП, в результаті якої потерпілому спричинено середньої тяжкості тілесне ушкодження, тяжке тілесне ушкодження або смерть особи (осіб). Щороку тисячі людей гинуть внаслідок кримінальної протиправної недбалості або самовпевненості осіб, які керують транспортними засобами, десятки тисяч людей отримують тілесні ушкодження. Наразі, правопорушників не стримують ані високі штрафи, ані загроза позбавлення волі. Тому вважаємо, що слід ширше використовувати спеціальні заходи щодо превенції транспортних кримінальних правопорушень.

Література

1. Осадчий В.І. Об'єкт транспортних злочинів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 3. С. 194–201.

2. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ, 2012. 704 с.

3. Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту. *Юридична наука*. 2017. № 2. С. 99–124.

4. Данилевський А.О. Особа, яка керує транспортним засобом, як суб'єкт правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху. *Актуальні проблеми вдосконалення нормативно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху: матеріали круглого столу* (м. Кривий Ріг, 11 травня 2017 р.). Кривий Ріг, 2017. С. 30–35.

5. Бурдін В.М. Деякі аспекти кримінальної відповідальності за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту за КК України. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2016: зб. наук. пр. / відп. ред. О.В. Козаченко. Миколаїв, 2016. С. 13–17.

УДК 343.611(043.2)

Лисько Т.Д., к.ю.н.,
Рєпіна Є.Ю., Устименко О.О., здобувачі вищої освіти,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВО НА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ЧАСОВІ МЕЖІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Право на життя є одним із основних і невід’ємних прав людини, адже за відсутності цього права неможливо реалізовувати інші права людини. Право на життя – загально визнане і природне право людини, суть якого полягає в тому, що жодна людина не може бути свавільно позбавлена життя. У ст. 3 Конституції України вказано, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Відповідно до ст. 27 Конституції України кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини [1].

Життя прийнято визначати як спосіб або період існування когонебудь, тому, беззаперечно, визначення початку та кінця такого періоду має досить важливе кримінально-правове значення. Основною проблемою регулювання відносин, що пов’язані з правом на життя, на нашу думку, є невизначеність підходів щодо виникнення та припинення життя людини у біологічному вимірі. Тож, перш за все, вважаємо за доцільне, дослідити трактування моменту виникнення життя з точки зору медицини.

Медицина визнає, що життя людини проявляється в двох періодах: внутрішньоутробному та позаутробному. Внутрішньоутробний період характеризується тим, що життя нового людського організму виникає внаслідок запліднення, тобто з моменту зачаття і до повного виокремлення плоду з черева матері. Цей період характеризується відносною автономністю існування плоду в організмі матері. В свою чергу, внутрішньоутробний або пренатальний період підрозділяється на два: ембріональний та фетальний (плідний). Впродовж першого відбувається формування органів і частин тіла, його тривалість вісім тижнів. У фетальний період головним чином збільшуються розміри і завершується утворення органів. Позаутробний період можна окреслити існуванням дитини незалежно від організму матері, тобто має місце

живонародженість. Отже, медицина вказує, що життя виникає ще до народження людини [2, с. 69]. Сьогодні юристи все гучніше заявляють про необхідність перегляду законодавчих критеріїв визначення початку життя людини.

На законодавчому рівні момент початку життя окреслено в п. 1.2 Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я № 179 від 29 березня 2006 р., у якій вказано, що «живонародженість – це вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів» [3]. Проте, вважаємо, дане визначення недосконалим, адже в ньому немає чіткого пояснення, що потрібно вважати початком життя людини.

Щодо визначення початкового моменту життя в теорії кримінального права, то це питання є одним із найбільш дискусійних. Перш за все, існує точка зору щодо моменту початку життя – задовго до фізіологічних пологів. Так, наприклад, О.М. Попов висловив точку зору, що життя людини починається з моменту зачаття. На сьогодні також багато вчених визначають початок людського життя з певного етапу фізіологічних пологів. При цьому одна група науковців вважає, що життя людини починається з того моменту, коли дитина здатна до самостійного існування, а також повністю відокремлена від тіла матері та зробила перший подих. Інші вчені підтримують точку зору, що момент початку життя людини пов'язаний з таким етапом фізіологічних пологів, коли лише частина дитини з'явилася з утроби матері [2, с. 69-70].

В теорії кримінального права України домінуючою є позиція про визнання початковим моментом життя людини початок фізіологічних пологів. Найбільш аргументованою, в цьому аспекті, є позиція М.Й. Коржанського, який відмічає, що це – початок фізіологічних пологів, коли закінчився розвиток плоду і він дозрів для самостійного життя поза тілом матері, з'являється нове життя, яке вже повинно охоронятися кримінальним законом [2, с. 70].

Повертаючись до розгляду часових меж права на життя, необхідним є визначення моменту завершення життя людини. У більшості країн світу моментом закінчення життя є смерть мозку. Особливий інтерес під час дослідження права на життя викликає питання належності людині права на смерть. Так, деякі вчені переконані, що право на смерть особи полягає в можливості самостійного вирішення питання щодо своєї смерті, тобто можливості людини свідомо і добровільно в обраний нею момент часу піти з життя обраним нею та доступним їй способом [4, с. 35]. На нашу думку, смерть потрібно розглядати як логічне завершення права на життя,

однак надане людині право на смерть суперечить сутності життя як найвищої цінності, яка покладена під охорону всього суспільства та держави.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що право на життя є невідчужуваним і невід'ємним, саме тому можна вважати його основоположним, а також таким, що потребує докладного регулювання. Вважаємо за необхідне визначити чіткі часові межі на законодавчому рівні. Кримінально-правова охорона життя людини розпочинається від моменту початку життя людини. Початком життя людини є момент початку фізіологічних пологів. Моментом закінчення життя є смерть мозку – повна і незворотна втрата головним мозком людини всіх його функцій.

Література

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Фітьковський С.М. Початковий момент життя людини як показник, що впливає на кваліфікацію злочинного діяння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 24. Том 4. С. 68-71.

3. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості: затв. наказом Міністерства охорони здоров'я від 29 бер. 2006 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06#Text> (дата звернення: 11.01.2021).

4. Кожан В.В. Окремі аспекти реалізації права на життя. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2015. № 6. С. 33-37.

УДК 343.346.552(043.2)

Лихова С.Я., д.ю.н., професор,
Барановський Я.І., здобувач вищої освіти,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ)

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій правопорушень» Кримінальний кодекс України було доповнено нормою, яка міститься у ст. 286-1 «Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів що знижують увагу та швидкість реакції». Це рішення набуло чинності з 1 липня 2020 р. Одночасно Кримінальний кодекс був реформований, категорія «злочин» змінилася на категорію

«кримінальне правопорушення». Вказана стаття містить два склади – простий (ч. 1 ст. 268 – 1 КК України) і кваліфікований (ч. 2 ст. 286-1 КК України). Як кваліфікуюча ознака у цьому складі виступає повторність вчинення кримінального проступку, відповідальність за який передбачена у ч. 1 ст. 268-1 КК України.

Про те, що дане суспільно небезпечне діяння законодавець вважає саме проступком, а не злочином, свідчить покарання. У ч. 1 ст. 286-1 КК України передбачене таке основне і обов'язкове додаткове покарання, як штраф від однієї тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк до трьох років. До речі, слід вказати, що мінімальна межа додаткового покарання передбачена від одного року (ч. 1 ст. 55 КК України), а максимальна – три роки.

Санкція ч. 2 ст. 286-1 КК України передбачає покарання не набагато суворіше – штраф до 3000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк від 2 до 3 років. Якщо перевести штраф у конкретні грошові знаки, то найбільший штраф, який може заплатити нетверезий водій, складає 51000 грн. Термін же позбавлення водійських прав не перевищує 3 років. Ми вважаємо, що для водіїв, які усвідомлюють, що не можна керувати транспортним засобом у стані сп'яніння, але умисно вчиняють це діяння, таке покарання не видається таким вже суворим. А що стосується позбавлення права керування транспортними засобами, то сьогодні під час тотальної корумпованості правоохоронних органів це питання буде вирішуватися достроково. Вчинення цього кримінального проступку навіть не тягне судимості.

Але суворість та дієвість покарання – не єдина проблема у цьому юридичному складі кримінального проступку. Виникає питання, про який заборонений стан йдеться у цій нормі: алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також стан, який викликаний вживанням лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Якщо в правозастосовній практиці існують більш-менш досконалі техніки визначення стану алкогольного та наркотичного сп'яніння, то стан, викликаний вживанням лікарських препаратів, встановити досить складно, іноді неможливо. Дієві методи сьогодні ще не напрацьовані.

Наступна проблема стосується визначення кількості основних юридичних складів проступків, які передбачені в диспозиції ч. 1 ст. 286-1 КК України. На нашу думку, їх передбачено чотири. 1-й – це керування транспортним засобом в стані сп'яніння, 2-й – передача керування транспортним засобом особі, яка знаходиться в стані сп'яніння, 3-й – відмова від проходження освідування, 4-й – юридичний склад проступку із альтернативними діями: вживання вказаних засобів після дорожньо-транспортної пригоди або після того, як транспортний засіб був

зупинений до проведення освідування. Останній юридичний склад проступку викликає найбільше запитань. Незрозуміло, з якою метою особа, яка вчинила дорожньо-транспортну пригоду, буде вживати вказані засоби, якщо до цього вона їх не вживала. Таке ж питання виникає і щодо двох інших альтернативних дій у цьому останньому юридичному складі проступку. Наприклад, транспортний засіб був зупинений поліцейським, йому здалося, що водій знаходиться в стані сп'яніння і йому пропонують пройти освідування. З якою метою він буде вживати алкоголь чи наркотичні засоби?

До речі, в диспозиції статті допущене вживання некоректного терміну «наркотики» (див. ст. 305-309 КК України).

Існує ще одна проблема, на якій необхідно зупинитися. Всі проступки, юридичні склади яких містяться у диспозиції ч. 1 ст. 286-1 КК України, на нашу думку, відрізняються ступенем суспільної небезпеки. Очевидно, найбільш суспільно небезпечним є керування транспортним засобом у стані сп'яніння, найменш суспільно небезпечним є вживання вказаних засобів і алкоголю після того, як транспортний засіб був зупинений. Але санкція ч. 1 ст. 286-1 КК України не дає достатньої можливості для індивідуалізації покарання за цей кримінальний проступок. На нашу думку, перелік основних покарань має бути розширений, а текст диспозиції, принаймні ч. 1 ст. 286-1 КК України, переглянутий з метою зробити його більш зрозумілим.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>

УДК 343.6(043.2)

Лихова С.Я., д.ю.н., професор,
Осадченко І.В., здобувач вищої освіти,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

НЕОБЕРЕЖНЕ ВБИВСТВО: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (СТ. 119 КК УКРАЇНИ)

У ст. 3 Конституції України вказано, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Отже, особливої уваги потребують питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти найцінніших людських благ – життя та здоров'я, оскільки в кримінально-правовому

аспекті ці посягання визнаються одними з найнебезпечніших. Кримінальна відповідальність за вчинення таких кримінальних правопорушень передбачена розділом II Особливої частини КК України (статті 115–145), який має назву «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи».

Нинішня складна соціальна обстановка в країні призвела до суттєвого загострення проблеми забезпечення прав людини. Поряд із системним порушенням її прав у соціально-економічній, політичній та духовній сферах, порушується також і природне право людини на життя.

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я людини, зокрема вбивства, нині є одними із найбільш поширених видів правопорушень. Внаслідок їхньої високої суспільної небезпеки вони завжди традиційно були і дотепер перебувають у сфері посиленої уваги соціальної та юридичної теорії і практики.

Необережність, як і умисел, є формою вини у кримінальному праві. Кримінально караними визначаються вбивства, вчинені через необережність, що передбачені ст. 119 КК України. Їх слід відмежовувати від випадкового заподіяння смерті (казусу), коли особа, яка заподіяла смерть потерпілому, не передбачала настання смерті потерпілого від своїх дій чи бездіяльності і не повинна була або не могла цього передбачити [2, с. 73].

Чинний КК України передбачає перелік складів кримінальних правопорушень, в яких одним із наслідків суспільно небезпечного діяння суб'єкта є заподіяння смерті потерпілому (або кільком потерпілим) через необережність. В описаних та інших випадках конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством, предметом яких є життя людини, виступають додатковим об'єктом названих кримінальних правопорушень. Описані норми та інші такі ж норми КК України слід розглядати як спеціальні відносно норм, які містяться в ст. 119 КК України. При конкуренції загальної та спеціальної норм, відповідно до теорії кримінального права та принципів кваліфікації, застосовується спеціальна норма [2, с. 16].

З об'єктивної сторони вбивство через необережність має такі ж ознаки, як і вбивство, юридичний склад якого передбачений у диспозиції ч. 1 ст. 115 КК України. Вбивство через необережність характеризується такими обов'язковими ознаками: 1) суспільно небезпечні діяння; 2) суспільно небезпечні наслідки; 3) причинний зв'язок між суспільно небезпечними діяннями та суспільно небезпечними наслідками [3].

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення «Вбивство через необережність» є необережна форма вини у виді як кримінальної протиправної самовпевненості, так і кримінальної протиправної недбалості. Об'єктом кримінального правопорушення є життя особи. Суб'єктом правопорушення може бути

фізична особа, яка досягла 16-річного віку.

Вбивство через необережність становить меншу суспільну небезпеку, ніж умисне вбивство. Це правопорушення, так як і умисне вбивство, може бути вчинене як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності. С. Яценко та С. Шапченко виділяють такі найтипівіші можливі прояви і можливу кваліфікацію вбивства через необережність:

а) діяння винного, які стали передумовою смерті особи, мають свідомий, цілеспрямований характер, однак самі собою умисним кримінальним правопорушенням не є або такими не визнані (наприклад, винний відштовхує потерпілого, внаслідок чого той падає, вдаряється головою об виступ підвіконня і отримує смертельну травму). За наявності необережної форми вини щодо спричинення смерті це діяння має кваліфікуватися лише за ч. 1 ст. 119 КК України;

б) діяння винного, які призвели до заподіяння смерті особи, мають свідомий, цілеспрямований характер і передбачені як ознака юридичного складу іншого умисного кримінального правопорушення, але цим складом не охоплюють смерть потерпілого як обов'язкову чи альтернативну ознаку його об'єктивної сторони (за наявності необережної форми вини під час заподіяння смерті особі вчинене має кваліфікуватися за сукупністю кримінальних правопорушень відповідною статтею (частиною статті));

в) діяння винного, що призвели до заподіяння смерті особі, мають свідомий, цілеспрямований характер, передбачені як ознаки юридичного складу іншого умисного кримінального правопорушення, і даний склад включає заподіяння особі тяжкого тілесного ушкодження як обов'язкову чи альтернативну ознаку його об'єктивної сторони (наприклад, ч. 4 ст. 187 КК України). За наявності необережної форми вини щодо заподіяння смерті особі вчинене має кваліфікуватися як сукупність кримінальних правопорушень за відповідною частиною статті Особливої частини КК України, у якій передбачено кваліфікуючу ознаку «поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження», і за ч. 1 ст. 119 КК України.

Необхідно вказати, що вживання законодавцем у назві і тексті статті 119 КК України поняття «вбивство» є не зовсім правильним. Якщо виокремити визначення поняття «вбивство», яке викладене в ч. 1 ст. 115 КК України, і вставити його у назву ст. 119 КК України, то вона буде виглядати так: «Умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині через необережність» [4].

Відповідно, виходячи з прямого, буквального розуміння назви і змісту диспозиційної норми цієї статті КК України, її застосування стало проблемою для правоохоронних органів через одночасну вказівку на умисну та необережну форму вини щодо здійснення одного кримінального правопорушення, а саме конкретного вбивства, що є неможливим. Вирішити цю проблему можна такими способами:

а) прописати в ч. 1 ст. 115 КК України вбивство як винне протиправне заподіяння смерті іншій людині (вилучити уточнення «умисне»), або б) змінити назву та диспозицію норми у ст. 119 КК України, вилучивши з неї поняття «вбивство» та замінити поняттям «позбавлення життя». Другий варіант видається доцільнішим.

Література

1. Конституція України від 28 чер. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальне право України. Особлива частина. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/308>

3. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Грищук В.К. Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів: монографія. Хмельницький, 2012. 368 с.

УДК 364.632(043.2)

Літвінова І.Ф., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ФАКТОРИ ІСНУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Багатовіковою проблемою світового масштабу є домашнє насильство, яке зачіпає найрізноманітніші групи населення, посягає на основоположні права і свободи людини. Тема домашнього насильства незважаючи на розвиток людства та правові зміни для багатьох залишається табу, її вважають особистою справою кожного і відкрито не обговорюють.

Однак сучасна правова доктрина та міжнародне право проголошують право на ефективний захист від усіх форм та проявів насильства, у тому числі захист від насильства, що вчиняється з боку членів сім'ї чи інших близьких осіб.

Домашнє насильство досі залишається тіньовою формою насильства, яку часто не усвідомлюють жертви, кривдники, суспільство та держава [1, с. 60].

Ми погоджуємося з думкою О.Г. Предместнікова, який проаналізувавши визначення «насильство в сім'ї», яке надавав чинний на той час Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» зазначив, що воно розкриває тільки його правову природу. На його думку, серед традиційних форм насильства, крім урегульованих правом, існують і такі, які не підпадають під дію правових норм. Ці види насильства включають соціальний аспект даного поняття. Вони не врегульовані нормами права і можуть засуджуватися тільки моральними нормами, що наявні в окремо

взятому суспільстві [2, с. 14].

Науковці при дослідженні вказаної проблеми докладно розглядають чинники, що обумовлюють домашнє насильство, та виділяють такі: 1) соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві); 2) економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна залежність, безробіття); 3) психологічні (стереотипи поведінки); 4) педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової); 5) соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності); 6) правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності через відсутність правової свідомості); 7) політичні (прихильність до гендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не до сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства); 8) соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, алкоголізм, наркоманія, агресія); 9) фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи) [16, с. 25].

Т.М. Малиновська, зазначала про те, що коли йдеться про домашнє насильство, потрібно мати на увазі й специфічні умови в родині. Сімейна організація має свої соціальні правила, власні межі, порядок, атмосферу. Ґрунтуючись на системі саморегулювання, вона не може достатньою мірою контролюватися ззовні [17, с. 119].

Масштабність цього явища, його причини та умови, високий ступінь латентності обумовлюються тим, що повна інформація про факти домашнього насильства не надходить до правоохоронних органів через приховування членами родини фактів домашнього насильства. Усталені традиції та стереотипи щодо домашнього насильства як справи сімейної, яка не підлягає винесенню у сферу публічного обговорення та реагування, перешкоджають потерпілим від насильства скаржитись до правоохоронних органів [18, с. 208-209].

Таким чином, ми можемо говорити про наявність великої кількості факторів існування домашнього насильства, і, поява навіть одного з них, може призводити до вчинення домашнього насильства.

Література

1. Колос Л.Є. Насильство щодо жінок і вироблення концепції його подолання. Дотримання прав жінок та завдання правоохоронних органів України: зб. наук. ст. Ун-т внутр. справ; Ла Страда – Україна. Харків: Регіон-інформ, 1999. С. 58-68.

2. Предместніков О.Г. Насильство в сім'ї як злочин: причини, виявлення і розслідування: (тактико-психолог. основи): монографія. Міністерство внутрішніх справ України. Херсон: Айлант, 2008. 172 с.

3. Насильство в сім'ї та діяльність ОВС щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.

4. Малиновська Т.М. Попередження насильства над жінками в сім'ї. *Право і Безпека*. 2016. № 1. С. 117-120.

5. Права людини в діяльності української міліції – 2011 / за заг. ред. О.А. Мартиненка. Київ; Харків: Права людини, 2011. 354 с.

УДК 343.232-048.445(043.2)

Лугчин В.І., аспірант,
Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В залежності від форми кримінального провадження, кримінальні правопорушення можна поділити на ті, які належать до приватного обвинувачення (*prywatnoskargowe*) і публічного обвинувачення (*publicznoskargowe*).

Відповідно до українського законодавства кримінальні правопорушення, щодо яких кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення, може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого про вчинення кримінального правопорушення [1, с. 282]. Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює у ст. 477 вичерпний перелік кримінальних правопорушень, які належать до приватного обвинувачення. Як приклад, до приватного обвинувачення належать наступні кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи: ч. 1 ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження без обтяжуючих обставин), ст. 125 (умисне легке тілесне ушкодження), та інші. Кримінальні правопорушення, які не знайшли відображення у ст. 477 КПК України належать до публічного обвинувачення [3].

Що стосується публічного обвинувачення, то прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його

вчинила.

На відміну від українського законодавства, де перелік кримінальних правопорушень, які належать до приватного обвинувачення міститься у положеннях КПК України, у польському законодавстві такого переліку не існує. Вказівка на приватне обвинувачення міститься у конкретному параграфі артикулу КК Республіки Польща. Наприклад, у арт. 216 § 5 КК Республіки Польща зазначається, що кримінальне провадження по цьому кримінальному правопорушенню здійснюється у формі приватного обвинувачення. До кримінальних правопорушень, які віднесені до приватного обвинувачення належать: арт. 157 § 2, 3 (незначні тілесні ушкодження) арт. 212 (наклеп), арт. 216 (образа), арт. 217 (порушення фізичної недоторканності) КК Республіки Польща тощо [5]. Кримінальне провадження щодо цих кримінальних правопорушень є, в основному, приватним обвинуваченням. Потерпіла сторона, як приватний обвинувач, може вносити і підтримувати обвинувачення у суді.

Проте, якщо цього вимагає суспільний інтерес, прокурор може порушити кримінальне провадження або приєднатися до провадження, яке вже порушено потерпілим. Процес участі прокурора у таких кримінальних провадженнях регулюється арт. 60 КПК Республіки Польща [6]. Основна маса кримінальних правопорушень, закріплених у КК Республіки Польща, належать до публічного обвинувачення (обвинувачення висувається прокурором, який діє від імені держави).

Щоправда, існують кримінальні правопорушення, кримінальне провадження щодо яких розпочинається лише у випадку, якщо потерпіла сторона подає відповідну заяву. Такі кримінальні правопорушення називаються «przestępstwa wnioskowe». Однак, їх не слід плутати з кримінальними правопорушеннями, які належать до приватного обвинувачення (przestępstwa prywatnoskargowe), оскільки подання заяви є лише умовою для відкриття кримінального провадження, яке продовжується, як будь-яке інше кримінальне провадження у формі публічного обвинувачення. У цьому випадку мова йде про різновид публічних кримінальних правопорушень.

З чого випливає, що згідно КК Республіки Польща можна виділити підгрупу публічних кримінальних правопорушень, досудове розслідування яких здійснюється на підставі заяви потерпілого. Аналогічно, як і з приватним обвинуваченням, вказівка на те, що кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого міститься у відповідному параграфі артикулу КК Республіки Польща. Як приклад, до цієї підгрупи належать наступні кримінальні правопорушення: арт. 160 § 3 (необережне нараження людини на безпосередню небезпеку втрати життя або завдання тяжкої шкоди здоров'ю), арт. 161 § 1, 2 (створення безпосередньої небезпеки, яка може спричинити зараження особи на ВІЛ), арт. 190 (погроза розправи), арт.

190a § 1, 2 (утиск особи, який істотно порушує її приватне життя) КК Республіки Польща та інші. Зазвичай кримінальні правопорушення, провадження щодо яких порушується лише на підставі заяви потерпілої особи, завдають невелику шкоду і на потерпілого покладається попередня оцінка того чи існує потреба у кримінальному провадженні [4, с. 120].

Література

1. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Київ: Алерта, 2014. 420 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 13. Ст. 88.
4. Grześkowiak A.(red.), Wiak K. (red.) Prawo karne. Wydanie 6. Warszawa: С.Н. Beck, 2017. 437 s.
5. Kodeks karny: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kancelaria Sejmu. 1997. Nr 88. Poz. 553. 135 s.
6. Kodeks postępowania karnego: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kancelaria Sejmu. 1997. Nr 89. Poz. 555. 294 s.

УДК 343(043.2)

Майстро Д.М., аспірантка,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ФЕЄРВЕРКИ ТА САЛЮТИ ЯК ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ТВАРИНАМИ

Шум феєрверків та салютів згубний як для диких, так і для домашніх тварин, що підтверджується численними дослідженнями. Це лякає тварин, викликає занепокоєння та завдає стрес, наприклад, у паніці дикі тварини можуть вибігати з лісу на автотраси та гинути під колесами машин. Саме гуркіт від феєрверків травмує чутливі органи слуху птахів і тварин. Емоційний і психологічний стрес, заподіяний шумом, може відлякати птахів від їхніх гнізд або пташенят. Налякані птахи безладно літають, стикаючись з об'єктами, раничи себе або розбиваючись на смерть.

Наприклад, під час новорічних свят у 2020 році у столиці Чехії від запуску новорічних феєрверків загинули і були поранені лебеді, які плавали в річці Влтава, в німецькому зоопарку в місті Крефельд через небесні ліхтарики згоріли заживо як мінімум 30 мавп – серед яких п'ять орангутанів, 48-річна срібляста горила, шимпанзе і кілька макак – а також птахи і кажани [1].

Під час святкування нового 2021 року у Римі сотні птахів загинули внаслідок шуму від новорічних феєрверків. Люди почали поширювати

фото й відео у соцмережах з десятками птахів, переважно шпаків, що попадали просто посеред вулиць у різних частинах міста [2].

Власники домашніх тварин добре знають, що феєрверки можуть викликати сильний стрес у тварин. Британська ветеринарна асоціація надає такі рекомендації щодо мінімізації стресу тварин під час салютів та феєрверків у новорічну ніч: 1) створити притулок для свого вихованця, щоб у нього було безпечне місце, коли почнеться феєрверк; 2) використовувати продукти з феромонами на вулиці і поруч із будинком. Це запахи, які ми не відчуваємо, але вони знімають стрес у тварини; 3) забезпечити фоновий шум і закрити штори і вікна на початку святкування Нового року; 4) зберігати спокій. Намагатися власнику не заспокоювати свого вихованця, оскільки це часто ненавмисно посилює тривожну поведінку; 5) перемістити невеликих домашніх тварин, таких як кроликів і морських свинок у тихе місце в приміщенні, якщо очікується феєрверк, і покласти багато підстилок, щоб заглушити звуки [3].

Наприклад, у місті Коллеччіо (Collecchio) в італійській провінції Парма місцева влада ухвалила закон, за яким жителі зобов'язані, піклуючись про тварин і рятуючи їх від стресу, проводити виключно безшумні феєрверки [4]. Для цього італійська компанія Setti Fireworks випускає безшумні феєрверки, але вони є гарними та різнокольоровими.

В таких містах Європи як Брюссель, Париж, Прага аматорські і навіть професійні феєрверки на Новий рік заборонені. Наприклад, у Німеччині використання аматорських феєрверків суворо регулюється законом: робити це дозволяється лише з 31 грудня по 1 січня. За порушення встановлених правил застосовується штраф до 10 тисяч євро. І придбати святкову піротехніку в широкому розпродажі можна протягом всього декількох днів з 28 по 31 грудня. Не можна пускати петарди поблизу лікарень і будинків для людей похилого віку, а також у природоохоронних зонах. До того ж все більше німецьких міст оголошують окремі райони закритими для піротехніки [5].

В Україні також діє заборона на феєрверки з 2014 року, але з іншої причини, у зв'язку з бойовими діями на Донбасі, які вводять місцеві органи влади. На жаль, ці заборони мають формальний характер. У 2019 році цю заборону підтвердили, вона чинна до кінця Операції об'єднаних сил на сході країни. Але заборона ніби існує, але жодного виду відповідальності за її порушення не передбачено. Згідно з КУПАП поліція лише стежить за тим, щоб піротехніку продавали із сертифікатами якості.

Отже, в новорічні свята через феєрверки та салюти вуличним тваринам і міським птахам доводиться тяжко, оскільки вони перебувають в паніці і дезорієнтовані через гучні звуки. Найчастіше в такому стані вони намагаються сховатися і нерідко отримують опіки і травми, в тому числі смертельні. Від таких стресових ситуацій, викликаних феєрверками, дуже потерпають і домашні тварини.

Література

1. Смертельный салют: чем новогодняя ночь 2020 обернулась для животных. Vegnews: веб-сайт. URL: <https://vegnews.ru/news/smertelnyj-salyut-povogodnyaya-noch-2020/>

2. У Римі сотні птахів загинули внаслідок новорічних феєрверків. Європейська правда: веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/01/1/7118157/>

3. As many see in the New Year with celebratory fireworks, BVA is advising owners on how to make their home a safe haven for frightened pets when midnight strikes. BVA: веб-сайт. URL: <https://www.bva.co.uk/news-and-blog/news-article/starting-with-a-bang-vets-offer-top-tips-for-keeping-pets-safe-during-new-year-fireworks/>

4. Шумный фейерверк – смертельная опасность для животных. Блог Елены Кузьминой: веб-сайт. URL: <http://elena-kuzmina.blogspot.com/2016/04/loud-fireworks-lethal-danger-for-animals.html>

5. Почему в Германии начали запрещать праздничные фейерверки. DW: веб-сайт. URL: <http://surl.li/jaac>

УДК 343(043.2)

Майстро Д.М., асистент,
Борщ Ю.О., здобувач освіти, другий (магістерський) рівень,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Складність геополітичних обставин та наявність суспільних напружень через економічні та політичні чинники створюють у нашій державі все більше засад для підвищення рівня криміногенності, що потребує більш досконалого та глибокого вивчення ситуації і адекватного вжиття дієвих заходів при реалізації кримінологічної політики. Безперечно, особливості реалізації кримінологічної політики в нашій державі потребують застосування не простого, а навіть комплексного підходу, що дозволить створити дієвий правовий інструмент впливу на зниження рівня небезпеки для суспільства. Тому, тема даного дослідження має певну актуальність для удосконалення положень теорії і практики кримінологічної політики.

Як відомо, основні нормативні документи, які врегульовують кримінологічну політику, відносяться до законодавчої сфери, що дещо стримує реалізацію творчого підходу до вирішення існуючих проблем у зазначеній сфері. Враховуючи досить високу недосконалість багатьох нормативно-правових актів та неоднозначність трактування їх окремих положень при розгляді певних кримінальних справ, виникають правові

колізії щодо адекватної оцінки злочинів та майже відсутня можливість попередження кримінальних дій з метою захисту громадянського суспільства. Дана ситуація робить малоефективною деякі напрямки діяльності правоохоронної системи, тому що відбувається певний розрив між різними функціями кримінологічної політики.

Питанням розвитку теоретичних основ кримінологічної політики в Україні присвячено багато наукових праць вітчизняних вчених та практиків від криміналістики, які обумовлюють фундаментальну складову процесу реалізації кримінологічної політики в державі [1-3]. Але в основному вони приділяють увагу лише окремим аспектам реалізації кримінологічної політики, хоча існуючі проблеми в цій галузі потребують саме комплексного підходу.

В чому ж полягає комплексність при вирішенні нагальних проблем при здійсненні кримінологічної політики? На думку авторів, це має відображати та враховувати всю складність полікультурного і мультинаціонального суспільства нашої держави для підвищення ефективності при реалізації кримінологічної політики. Саме комплексний підхід на всіх етапах реалізації кримінологічної політики у всіх її формах дозволить суттєво вплинути на ситуацію та досягти ефективного результату.

Системність вирішення завдань, що стоять перед так званими антикримінальними державними установами, роль яких виконують правоохоронні органи, дозволить задовільнити потребу суспільства у прагненні здобути врегульоване у правовому полі та стабільне становище громадського суспільства і окремих громадян особисто.

Спробуємо запропонувати, як можна створити необхідні засади для підготовки та реалізації системних рішень у кримінологічній політиці. Приймаючи до уваги, що основні фактори, що впливають на формування кримінологічної політики, поділяються на зовнішні та внутрішні, слід зосередитися, в першу чергу, на внутрішніх факторах, на які є можливість впливати з використанням певних правових інструментів.

Таким чином, саме системний підхід при постановці завдання та при повноцінній реалізації кримінальної політики дозволить вирішити всі основні проблеми функціонування громадянського суспільства з урахуванням максимальної кількості оціночних показників.

Особливості реалізації кримінологічної політики в нашій державі потребують застосування комплексного підходу, що дозволить створити дієвий правовий інструмент впливу на зниження рівня небезпеки для суспільства. Тому тема даного дослідження актуальна для теорії і практики кримінологічної політики. Системність вирішення завдань, що стоять перед державними антикримінальними установами, роль яких виконують правоохоронні органи, дозволить задовільнити потребу суспільства у прагненні здобути врегульоване у правовому полі та

стабільне становище громадянського суспільства і окремих громадян особисто. Авторами обґрунтовується необхідність реалізації кримінологічної політики в сучасних умовах, які характеризуються постійними кризовими ситуаціями, саме з позицій системності для досягнення синергетичного ефекту і максимальної користі для громадянського суспільства.

Література

1. Иншаков С.М. Исследование преступности. Проблемы методики и методологии: монография. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. 335 с.
2. Голіна В.В. Криміногенний потенціал суспільства: поняття, зміст, форми реалізації. Проблеми законності: зб. наук. пр. / відп. ред. В.Я. Тацій. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. Вип. 119. С. 166–176.
3. Голіна В.В., Колодяжний М.Г. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2012. Вип. 23. С. 53–63.

УДК 343.9.01:004(477)(043.2)

Малій М.І., директор,
Правничча компанія АЮР-КОНСАЛТИНГ, м. Київ, Україна

ЕЛЕКТРОННА КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток наукових досягнень у новому тисячолітті засвідчує, що особливо небезпечним сьогодні є можливість використання кримінальними угрупованнями електронного інтелекту в злочинних цілях. Зокрема, англійські та американські вчені справедливо стверджують, що електронний інтелект у найближчому майбутньому може стати небезпечною зброєю в руках кібершахраїв, кібертерористів та кіберзлочинців. Про ці загрози, виклики і небезпеки зазначено в опублікованому днями стосторінковому дослідженні *The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention, and Mitigation*. Тому очевидно, що постає справедливе запитання так в чому ж саме полягає реальна загроза світові з боку електронного інтелекту і як цьому реально зарадити?

Звіт, у якому висвітлюються реальні загрози електронного інтелекту для людства, був підготовлений групою із 26 провідних дослідників електронного інтелекту – відомих вчених Кембриджського, Оксфордського і Стенфордського університетів, а також експертів *Electronic Frontier Foundation* та *OpenAI* та представників інших авторитетних дослідницьких відомств, установ і організацій.

Реальна небезпека для електронної цивілізації полягає в тому, що сучасні можливості використання електронного інтелекту в освіті, науці і практиці стають більш могутніми, широкомасштабними і потужними. У зазначеному вище дослідженні визначаються три основні напрями, для яких існує найбільше викликів, ризиків, загроз і небезпек – це цифрова (електронна) безпека, фізичні об'єкти та політична сфера.

Так у чому все ж таки полягає реальна небезпека для електронної цивілізації? Фахівці стверджують, що електронний інтелект, потрапивши в руки зловмисників, може фактично знизити, а інколи можливо і знищити реально створені захисні безпекові перешкоди, перепони для проведення руйнівних хакерських атак.

Відомо, що сучасні ноозасоби і ноотехнології електронного інтелекту вже сьогодні можуть виявити критичні помилки і недоліки програмного забезпечення та швидко вибирати потенційних жертв для скоєння різного роду фінансових та економічних злочинів. Більше того, ноозасоби електронного інтелекту можуть сприяти використанню соціальної інженерії як методу кібератаки. Це обумовлено тим, що «інформація, отримана з інтернету про персональні дані тієї чи іншої людини, може бути використана для автоматизованого створення шкідливих сайтів/посилань чи електронних листів, на які, швидше за все, відповідатиме потенційна жертва, адже вони надходять вірогідно від справжніх людей та імітуватимуть їхній стиль спілкування», – стверджують фахівці, які підготували даний звіт.

Іншою реальною небезпекою в кіберпросторі, яка з'являється на горизонті, є можливість кібератаки на фізичні об'єкти. Автори звіту справедливо попереджають, що ноозасоби електронного інтелекту можуть безперешкодно проникати як у системи безпілотних автомобілів, так і безпілотних літаків, поїздів, кораблів, реально управляти ними та призводити по спеціальному коду для розкрадання майна, ресурсів, коштів, і до аварій та катастроф. Ще одним прикладом може бути використання «армій дронів», які за допомогою технології розпізнавання обличчя можуть вбивати людей, наголошується у дослідженні. Отже існує реальна загроза створення роботів-убивць.

Таким чином, швидкий розвиток індустрії електронного інтелекту засвідчує, що сьогодні це уже не просто науково-фантастична літературна історія-передбачення, а дійсно створена реальність, тобто конкретна технологічна небезпека і загроза цивілізаційного розвитку. Очевидно, що це все зобов'язує відповідні установи кібербезпеки уже сьогодні приступити до розробки стратегії, тактики і мистецтва поведінки в таких ситуаціях, а також дослідження портрета і профіля електронного зловмисника [1, с. 21].

На завершення слід зазначити, що очевидно сформулювати реальний подальший чіткий розвиток сценаріїв використання можливостей

космічного кіберпростору і електронного інтелекту в злочинних цілях сьогодні складно. Водночас, важливо уже сьогодні відповідним державним органам, освітнім та науковим установам приступити до розробки та реалізації на практиці наступних стратегічних кроків і прийняття управлінських тактичних рішень, а саме:

– створити чітку і надійну безпекову міждержавну правову базу можливостей використання космічного простору і електронного інтелекту в освітній, науковій і праксеологічній діяльності з метою запобігання і протидії можливим кіберзагрозам, викликам і небезпекам;

– розробникам новітніх електронних ноозасобів, методів і технологій штучного інтелекту технологічно запобігти можливим загрозам неправомірного використання електронного інтелекту в різних сферах життєдіяльності;

– розробити впорядковану правову, організаційну і технологічну систему запобігання і протидії шкідливому використанню космічного простору і електронного інтелекту як на національному, так і на міждержавному (світовому) рівнях [2, с. 152, с. 197].

Література

1. Біленчук П.Д., Малій М.І. Кримінологіко-криміналістичний портрет електронного зловмисника. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 21-23.

2. Електронне суспільство, електронне право, кібербезпека: стратегія розвитку інноваційної ери / П.Д. Біленчук, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Р.В. Перелигіна, Т.Ю. Тарасевич [та ін.]. Київ: УкрДГПІ, 2020. С. 152-153, С. 197-200.

УДК 343.2/.7; 343.24/.29(043.2)

Марчук М.П., к.ю.н.,
Конституційний Суд України, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ

Розділ XIV Кримінального кодексу України [1] (далі – Кодекс) має назву «Інші заходи кримінально-правового характеру». Більшість його статей (92–96) стосуються примусових заходів медичного характеру. Зокрема, стаття 96 Кодексу містить положення стосовно примусового лікування. Водночас, статті 96-1 та 96-2 Кодексу дають розуміння суті спеціальної конфіскації, визначають підстави та випадки її застосування.

Із приводу викладеного, слід зазначити, що спеціальна конфіскація за

своєю кримінально-правовою природою є кардинально відмінним від примусового лікування заходом кримінально-правового характеру. Примусове лікування застосовується з метою ізолювати й виправити осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших людей. Таким чином, не зрозумілою є логіка законодавця з приводу такого розміщення положень щодо спеціальної конфіскації в структурі Кодексу.

Заслуговує на увагу й те, що поняття «спеціальна конфіскація» виходячи з його логіко-семантичного розуміння є спорідненим з поняттям «конфіскація», яка в законодавстві нерозривно пов'язана з майном.

Так, частина шоста статті 41 Конституції України закріплює, що конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом [2].

Цивільний кодекс України визначає конфіскацію як підставу для припинення права власності (пункт 10 частини першої статті 346), як санкцію за вчинення правопорушення (частина перша статті 354) [3].

Кодекс України про адміністративні правопорушення визначає, що одним із видів адміністративних стягнень є конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення (пункт 4 частини першої статті 24) [4].

Конфіскація товарів та окремих транспортних засобів є видом адміністративних стягнень і за порушення митних правил відповідно до пункту 3 статті 461 Митного кодексу України [5].

Зі змісту статей 51, 52, 59 Кодексу, які містяться в Загальній його частині, випливає, що конфіскація майна є одним із видів додаткових покарань, яка полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Статтею 96-6 Кодексу передбачено, що такий додатковий вид заходів кримінально-правового характеру може бути застосований до юридичних осіб. Стаття 96-8 кодексу визначає, що конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з цим Кодексом.

В особливій частині Кодексу застосування конфіскації майна передбачено в низці статей, зокрема, 109, 110–115, 149, 185–187, 189–191, 199, 201, 201-1, 204, 206, 206-2, 209, 212, 212-1, 233, 240-1, 255258-5, 260–262, 289, 303, 305–308 та ін., Про спеціальну конфіскацію, яка включає безоплатне вилучення за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна, зазначається лише у статтях 96-1 та 96-2 Кодексу [1].

З огляду на викладене, поняття «спеціальна конфіскація» за логічним

розумінням є різновидом конфіскації, однак за своєю правовою природою фактично дублює конфіскацію, та є ще одним видом покарання не передбаченим Конституцією України та іншими кодексами.

Спеціальна конфіскація відповідно частини третьої статті 96-2 Кодексу може застосовуватися й до особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. З огляду на те, що конфіскація майна є одним із видів покарань, ці положення можуть створити правову колізію, адже покарання нерозривно пов'язане з відповідальністю (вік, з якого може настати кримінальна відповідальність, чітко визначений у статті 22 Кодексу).

Спеціальна конфіскація застосовується й у випадку, якщо гроші, цінності та інше майно призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення. Тобто, зазначена норма фактично передбачає, що немає значення, кому та на яких підставах (у тому числі й законних) вони до цього належали [1].

Зазначені та інші питання щодо спеціальної конфіскації неодноразово були предметом обговорень у наукових колах, а також стали предметом конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96-1, 96-2 Кримінального кодексу України [6].

З огляду на викладене, положення щодо спеціальної конфіскації потребують приведення у відповідність до інших положень Кодексу, а також Основного Закону України.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
2. Конституція України від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
5. Митний кодекс України від 13 бер. 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45; № 46–47; № 48. Ст. 552.
6. Конституційне подання 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96-1, 96-2 Кримінального кодексу України. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_391_2020.pdf.

Митрофанов І.І., д.ю.н., професор,
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського,
м. Кременчук, Україна

САНКЦІЇ НОРМИ ПРАВА В ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ

Сьогодні Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України (далі – Робоча група) створюється принципово новий КК України і питання санкцій актуалізуються як ніколи. Це пов'язано з тим, що Робоча група запропонувала всі питання санкцій і санкційних велінь розв'язати в Загальній частині КК України, а в Особливій частині нового Кодексу сформулювати лише злочини, а, отже, кримінально-правові нормативи, тобто визначити факт, що особа, яка: («дається характеристика діяння...») – вчинила злочин певної тяжкості. Іншими словами, кримінально-правовий норматив формулюється в такий спосіб: не порушуй обов'язок здійснювати діяння («дається його характеристика»), оскільки це буде розцінюватися як злочин, який карається визначеними в Загальній частині проекту КК України санкціями.

Мною було встановлено, що норма кримінального права структурно містить гіпотезу, кримінально-правовий норматив і санкцію. На тому, що вони означають для норми кримінального права я зупинятися не буду, тому що це вже було предметом моїх досліджень [1, с. 172–179; 2, с. 100–109]. Зупинимося на санкції, під якою вона розуміється як структурний елемент тричленної норми кримінального права, яка одночасно є запобіжною та відновлювальною.

Я погоджуюся з Н.А. Орловською, яка вважає, що санкція – це обов'язковий структурний елемент норми кримінального права, що стимулює належну поведінку й/або перешкоджає девіантним проявам шляхом закріплення переліку засобів кримінально-правового впливу. Згідно із цим автором виділяються примусові та заохочувальні санкції, зміст яких представляють, відповідно, примус (покарання та примусові засоби, відмінні від покарання) і заохочувальні (звільнення від засобів кримінально-правового впливу) засоби кримінально-правового впливу [3, с. 5].

Робоча група запропонувала одну статтю в Загальній частині проекту КК України, яку й назвала санкції, – це стаття 3.1.7, яка замикає Розділ 3.1 «Покарання». Однак ми домовилися, що покарання не вичерпує санкцію й Робоча група, визначаючи значення основних термінів Кримінального кодексу України в статті 1.3.1, у п. 19 ч. 1 цієї статті вказує на те, що «кримінальна відповідальність – передбачені цим Кодексом –

кримінально-правові засоби». При цьому в п. 20 ч. 1 ст. 1.3.1 проєкту КК Робоча група визнає, що кримінально-правові засоби – це: 1) покарання (розділ 3.1), 2) пробація (розділ 3.4), 3) судимість (розділ 3.9), 4) засоби безпеки (розділ 3.6), 5) реституція та компенсація (розділ 3.7), б) конфіскація майна та вилучення речі (розділ 3.8) і 7) кримінально-правові засоби щодо юридичної особи (розділ 3.11).

Тобто, я спостерігаю цілий перелік кримінально-правових засобів впливу, які можуть разом з покаранням або замість нього скласти зміст санкції. Однак цей зміст буде неповним, якщо не вказати на загальні та спеціальні правила призначення та реалізації кримінально-правового засобу впливу (ст.ст. Книги 3 і ст.ст. 2.1.5–2.1.11 проєкту КК України).

Особливо слід зупинитися на веліннях ст.ст. 2.1.5–2.1.11 проєкту КК України. Від цих велінь залежить розмір (строк) і вид покарання в остаточній санкції. До таких же велінь Робоча група відносить приписи й Особливої частини проєкту КК, що містяться в ньому станом на 19.10.2020, наприклад, у статтях 7.5.1 «Обставини, які підвищують тяжкість злочинів, передбачених цим Розділом», 4.4.2 і 4.4.3.

Зазначені вище веління Загальної й Особливої частин проєкту КК є тими приписами, які, якщо не суттєво, то в значній мірі змінюють ступінь суспільної небезпеки початкового злочину. Таким чином, його санкція не буде законодавчою, а повністю залежить від судової дискреції. Подібні веління вносять в доктрину кримінального права засади диспозитивності. Не заперечуючи того факту, що саме правозастосування в кримінальному праві є специфічним способом регулювання суспільних відносин, що виникають в зв'язку з учиненням правопорушення, мною встановлено, що при виборі конкретного виду кримінально-правового засобу впливу особі, яка винно його вчинила, суд має право конкретизувати обставини щодо здійснення такого правопорушення й особи винного. Це положення встановлено ст. 65 (3.2.1 проєкту) КК України [4, с. 629–636].

До зазначених велінь примикають нормативні вимоги, які визначають правові наслідки застосування та реалізації всіх видів кримінально-правових засобів впливу. Ці веління сформульовано в ст.ст. 3.9.1–3.9.3 проєкту КК України і регулюють питання судимості як правового стану особи. Санкція норми кримінального права існує і за рахунок велінь Загальної частини КК, що передбачають можливість і кримінально-правового заохочення (наприклад, статті 3.5.1–3.5.2 проєкту КК України). До санкційних велінь також потрібно відносити й правила застосування інших засобів кримінально-правового впливу, до яких законотворець відніс: пробацію (статті 3.4.1–3.4.9 проєкту КК України); засоби безпеки (статті 3.6.1–3.6.7 проєкту КК України); реституцію та компенсацію (статті 3.7.1 проєкту КК України); конфіскацію майна та вилучення речі (статті 3.8.1–3.8.4 проєкту КК України). Санкція норми кримінального права доповнюється також веліннями (статті 3.11.1–3.11.9 проєкту КК

України), що визначають вичерпний перелік злочинів, за вчинення яких можуть бути застосовані кримінально-правові засоби щодо юридичних осіб, види кримінально-правових засобів, загальні правила їх застосування та підстави звільнення юридичної особи від їхнього застосування.

Таким чином, проект КК України пропонує нам складну санкцію, що містить не тільки покарання, але й інші кримінально-правові засоби впливу. У проекті КК України санкції пропонується розглядати як конгломерат велінь Особливої й Загальної частин КК України.

Література

1. Митрофанов І.І. Кримінально-правова норма та пов'язані з нею веління. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 172–179.

2. Митрофанов І.І. Норма кримінального права: новий підхід до визначення поняття. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 22. С. 100–109.

3. Орловська Н.А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2012. 40 с.

4. Митрофанов І.І. Поняття індивідуального кримінально-правового регулювання. *Форум права*. 2010. № 4. С. 629–636.

УДК 343.9.018.3(043.2)

Науменко Ю.О., прокурор відділу
Дніпропетровської обласної прокуратури, м. Дніпро, Україна

ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Органи прокуратури України посідають особливе місце в системі органів державної влади, що зумовлено їх функціями, завданнями та глобальним характером впливу на діяльність усієї правоохоронної системи, їх координуючою роллю, найвищим рівнем відповідальності перед суспільством за результати діяльності як правоохоронної так і судової системи, стан захисту прав і свобод людини, громадянина, усіх установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності. Саме тому найбільший тягар відповідальності за протидію службовій та професійній злочинності, за ефективність розслідування злочинів вказаної категорії, якість підтримання публічного обвинувачення щодо злочинів у сфері службової і професійної діяльності несе прокурор у кримінальному провадженні. Саме на прокуратуру покладено конституційну функцію із підтримання публічного обвинувачення та процесуальну функцію нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва і саме від прокурорів залежить ефективність боротьби із корупцією в Україні, її

інвестиційна привабливість, міжнародний імідж. Жоден інтернаціональний інвестор не вкладе гроші в державу, яка посідає останні місця у рейтингу боротьби із корупцією, яка не має суворих вироків щодо більшості службовців, які порушують закон.

Водночас після позбавлення прокуратури у 2009-2020 роках повноважень щодо проведення перевірок у порядку правозахисної діяльності, позбавлення прокурора заходів прокурорського реагування таких як протест, подання, припис позбавлення органів прокуратури функції досудового слідства, частини представницьких повноважень, виключення зі статей 36, 40 КПК України положень про призначення позапланових перевірок, ревізій постало питання про ефективне здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням злочинів, що вчиняються у сфері службової та професійної діяльності. Ця проблема, як і потреба в стабілізації роботи правоохоронних органів щодо запобігання злочинам у сфері службової діяльності в умовах докорінного реформування правоохоронної та судової систем, актуалізується внаслідок нестабільної економічної та політичної ситуації в державі, втрати довіри суспільства до правоохоронної та судової системи і загалом до органів державної влади. За таких обставин, на сучасному етапі реформування (розвитку) правоохоронної і судової системи постає науково-практичне завдання визначення серед складових діяльності органів прокуратури основних засад, способів, методів запобігання злочинам у сфері службової та професійної діяльності, координації правоохоронних органів у превентивній діяльності та їх комплексного аналізу.

Суспільна значущість діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам у сфері службової та професійної діяльності зумовлена потребами економіки та громадянського суспільства, необхідністю укріплення авторитету і престижу усіх гілок влади. Теоретичний аналіз та джерельна база, об'єктивна оцінка практики запобігання органами прокуратури вказаної категорії злочинів надають змогу моделювати необхідні зміни у кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, структуру правоохоронної і судової системи та спрогнозують подальший їх розвиток.

Загалом проблеми кримінологічного забезпечення протидії злочинності, зокрема злочинам у сфері службової діяльності, були предметом наукових досліджень О.Я. Светлова, В.О. Навроцького, Р.І. Михеєва, А.П. Закалюк, О.М. Бандурки, П.М. Каркача, О.О. Чикіна, О.В. Пабата, О.С. Вавренюка, О.А. Мартиненка, Є.В. Невмержицького, Ю.В. Абакумової, В.Ф. Антипенко, М.І. Бажанова, О.Ф. Бантишева, Ю.В. Бауліна, В.В. Бедриківського, В.І. Борисова, А.П. Закалюка, І.В. Іваненко, А.П. Козлова, В.С. Комісарова, Д.А. Корецького, М.В. Корнієнко, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, С.І. Тихенко, В.О. Тулякова,

М.І. Хавронюка, В.В. Шаблистою, Н.С. Юзікової та інших дослідників.

Попри значний внесок авторів у вивчення проблеми службової злочинності, недостатньо розробленими на сьогодні є низка інших важливих аспектів, наукове осмислення та практичне вирішення яких сприятиме реалізації єдиного підходу до детермінації службових злочинів. Зокрема, це визначення кола, організаційної структури правоохоронних органів, що проводитимуть боротьбу зі службовою злочинністю, визначення категорій злочинів, які будуть підслідні тому чи іншому органу в залежності від тяжкості, виду, суспільної небезпеки, визначення ефективності існуючих норм закону про кримінальну відповідальність, кримінально-процесуальних норм та ролі органів прокуратури у нагляді та координації процесу детермінації службової злочинності.

Окреслене вище, зумовлює необхідність здійснення відповідного комплексного наукового дослідження діяльності органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності.

Так, необхідно виокремити та охарактеризувати концептуальні проблеми діяльності органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності в умовах національної правової та кримінологічної систем; дослідити міжнародно-правові акти у сфері діяльності органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності та основні проблеми їх реалізації в Україні; виявити та проаналізувати специфіку зарубіжного досвіду запобігання злочинам, що вчиняються службовими особами; визначити перспективні напрями вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері діяльності органів прокуратури у запобіганні злочинам у сфері службової діяльності.

Підсумовуючи зазначимо, що Закон України «Про прокуратуру», як і все кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство, потребує вдосконалення та змін, направлених на підвищення ефективності детермінації службової та професійної злочинності. Координуючу роль, у попередженні службової злочинності повинні відігравати саме органи прокуратури, як наглядовий орган, який приймає участь у всіх етапах кримінального судочинства.

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ, ІСНУВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Під юридичними фактами в літературі прийнято розуміти конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, припинення або зміну правових відносин. Вони виступають необхідними умовами для виникнення правовідносин і характеризуються наступними ознаками: вони знаходять свій вияв у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю; прямо або опосередковано передбачені нормами права; викликають передбачені законом юридичні наслідки [1].

Що стосується позицій безпосередньо кримінального права, то необхідно зазначити наступне: юридичні факти – це передбачені нормами кримінального права конкретні життєві обставини (події, дії або стани), що є підставою для настання певних юридичних наслідків; по-друге, здебільшого це виникнення, зміна або припинення кримінально-правових відносин; по-третє, поняття юридичного факту включає два основні моменти: а) наявність явищ дійсності – подій, дій або станів (матеріальний момент); б) їх передбаченість у нормах кримінального права як підстав правових наслідків (юридичний момент) [2, с. 63-77].

Видання кримінального закону виступає тим юридичним фактом, який породжує правові відносини [3, с. 95].

Регулятивна кримінально-правова норма не може бути єдиною умовою, на підставі чого абстрактний зв'язок передбачених кримінально-правовою нормою прав і обов'язків абстрактних суб'єктів перетвориться у певний, реальний зв'язок. Науковцями встановлено, що основні ознаки юридичних фактів полягають у тому, що юридичні факти: а) є різними життєвими обставинами і умовами; б) визначаються у нормах права, точніше в їх гіпотезах; в) слугують неодмінною умовою виникнення, зміни чи припинення правовідносин; г) тягнуть за собою суб'єктивні права і юридичні обов'язки учасників правовідносин; г) забезпечуються державним примусом [4, с. 447].

Регулятивні кримінальні правовідносини виникають тільки між державою і конкретною фізичною особою, яка в силу свого правового статусу зобов'язана дотримуватися закону про кримінальну відповідальність та, як наслідок, здатна нести кримінально-правові наслідки в разі їх порушення.

У науці кримінального права переважають положення: а) юридичні факти створюють перехід від загальної моделі прав і обов'язків, зафіксованої в юридичній нормі, до конкретних прав і обов'язків, що втілюються у відповідні правовідносини; б) у різних галузях права реалізація цієї головної функції залежить від специфіки інших юридичних фактів певної галузі права; в) відмінності відображення у галузях права юридичних фактів дають змогу по-різному визначати їх місце в механізмі правового регулювання, що певним чином має встановлюватися у відповідних нормах законодавства [2, с. 63–77].

Здатність юридичних фактів викликати правові наслідки та впливати на виникнення загальнорегулятивних, загальноохоронних та спеціальних охоронних кримінально-правових відносин забезпечує їх основне правове значення.

Розуміння поняття, змісту, сутності, ознак та інших характеристик юридичних фактів дозволяє створити відповідне уявлення про їх місце та роль у механізмі кримінально-правового регулювання, а отже оцінити їх вплив на формування принципів кримінального права.

Таким чином, передумовою виникнення, існування та припинення кримінально-правових відносин є юридичні факти, тобто передбачені нормами кримінального права конкретні життєві обставини (події, дії, стани), що виступають підґрунтям для настання певних юридичних наслідків. В юриспруденції поширеною є думка, що кримінальні правовідносини виникають у зв'язку з юридичним фактом – вчиненням кримінального правопорушення. Звідси правомірні факти охоплюються юридичними актами (вчинками), а протиправні – кримінальними правопорушеннями. Основними загальними ознаками юридичних фактів є такі: конкретність; зовнішня об'єктивізованість; індивідуальність (індивідуалізованість); типовість; реальність; нормативна визначеність; здатність впливати на утворення кримінально-правових наслідків та виникнення кримінально-правових відносин; стимулюючий вплив на учасників кримінально-правових відносин; інформативність.

Загалом розуміння поняття, змісту, сутності, ознак та інших характеристик юридичних фактів дозволяє створити відповідне уявлення про їх місце та роль в механізмі кримінально-правового регулювання, а отже оцінити їх вплив на формування принципів кримінального права.

Література

1. <http://radnuk.info/pidrychnuku/38-tsvik/85-s-6.html>
2. Митрофанов І.І. Поняття та види юридичних фактів у кримінальному праві. 2014. С. 63–77. URL: http://files.visnikkau.org/200001092-e3707e46e5/Visnyk7_7.pdf
3. Беляев Н.А., Элькин П.С. Исследование правоотношений в уголовно-правовой теории и практике. *Вестник Ленинградского университета*. 1968.

№ 17. С. 37–39; Ковалев М.И. Советское уголовное право: курс лекций. Свердловск: СЮИ, 1971. Вып. 1. 146 с.

4. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

УДК 341.824:338.47(043.2)

Осадчий І.В., аспірант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ІСТОРІЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ

Незважаючи на те, що традиційно історію суду присяжних прийнято пов'язувати із Англією XII століття, вважаємо, що перші «протоприсяжні» з'явилися значно раніше. Наприклад, суспільство германських племен ґрунтувалося на кровноспоріднених відносинах, у яких людина виступала як представник свого «племени». З цієї причини суб'єктом процесу був скоріше рід, а не сама людина. З розвитком суспільства зміцнюються відносини з обміну товарами та поширюється інститут індивідуальної свободи. У такому суспільстві людина виконувала певну функцію і буде учасником ринкових відносин. Отже, злочин заподіював шкоду вже не лише самому потерпілому і його роду, а учасникам ринку – всьому суспільству. Суспільна небезпека злочину слугувала причиною того, що захист особи товаровиробника і переслідування злочинця стає спільною справою всього суспільства, а не окремої людини. Відповідно до цього вирішенням справи по суті займалось все плем'я, де старійшини були лише головуючими у справі і слідкували за дотриманням формальних правил змагання [1].

Вважається, що суд присяжних у сучасному розумінні виник в Англії у XII столітті. Для того, щоб вирішувати справи, що виникали в різних графствах та округах королівства призначались роз'їзні судді, які по прибуттю на місце скликали курію, в яку входило дванадцять повноправних вільних жителів міста або селища, які й виконували роль присяжних. У той період часу функція присяжних зводилася до підтвердження чи спростування певних фактів, а остаточне рішення залишалося за суддею. Тим не менше, вплив громади на внутрішнє переконання судді в даному випадку не підлягало сумніву. Тобто, слід відмітити, що присяжні були свого роду «державними свідками».

Пізніше функції присяжних замінюються обов'язком вирішувати питання про існування самих фактів на підставі відомостей, що були отримані з доказів, які подаються в суді сторонами. Після того, як присяжні отримали право вислуховувати свідчення та інші докази і вирішувати на їх підставі справу своїм рішенням, вони стали, практично,

суддями. Виникнення інституту присяжних знайшло відображення в англійському процесі у вигляді положення про те, що присяжні судять тільки про факт, а коронні судді про право. Тобто, слід дійти висновку, що існував вибір між двома підходами до вирішення тієї чи іншої кримінальної справи. В першому випадку присяжні заслуховують свідчення та докази, надані сторонами, на основі яких виносять своє рішення. При цьому єдиним критерієм оцінки доказів та вини чи невинуватості особи є внутрішнє розуміння справедливості самих присяжних. Другий підхід є більш класичним, коли вирок по справі виносить суддя на основі закону [2].

Законодавчо закріплений суд присяжних на українських землях вперше з'явився після судової реформи Александра II у 1864 році. Його особливістю була обов'язковість такого суду при розгляді тяжких злочинів та злочинів, за які загрожувала смертна кара або позбавлення волі від десяти років. Однак, вже на початку ХХ століття виникли сумніви щодо доцільності суду присяжних та мала місце тенденція щодо обмеження їхньої компетенції. На заході України, що перебувала в той час у складі Австро-Угорщини, законодавчо закріплений суд присяжних з'явився дещо пізніше (1873 р.), але на відміну від Російської Імперії їхня компетенція була дещо ширшою. В Австро-Угорщині суди присяжних могли залучатись не лише для вирішення кримінальних справ щодо тяжких злочинів, але й до вирішення кримінальних проступків, у тому числі політичних.

Після поразки Росії в Першій світовій війні та з приходом до влади Тимчасового Уряду розвиток суду присяжних пішов шляхом демократизації та розширення своєї компетенції. Зокрема, Постановою від 30 березня 1917 року значна частина справ передавалася до розгляду суду присяжних. Крім того, присяжним надавалося право здійснювати правосуддя не лише в окружних судах, але й у судових палатах, що відносились до Кримінально-касаційного департаменту Сенату, а також були надані всі повноваження, яких були позбавлені суди присяжних в період кризи 1878-1889 рр.

Однак, суд присяжних юридично припинив своє існування з приходом до влади партії більшовиків, а постановою Народного Секретаріату Української Республіки «Про введення Народного суду» від 4 січня 1918 р. було скасовано всі судові установи, які раніше діяли на території України. Таким чином, даною Постановою була відмінена діяльність суду присяжних [3].

Варто зазначити, на сучасному етапі розвитку вітчизняного законодавства, що суд присяжних практично не діє в законі, незважаючи на те, що можливість його застосування передбачена. Зокрема, перший в Україні суд присяжних було проведено 28 березня 2013 року в Личаківському районному суді м. Львова [4]. Але у сучасному світі право

змінюється разом із політикою, і у зв'язку з переорієнтуванням зовнішньої політики з Великої Британії на Сполучені Штати Америки, для яких суд присяжних є традиційним, можна припустити, що деякі його елементи будуть застосовуватись більш активно в законодавстві та у судовій практиці України.

Література

1. Петрухин И.Л. Теоретические основы реформы уголовного процесса в России. Москва: Велби, 2004. 220 с.

2. Радутная Н.В. Зачем нужен суд присяжных. Москва: «Российская правовая академия», 1995. С. 7-8.

3. Демичев А.А. Военный суд присяжных. *Законность*. 1997. № 8. С. 56-58.

4. У Львові розпочався перший в історії України суд присяжних. URL: <https://www.unian.ua/society/784149-u-lvovi-rozpochavsya-pershiy-v-istoriji-ukrajini-sud-prisyajnih.html>

УДК 614.8-052(043.2)

Плетенецька А.О., к.м.н.,
Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця,
м. Київ, Україна

РОЛЬ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ АВІАКАТАСТРОФ З ПРИКЛАДОМ ІЗ ПРАКТИКИ

Незважаючи на те, що літаки є найбезпечнішим засобом пересування, авіакатастрофи зустрічаються у світі й досі та відрізняються своєю масштабністю щодо людських втрат. Статистика найбільших авіакатастроф світу за 1974-2020 роки показує, що основна причина трагедій в повітрі – людський фактор (помилка екіпажу або диспетчера) [1].

Якщо проаналізувати авіакатастрофи у світі за останні 5 років (з 2016 по 2020 рр.), то з 25 випадків українські літаки розбивалися тричі: у 2020 р. Ан-26 в Україні розбився та загорівся при заході на посадку, загинуло 26 чол.; у 2020 р. в Ірані Boeing 737 загорівся в небі і розбився під Тегераном, загинуло 176 чол. (наймасштабніша авіакатастрофа за 2020 рік) у 2018 р. в Україні McDonnell Douglas MD-83 під час посадки в аеропорті викотився за межі злітно-посадкової смуги – жертв немає.

При розслідуванні таких випадків призначається судово-медична експертиза, у ході якої судово-медичним експертом вирішуються питання щодо причини смерті, ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тощо, інколи – питання про стан льотчика та інших членів екіпажу в польоті та можливість здійснення ними цілеспрямованих дій перед катастрофою і в момент її [2].

Залежно від обставин події та пов'язаних з ними факторів можна умовно поділити на: 1) травму всередині і поза літака під час польоту; 2) травму всередині літака при падінні літака і ударі об землю (водну поверхню); 3) травму при знаходженні літака на землі (аеродромі). Поза в момент зіткнення з перешкодою визначається за характером пошкоджень одягу, взуття, спорядження, шкірних покривів, м'яких тканин і кісток [3].

Як приклад, надаємо підсумки з «Висновку експерта» щодо трупу пілота літака, у якого причиною смерті стала несумісна з життям поєднана травма тіла з множинними переломами кісток скелета, ушкодженнями м'яких тканин і внутрішніх органів. Згідно даних експертизи, усі ушкодження утворилися в короткий проміжок часу, незадовго до настання смерті і заподіяні внаслідок дії тупих твердих предметів, індивідуальні особливості травмуючої поверхні яких в ушкодженнях не відобразилися. Масивність комплексу зазначених ушкоджень, їх характер, вказують на те, що всі вони могли бути наслідком авіаційної травми при знаходженні потерпілого всередині літака під час його падіння на землю.

Локалізація і характер ушкоджень на верхніх кінцівках (кистях і передпліччях), нижніх кінцівках і кістках тазу у потерпілого (зокрема, ушкоджень м'яких тканин і кісток в області гомілковостопних суглобів і стоп) свідчать на користь того, що, найімовірніше, при авіатравмі потерпілий знаходився в активній робочій позі пілота, який керував літаком.

За ступенем тяжкості комплекс описаної вище поєднаної травми тіла з множинними переломами кісток скелета, ушкодженнями внутрішніх органів і тканин носить ознаки тяжких тілесних ушкоджень, як небезпечних для життя.

Поряд із цим, при експертизі трупа було встановлено наявність обпалення волосся на волосистій частині голови, брів, а також обпалення дистальних відділів нігтьових пластин 1 і 3-го пальців правої кисті, 2 і 5-го пальців лівої кисті, які утворилися від дії термічного фактора, можливо, відкритого полум'я.

Крім цього, на тлі ушкоджень шкірних покривів голови (саден і забито-розсічені рани в лобно-тім'яної області справа і зліва), частини з ушкоджень верхніх і нижніх кінцівок (саден) встановлено наявність морфологічних змін, характерних для місцевого впливу агресивної (схожої з хімічним опіком) речовини, найімовірніше, рідини, який в даному випадку став авіаційний керосин (що підтверджується наявністю характерного запаху керосину від одягу і трупа). З огляду на слабку вираженість реактивних змін у м'яких тканинах в області даних ушкоджень (слабка судинна реакція), вважаємо, що дія агресивної речовини (керосину) на тіло потерпілого мало місце або в процесі настання його смерті, або в короткий проміжок часу відразу після її настання.

Будь-яких ушкоджень, утворення яких можна розцінити як «характерні для перевантаження гальмування, дії на тіло системи фіксації (ремені безпеки)», при експертизі трупа не виявлено.

Після заподіяння комплексу описаної вище поєднаної травми тіла смерть потерпілого настала практично відразу, що виключає можливість здійснення потерпілим будь-яких самостійних дій.

Характер і локалізація ушкоджень одягу потерпілого, в цілому, збігаються з ушкодженнями шкірних покривів і підлеглих м'яких тканин, встановлених під час експертизи трупа.

З огляду на ступінь вираженості трупних явищ, встановлену в ході огляду трупа на місці його виявлення, слід вважати, що смерть потерпілого наступила за 4-6 годин до огляду трупа потерпілого на місці його виявлення.

В області пошкоджень одягу, шкірних покривів і підлеглих м'яких тканин трупа виявлені множинні фрагменти чужорідних тіл (елементи пластмаси та лакофарбового покриття, фрагмент скла).

При судово-токсикологічному дослідженні крові трупа етиловий та інші спирти, а також карбоксигемоглобін не виявлені. При судово-токсикологічній експертизі тканини головного мозку і внутрішніх органів трупа наркотичних, психотропних і токсичних речовин не виявлено.

При судово-імунологічному дослідженні крові трупа встановлена приналежність її до групи В з ізогемаглютининів анти-А (III).

Слід відмітити, що судово-медична експертиза грає одну з провідних ролей у розслідуванні авіакатастроф.

Література

1. Статистика крупнейших авиакатастроф мира 1974-2020. *Авиастрахование. Космическое страхование. Фориншурер.* URL: <https://forinsurer.com/public/17/01/10/3824>

2. Бедрин Л.М. Авиационная травма: лекция. Избранные лекции по судебной медицине (судебно-медицинская травматология). Ярославль, 1989. С. 84-87.

3. Калмыков К.Н. Авиационная травма. СПб.: ВМА, 1996. 33 с.

Плисюк Н.М., к.ю.н., доцент,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО НАЙМАНСТВО В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Для всіх держав світу питання про найманство були, є і будуть дуже важливими. Це стосується також і України, адже на сході нашої держави у зв'язку з військовими подіями, котрі відбуваються на Донбасі, проблема найманства набуває особливої актуальності, і постала необхідність протидіяти таким діям. Найманство є суспільно небезпечним діянням, і така небезпека проявляється перш за все у порушенні загальних норм і принципів міжнародного права.

Основним міжнародно-правовим документом, який регулює питання щодо найманства, є Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 р. (ратифікована Україною 14.07.1993 р., набула чинності 20.10.2001 р.) [1]. У ст. 1 цієї Конвенції надано визначення поняття «найманець», а ст. 2–4 визнано кримінально караними вербування, використання, фінансування найманців і їх участь у збройних конфліктах. Але, на теперішній час, вказану Конвенцію ратифікувала невелика кількість держав, лише 35 держав. Та не дивлячись на це. Хоча в кримінальному законодавстві держав, котрі не ратифікували цієї Конвенції все ж таки передбачено доволі суворі покарання за найманство (наприклад, КК Франції, Вірменії, Російської Федерації та ін.). також велика кількість науковців у галузі міжнародного кримінального права вважають, що найманство є міжнародним злочином, оскільки становить суспільну небезпеку для миру, безпеки людства, порушує політику нейтралітету та охоплюється поняттям агресії.

У міжнародному кримінальному праві найманство було кваліфіковано як злочин. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 2465 від 1968 р. зазначається, що практика використання найманців – кримінально-каране діяння, а найманці повинні оголошуватися злочинцями. Державам членам ООН було рекомендовано здійснити ухвалення законів, які б встановлювали відповідальність за набір, фінансування та навчання найманців, а також за надходження громадян на військову службу в цій якості та за їхню участь в бойових діях [4]. Тут варто зазначити, що приводячи національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, Україною була ратифікована Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням

найманців 1989 р., яка набула чинності 20 січня 2001 р., і внесені відповідні зміни до Кримінального кодексу (надалі – КК) України. Так, чинний на той час КК України був доповнений ст. 63 «Найманство» [5, с. 205].

Питання правового регулювання найманства і сьогодні є предметом наукових інтересів та досліджень великої кількості зарубіжних та вітчизняних вчених. Зокрема, теоретичні та прикладні аспекти найманства як явища розглядають у площині міжнародного кримінального права. У багатьох державах найманство відноситься до злочинних діянь.

Аналіз міжнародно-правових норм і законодавств іноземних держав про кримінальну відповідальність дозволяє зробити висновок, що відповідальність за найманство ці країни закріплюють за двома основними варіантами: як міжнародний військовий злочин, який полягає у використанні найманців у збройних конфліктах на території іноземних держав (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Киргизія, Російська Федерація, Франція), його можна вважати сенсом, або як міжнародний злочин, при вчиненні якого має місце використання найманців як у збройних конфліктах на території іноземних держав, так і для втручання в їх внутрішні справи, порушення їх суверенітету чи територіальної цілісності шляхом повалення уряду або іншого підриву конституційного ладу (Казахстан, Італія), за широкого тлумачення. До речі, саме другий, тобто більш широкий варіант, закріплений у Міжнародній конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 р. Виходячи зі змісту ст. 447 КК України можна констатувати, що наша держава також обрала другу модель. Відповідно, об'єктом цього злочину можна визнати не тільки принцип невтручання у внутрішні справи інших країн, а також суверенну рівність, політичну незалежність, територіальну цілісність держав і право народів на самовизначення. Крім того, поняття найманця, надане у примітці до чинної редакції ст. 447 КК України, майже повністю дублює дефініцію, наведену у ст. 1 вказаної Конвенції [1].

У ст. 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, термін «найманець» означає будь-яку особу, яка: 1) спеціально завербована на місці або за кордоном, щоб битися у збройному конфлікті; 2) беручи участь у воєнних діях, керується головним чином бажанням одержати особисту вигоду і якій дійсно обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває у конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи виплачується комбатантам такого ж рангу і функції, які входять до особового складу збройних сил даної сторони; 3) не є ні громадянином сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, що контролюється стороною, яка перебуває у конфлікті; 4) не входить до особового складу збройних

сил сторони, що перебуває у конфлікті; 5) та не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил [1].

Як приклад можна навести випадки конфліктів, участь у яких брали добровольці-найманці, що були скеровані урядом власної держави, таким конфліктом є «радянсько-фінська війна 1939-1940 рр. (на боці Фінляндії брали участь добровольці з країн Скандинавії, особливо Швеції, а також інших країн, загальною кількістю 11,5 тисяч осіб» [4].

У Резолюції 1987/16 Комісії ООН з прав людини зазначається: «Одним із аспектів визначення терміну «найманець», що викликає гарячі суперечки, є умова про те, що відповідна особа не повинна бути ні громадянином, ні постійним жителем держави, в якій здійснюється його діяльність. Мета цієї умови полягає в проведенні розмежування між найманцем і учасниками національно-визвольного чи опозиційного руху, які на законних підставах чинять опір уряду визначеної країни. Це розмежування стає незрозумілим, однак, у тих випадках, коли громадяни наймаються іноземними державами чи опозиційні групи одержують фінансування з-за кордону для здійснення політичних цілей, таких, як дестабілізація уряду. Додаткові проблеми виникають у тих випадках, коли держави надають громадянство особам винятково з метою їх використання як найманців, чи коли окремі особи мають на законній підставі подвійне чи множинне громадянство» [3].

Отже, найманцем можна вважати особу, яка завербована для участі в збройному конфлікті, яка бере участь у військових насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади у збройних конфліктах інших держав з метою одержання матеріальної винагороди чи іншої особистої вигоди. Законодавством чітко не врегульованим є питання про те, який судовий орган буде здійснювати правосуддя у конкретній справі про найманство. У Конвенції [1] визначається, що такі справи розглядаються національними судами держави, на території якої вчинено злочин і де був виявлений злочинець. Але на практиці трапляються випадки, коли найманці вчиняють злочин на території декількох держав. У Римському Статуті Міжнародного кримінального суду не передбачено найманство у переліку злочинів, щодо яких суд наділяється юрисдикцією. І результатом такої законодавчої невизначеності є те, що більшості злочинців, котрі вчинили найманство, вдається уникнути покарання.

Таким чином, найманство є суттєвою загрозою для суверенних держав, їх політичної незалежності та територіальної цілісності, а тому вбачається доцільним визнання такого явища міжнародним злочином.

Література

1. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 р. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_103.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

3. Вплив діяльності найманців на здійснення права народів на самовизначення. *Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <http://khp.org/index.php?id=1146646626>.

4. Джексон Р. Красные соколы. От «Барбаросса» до «Терминала». Взгляд с Запада. Москва: Политиздат, 1988. С. 135-155.

УДК 343.1(043.2)

Расторгуєв О.В., аспірант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОБОВ'ЯЗКОВА УЧАСТЬ ПРОКУРОРА ЯК ПЕРЕШКОДА РОЗГЛЯДУ СКАРГ НА УХВАЛИ СЛІДЧИХ СУДДІВ

Реалії сьогодення показують, що зловживати процесуальними правами може не лише сторона захисту з метою затягування судового розгляду справ у суді. Наразі саме сторона обвинувачення в особі прокурорів нехтує процесуальним обов'язком прибуття до суду для участі в судовому розгляді з метою затягування строків розгляду скарг на ухвали слідчих суддів про застосування запобіжних заходів, протиправно прикриваючись нормами ст.ст. 36 та 324 КПК України. Ці статті Кодексу визначають участь прокурора в суді як обов'язкову, а неявка останнього є безспірною підставою для відкладення судового розгляду.

Водночас, ч. 4 ст. 405 КПК України визначає, що неприбуття сторін або інших учасників не перешкоджає проведенню розгляду за умови, що такі особи були належним чином повідомлені. Частина 1 вказаної статті Кодексу визначає, що апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених у Главі 31 «Проведення в суді апеляційної інстанції» КПК України.

Саме особливості апеляційного розгляду, визначені ч. 4 ст. 405 КПК України як пріоритетні правила розгляду стосовно правил судового розгляду в суді першої інстанції, мають нівелювати сформовану судову практику відкладення судового розгляду у разі неявки прокурора, прикриваючи свої рішення вимогою до обов'язкової участі останніх.

Розгляд скарг на ухвали слідчих суддів про застосування запобіжних заходів поза межами встановлених ст. 422 КПК України строків створює перешкоди у реалізації громадянами прав на доступ до правосуддя. Як наслідок – відбувається порушення принципу змагальності.

Додатково, внаслідок вказаного зловживання прокурором як стороною обвинувачення процесуальними обов'язками, суд втрачає як

ефективний механізм розгляду скарг в межах строку, оскільки розгляд скарги залежить від волі та бажання сторони обвинувачення, так і свою незалежність, яка передбачена ч. 1 ст. 126 Конституції України.

Однак недосконалість інституту судового контролю, в даному випадку за досудовим слідством, яка сформувалась внаслідок неправильного застосування норм процесуального закону, не повинна ставати перепорою в реалізації громадянами прав на доступ до правосуддя.

Наведений системний аналіз положень вказаних статей та аргументація обґрунтовано свідчить, що неявка прокурора до суду апеляційної інстанції для участі в судовому розгляді апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді про застосування запобіжного заходу не є і не може бути підставою для відкладення останнього. Відповідно, винесена апеляційним судом за відсутності прокурора ухвала буде повністю законною, тобто такою, що винесена із дотриманням вимог кримінального процесуального закону.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 лист. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Рішення Конституційного суду України від 30 чер. 2009 р. № 16-рп/2009. Окрема думка судді Маркуш М.А. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09#Text>

УДК 341.12(043.2)

Семчук Н.О., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АВІАЦІЙНІ НЕ ТРАНСПОРТНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

На даний час основна частина кримінальних правопорушень у сфері авіаційного транспорту розміщена в розділі XI Кримінального кодексу України (далі – КК) «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту». Як зазначає О.Ф Бантишев, у рамках даної групи до окремої підгрупи злочинів необхідно віднести злочини, що стосуються безпеки використання повітряного простору [1, с. 7].

Разом із тим, інші розділи КК також містять в собі склади кримінальних правопорушень, які за своєю суттю є авіаційними, оскільки їх вчинення конструктивно пов'язане з повітряним судном.

Першим із таких кримінальних правопорушень є передбачене в ст. 269 КК незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин (віднесене законодавцем до розділу IX КК «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки»). Другим можна вважати визначене в ст. 334 КК порушення правил міжнародних польотів (поміщене в розділі XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»). Третім прикладом є ст. 416 КК порушення правил польотів або підготовки до них, вміщене в розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)».

Спільним для вказаних правопорушень є те, що їх вчинення неможливе без використання повітряного транспорту. Також всі три вказані злочини є бланкетними, оскільки містять відсилання до базового законодавства – правил перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин (ст. 269 КК), правил міжнародних польотів (ст. 334 КК) та правил військових польотів (ст. 416 КК).

Проте наявні й значні відмінності. Зокрема, основні склади кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 269 та 334 КК не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, тому злочини є формальними. Поряд із цим кримінальне правопорушення, передбачене ст. 416 КК, має матеріальний склад, оскільки як конструктивну ознаку передбачено спричинення катастрофи або інші тяжкі наслідки. Разом із тим склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 269 КК, є матеріальним, оскільки наявна вказівка на загибель людей або інші тяжкі наслідки, а санкція дозволяє віднести даний злочин до тяжких.

При цьому в ст.ст. 334 і 416 КК відсутні кваліфіковані склади злочинів. Зважаючи на санкції вказаних статей, кримінальні правопорушення, передбачені в ст. 269 і 334 КК, є нетяжкими злочинами, а ст. 416 КК – є особливо тяжким злочином.

Зважаючи на викладене, злочини, передбачені ст.ст. 269, 334, 416 КК, мають багато спільних рис, адже їх вчинення неможливе без використання повітряного транспорту. Наразі наявні всі підстави для наукового аналізу вказаних злочинів у рамках злочинів, що стосуються безпеки використання повітряного простору.

Водночас при формуванні нового КК та винесенні авіаційних злочинів до окремого розділу посягання, передбачені ст.ст. 269, 334, 416 КК, варто включити саме в цей новосформований розділ.

Література

1. Бантишев О.Ф., Романюк Б.В. Окремі питання відповідальності за злочини проти безпеки руху чи експлуатації транспорту. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне*

і космічне право»: зб. наук. пр. Київ: НАУ, 2015. № 3 (36). С. 5-9. DOI: 10.18372/2307-9061.36.9630.

2. Галуцько В.В. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 784 с.

3. Хавронюк М.І., Дудоров О.О., Навроцький В.О., Музика А.А., Бойко А.М., Брич Л.П., Задоя К.П., Мельник М.І., Письменський Є.О., Ришелюк А.М. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Дакор, 2018. 1384 с.

УДК 343.431+343.85(043.2)

Сисоєва В.П., к.ю.н.,

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Конституція України визначає людину, її недоторканість, честь та гідність найвищою соціальною цінністю. Саме тому організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми визначені на законодавчому рівні, а боротьба з цим негативним явищем залишається невід'ємною складовою частиною діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю.

Офіційні статистичні відомості свідчать про те, що щороку обліковується понад 200 кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 149 Кримінального кодексу України («Торгівля людьми»). Так, у 2020 р. їх було обліковано 206; у 2019 р. – 320; у 2018 р. – 270 [1]. Однак, як слушно зауважує М.Г. Вербенський, офіційна статистика далеко не повною мірою відображає реальну ситуацію поширеності торгівлі людьми в Україні. Цей злочин характеризується високим рівнем латентності, яка обумовлена рядом факторів, одним з яких є неможливість всебічного вивчення проблеми та об'єктивного висвітлення його результатів традиційними методами. Кримінологічні дослідження свідчать про те, що торгівля людьми має переважно природну латентність (офіційна статистика відображає не розповсюдженість цих злочинів, а лише ефективність оперативно-слідчої боротьби з ними) [2, с. 17-18]. Тому, на жаль, відомості офіційної кримінальної статистики не відображають фактичної кримінологічної інформації щодо торгівлі людьми. Це, в свою чергу, негативно впливає на діяльність із протидії цим явищам.

Крім того, сучасні кримінологи, досліджуючи латентність торгівлі людьми, звертають увагу на тенденцію до збільшення рівня латентності таких злочинів: за оцінками експертів вона становить близько 90%. Цьому частково сприяє те, що у потерпілих існує страх перед громадським осудом, погрозами з боку торгівців «живим товаром» та відсутність довіри до правоохоронних органів [там само, с. 18]. Задля зниження рівня латентності аналізованих посягань, а також з метою підвищення

ефективності запобіжної діяльності щодо цих злочинів вбачається доцільним дослідження та аналіз кримінологічної характеристики, зокрема, сучасних факторів детермінації торгівлі людьми. Також це допоможе визначити перспективні напрямки загальної протидії торгівлі людьми.

Відповідно до нормативного визначення, протидія торгівлі людьми – це система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми [3]. Чинне законодавство, головним чином, встановлює нормативне забезпечення протидії торгівлі людьми державними органами та установами, зокрема, правоохоронними органами. Водночас, досвід зарубіжних країн та реалії сьогодення вказують на те, що боротьба з цим негативним явищем є більш ефективною при залученні до цієї діяльності громадських організацій, зокрема, міжнародних.

Стосовно цього І.В. Габро та Ю.В. Гнатуша наголошують, що на сьогодні необхідним є налагодження співпраці з поліцейськими та спеціальними органами зацікавлених іноземних держав шляхом підписання відповідних міжнародних угод, розробки механізмів інформаційного обміну як між правоохоронними структурами в Україні, так і правоохоронними органами зарубіжних країн. Все це вимагає комплексної взаємодії різних установ та зацікавлених сторін як в межах однієї країни, так і між відповідними країнами, що охоплює органи поліції, судового переслідування, програми підтримки жертв та захисту свідків і засобів масової інформації [4, с. 417]. Торгівля людьми вже давно має транснаціональний характер, а тому і протидія їй повинна передбачати міжнародну взаємодію.

Підсумовуючи, варто відзначити, що протидія торгівлі людьми на сучасному етапі містить у собі діяльність певних суб'єктів, визначених законодавством, з метою попередження торгівлі людьми та боротьби з нею. Для ефективного змістовного наповнення цієї діяльності важливим є визначення комплексу детермінант сучасної торгівлі людьми. Крім того, особливої уваги заслуговує те, що протидія торгівлі людьми обов'язково повинна забезпечувати ефективне міжнародне співробітництво у цій галузі. Саме ефективність такого співробітництва багато в чому визначає стан боротьби з торгівлею людьми на національному рівні. В нашій країні така взаємодія забезпечується між національними та міжнародними правоохоронними структурами. Також вбачається актуальним удосконалення взаємодії з міжнародними громадськими організаціями, які забезпечують захист суспільства від торгівлі людей. Варто також додати, що особливої важливості набуває саме попереджувальна робота суб'єктів, які здійснюють заходи із протидії торгівлі людьми, адже запобігти злочинам завжди краще, соціально та економічно вигідніше, ніж боротися

з їх вчиненням та суспільно небезпечними наслідками, які вони спричиняють.

Література

1. Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення 12.01.2021).

2. Вербенський М.Г. Кримінологічна характеристика транснаціональної організованої злочинності у сфері торгівлі людьми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2010. № 1. С. 16-23.

3. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вер. 2011 р. № 3739-VI. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення 12.01.2021).

4. Габро І.В., Гнатуша Ю.В. Участь України у міжнародній співпраці у сфері боротьби з торгівлею людьми. *Молодий вчений*. 2020. № 4(2). С. 413-417.

УДК 343.9:343.533(043.2)

Станкевич Ю.В., аспірант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СИСТЕМІ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Поступові кроки України на шляху вдосконалення цивілізованих ринкових відносин, її прагнення до інтеграції у європейське співтовариство зумовлюють необхідність забезпечення ефективної кримінально-правової охорони права інтелектуальної власності як одного з критеріїв побудови правової держави. Від вирішення цього питання залежить збереження та примноження інтелектуального ресурсу країни, підвищення її міжнародного авторитету, що, в свою чергу, дасть змогу залучити додаткові інвестиції в країну за рахунок творчих здобутків громадян іноземних країн.

При цьому, слід наголосити, що соціальна цінність правового інституту інтелектуальної власності полягає в тому, що його норми виконують охоронну функцію прав, які виникають у їхніх суб'єктів. Тобто, цей інститут включає в себе, окрім регулювання правового статусу суб'єктів правовідносин у сфері інтелектуальної власності, нормативні аспекти кримінально-правової охорони прав на об'єкти літературної, наукової, художньої та технічної творчості. Фактично, охорона таких

правомочностей і є тією основоположною гарантією можливостей їх реалізації і застосування.

Зазначений статус об'єктів прав інтелектуальної власності, як нематеріальних благ, робить їх дуже вразливими для недобросовісного використання та суспільно небезпечного посягання, оскільки співмірність зусиль для їхнього незаконного використання з метою швидкого збагачення є незначною в порівнянні зі значною вигодою від таких протиправних дій. За таких обставин для сутнісного та змістовного реформування галузі кримінального права необхідні ґрунтовні дослідження проблем, що виникають у сфері кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, оскільки кримінальні правопорушення, злочинний вплив яких спрямований на об'єкти інтелектуальної власності, які, за своєю правовою природою, носять цивільно та господарсько-правовий характер, вже перетворилися на самостійну категорію злочинів, що потребує зосередження наукових досліджень, зокрема, у порівняльно-правовій площині, з урахуванням правотворчого та правозастосовного досвіду інших країн. Окрім того, така категорія злочинів, як правило, носить латентний характер з огляду на те, що ознаки об'єктивної сторони цих складів кримінальних правопорушень в непоодиноких випадках відповідають ознакам об'єктивної сторони цивільних та/або адміністративних правопорушень [1, с. 323].

З цією метою необхідно, перш за все, виокремити предмет складів злочинів проти інтелектуальної власності, як результатів творчої діяльності суб'єкта, вказати ознаки їхніх об'єктивної і суб'єктивної сторін, з'ясувати його змістовні характеристики, родові та видові складові таких ознак.

Поряд із цим, науковці Лихова С.Я., Андрушко П.П., Берзін П.С. раніше неодноразово звертали увагу, що правовідносини, якими характеризуються об'єкти складів злочинів, передбачених, у тому числі, у диспозиціях ст.ст. 176, 177, 203-1, 229 КК України виходять за межі родових об'єктів складів кримінальних правопорушень, які містяться у відповідних розділах Особливої частини кримінального закону [2, с. 11-12, 3, с. 10].

Без детальної характеристики предмету, його місця в системі об'єктивних ознак конкретного складу злочину, неможливо з'ясувати сам родовий об'єкт цієї категорії кримінальних правопорушень, встановити його сутність, провести конкретизацію і, як наслідок, змодельовати їхнє місце в системі кримінального права.

Виділення цього виду кримінальних правопорушень, у тому числі закріплення їхніх складів у окремому розділі Особливої частини КК України, виглядає доречним і з огляду на особливу правову сутність та спільні ознаки злочинних діянь, що охоплюються поняттям «об'єкти права інтелектуальної власності», а також на спільні обов'язкові ознаки –

особливості об'єкта і об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень такої категорії. На користь формулювання у кримінально-правовій доктрині узагальнюючої дефініції поняття «кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності» свідчить і наявність конкретного змісту їхнього чітко сформованого родового об'єкту, предмету, об'єктивної і суб'єктивної сторін [4, с. 177-182].

Отже, враховуючи актуальність питань із кримінально-правової охорони інтелектуальної власності, яка за своїм змістом та призначенням сформувалась як самодостатня та окрема галузь права, створені передумови як зі сторони правотворення, так і в сфері правозастосування, для деталізації ознак об'єктивної та суб'єктивної сторін складів кримінальних правопорушень у цій сфері, системного визначення їхніх кваліфікуючих ознак, а також забезпечення дієвого механізму застосування таких норм кримінального права в сукупності з іншими приписами КК України.

Література

1. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2006. 573 с.

2. Андрушко П.П. Кримінально-правова охорона інтелектуальної власності в Україні. Київ: Форум, 2004. 162 с.

3. Берзін П.С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту товарів та послуг: аналіз складу злочину, передбаченого ст. 229 КК України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. 22 с.

4. Хрідочкіна А.А. До характеристики родового об'єкта складів злочинів проти інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 122-127.

УДК 343.6(043.2)

Степаненко О.В., к.ю.н.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ЕКОНОМІЧНЕ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Відповідно до п. 4 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати,

примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

В рамках даної роботи зупинимося на труднощах, які можуть виникнути при кваліфікації домашнього насильства у формі економічного насильства.

В. Чайка зазначає, що аналіз кримінально-правових приписів свідчить, що в КК України передбачені злочини, що прямо пов'язані з економічним домашнім насильством: експлуатація дітей; використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом; зловживання опікунськими правами [1, с. 105]. П.С. Біленко розширює вказаний перелік зазначаючи, що у деяких випадках дії кривдника потребують додаткової кваліфікації відповідно до ст.ст. 150, 150-1, 164, 165, 166, 167, 304 КК України [2, с. 99]. В свою чергу, Е.М. Кісілюк, О.В. Смаглюк визначають, на наш погляд, найбільш повну класифікацію видів економічного насильства в сім'ї виокремлюючи наступні форми: – ухилення від сплати платежів, які один член сім'ї зобов'язаний сплачувати на користь іншого (ст. 164, 165 КК України); – протидія законній господарській діяльності одного члена сім'ї з боку іншого або, навпаки, примушування члена сім'ї займатися певними видами діяльності (ст.ст. 150, 150-1, 206, 303, 304 КК України); – злочинні діяння одного члена сім'ї проти власності іншого члена сім'ї (ст. 185-187, 189, 190, 194, 289 КК України); – злочинні діяння одного члена сім'ї стосовно майна, що належить йому та іншому члену сім'ї на праві сумісної (спільної) власності (ст. 356 КК України); – порушення недоторканості житла (ст. 162 КК України); – зловживанні опікунськими правами (ст. 167 КК України) [3, с. 99].

При цьому, виникає цілком логічне запитання, як слід кваліфікувати дії особи у випадку конкуренції ст. 126-1 КК України із іншими нормами. О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк вказують, що враховуючи, що предметом впливу при економічному насильстві є майно та майнові права потерпілої особи, тому, якщо такий вплив поєднується, наприклад, із відкритим відібранням її майна або з вимогою передачі майна, права на майно чи вчинення дій майнового характеру на користь агресора, або з умисним знищенням майна, то ці дії, за наявності необхідних підстав, слід додатково кваліфікувати за статтями 186, 189 чи 194 або за іншою відповідною статтею КК [4, с. 74-75].

Інша ситуація коли мова йде про притягнення особи до кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей чи непрацездатних батьків. Ми цілком погоджуємося з висновком, зробленим О. Книженко, що у разі кваліфікації злісного ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (батьків) за сукупністю злочинів, тобто за ст. 126-1 та, відповідно, за ст. 164 чи ст. 165 КК України, відбуватиметься подвійне інкримінування, що порушує конституційний принцип, закріплений у ст. 61 Конституції України. Ухилення від сплати

аліментів як елемент складу злочину можливе тільки щодо близьких осіб. З огляду на те, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» окрім позбавлення коштів до економічного насильства відносить й інші дії (наприклад, позбавлення житла, залишення без догляду чи піклування, заборону працювати тощо), то норма, закріплена у ст. 164 (ст. 165) КК України, є спеціальною щодо тієї, що описана в ст. 126-1 КК України. Тобто у випадках, коли економічне насильство виявляється саме у несплаті аліментів на утримання дітей (батьків), такі дії кваліфікуються за спеціальною нормою – ст. 164 чи ст. 165 КК України [5, с. 48]. Такий підхід слід застосовувати і при кваліфікації інших кримінальних правопорушень, які передбачають спеціальний склад кримінального правопорушення по відношенню ст. 126-1 КК України (наприклад, ст. 150-1 КК України – використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом).

Звичайно, інша ситуація, коли в діях особи поєднується декілька проявів економічного насильства, які передбачені самостійними статтями КК України. В такому випадку ми повинні керуватися правилом, сформульованим у попередніх дослідженнях: у випадку вчинення особою систематичного насильства, яке полягає, серед іншого, у вчиненні насильства, що має ознаки кримінального правопорушення, передбаченого КК України, що карається менш суворо, ніж санкцією ст. 126-1 КК України, вчинене слід кваліфікувати лише за ст. 126-1 КК України; якщо більш суворо – вчинене потребує додаткової кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень [6]. У випадку, коли прояви економічного насильства не передбачені в КК України як самостійні кримінальні правопорушення, за наявності ознак, передбачених у ст. 126-1 КК України, такі дії кваліфікуються за вказаною статтею.

Підсумовуючи, можна визначити декілька правил кваліфікації економічного домашнього насильства: 1) якщо економічне насильство, як форма домашнього насильства, не передбачено в КК України як самостійне кримінальне правопорушення, за наявності ознак визначених у ст. 126-1 КК України такі діяння особи кваліфікуються як домашнє насильство; 2) якщо економічне насильство, як форма домашнього насильства, має ознаки кримінального правопорушення, передбаченого КК України (наприклад, ст. 150-1, ст. 164, ст. 165 КК України), таке діяння кваліфікується лише за спеціальною нормою. Тобто мова йде про конкуренцію загальної і спеціальної норми; 3) у випадку вчинення особою систематичного економічного насильства, як форми домашнього насильства, яке полягає, серед іншого, у вчиненні насильства, що має ознаки кримінального правопорушення, передбаченого КК України, що карається менш суворо, ніж санкцією ст. 126-1 КК України, вчинене слід кваліфікувати лише за ст. 126-1 КК України; якщо більш суворо – вчинене потребує додаткової кваліфікації за сукупністю кримінальних

правопорушень.

Література

1. Чайка В.В. Соціальна обумовленість криміналізації насильства в родині. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 104-107.
2. Біленко П.С. Домашнє насильство як прояв кримінального насильства. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 3. С. 95-102.
3. Кісілюк Е.М., Смаглюк О.В. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 1. С. 96-104.
4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел КК України). Київ: Ваіте, 2019. 288 с.
5. Книженко О. Домашнє насильство: проблеми кваліфікації. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2. С. 45-52.
6. Степаненко О.В., Колодін Д.О. Щодо проблем кваліфікації домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 343-346.

УДК 343.01(043.2)

Стрельцов Є.Л., д.ю.н., д.теол.,
професор, чл.-кор. НАПрН України,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТОВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Динамічний розвиток суспільного життя потребує приведення у відповідність із цими процесами і систему права, і кожен її галузь. Подібні зміни торкаються сьогодні багатьох галузей права, в тому числі кримінального права. При цьому необхідно враховувати, що зміни у кримінальному праві, яке повинно створювати необхідну нормативну базу для правової охорони найбільш важливих соціальних цінностей та інтересів, завжди є складною проблемою, особливо, коли такі зміни носять реформаторський характер. Але для того, щоб такі зміни завжди, поза врахування рівня таких процесів, були якісними, потрібно завжди враховувати усі ознаки та характеристики, які є притаманними кримінальному праву, звертаючи особливу увагу на суттєві (основні) ознаки цієї галузі права.

Саме такими ознаками виступають, на нашу думку, ті, які визначають цілі та завдання кримінального права. Вони мають взаємопов'язаний двоякий характер, тому що, з одного боку, можуть пояснити «зовнішню» соціальну необхідність кримінального права, а з іншого, показати його

обов'язкові «внутрішні» характеристики. Потрібно зазначити, що українські кримінальні кодекси (далі – КК) протягом свого існування, починаючи з КК 1922 р., потім КК 1927 р., надалі КК 1960 р. і чинний КК 2001 р. закріплювали в офіційному тексті «свої» завдання. Так, практично за сто років існування цих КК такі положення розширювались, уточнювались, доповнювались, але продовжували вважатися саме завданнями кримінального права.

В зв'язку з тим, що існує достатньо чітке визначення понять «завдання» та «цілі» [1] та, крім того, можливість змістовно-правового тлумачення, відношення вище вказаних положень до завдань кримінального права виглядає певною мірою дискусійним, що потребує свого аналізу з метою встановлення того, що дійсно визначають такі положення: завдання чи все ж цілі кримінального права?

Для певного полегшення спроб відповісти на це питання, звернемося до аналізу змістовних положень зарубіжних КК. Потрібно зазначити, що кожна держава, навіть та, що має дуже багато подібностей з іншою державою, найчастіше зі своїм сусідом, у той же час має свої, достатньо «незалежні» підходи до формулювання таких положень. Але, якщо казати у більш загальному плані, то всі держави відносно визначення у своїх КК вищевказаних положень поділяються на дві основні групи. Одна, де є такі визначення, які, можливо, редакційно між собою не завжди збігаються, але вони є. І друга група держав, де таких визначень, у всякому разі на офіційному рівні, немає.

Причому, і це можливо виділити, є група держав, які є зараз (наприклад, Китай) або були раніше (наприклад, держави, які були об'єднані Варшавським договором) державними утвореннями так званої соціалістичної спрямованості у своєму соціальному розвитку. Наявність соціалістичної моделі розвитку давало змогу пояснювати будь-які негативні події, які мали місце у державах такої спрямованості, тими суспільно-негативними «плямами капіталізму», які були привнесені з минулої суспільно-економічної формації, з усіма зрозумілими наслідками. Тому у цій групі держав, по-перше, такі, багато в чому схожі положення визначаються у достатньо широкій редакції, а, по-друге, все ж цілі кримінального права «підмінюються», на нашу думку, його завданнями, що породжує певну дискусію.

У той же час держави капіталістичної спрямованості практично «взагалі» не визначають у текстах своїх КК цілі або завдання, обмежуючись закріпленням на початку своїх КК загально-кримінальних положень суто професійної спрямованості. Можливо припустити, що в таких державах розуміють детермінованість певних соціально-негативних подій, у тому числі суспільно небезпечних діянь, багато в чому, тими складними соціальними процесами, які всередині них відбуваються. Тому ставити завдання, а тим більше – цілі, спрямовані на подолання, не

кажучи вже про викорінення, таких діянь, було, меншою мірою, недалекоглядно, і тому краще в цілому уникати таких визначень, обмежуючись «деякими» правовими характеристиками забороненого діяння або тих примусових заходів державно-правового характеру, які можуть бути застосовані у випадках порушення встановлених заборон.

У той же час, на нашу думку, визначення цього чи ні безпосередньо в тексті вирішує кожна держава відокремлено, але, на нашу думку, кожний КК завжди повинен мати на змістовному рівні «загальні» цілі та «індивідуальні» завдання або «хоча б» цілі, або завдання [2]. Це обов'язкова умова того, що чинний або майбутній КК буде безпосередньо «прив'язаний» до реальних умов функціонування держави та розвитку суспільства, що повинно знайти необхідне відображення у змісті кримінально-правових положень його Загальної та Особливої частин.

Література

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 лист. 2015 р. № 848-VIII (зі змінами та доповненнями, які введено в дію з 03.01.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>; Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т.В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с.; Теоретичні засади науково-дослідної діяльності суб'єктів освітнього процесу університетів: практич. посіб. / авт. кол.: В. Майборода, О. Ярошенко, Ю. Скиба; за ред. О. Ярошенко. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. 174 с.

2. Стрельцов Є.Л. Що проголошують Кримінальні кодекси: свої цілі, свої завдання або взагалі «нічого»? Деякі висновки. ЮВУ. 2021. № 3-4.

УДК 341.24:342.4(477)(043.2)

Стрельцова Є.Д., д.ю.н., доцент,
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова,
м. Одеса, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕФОРМАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ УНІФІКАЦІЇ

На сучасному етапі міжнародно-правової уніфікації спостерігаються зміни її механізмів у напрямку їхньої деформалізації. Слід зазначити, що договірна уніфікація як класичний метод міжнародно-правової уніфікації зберігає свою актуальність та пріоритетність, водночас її можливості вже не є достатньо релевантними для регулювання певних сфер, для досягнення єдності правових інструментів у площині взаємодії міжнародного права з національним правом. Наслідком такого становища стало створення «позадовірних» моделей уніфікації. Як влучно зазначають вітчизняні дослідники, «при переході до практики реалізації

міжнародного договору його незаперечне і головне місце дещо втрачає свої позиції» [1, с. 39-40].

Феномен деформалізації інструментів уніфікації можна пояснити як результат спонтанного розуміння неможливості ефективно впливати на швидкоплинні міжнародні відносини традиційними засобами міжнародно-правового регулювання. Наприклад, у сфері міжнародного екологічного права договірні форми уніфікації є менш ефективними, ніж ініціативи міжнародних неурядових екологічних організацій, які активно створюють і просувають «м'які» форми міжнародно-правової уніфікації.

Традиційно норми міжнародного «м'якого» права розглядаються у якості певного «міжнародного інфраправа», створюючи поряд з правом, умовно кажучи, паралельну функціонуючу систему норм, положень, які позбавлені організаційної техніки виконання та офіційних виконавців, але такі, що «впливають» певною мірою на законодавчий процес, визначаючи характер законтворчості та зміст юридичних норм [2, с. 16-17]. Загалом такий підхід відомий як усталена практика підготовки міжнародних договорів, але сьогодні все частіше держави і міждержавні організації йдуть далі сприйняття норм «м'якого» міжнародного права лише як початкового чи підготовчого рівня для міжнародно-правової уніфікації: вони не лише сприймаються державами, але й врешті стають основою для національного законодавства.

Однією із важливіших ознак деформалізації механізмів міжнародно-правової уніфікації стає здебільш активна діяльність недержавних інституцій, які створюють правові або квазі-правові уніфіковані регулятори. У межах парадигми транснаціонального права такі недержавні суб'єкти наділяються «правотворчим статусом», у взаємодії з державами та міжнародними організаціями стають учасниками створення правил регулювання інтернету, електронної торгівлі товарами та послугами, професійної спортивної діяльності тощо [3, с. 827-828].

Наступним аспектом деформалізації можна виділити поширення формату «рамкових конвенцій», який дозволяє зацікавленим державам максимально зберігати автономність і суверенність, а з іншого боку – залучатися до тих форм міжнародного співробітництва, у яких є мінімізованими ризики надмірного втручання в суверенітет.

Одним із найбільш значимих міжнародно-правових феноменів сучасності є «трибуналізація» міжнародного правопорядку як феномен деполітизації міжнародного правопорядку. Це відбувається у різних формах: контрольні повноваження щодо актів (конвенцій) міжнародних організацій; тлумачення договорів; усунення прогалін та колізій при реалізації судових та консультативних повноважень; оцінка відповідності національного законодавства; досягнення усталеності та єдності національної судової практики застосування міжнародних договорів тощо. Наслідком цього стає невідомий раніше феномен «судової уніфікації»,

коли практика міжнародного суду стає основою для визначення певних уніфікованих матеріально-правових норм чи способів вирішення колізій. У багатьох випадках суди отримують повноваження щодо вирішення колізій між нормами універсальних та регіональних міжнародних договорів.

Судова уніфікація матеріально-правових норм реалізується через механізми контролю та супроводжується виробленням стандартів тлумачення міжнародних договорів. Такі стандарти тлумачення є динамічними, на відміну від консервативних міжнародно-договірних форм, які потребують спеціальної процедури внесення змін. За оцінками окремих дослідників, у сучасних умовах ця функція міжнародних судів стає більш значимою, ніж традиційна та базова функція вирішення спорів [4, с. 53-66].

Підсумовуючи, наголосимо на зміщенні міжнародно-правового теоретичного дискурсу від доктрини до операційного результату дії певних міжнародно-правових норм, на основі чого долається обмеження уніфікації лише міжнародно-договірними формами, і необхідність сприйняття «реалістичного тлумачення» уніфікації, що включає «м'яке право», неправові феномени і судову практику.

Література

1. Буткевич О.В. Міжнародне право ХХІ століття: утвердження концепції «живого права». *Альманах міжнародного права*. 2010. Вып. 2. С. 37–47.
2. Бова А. Социологическая интерпретация инфраправа. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2001. № 2. С. 17–31.
3. Duval A. Lex Sportiva: A Playground for Transnational Law. *European Law Journal*. 2013. Vol. 19. Issue 6. P. 822–842.
4. Нешатаева Т.Н. Слышать жизнь: действие актов международного суда в национальных правовых системах. *Международное правосудие*. 2018. Вып. 1(25). С. 53–66.

УДК 340.62(043.2)

Филиппов С.А., д.ю.н., к.психол.н., доцент,
Национальная академия Государственной
пограничной службы Украины,
г. Хмельницкий, Украина

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ТРАНСГРАНИЧНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ: ДУЭЛЬ ТЕХНОЛОГИЙ

Трансграничная организованная преступность широко использует появляющиеся новые, позволяющие игнорировать государственные границы, технические возможности. Чрезвычайно модернизируются

средства доставки предметов контрабанды. Например, наркокартели используют собственный подводный флот и малую авиацию. Полупогружные лодки наркокартелей тоннами доставляют колумбийский кокаин в Центральную Америку и Мексику. Малая, в том числе беспилотная, авиация используется и для наблюдения за силами правопорядка, и для перемещения через границу товаров, таких как сигареты. Плавсредства, незаконно переправляющие мигрантов, часто идут без шкипера и команды, в роли которых могут быть привлечены сами мигранты, имеющие навыки судовождения и ориентирующиеся по GPS -координатам. В даркнете через браузер Тор анонимные покупатели у анонимных продавцов могут купить оружие, наркотики, документы, сведения из баз данных (например, о лицах, которым запрещено пересечение границы). Такова, например, была торговая площадка «Wall Street Market» Большую часть деталей стрелкового оружия можно напечатать на 3-D принтере, не заботясь об их контрабандной доставке. Синтетические наркотики изготавливаются в лабораториях, расположенных в любых местностях, независимо от климата и возможности выращивать там наркотики растительного происхождения. Во время пандемии Covid-19, судя по имеющимся данным, значительно увеличилось производство синтетических наркотиков из-за невозможности доставки героина и марихуаны, что связано с увеличением барьерности границ.

Некоторые преступления (например, торговля людьми), начинаясь на территории одного государства, продолжают на территории другого, а заканчиваются на территории третьего, что делает чрезвычайно сложным использование национального законодательства для доказывания вины и привлечения виновных к ответственности. Не стоит забывать и то, что государства-соседи часто преследуют противоположные политические интересы. Примером может послужить Средиземное море, где небольшие суда подходят к большим грузовым судам посреди открытого моря, чтобы незаконно переправить часть грузов в Грецию. Эти яхты не только не обнаруживаются обычными локаторами из-за их размеров, но также выбирают периферийные порты для доставки контрабандных грузов на нелегальные рынки. При этом Греция по политическим причинам не может взаимодействовать в вопросах противодействия этому незаконному бизнесу с таким государством как Турция.

Учитывая, что большая часть мирового груза доставляется контейнерными перевозками по сложным трансграничным маршрутам, вероятно львиная доля контрабанды в мире доставляется морскими контейнерами. Выявляется лишь мизер ее по целому ряду причин, одной из которых являются сложные портовые процедуры.

Трансграничная организованная преступность работает по принципам сетевого маркетинга, например, привлекая новых дилеров скидками на

наркотики, другие предметы контрабанды. Иногда эта деятельность напоминает обычный интернет-магазин, использующий для оплаты криптовалюты. Такова, например, была израильская сеть дистрибуции марихуаны «Telegrass», организованная на платформе Телеграма. Другой пример: в период пандемического кризиса преступные группировки в городах используют службы доставки еды в качестве прикрытия для доставки наркотиков и других незаконных товаров.

Предпринимаемые меры: государства используют комбинации разных вариантов обеспечения пограничной безопасности и противодействия трансграничной преступности, включающие, например, оперативные мероприятия и комплекс пограничных инженерно-технических сооружений и совокупность баз данных, систем наблюдения и обмена данными (например, EUROSUR), а также искусственного интеллекта (например, iBorderCtrl) для анализа этих данных. Есть примеры контроля в Даркнете (закрытие крупнейших рынков Даркнета, осуществляющих торговлю предметами, изъятыми из гражданского оборота – Alphabay и Hansa).

Целесообразные меры: укомплектование правоохранительных и контрольных служб техникой (условно говоря – дроны для мониторинга, сканеры для выявления контейнерной контрабанды, роботы для поиска закладок наркотиков в любых труднодоступных местах, включая канализацию).

Создание межрегиональных систем обмена информацией (по принципу CISE) и по порядку работы EVROSUR в рамках межгосударственного пограничного сотрудничества для выявления подозрительных транспортных средств, контейнеров и т.д. на раннем этапе.

Дальнейшая автоматизация пограничного контроля. Использование систем сбора данных о пассажирах и данных регистрации пассажиров API, PNR для предупреждения преступлений. Повышение надёжности биометрической идентификации, т.к. применяемые в большинстве паспортов стандарта ICAO элементы защиты паспортов и биометрии уже уязвимы на нынешнем техническом уровне, используемом криминалитетом.

Правовые проблемы: негативным аспектом применения большинства этих мер является наличие рисков в сфере конфиденциальности персональных данных граждан. При этом примером может служить норма Общего регламента по защите данных (GDPR) Европейского Союза, согласно которой носитель персональных данных имеет право не быть субъектом такого решения, создающего для него правовые последствия, которое основано только на автоматической обработке данных, в том числе профилировании рисков в отношении субъекта данных.

То есть на современном этапе даже при условии максимальной

технологизации правоохранительной деятельности, технологические инструменты, включая искусственный интеллект, не могут применяться без здравого смысла компетентного и грамотного сотрудника правоохранительного органа, владеющего обстановкой и понимающего специфический контекст местных условий.

Литература

1. Council Directive 2004/82/EC of 29 April 2004 on the obligation of carriers to communicate passenger data.

2. Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime.

3. AlphaBay and Hansa dark web markets shut down. 20.11.2017. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-40670010>.

4. EU GDPR «Automated individual decision-making, including profiling». Article 22. URL: <https://www.privacy-regulation.eu/en/article-22-automated-individual-decision-making-including-profiling-GDPR.htm>).

5. Filippov S. Criminological significance of biometric technologies in the context of counteracting cross-border crime. *Journal of the National Prosecution Academy of Ukraine*. 2018. № 6. P. 59-64.

6. Filippov S. Information support for counteraction to cross-border crime. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 4(2). P. 102–112.

УДК 343.62:59(043.2)

Широкоступ К.М., аспірант,
Київський університет права НАН України, м. Київ, Україна

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ ІЗ ЗАХОПЛЕННЯМ ЗАРУЧНИКІВ

Результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень і практичної діяльності оперативних підрозділів по боротьбі з захопленням заручників свідчать, що в більшості випадків захоплення заручників вчиняються організованими і добре законспірованими злочинними групами з використанням найсучасніших технічних засобів, із застосуванням різних видів вогнепальної, холодної та газової зброї, вибухових речовин, що мають документи, прикриття і відповідне обмундирування, екіпірування.

Боротьба зі злочинністю – це поняття багатоаспектне, різнобічне і дуже об’ємне за змістом. Це війна з великим злом у суспільстві зі своєю стратегією і тактичними прийомами [5].

Боротьба зі злочинністю має свої стратегічні напрямки, тактичні способи і прийоми, характеризується різноманіттям суб’єктів, засобів,

форм і методів. Чим більш злагоджена і досконаліша ця система, ніж вона ефективніша, тим сильніше себе проявляють і зазначені вище об'єктивні передумови ліквідації злочинності [3, с. 85].

Андрушко А.В. говорить про основні напрямки боротьби зі злочинністю, в яких проявляється діапазон і зміст боротьби зі злочинністю і які утворюють її стратегію. Це – офіційна криміналізація всіх суспільно небезпечних діянь, людських вчинків, багатостороння попереджувально-профілактична діяльність всіх суб'єктів боротьби зі злочинністю; кримінальне переслідування осіб, які вчиняють реально конкретні злочини; діяльність кримінально-виконавчої системи (забезпечення належного відбування покарання і ефективний виправний та виховний вплив на засудженого) [2, с. 162].

Вчинення суспільно-небезпечних діянь знаходиться в певній залежності від організації і стану боротьби зі злочинністю. Одним із напрямків, що сприяють успішній боротьбі зі злочинністю, є вдосконалення кримінального законодавства, зокрема, встановлює кримінальну відповідальність за захоплення заручника. Ефективна боротьба із захопленням заручника можлива тільки при наявності кримінально-правових норм, що відповідають реаліям сучасних умов.

У літературі справедливо зазначається, що «на рівні спеціального попередження традиційний набір профілактичних заходів стосовно до організованої злочинності багато в чому непридатний. Тут, наприклад, практично не приносять користі профілактичні бесіди працівників поліції, надання допомоги в трудовому і побутовому влаштуванні тощо У попередженні організованої злочинності нахил повинен робитися на спеціальну профілактику з використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів».

Як слушно зауважує Акімов М.О., організованій злочинності успішно може протистояти тільки система професійно підготовлених і технічно оснащених підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю. Система повинна включати:

– спеціалізовані оперативні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю;

– спеціалізовані слідчі підрозділи з розслідування організованої злочинної діяльності;

– спеціалізовані підрозділи органів прокуратури з нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і розслідуванням і підтримання державного обвинувачення у справах про злочини, вчинені організованими злочинними групами;

– спеціалізовані суди з розгляду кримінальних справ про злочини, вчинені організованими злочинними групами. Значення системи спеціалізованих підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю безперечно велике в умовах України, така система забезпечить

комплексний характер дій правоохоронних органів щодо виявлення організованої злочинності, розслідування та розгляду кримінальних справ щодо членів організованих злочинних груп [1, с. 110].

Ефективними заходами боротьби із захопленням заручника і його попередження можуть бути:

1) жорсткий соціально-правовий контроль за зберіганням і обігом зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв, вибухових речовин;

2) створення ефективної системи освіти громадян у дусі поваги і терпимості до інших соціокультурних, етнічних, національних і релігійних традицій та особливостей різних народів;

3) засудження насильства, застосовуваного в політичних, економічних, національних і релігійних цілях, а також припинення поширення у пресі технологій виготовлення і застосування вибухових пристроїв;

4) розширення активного міжнародного співробітництва на різних рівнях в спільній боротьбі з національною і транснаціональною терористичною діяльністю, обмін інформацією та спільні дії спецслужб різних країн.

Література

1. Акімов М.О. Кримінально-правова характеристика захоплення заручників за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 209 с.

2. Андрушко А.В. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за захоплення заручників. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 162–163.

3. Біленчук П.Д., Кобилянський О.Л., Малій М.І. та ін. *Правова соціалізація особистості в сучасному світі: людина, суспільство, цивілізація*. Київ: УкрДГРІ, 2020. 204 с.

4. Гнетнев М.К., Сингаївська І.В. Про ключові аспекти кваліфікації злочинів, передбачених статтями 146 і 147 КК України. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 44-53.

5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / А.М. Бойко, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк та ін. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/uk/81-uky/1679-1.html>

Корнякова Т.В., д.ю.н., доцент,
Юзікова Н.С., д.ю.н., доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

З метою запобігання корупційним проявам у законодавстві України запроваджено низку превентивних механізмів, які за своїм змістом є спеціальними обмеженнями та заборонами на здійснення посадовими особами певних видів поведінки. До того ж, встановлюється обов'язок стосовно необхідності знати, розуміти і дотримуватись таких обмежень у своїй повсякденній діяльності. Додатково, у діючому законодавстві визначено цілу низку вимог і процедур, які спрямовані на запобігання корупції [1; 2; 3; 4; 5]. У своїй сукупності, усі розроблені інструменти становлять специфічний комплекс антикорупційних механізмів, що виступають в якості бар'єрів на шляху вчинення посадовими особами корупційних правопорушень.

Першим елементом у структурі механізму запобігання корупції є встановлення обмежень стосовно використання свого службового становища, що полягає у неможливості здійснення діяльності всупереч публічним інтересам з метою задоволення власних потреб. Наступним є обмеження, що стосується суміщення і сумісництва. Потрібно звернути особливу увагу на обмеженість суб'єктного кола дії такого обмеження, оскільки воно розповсюджується виключно на осіб, які займають посади в органах державної влади та місцевого самоврядування. Третім – є встановлення обмеження стосовно отримання подарунків чи пожертв шляхом визначення чітких критеріїв, які висуваються до отримання подарунків. Ще одним інструментом є встановлення обмежень стосовно спільної роботи близьких осіб. Зазначений інструмент реалізується шляхом встановлення заборони перебування у прямому підпорядкуванні близьких осіб. Як правило, зазначений інструмент реалізується у процесі проходження кандидатом на посаду спеціальної перевірки.

На сьогоднішній день найменш корумпованою державою є Данія, яка реалізує механізм запобігання корупції шляхом запровадження ефективних антикорупційних законодавчих норм та ініціатив. Формуючи національну політику запобігання корупції, усі великі підприємства у Данії запровадили принципи абсолютної нетерпимості, що полягали у повному несприйнятті хабарництва у межах власного підприємства, а також у процесі взаємодії із партнерами. Такі самі правила було запроваджено і в органах державної влади та місцевого самоврядування,

зокрема, шляхом прийняття етичних кодексів та кодексів честі чиновників, формування спеціальних контрольно-наглядових органів, пропаганда і підвищення громадянської ініціативи, забезпечення гласності і відкритості в органах державного управління. Додатково, Торговою радою Данії було розроблено достатньо ефективно антикорупційну стратегію, яка спрямована на забезпечення можливості отримання допомоги датським організаціям, які здійснюють свою діяльність, зіткнулися із погрозами корупції, у тому числі й у процесі інтернаціоналізації.

Серед ефективних інструментів запобігання корупції у Данії є високий рівень соціального захисту державних службовців, який передбачає, зокрема, безоплатно медицину, освіту та інші соціальні гарантії [6].

Наступним етапом є соціальне забезпечення Данії державних службовців. Дійсно, в Україні у положеннях Закону України «Про державну службу» [4] визначені соціальні гарантії державних службовців, проте, на практиці, навіть не забезпечується гідний рівень оплати праці, що не дає змоги сподіватися вже на безоплатну медицину. Єдиною соціальною гарантією, яка реалізується по відношенню до українських державних службовців є безоплатна освіта, оскільки останні дійсно можуть навчатися на факультетах державного управління і адміністрування у вищих навчальних закладах України.

Специфікою механізму запобігання корупції у Новій Зеландії є гнучке корпоративне управління та управління персоналом. У державі відсутні будь-які обмеження розмірів оплати праці. Розмір заробітної плати будь-якого чиновника напряму залежить від рівня його кваліфікації та результатів роботи, а рівень фінансування державної структури напряму залежить від рівня його роботи і ефективності [7].

Потрібно звернути увагу на те, що у Фінляндії жодного разу не розроблялися спеціалізовані нормативно-правові акти у сфері запобігання корупції, а також відсутні спеціалізовані органи у зазначеній сфері. Корупцію прийнято розглядати в якості однієї зі складових частин кримінальної злочинності, положення стосовно якої існують у всіх галузях законодавства, у яких закріплюються норми про протидію хабарництву [6].

Таким чином, механізм запобігання корупції дієвий при реалізації дуалістичного застосування кримінально-правових та конституційних норм.

Література

1. Про запобігання корупції. Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII: редакція від 23.07.2020. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.12.2020).
2. Кримінальний кодекс України: у редакції на 12 вер. 2020 р. URL: <http://www.rada.gov.ua>. (дата звернення: 28.12.2020).

3. Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця. Наказ Головердержслужби від 04 сер. 2010 р. № 214. Офіц. вісн. України. 2010. 3 груд. № 90.

4. Про державну службу: Закон України від 16 груд. 1993 р. № 3723-ХІІ у редакції від 23.07.2020. URL: <http://www.rada.gov.ua>. (дата звернення: 28.12.2020).

5. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07 чер. 2001 р. № 2493-ІІІ: редакція від 23.07.2020. URL: <http://www.rada.gov.ua>. (дата звернення: 28.12.2020).

6. Звіт ЄС про корупцію. Брюсель. 2014. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_86 (дата звернення: 28.12.2020)

7. Henderson J., Cave S., Petrie M. National Integrity System: Country Study Report. New Zealand. URL: <https://www.otago.ac.nz/wellington/departments/publichealth/publications/index.html> (дата звернення: 28.12.2020).

УДК 343.26(043.2)

Ющик О.І., к.ю.н.,
Лабик А.Р., здобувач вищої освіти,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

НАПРАВЛЕННЯ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ АБО ПРОБАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Кримінальний кодекс України був доповнений статтею 126-1, що запровадила кримінальну відповідальність за домашнє насильство, розділом XIII під назвою «Обмежувальні заходи», єдина стаття якого повністю присвячена зобов'язанням, які можуть бути покладені на кривдника у разі призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільненням від кримінальної відповідальності або покарання.

Відповідно до частини першої статті 91-1 Кримінального кодексу України суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або кілька обмежувальних заходів та покласти на неї такі обов'язки:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;

2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;

3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка

постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми [1].

Необхідно звернути увагу на такому обмежувальному заході, як направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми. Строк його застосування становить від трьох до дванадцяти місяців. Відповідно до пункту 10 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» програма для кривдника – комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, у тому числі до виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків [2]. Даний захід є спеціальним та запроваджений саме з метою протидії домашньому насильству шляхом перевиховання особи, яка його вчинила, зміну її ставлення до цього явища. Організація та контроль за його виконанням покладається на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а безпосередню його реалізацію забезпечують спеціально підготовлені фахівці.

Наказом Міністерства соціальної політики України від 1 жовтня 2018 року № 1434 була затверджена Типова програма для кривдників, яка містить рекомендований комплекс заходів, спрямованих на корекцію поведінки осіб, котрі вчинили домашнє насильство. Вона передбачає здійснення діагностики причин насильства в сім'ї, індивідуальну та групову роботу з кривдниками, результатом якої повинен стати повний контроль ними власної поведінки, здатність стримувати агресію та задовольняти свої потреби ненасильницькими шляхами, будувати відносини з іншими людьми на основі взаємоповаги та взаєморозуміння тощо [4].

Що стосується пробаційної програми, її визначення міститься у Законі України «Про пробацію». Згідно з пунктом 7 частини 1 статті 2 цього Закону пробаційна програма – програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити [3]. Очевидно, що даний захід не є спеціальним та застосовуються не лише у випадку вчинення особою кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством. При цьому особливою умовою його застосування є саме звільнення засудженого від відбування покарання. Контроль за виконанням пробаційної програми покладається на орган пробації.

На відміну від інших обмежувальних заходів, направлення для проходження програми для кривдників чи пробаційної програми спрямоване на майбутній довготривалий ефект, адже після зняття заборони контактувати з потерпілою особою чи наближатися до неї, правопорушник може продовжити негативний вплив на неї, тоді як відповідні програми здійснюють глибокий вплив на психіку кривдника, що може назавжди змінити його ставлення до насильства у сім'ї.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411> (дата звернення: 15.01.2021).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n6> (дата звернення: 16.01.2021).

3. Про пробацію: Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 16.01.2021).

4. Про затвердження Типової програми для кривдників: Наказ Міністерства соціальної політики України від 01 жовт. 2018 р. № z1222-18. Дата оновлення: 28.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> (дата звернення: 16.01.2021).

МАТЕРІАЛИ
XI Міжнародної науково-практичної конференції
«СУЧАСНЕ ПРАВО В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН»

Том I

26 лютого 2021 року

Адреса:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1
Тел. (044) 406–70–35
e-mail: pravo@nau.edu.ua
<http://www.law.nau.edu.ua/>

Підписано до друку 27.01.2020.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 21,39.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 01/20/2-1.

Видавець та виготувач:

ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10
тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*